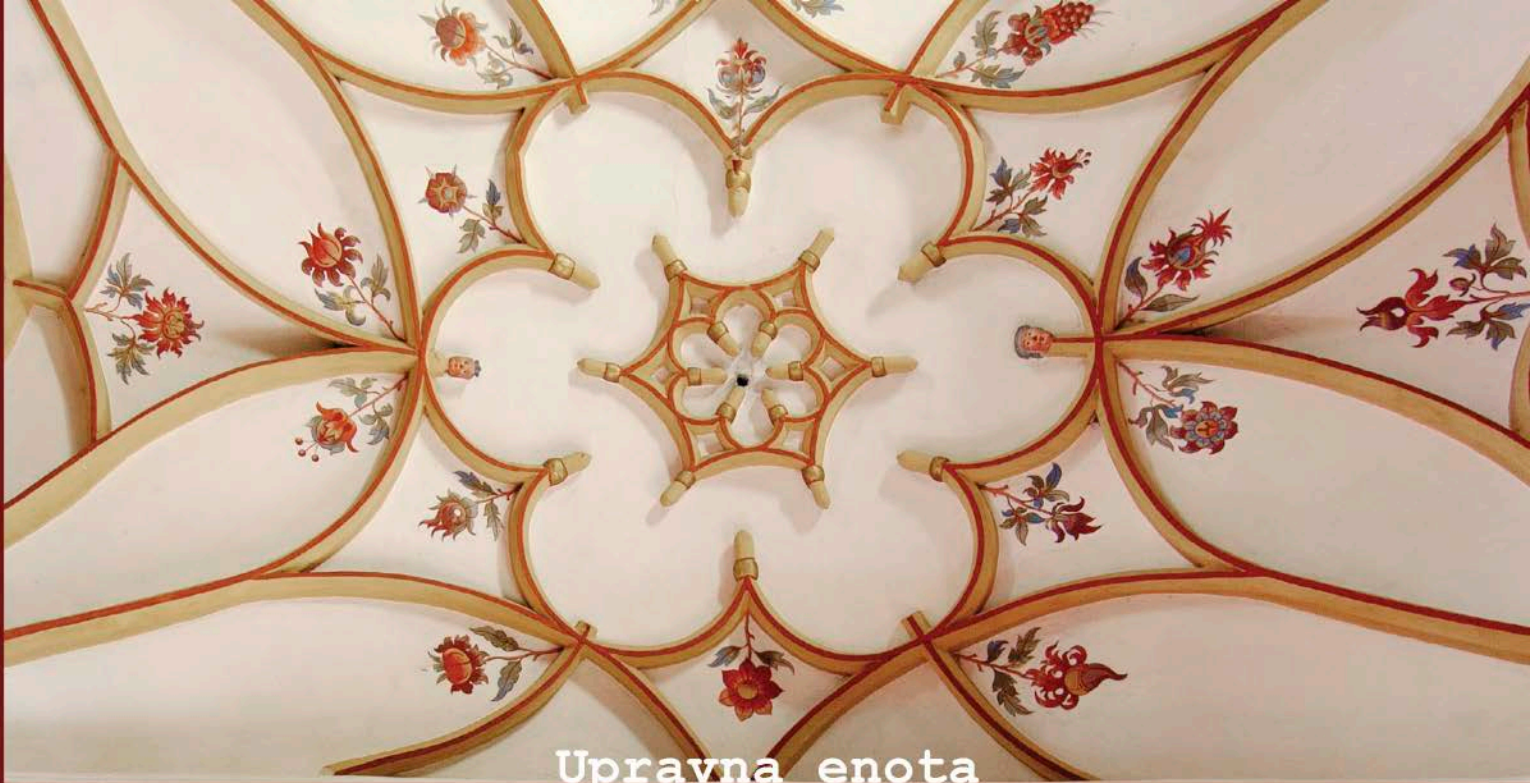

Upravna enota
JESENICE

Upravna enota

JESENICE

UMETNOSTNA TOPOGRAFIJA SLOVENIJE

UMETNOSTNA TOPOGRAFIJA SLOVENIJE

UJES

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU

Umetnostna topografija Slovenije

Urednik Blaž Resman

Uredniški odbor zbirke Ana Lavrič, Barbara Murovec,
Blaž Resman, Helena Seražin

UPRAVNA ENOTA JESENICE
Občine Jesenice, Kranjska Gora in Žirovnica

Avtorji besedil Nataša Ivanović, Simona Kermavnar, Tina Košak, Ana Lavrič,
Franci Lazarini, Tanja Martelanc, Mina Mušinić, Mija Oter Gorenčič,
Tina Potočnik, Blaž Resman, Helena Seražin

Recenzenta Damir Globočnik, Damjan Prelovšek

Tlorisi Nejc Bernik

Jezikovni pregled Alenka Klemenc
Oblikovanje, prelom
in grafična obdelava
reprodukcij Andrej Furlan

Izdajatelj Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU
Zanj Barbara Murovec

Založnik Založba ZRC
Zanj Oto Luthar

Tisk Collegium graphicum d. o. o., Ljubljana 2011
Naklada 400

Izid knjige sta sofinancirali Javna agencija za knjigo Republike Slovenije
Slovenska akademija znanosti in umetnosti

JAK | JAVNA AGENCIJA ZA KNJIGO REPUBLIKE SLOVENIJE
SLOVENIAN BOOK AGENCY

UMETNOSTNA TOPOGRAFIJA SLOVENIJE

Upravna enota

JESENICE

Občine Jesenice, Kranjska Gora in Žirovnica

Uredil Blaž Resman

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU

Ljubljana 2011

Uvod

Knjiga o umetnostni dediščini na območju upravne enote Jesenice je druga v knjižni zbirki Umetnostna topografija Slovenije, ki jo od leta 2010 izdaja Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knjige v zbirki niso oštevilčene, tako da jih bo mogoče, ko bomo izdali še preostalih 56, postaviti na polico tudi po abecedi ali po geografski legi ali po barvi platnic ...

Umetnostna topografija je temeljni inventarni popis umetnostne dediščine vsakega naroda. Nacionalna topografija v obliki enovitega popisa celotne umetnostne dediščine ni le nepogrešljiv priročnik pri spomeniškovarstvenih posegih, ampak tudi osnova za poglobljene umetnostnozgodovinske raziskave na ozemlju celotne države, z zadostno ilustrirano knjižno izdajo topografije pa postane nacionalna umetnostna dediščina tudi mednarodno primerljiva in le tako jo je mogoče enakovredno vključiti v širši umetnostni prostor. Pisci in izdajatelji topografij pa imajo pred očmi tudi širše, posredne cilje, predvsem to, da bo tak pregled pripomogel k višji zavesti naroda o lastni nacionalni identiteti. Pri slovenski umetnostni topografiji je najbrž bolj na mestu ponižno upanje, da bi znali svojo umetnostno dediščino, če jo bomo bolje poznali, kaj bolj ceniti in bolje varovati.

Čeprav premoremo Slovenci že kar nekaj umetnostnotopografskih poskusov (prvi so stari že več kot stoletje), ostaja večji del našega nacionalnega ozemlja še zmeraj bela lisa. Na inštitutu smo se pred leti odločili, da jo počasi zapolnimo. Ker smo želeli pri pregledu slovenske umetnostne dediščine poleg sakralnih kolikor toliko zaobseči tudi profane spomenike, smo se odločili za teritorialno delitev po civilnih upravnih mejah. Izbrali smo delitev na upravne enote, tj. nekdanje občine, saj so te po obsegu kolikor toliko primerljive in obvladljive, gotovo pa tudi bolj obstojne kakor nenehno spreminjajoča se mreža občin.

Umetnostne topografije se med seboj razlikujejo predvsem po obsegu izbranega gradiva in po podrobnosti njegove predstavitve, raziskovalno delo, skrito za njimi, pa mora biti pravzaprav v vsakem primeru enako temeljito, če naj bo rezultat dober. Pri nas smo se odločili za predstavitve, ki spoštuje visoke znanstvene kriterije, vendar pri tem ni pretirano hermetična in preobremenjena s podatki iz virov ali navedki iz literature, ki je skratka prijazna do uporabnika. Kar pa se izbora predstavljenih objektov tiče, smo le pri njihovi starosti nekoliko odstopili od sicer običajnih kriterijev: umetnostne topografije zavoljo »objektivnosti« ponavadi uvedejo časovno distanco in ne upoštevajo spomenikov, mlajših od, denimo, 50 let; sami smo uvrstili

v tale izbor tudi kaj veliko mlajšega, kar izstopa po kvaliteti. Sicer pa takšnih objektov v sivini slovenskega povprečja ni veliko in jih zato tudi v tejle knjigi ravno ne mrgoli.

V knjigo so po abecedi uvrščena vsa naselja jeseniške upravne enote z umetnostno količjakaj pomembno dediščino. Posamezni spomeniki, ki stojijo daleč od »civilizacije«, so uvrščeni na koncu naselja, pod katero uradno in upravno spadajo: tisti na Kredarici in v Vratih pod Mojstrano, oni v Tamarju pod Rateče. Pri vsakem kraju (kjer vse te zvrsti obstajajo) si po vrsti sledijo predstavitve sakralnih objektov, javnih spomenikov in profanih stavb.

Predstavljeni so vsi sakralni objekti z obravnavanega območja, cerkve, kapele (vse cerkve in velika večina kapel tudi s tlorisom), kapelice in večina znamenj. Samo v sakralnih objektih je popisana tudi premična dediščina; upoštevani so tudi starejši in kvalitetnejši umetnoobrtni izdelki, izpustili pa smo podatke o cerkvenem posodju.

Izbor javnih spomenikov temelji na kriteriju umetniške vrednosti: omejili smo se na tiste, ki kažejo vsaj minimalne umetnostne kvalitete ali ambicije. Po celotnem teritoriju jeseniške upravne enote je posejana množica memorialnih znamenj, ki sicer so kulturni ali vsaj zgodovinski spomeniki, vendar jih večina nima nobenih umetnostnih ali umetniških kvalitet (prevladujejo napisne spominske plošče). Od profanih objektov so v topografijo uvrščeni tisti, ki po svojih kvalitetah izstopajo iz povprečja. Večina je na kratko predstavljena v historično-geografskih uvodnih tekstih, najpomembnejši so obdelani samostojno.

Opozoriti želimo na dilemo, s katero se pri obravnavi profane arhitekture ves čas srečujemo: ali so arhitekturni spomeniki res vsi tudi umetnostni spomeniki? Že res, da sodi arhitektura po naši delitvi strok pod (likovno) umetnost, a ker pri profanih stavbah vendarle prevladujejo praktične, funkcionalne zahteve, jih je težko obravnavati docela enako kakor preostale umetnostne spomenike; obstaja tudi dobra arhitektura, na kateri ni nič umetniškega. Jeseniška bolnišnica, na primer, je gotovo kvalitetna, premišljena arhitektura, še bolj gotovo pa pri nikomer ne vzbuja estetskega ugodja ali kakršnihkoli drugih čustev, ki naj bi človeka prevevala pred umetnino. Topografska obravnava profanih stavb je vedno nekakšen kompromis. V tejle knjigi podrobneje in v širšem obsegu predstavljamo le profano stavbarstvo na Jesenicah, edinem uradno priznanem mestu na tem koncu, drugod smo se tako pri izboru kakor pri opisih nekoliko bolj omejili.

Drugo vprašanje v zvezi s profano arhitekturo, ob katero smo se kar naprej spotikali, pa je, kako obravnavati tradicionalno vaško stavbarstvo, značilne gorenjske kmečke hiše. So to umetnostni ali etnološki spomeniki? Gotovo so v prvi vrsti priče nekdanjega vsakdanjega življenja, torej etnološka dediščina, a mnoge so oblikovane z očitnim umetniškim čutom in ne skrivajo želje, da bi ljudem ne samo nudile varno bivališče, ampak tudi ugajale. Zato smo nekatere take stavbe tako na Deželi kakor v Dolini, zlasti (post)baročne hiše trdnih kmečkih domačij, v pregledu vendarle upoštevali, predvsem tiste, ki jih krasijo kamnoseško obdelani stavbni elementi

in fasadne freske iz 18. in 19. stoletja. Žal pa kaže, da so stare kmečke hiše od vseh zvrsti dediščine na tem koncu najbolj ogrožene. Božje hiše so večne, človekove pač ne; v prvotni obliki so svoje odslužile in ker so za sodobni način življenja neprimerne, saj ne ustrezajo današnjim bivalnim standardom, jih je treba do nespoznavnosti prezidati ali, še raje, postaviti tik ob njih grdo, a funkcionalno nadomestno stavbo in počakati, da se ponižane stare hiše od žalosti sesedejo same vase. Hvale vredno bi bilo, če bi se tudi slovenski narodopisci lotili topografije tega konca s svojega vidika, preden bo »napredek« uničil vso etnološko dediščino. Ko se bomo zavedeli lepote in stavbnih kvalitiet starih gorenjskih kmečkih hiš, bo najbrž ohranjene mogoče prešteti na prste ene roke.

Naj uvodoma opozorimo še na tiste kulturne spomenike, ki jih v knjigi ne boste našli. Predstavljamo umetnostno dediščino, ki je le ožji segment kulturne dediščine. Da pomenijo narodu hribolazcev, kakršni smo Slovenci, kulturno dediščino planinske kočje, je razumljivo, ampak umetnostni spomeniki to pač niso; Aljažev stolp, eden simbolov slovenstva, upravičeno velja za nacionalni kulturni spomenik najvišjega ranga, vendar ni na njem nič umetniškega. Kulturni spomeniki so tudi rojstne hiše pomembnih kulturnih mož (žena kajpak tudi, ampak teh na Gorenjskem ni), ki pa seveda vse ne predstavljajo tudi umetnostne dediščine – se pač nismo vsi rodili na gradovih ali v Plečnikovih vilah.

Topografskemu popisu, ki je pri pomembnejših objektih detajlneje strukturiran, sledita navedba virov in literature ter slikovno gradivo.

V izboru uporabljenih virov med drugim navajamo dvojje kartografskih virov, jožefinske vojaške zemljevide in Franciscejski kataster. Umetnostne topografije pogosto upoštevajo tudi starejše upodobitve obravnavanih krajev, ki pa so pri nas redke (marsikatero od tukajšnjih naselij je sicer pred dobrim stoletjem v svojih vedutah in krajinah zabeležil Ladislav Benesch, vendar njegovi akvareli dokumentarno niso prav prepričljivi) in ponavadi predstavljata omenjena zemljevida edini starejši vizualni priči, četudi iz ptičje perspektive. Franciscejske katastrske karte, dostopne tudi na spletnih straneh Arhiva Republike Slovenije, so zgovorni dokumenti o urbanistični zasnovi naselij, v primerjavi z današnjim stanjem pa tudi o tem, kako smo v zadnjih 150 letih, ne meneč se za prvotne koncepte, vso deželo brezglavo pozidali. Včasih so bile vasi varno in varčno strnjene v gruče, do danes pa so se povečini razrasle v brezoblične tvorbe brez vsake urbanistične logike.

Ob posameznih krajih oz. objektih je navedena literatura v smiselnem izboru: ponekod smo se morali, če smo hoteli sploh kaj navesti, zateči h kakšni čisto splošni ali celo poljudni publikaciji, pri nekaterih »razvpitih« spomenikih pa bi bilo, nasprotno, citiranje vseh dosedanjih omemb v literaturi preobsežno. V takih primerih navajamo izbor najpomembnejših strokovnih objav, v katerih je po potrebi mogoče poiskati podrobnejše informacije o spomeniku.

V knjigo smo poskušali uvrstiti dovolj reprodukcij, saj je slikovna predstavitev velikokrat zgovornejša od pisane besede. Slikovno gradivo je izbrano tako, da kar največ pove o ključnih karakteristikah in kvaliteta posameznega spomenika.

Povsod, kjer obstaja, je zabeležena povezava z registrom nepremične kulturne dediščine (RNKD) pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije. Gre za (nesistematičen) seznam dediščine, ki se (nesistematično) dopolnjuje; zdaj je v njem že marsikaj, ampak o smislu in namenu Registra si človek še zmeraj kdaj zaman beli glavo. Posebej ob zapisih o posameznih stavbah, kakršna sta: *Predvidena je za rušenje*. (RNKD ev. št. 28984) ali *Domačija je bila jeseni leta 2010 dokončno porušena in nato odstranjene ruševine*. (RNKD ev. št. 8253). V navajanje evidenčnih števil iz Registra smo bili primorani, ker smo se topografije pred leti lotili v okviru ciljnega raziskovalnega projekta, ki ga je sofinanciralo Ministrstvo za kulturo; o smiselnosti takega početja tudi v bodoče pa bomo še razmislili.

Uvodni besedili o zgodovinskem in umetnostnozgodovinskem razvoju obravnavanega območja sta zgolj informativne narave, saj ne gre za zaključeno ozemlje, ki bi samo zase lahko predstavljalo objektivni fenomen – za celovitejšo in bolj poglobljeno sintetično razpravo bo treba počakati vsaj še na topografije sosednjih upravnih enot.

Ob izidu jeseniške topografije smo dolžni izreči zahvalo predvsem duhovnikom, ki so pokazali pripravljenost za sodelovanje in pomoč: župnikoma na Breznici, prejšnjemu, Cirilu Berglezu, in sedanjemu, Marjanu Lampretu, dovškemu župniku Francu Juvanu, jeseniškemu župniku Andreju Ojstrežu in njegovemu duhovnemu pomočniku pri Sv. Križu Francetu Urbaniji, župniku na Koroški Beli Jožetu Trevnu ter kranjskogorskem župniku in soupravitelju župnije v Ratečah dr. Janezu Ambrožiču. Hvaležni smo tudi cerkovnikom in kjučarjem, ki so nas zmeraj prijazno sprejeli in nam odprli svoje cerkve. Pa arhivarjem v ljubljanskem Nadškofijskem arhivu in sodelavkama domoznanskega oddelka Občinske knjižnice Jesenice za pomoč pri iskanju gradiva, vodstvu Gornjesavskega muzeja Jesenice pa za dovoljenje, da reproduciramo savske slike iz njihove zbirke. Posebna zahvala velja Javni agenciji za knjigo Republike Slovenije, ki je z razumevanjem za pomen nacionalne umetnostne topografije natis knjige zadovoljivo finančno podprla.

Pri pisanju Umetnostne topografije upravne enote Jesenice je sodelovalo večje število avtorjev, skoraj vsi raziskovalci Umetnostnozgodovinskega inštituta. Kljub notnim izhodiščem in načelom so bila zato, razumljivo, besedila sprva precej različna, vendar smo se jih pri končni redakciji po najboljših močeh potrudili poenotiti. Upamo, da nam je to uspelo.

Zgodovinski oris

Področje, ki ga zajema topografija upravne enote Jesenice, obsega dolino reke Save Dolinke, t. i. Dolino, obdano z gorskim svetom Karavank in Julijskih Alp, v katere se zajeda več stranskih ledeniških dolin, ter severozahodni del Radovljiške kotline, t. i. Dežele.

Dolina je dolgo imela le prehodni značaj in je bila malo obljudena. Intenzivneje so jo začeli poseljevati šele sredi 14. stoletja, ko so začeli krčiti gozdove. Gosteje naseljena je bila Dežela, ki kaže na kontinuirano poselitev od prazgodovine naprej. Poselitvena mreža, oblikovana na začetku starejše železne dobe, se je dokončno utrdila v pozni antiki, nanjo so se v zgodnjem srednjem veku navezale staroslovanske naselbine, ohranila pa se je tudi v razporeditvi in gostoti današnjih naselij.

Najstarejše doslej znano najdišče, Jamnikov spodmol (Kočna), je iz dobe mezolitika, vendar poselitev v tem obdobju še ni trdno dokazana. Bolj na prehodnost kot na obseg poselitve kažejo tudi naključne najdbe orodja in orožja pa tudi večje zakladne najdbe iz bronaste dobe (npr. Belščica nad Žirovnico). V pozno bronasto in starejšo železno dobo (9.-8. stol. pr. n. št.) je datirana naselbina Lipje (Žirovnica), naselbini Lebenice (Selo pri Žirovnici) in Na Selcah (Zabreznica) pa sta iz starejše železne dobe (8. oz. 7. stol. pr. n. št.). V prazgodovino se uvrščata tudi najdišči Sv. Lovrenc (Zabreznica) in Gorička (Moste), potencialno pa še območji Grančiše (Mojstrana) in Medvedje (Podkoren). V mlajši železni dobi je opazen očiten upad poseljenosti. Obravnavano področje se je v zadnjem stoletju pr. n. št. že začelo vključevati v rimski imperij, z rimsko osvojitvijo pa je sredi 1. stoletja postalo del province Norik. Rimskodobne naselbine so nastale v zaledju prazgodovinskih, zaradi bližine trgovskih poti pa so se pomaknile v dolino. Nahajališča so zlasti na območju Žirovnice in Most zelo zgoščena, kar kaže, da se je tu razvilo večje naselje s središčem ob današnji cerkvi sv. Martina (Moste, arhitektura in grobovi). Najstarejše znane ostaline antične gradbene dejavnosti so kamniti bloki, ki so bili del večje javne stavbe iz 1. stol. n. št. (zdaj stojijo ob cerkvi sv. Martina). Mala Gora pod Žičico (Moste) naj bi bila, sodeč po najdenih votivih, srebrnih lističih, kulturni objekt, tj. neke vrste rimsko svetišče (novci so iz 3.-5. stol.). Sliko rimskega obdobja dopolnjujejo tudi razne drobne najdbe, zlasti najdbe rimskih novcev in uporabnih predmetov, npr. fibul, lončenine oz. keramike (Zabreznica - Sv. Lovrenc, Moste - Medvedova Jama, Žumrova njiva, Vrba - ob vaški poti in Za stagnami, Doslovče - Pungart na Zelenici, Rateče, Rateče - Sv. Tomaž), ter posameznih grobov oz. grobišč (Žirovnica, 3-4. stol., Smokuč, 4.-5. stol.). Tipično provincialno

rimsko kulturo 1. polovice 2. stoletja razkrivajo ostaline podeželske vile (*villa rustica*) na Rodinah, ki je verjetno najstarejši stavbni kompleks te vrste na Gorenjskem. Posestvo je imelo kvadraten tloris (110 x 110 m) in je bilo zavarovano z dvojnimi obzidjem.

Poznoantična poselitev je bila razmeroma gosta, bivalna kultura pa skromnejša (npr. Breg pri Žirovnici, polzemljanka, 6.-7. stol.). Dobo postopnega propada rimskega imperija zaznamujejo vojaške utrdbe, kot je Gradišče nad Sotesko (Koroška Bela, 5.-6. stol.), ki naj bi bilo zgrajeno za zavarovanje vdorne poti v Italijo, in umik prebivalstva v naravno zavarovane kraje. Za čas značilne višinske naselbine, kot sta npr. Sv. Lovrenc nad Zabreznico in Ajdna nad Potoki, so nastale na poznoantičnih lokacijah ali v njihovem zaledju. Ajdna, ki ima zaradi svoje izjemne višinske lege na pečini posebno mesto v vrsti podobnih naselbin v Sloveniji, je kot refugij imela obrambni pomen. V naselbini, zgrajeni na treh terasah, zavzema osrednje mesto starokrščanska cerkev (5.-6. stol.), v kateri je bilo odkritih 11 grobov, okrog je razvrščenih približno 25 bivalnih objektov in dve cisterni (cerkev in pet objektov so prezentirali). Najdbe segajo do 7. stoletja, tj. v čas, ko je bila Ajdna nasilno uničena, v 1. polovici 9. stoletja pa je za krajše obdobje spet fungirala kot zatočišče.

Poznoantično je v zgodnjem srednjem veku nasledila staroslovanska poselitev, ki je dokumentirana z najdišči od 1. polovice 7. stoletja dalje (Smokuč). Tekla je v podnožju gora in ob Savi, v Zgornjesavski dolini, ki so jo pokrivali gozdovi, je bila omejena na posamezne otoke (Dovje). V času od 7. do 11. stoletja se je izoblikovala t. i. karantansko-ketlaška kultura, ki jo poznamo iz številnih grobišč. Večje staroslovansko grobišče je bilo odkrito v Mostah. V (nekdanji) cerkveni lopi izkopani grobovi iz časa pozne ketlaške kulture (10. stol.) z orientacijo navajajo k domnevi, da je v času pokopov cerkev sv. Martina že stala. Ostanke staroslovanske poselitve se kažejo (skupaj s poznoantično) tudi na desnem bregu Završnice, na Bregu pri Žirovnici in v Doslovčah (grobovi).

Franki so na ozemlje visoke Gorenjske začeli posegati že v času Karla Velikega, nova pot za germansko kolonizacijo pa se je odprla po porazu Madžarov (955). Ko je krajina po Ebersberžanih prešla na Ulrika II. Weimar-Orlamündskega, ki je umrl brez odraslih naslednikov, je Henrik IV. leta 1077 Kranjsko podelil Ogleju. Del ozemlja, ki je pripadalo nemški cesarski kroni, je cesar Henrik II. že leta 1004 podaril briksenski škofiji. Novo gospostvo je imelo sedež na blejskem gradu in se je z darovnicami Henrika III. še povečalo. Zajemalo je področje od sotočja obeh Sav do Jesenic, del Bohinja in pas od Hrušice do Tržiča. Posest se je večala tudi z darovnicami drugih zemljiških posestnikov, z nakupi in menjavo zemljišč ter s prisilno zemljiško politiko, tj. s prevzemom dotlej svobodnih kmetij. Nekaj kmetij (Moste) je leta 1185 z darilno listino pripadlo neposredno cerkvi na blejskem Otoku. Freisinški škofiji je že od druge četrtine 11. stoletja pripadalo Dovje, blejski graščini Boben (Wagen) pa Zabreznica. Ob Karavankah so se do

Kokre raztezala posestva grofov Ebersberških, ki so jih prevzeli njihovi Weimar-Orlamündski dediči. Leta 1252 so jih kot alodialno posest podedovali koroški grofje Ortenburžani, ki so bili v srednjem veku lastniki večine jeseniškega območja. Njihovo posest so upravljali ministeriali s sedežem na Waldenbergu (Pusti grad) pri Radovljici in na Kamnu. Ko so Ortenburžani s smrtjo grofa Friderika III. leta 1418 izumrli, so jih 1420 nasledili Celjski grofje (ti so celotno dediščino dobili od cesarja Sigismunda kot državni fevd), te pa 1457 Habsburžani. Briksenske in freisinške posesti so bile 1803 sekularizirane, pozneje vrnjene škofijama in naposled prodane. Turki so na ozemlju visoke Gorenjske pustošili zlasti v letih 1476-1477, ko so čez Kranjsko Goro in Belo Peč udarili na Koroško. Ker je področje ljudem ponujalo številna naravna zavetja, niso gradili posebnih protiturških taborov, so pa očitno v ta namen priredili nekatera naravna zavetišča, kot kaže primer t. i. Turške jame (Moste). Spodmol z dvojnimi vhodom so konec 15. stoletja spremenili v tabor tako, da so vhoda zazidali in v zidu napravili strelne line v dveh etažah. Vhod v tabor, ki je nudil zatočišče okoli sto ljudem, je bil v prvi etaži. Domneve, da naj bi obstajala protiturška tabora pri cerkvah sv. Miklavža na Breznici (podrta) in sv. Radegunde na Bregu, arhivski viri ne potrjujejo, zdi pa se verjetno, da so se ljudje zatekali k naravno utrjeni cerkvi sv. Lovrenca nad Zabreznico. Na Srednjem Vrhu pri hiši z domačim imenom »Pri Merklu« (št. 4) so po izročilu prižigali kresove, da so prebivalce v Beli Peči opozarjali na turško nevarnost. V 2. polovici 16. stoletja se je na obravnavanem področju razmahnilo protestantsko gibanje.

Po porazu Madžarov (955) sta oglejski patriarh in salzburški nadškof začela obnavljati cerkveno organizacijo in upravo. Za porečje obeh Sav je bila že v 2. polovici 10. stoletja ustanovljena pražupnija Radovljica. Kot pražupnija I. reda je bila tedaj edina na visokem Gorenjskem in je pokrivala obsežno področje. Sprva je imela sedež na Rodinah, konec 13. stoletja (najpozneje do 1296) pa je bil prenesen v utrjeno Radovljico. Ker je bila cerkvenoupravno pod oblastjo oglejskega patriarha, ki na zemljiški posesti briksenskega in freisinškega škofa ni priznaval njune cerkvene oblasti, je prihajalo do sporov. Na področju briksenske posesti je oglejsko jurisdikcijo utrjeval zlasti patriarh Gotebold (1049-1063), njegov naslednik Ravenger (1063-1068) pa je glede desetnin in prezentacijskih pravic, ki so pripadale Ogleju, z briksenskim škofom Altwinom podpisal sporazum. Podoben sporazum sta nato sklenila tudi patriarh Sigehard (1068-1077) in freisinški škof Ellenhard. Briksenske, freisinške in druge lastniške cerkve so bile tako vključene v oglejski župnijski sistem in so pozneje tudi same dobile status vikariata oz. župnije. V Zgornjesavski dolini so bile v vikariatske (pozneje v župnijske) povzdignjene cerkve v Kranjski Gori, na Dovjem in Koroški Beli. Leta 1362 sta na poziv patriarha Ludovika ustanovila vikariata freisinški škof na Dovjem, kjer se cerkev omenja leta 1291, in grof Ortenburški v Kranjski Gori, kjer se cerkev omenja 1326; ustanovnikoma

so pripadle patronatske pravice, pravica potrditve pa radovljiškemu župniku. Kranjska Gora je bila kmalu povzdignjena v župnijo in je leta 1390 s pomočjo Friderika Ortenburškega pridobila še okoliš Bele Peči in Rateč, ki je bil izločen iz pražupnije Marije na Zilji. Leta 1394 je oglejski patriarh Frideriku II. Ortenburškemu podelil tudi patronat nad radovljiško župnijo. Ta je tedaj segala od Jesenic na severu do Kroke na jugu. Od nje se je začasno delno osamosvojila briksenska Koroška Bela s cerkvijo sv. Ingenuina in Albuina (vsaj iz 13. stoletja), razmah železarstva pa je kasneje pripeljal do samostojne župnije Jesenicah (16. stoletje). Na začetku 17. stoletja je bil ustanovljen vikariat na Rodinah (1788 je postal župnija, njen sedež pa je bil 1819 prenesen na Breznico).

Radovljiška župnija je bila leta 1461 dodeljena novoustanovljeni ljubljanski škofiji, z njo pa so pod škofijo prišle tudi vse župnije in vikariati, ki so se bili dotlej razvili v okviru nekdanje pražupnije (Bled, Mošnje, Zasip, Dovje, Kranjska Gora in Srednja vas v Bohinju). S priključitvijo novoustanovljeni ljubljanski škofiji se cerkvene razmere v radovljiški župniji niso bistveno spremenile. Patronati so ostali (Habsburžani, ki so medtem že nasledili Celjske grofe kot naslednike Ortenburžanov, in freisinški škof). Pravice nekdanjega radovljiškega župnika je prevzel ljubljanski prošt, ki so mu vsaj do 1616 ostali tudi patronati, mdr. tudi nad novim vikariatom na Jesenicah; pozneje so bile vse nekdanje cerkvene ustanove radovljiške pražupnije v popolni oblasti ljubljanskega škofa.

Večina cerkva nekdanje radovljiške pražupnije je srednjeveškega izvora. Navajajo se (že vsaj) v vizitacijskem poročilu radovljiškega dekanata leta 1571. Cerkev sv. Duha v Ratečah je šele iz 16. stoletja. Intenzivnejša gradbena dejavnost pa se v novem veku zazna le na Jesenicah, kjer so lastniki fužin Bucelleniji v 17. stoletju postavili tri nove cerkve: Marijino na Savi, Barbarino na Plavžu in sv. Križa na Planini. Cerkev sv. Barbare je bila v času jožefinskih reform opuščena in podrta, podrti sta bili tudi cerkev sv. Miklavža na Breznici in sv. Lovrenca nad Zabreznico (ta je bila znova pozidana leta 1990).

Gospodarsko je bilo celotno področje intenzivno povezano z rudarstvom in fužinarstvom, ki s svojimi začetki segata v antiko in celo v prazgodovino. V srednjem veku, ko so bili lastniki večine jeseniškega območja Ortenburžani, sta se pridobivanje železove rude in fužinarstvo najbolj razmahnila na Planini pod Golico (Savske jame). Pravne odnose med lastniki, rudarji in fužinarji je urejal *Ortenburški rudarski red* iz 1381, ki omenja kovačnico tudi v Dolini. Rudarstvo in fužinarstvo sta se razvijala tudi na področju briksenske posesti (v Mojstrani so začetki rudarstva in fužinarstva izpričani konec 14. stol.). Leta 1526 se je na Planino pod Golico naselil italijanski kovač Bernardo Bucelleni, ki je 1538 na Savi postavil moderen plavž. Leta 1584 so Bucelleniji postavili še plavž na Plavžu in 1557 prevzeli plavže na Javorniku. Javorniške je 1747 kupila rodbina Zois, ki je 1752 pridobila še plavž v Mojstrani. Zaradi

dolgov so Bucelleniji fužine prodali Garzonijem, ti pa leta 1766 Ruardom. Zoisove in Ruardove fužine je odkupila delniška Kranjska industrijska družba (KID), ustanovljena v Ljubljani leta 1869, ki je vse železarske obrate združila na Jesenicah. Rudokopna dejavnost je zamrla konec 19. stoletja. Razvoj industrije in trgovine pa je močno pospešila železnica: leta 1870 je stekla gorenjska železnica Ljubljana-Jesenice-Trbiž, 1906 pa karavanško-bohinjska železnica Jesenice-Bohinj-Trst.

Ana Lavrič

Umetnostnozgodovinski oris

Arhitektura

Sakralna arhitektura na obravnavanem območju sega v »vidnem spektru« do visokega srednjega veka, do romanike. Tudi če bi hoteli kje videti starejše korenine, te niso nikjer oprijemljive ali celo dokazane; upravičeno bi jih pričakovali na Rodinah, saj je bila tamkajšnja cerkev sedež radovljiške prafare, ustanovljene verjetno že v drugi polovici 10. stoletja, domneve o starejših, predromanskih osnovah pa se pojavljajo vsaj še v Mostah in pri cerkvi sv. Tomaža v Ratečah. Tudi romanska cerkev se sicer nobena ni ohranila intaktna ali v celoti, imamo pa dovolj materialnih ostankov in celo arhivske podatke, na podlagi katerih si lahko njihovo podobo zadovoljivo rekonstruiramo: šlo je za enoladijske cerkve s polkrožno absido in ravnim stropom (ali morda kdaj tudi z odprtim ostrešjem) v ladji, torej za tip, ki je v slovenski romaniki najobičajnejši, na vplivnem območju oglejskega patriarhata pa sploh obligatoren. Stavbe, ki so do danes ohranile romanske obodne zidove ladje, medtem ko je romansko absido prej ali slej zamenjal večji prezbiterij, so cerkve sv. Tomaža v Ratečah in sv. Martina v Mostah (obe z gotskim prezbiterijem, prizidanim proti sredini 15. stoletja), sv. Marka v Vrbi (apsido so odstranili leta 1627), sv. Kancijana na Selu (apsida odstranjena leta 1657) in sv. Radegunde na Bregu (apsida odstranjena v letih 1657–1668). V Ratečah in v Vrbi so bili ob arheoloških izkopavanjih najdeni in pozneje v tlaku prezbiterija prezentirani temelji odstranjenih absid; lega apsida je v tlaku nakazana tudi v Mostah. V Vrbi je ohranjen celoten romanski slavolok, saj so v njegovem podločju vidni ostanki fresk, s katerimi so absido okrasili v gotiki; vsaj v spodnjem delu sta romanska slavoloka, prav tako z ostanki fresk, ohranjena tudi na Bregu in na Selu. Romanski polkrožno sklenjeni okenci, nameščeni visoko v južni steni ladje, sta bili odkriti v Vrbi in v Ratečah, na zunanjščini cerkve na Selu pa je bila odkrita in prezentirana značilna romanska plastovita zidava s tankim ometom, v katerega so vrezane horizontalne fuge. Posebnost selske cerkve je še podzidek na nekdanji vzhodni steni ladje ob apsidi, zdaj viden na prezbiterijski strani slavoločne stene.

Časovno so vse te romanske stavbe težko opredeljive. Vsekakor moramo upoštevati, da gre za izrazito provincialno in periferno območje, kjer se pri gradnji cerkva pač niso držali trditev iz umetnostnozgodovinske literature, da naj bi se romanika končala sredi 13. stoletja; kakor bomo videli v nadaljevanju, so se znali zgodovinski slogi pri nas zavleči v čas, ko se je po umetnostnih centrih že zdavnaj zidalo v čisto drugačnih formah.

Za Slovenijo na splošno velja, da sta jo od vseh umetnostnih slogov najbolj zaznamovala gotika in barok. Toda na jeseniškem koncu sta v resnici zapustila vsak samo eno monumentalno, slogovno enotno cerkev; povsod drugje je šlo za funkcionalne predelave starejših stavb, pri katerih so od obstoječega ohranili vse, kar je bilo še uporabno in ne preveč moteče. Seveda pa ostaja odprto vprašanje neohranjenih stavb: vsaj dva objekta, pozneje temeljito prezidana ali v celoti na novo pozidana, sta utegnila imeti nekaj kar reprezentativno gotsko podobo. Cerkev sv. Mihaela na Dovjem, ki naj bi bila sezidana (okoli) leta 1362, je bila dvoladijska (obok so nadomestili s sedanjim leta 1829), kar zagotovo kaže na gotski izvor; skoraj istočasno bi bila lahko zgrajena tudi cerkev na Koroški Beli, ki je bila prav tako v celoti obokana, sredi 18. stoletja pa nadomeščena s povsem novo stavbo.

Najpomembnejši gotski spomenik cerkvene arhitekture, nastal že blizu »uradnega« konca gotike, okoli 1520, je Marijina cerkev v Kranjski Gori. Njena arhitektura ni osamljena samo na obravnavanem območju, ampak je posebnost v slovenskem merilu, saj gre za izrazito koroško arhitekturo, pripisano tamkajšnjemu vodilnemu poznogotskemu stavbeniku Jerneju Firtalerju; nikakor pa je ne moremo označiti za tujek, ampak le dokazuje, da je bil zgornji konec Doline v srednjem veku tesneje povezan s Koroško kakor s Kranjsko. Ladijski obok, oprt na stenske slope, prepreda vegetabilen splet ukrivljenih reber, ki tvorijo v temenu šesterolistne rozete in tako poustvarjajo v cerkvi podobo rajskega vrta. Prezbiterij je obokan bolj konservativno, zvezdasto; obdajajo ga rudimentarni, renesančnim pilastrom podobni zunanji oporniki, ki nimajo več nosilne, ampak zgolj dekorativno funkcijo.

Prezbiterijska cerkva v Mostah in pri Sv. Tomažu v Ratečah sta nadomestila romanski apsidi malo pred sredo 15. stoletja: tristrano zaključena kora brez zunanjih opornikov sta pokrita z zvezdastim obokom skoraj identične sheme; med geometrijske obočne konzole so se v Ratečah prikradle štiri figuralne v obliki primitivno klesanih režečih se glav, diskasti ali ščitasti sklepniki kiparsko niso posebej okrašeni. Komaj kaj drugačna sta prezbiterij druge rateške cerkve, Sv. Duha, čeprav naj bi bil skoraj stoletje mlajši, in zadnji »gotski« zvezdasto rebrasto obokan prezbiterij, tisti pri Sv. Marku v Vrbi, zgrajen šele leta 1627.

Tako smo prišli že čez prag 17. stoletja, slogovno neenotnega obdobja katoliške obnove, ki pa je v naš konec prvo in edino prineslo resničen gradbeni razcvet. Gre za čas med gotiko in barokom, za čas postopnega zorenja proti baroku: kakor kaže vrbski prezbiterij, so izhodišča, četudi dvesto let po koncu gotike, še povsem gotska, postopoma pa se bodo modificirala v zgodnjebaročne zasnove in forme.

Od novih prezbiterijev, ki so zamenjevali romanske apside (premajhne za oltarje po novi modi), ni pozneje nobeden več tako gotski kakor tisti v Vrbi, še dolgo pa ohranjajo gotsko zvezdasto shemo obokov, četudi izvedeno samo z maltastimi grebeni: taki so prezbiteriji na Blejski Dobra-

vi iz okoli 1635, na Selu iz leta 1657 in na Bregu, nastal po 1657 in pred 1668. Najpomembnejši spomenik tega obdobja je jeseniška cerkev na Savi: rasla je postopoma skoraj celo stoletje in zato lepo odseva njegove slogovne spremembe. Nastala je leta 1606 kot majhna enoladijska kapela z gotsko zašiljenimi okni; po sredi stoletja so ladjo podaljšali in razširili v triladijsko stavbo z emporami nad stranskima ladjama, v začetku 80-ih let pa podaljšali in na novo obokali še prezbiterij. Obok prezbiterija je delo stavbarske delavnice, ki je v »baročnih« prizadevanjih prišla najdlje, a je še vedno uporabljala predvsem iz gotskega formalnega repertoarja izposojene motive in jih v težnji po baročnem učinku celo gostobesedno pomnožila: obok prepreda gosta mreža diagonalnih grebenov, ki ga optično razbijejo v množico rombastih faset, v temenu pa so preko njih »nalepljena« s profiliranim okvirjem poudarjena baročno oblikovana polja; odločno baročni so tudi venčni zidci pod obokom. Obenem pa so v prav manierističnem strahu pred praznim prostorom na vseh sečiščih grebenov dodani še plitvi reliefni »sklepniki« v obliki rozet, štirilistnih deteljic ali srčkov. Lokalna delavnica, ki je podrobneje še ni bilo mogoče opredeliti, je v prvi polovici 80-ih let poleg savskega prezbiterija postavila še novo ladjo cerkve na Blejski Dobravi ter v celoti obokala podkorensko cerkev. Njeno delo pa je tudi cerkev sv. Križa na Planini pod Golico, ki se s tlorisom potegnjenega oktogona sicer zgleduje pri sodobnih stavbah lombardske provenience (Sv. Jožef nad Preserjem), interpretacija oboka kot velikanske dvoplastne osmerokrake zvezde, dopolnjene s štukiranimi grebeni in sklepniki ter z baročnim okvirjem na sredi, pa neugledno kaže iste manieristične principe kakor zgoraj omenjene stavbe. V 90-ih letih se pojavijo tu tudi bolj baročni oboki z dekoracijo iz modelnega štuka, ki pa v shemah še zmeraj izhajajo iz gotike: tak je prezbiterij cerkve na Rodinah iz leta 1692, podobno pa je obokana tudi severna kapela dovške cerkve.

Zrelobaročno 18. stoletje je pustilo na jeseniškem koncu pravzaprav malo sledi, pa še te so dovolj raznolike in neuskaljene. Cerkev na Rodinah so v letih 1730-1733 razširili z dvema kupolasto obokanima bočnima kapelama po zgledu cerkve v Okonini pri Gornjem Gradu in ladjo zatem banjasto obokali. Ladjo jeseniške župnijske cerkve so sredi 18. stoletja obokali s triladijskimi križnimi oboki na stebrih, preobokali pa so tudi prezbiterij: njegov bogati rokokojski štukaturni okras, povsem osamljen daleč naokoli, je verjetno koroškega izvora. Poznobaročni obok selske ladje je zgolj funkcionalna požarno-varna rešitev; ambicioznejša je povečava rasteške župnijske cerkve s fasadnim zvonikom, vendar je prezidava obtičala na pol poti, saj jim starega dela ladje ni uspelo obokati. Odličen celovit spomenik pa je cerkev na Koroški Beli, dokončana 1754, značilno delo deželnega stavbenika Matije Perskega z mehko zaobljenimi vogali ladje ter bočnih kapel in prezbiterija, z variiranimi kupolastimi oboki in z zvonikom nad plemenito členjeno tempeljsko fasado.

Tudi 19. stoletje je ustvarilo tu en sam resen spomenik, stavbo nove župnijske cerkve na

Breznici, dograjeno leta 1821 po načrtih malo znanega arhitekta deželne stavbne direkcije Benedikta Müllerja. Cerkev je imeniten primer klasicizma, ki se na zunaj kaže predvsem v premišljeno monumentalni fasadi; v klasicistično členjeni notranjščini pa ponekod, zlasti v zaobljenih vogalih ladje, še zaslutimo odmeve polpreteklega baročnega časa. Tudi stavbni tip dvorane s kapelami je bil, navsezadnje, vodilna baročna tlorisna zasnova; Müller je tu uporabil pri nas manj pogosto različico s psevdobazilikalnim prerezom. Historični slogi druge polovice 19. stoletja, ki so z včasih kar histerično gradbeno ihto spremenili videz marsikaterega slovenskega kraja, v Deželi in Dolini k sreči niso našli plodnih tal, skoraj pa bi postala njihova žrtev kranjskogorska cerkev, saj so jo hoteli odgovorni na ljubljanski škofiji puristično regotizirati in dogotizirati. K sreči so se domačini temu uprli. In k sreči taka spomeniškovarstvena doktrina (ki pa se občasno spet poskuša oživiti) ni bila dolgo v veljavi: ko so dvajset let pozneje hoteli prekriti zvonik z gotsko korenasto streho, jim tega niso več dovolili.

Zgodnje dvajseto stoletje je dalo območju Jesenic v sakralni arhitekturi tri omembe vredne modernistične stavbe. Jeseniška župnijska cerkev, povečana v letih 1930-1931 po načrtih Dragotina Faturja, kaže na zunaj nekaj tendenc ekspresionističnega stavbarstva; notranjščina ohranja tako barokizirani prezbiterij kakor tudi baročno shemo triladijske stebrne dvorane. Bolj dosleden je modernizem Luckmannove spominske kapele na Plavžu iz let 1927-1929. Vurnikova Aljaževa kapela v Vratih iz leta 1928 združuje modernistične postulate z izrazito regionalno obarvanimi rešitvami in ustvarja izviren domač hribovski sakralni prostor.

Na področju profane arhitekture je opazovanje razvojne kontinuitete precej oteženo, saj na obravnavanem teritoriju ni ne večjih urbanih naselbin niti fevdalne arhitekture. Najstarejše zidane stavbe po vaseh izvirajo iz 16. stoletja in kažejo posamezne gotske slogovne elemente, zdi pa se, da so ti vztrajali brez vidnejših sprememb tja do 18. stoletja (»gotsko« porezani kamniti okvirji oken in vrat). Vse do 18. stoletja so bile hiše večinoma lesene, le v manjšem delu zidane; zidane so bile od vsega začetka samo kašče, zato se je med njimi tudi ohranil tako visok odstotek (pozno)gotskih (Blažunova kašča na Potokih, kašča pri hiši Spodnje Rute 11 v Gozdu - Martuljku, v hišo (št. 95) prezidana kašča v Podkorenu). Šele v drugi polovici 18. stoletja se začno kmečke hiše pozidavati v večjem obsegu in takrat se izoblikuje tip velike zidane nadstropne hiše s profiliranimi okenskimi okvirji in polkrožno sklenjenim portalom iz tufa, kakršna je v malone nespremenjeni obliki nastajala do konca 19. stoletja in ki jo danes pojmuje kot gorenjsko kmečko hišo. Intenzivnejšo gradbeno dejavnost, ki se je tudi hitreje odzivala na modne slogovne menjave, je prineslo šele pozno 19. stoletje s historičnimi slogi, v katerih so bile predelane številne hiše po vaseh, v tem stilnem razpoloženju pa je nastalo tudi veliko novih stavb v krajih, ki sta se jih močneje dotaknila oživiljeni industrijski razvoj

ali porajajoči se turizem. Secesijska moda zgodnjega 20. stoletja in poznejši modernistični gradbeni poskusi so zaznamovali predvsem Jesenice, ki so vse bolj postajale središčno naselje; na Jesenicah je tudi v povojnem času nastalo nekaj (urbanistično sicer slabo usklajenih) kvalitetnih arhitekturnih rešitev.

Kiparstvo

Nastarejša ohranjena plastika na obravnavanem področju je gotška, in sicer iz 15. stoletja: v Kranjski Gori sta se ohranila kipa stoječe Marije z otrokom iz 70-ih let in sedečega sv. Miklavža iz okoli 1500, v cerkvi sv. Tomaža v Ratečah pa štirje gotski kipi; Sv. Marija Magdalena iz 30-ih let 15. stoletja, Sv. Tomaž in Sv. Jakob iz sredine ter Sv. Janez Krstnik iz zadnje četrtine 15. stoletja kažejo zlasti severnoitalijanske, beneške ali furlanske vplive. Rateški kipi so iz nekdanjih gotških krilnih oltarjev neposredno prešli v nove, zlate nastavke; vizitacijska poročila iz 17. stoletja omenjajo stare omaraste oltarje še po nekaterih drugih cerkvah, a drugje so skupaj z novimi nastavki naredili tudi nove kipe. Iz časa pozne gotike ali boljše zgodnje renesanse je še figuralna skupina Kamenjanja sv. Štefana (1520–1530) iz nekdanjega velikega oltarja na Blejski Dobravi, ki se je ohranila v bližnji kapelici.

Kakor v arhitekturi je tudi v kiparstvu prineslo izjemen razcvet 17. stoletje, saj so malone vso starejšo opremo v tem času nadomestili novi oltarji zlatega tipa. Vendar pa se jih (predvsem zaradi intenzivne dejavnosti podobarjev v 19. stoletju) ni kaj prida ohranilo. Ansambel treh oltarjev iz 17. stoletja najdemo pri Sv. Tomažu v Ratečah, po en zlat oltar pa še na Koroški Beli, na Bregu in v Mostah; v Vrbi sta ohranjena dva manjša oltarna nastavka brez kiparskega okrasa. Večinoma gre za zgodnje, še precej ploskovite in nerazgibane nastavke, dopolnjene s povprečno, neizstopajočo figuraliko.

Ker je 17. stoletje tako prizadevno opremilo skoraj vse cerkve, se je potreba po novi opremi spet pokazala šele v sredini 18. stoletja. V tem času je naredil kipar, ki je slogovno in formalno sicer dovolj prepoznaven, po imenu pa nam ga še ni uspelo razkriti, veliki oltar in prižnico na Selu, oltar sv. Vida na Bregu in oltar sv. Ane na Rodinah. V drugi polovici 18. stoletja srečamo tu kar nekajkrat na delu kranjskega kiparja Valentina Vrbnika, najplodovitejšega poznobaročnega gorenjskega mojstra: iz njegove delavnice so v letih 1773–1776 prišli trije oltarji v Kranjski Gori, njegovi so kipi, ki so se z nekdanjega velikega oltarja ohranili v prezbiteriju jeseniške župnijske cerkve, in kipi na dovškem Boštjanovem oltarju, sled Vrbnikovega dleta pa prepoznamo tudi v kipu sv. Lovrenca, ohranjenem iz stare cerkve sv. Lovrenca nad Zabreznico, in v Sv. Janezu Evangelistu na stranskem oltarju sv. Družine na Selu. Med

Vrbnikovimi plastikami na kranjskogorskem velikem oltarju pa srečamo tudi dva boljša kipa: Sv. Nežo in Sv. Uršulo, ki sta nekoč stali na obhodnih lokih, zdaj pa sta na steni ob oltarju, je naredil poljski kipar Peter Žiwobski. Očitno je prišlek, ki so ga na začetku 70-ih let nagnali iz Ljubljane, po tistem našel delo v Vrbnikovi delavnici; v 80-ih letih je potem osnoval zelo produktivno lastno delavnico v Podbrezjah. V 70-ih letih je delal na jeseniškem koncu tudi radovljiški kipar Ignacij Arrer: njegovo arhivsko izpričano delo je Marijin oltar na Koroški Beli, njegovo dovolj značilno figuraliko pa kažejo še stranska oltarja sv. Avguština in sv. Jerneja na Blejski Dobravi ter oltar sv. Frančiška Ksaverja na Rodinah. Vso našteto plastiko po kvaliteti prekašata kipa papežev, nastala v 18. stoletju prejkone za cerkev v Mojstrani: eden, sv. Klemen, stoji zdaj v bližnjem znamenju, drugi je shranjen v dovškem župnišču. Prav najboljši baročni kipi na tem koncu, tisti štirje na brezniških oltarjih sv. Družine in sv. Avguština, pa so v resnici dvakrat tujci: oltarja sta skupaj s plastiko prišla na Breznico šele leta 1821 iz nekdanje samostanske cerkve v Kostanjevici na Krki, ki so jo sredi 18. stoletja opremili po imenih še neznani bavarski kiparji. Od nekod drugod je očitno priromal tudi vrbenski veliki oltar, kvaliteten izdelek prve polovice 18. stoletja: sprva je bil pravzaprav le tabernakelj v neki večji cerkvi, potem pa so ga predelali v oltar sv. Marka.

Sredi 19. stoletja je bila dvesto let stara »zlata« oprema marsikje že močno dotrajana, v tem pa so zaslutili priložnost številni, večinoma ne posebej kvalitetni kiparji, t. i. podobarji, in začeli izdelovati nove oltarje; njihova dejavnost se je na posameznih območjih tako razmahnila, da so počasi zamenjali skoraj vso opremo, tudi če to še ni bilo zares potrebno. Na Gorenjskem je bil eden takih radovljiški Vurnik, in natančnejši pregled oltarjev na jeseniškem koncu pokaže, da je njegova delavnica v drugi polovici stoletja to ozemlje popolnoma obvladala. Povečini je delal nastavke v težko opredeljivi, recimo novorenesančni maniri, saj je bilo takšne najlažje postaviti kamorkoli. V slogovno bolj definiranih prostorih pa se je znal tudi bolje prilagoditi: veliki oltar v Kranjski Gori iz leta 1858 je denimo izdelal v kar najbolj gotskih formah. Iz Vurnikove delavnice (proti koncu stoletja je v njej deloval poleg očeta Janeza st. tudi sin Janez ml., njunih del pa ni lahko razločevati) izvirajo veliki oltar na Blejski Dobravi, veliki in dva stranska oltarja na Breznici, trije oltarji na Dovjem, vsi trije oltarji v Mojstrani, velika oltarja v Podkorenu in v cerkvi sv. Duha v Ratečah, vsi trije oltarji na Selu. Pri velikem oltarju na Breznici se je Vurnikoma pridružil kipar Franc Zajec, čigar kipi pa niso nič dosti manj »leseni« od tistih, ki sta jih izdelala sama. Šele na začetku 20. stoletja se je pojavil v Vurnikovi delavnici obetaven kipar, Josip Pavlin, čigar delo so Pogačarjeva spominska plošča na Breznici, relief Marije Pomagaj v Mostah in reliefi na fasadi jeseniške gimnazije; žal je njegovo umetniško pot končala morija prve svetovne vojne. Z nastopom 20. stoletja se poleg Vurnikovih del začno pojavljati tu še izdelki podobarjev z

drugih koncev, npr. Ivana Pengova ali Andreja Rovška, vse več pa je tudi uvoženih, tirolskih ali bavarskih kipov. Zadnja omembe vredna monumentalna sakralna plastika je Kristus Kralj na fasadi jeseniške farne cerkve, delo Fanceta Kralja iz leta 1931; že naslednje leto se ji je kot antipod na profani stavbi pridružil njegov Janez Krstnik na hotelu Korotan. Kip sv. Krištofa na Plečnikovem spomeniku žrtvam prve svetovne vojne na Breznici je izklesal mladi Boris Kalin. Povojni razcvet memorialne spomeniške plastike je pripeljal semkaj nekaj zvenečih kiparskih imen, predvsem iz Ljubljane: Boris Kalin, zdaj že priznan sorealistični umetnik, se je vrnil ob jeseniškem osrednjem spomeniku revolucije (pri katerem sta z Edvardom Ravnikarjem izpodrinila prvotno izbranega Marjana Keršiča); Božo Pengov je z reliefi dopolnil hrušiški »triglav«, javorniški spomenik je naredil Drago Tršar. Pozneje se je kot spomeniški avtor uveljavil vsestranski domači umetnik Jaka Torkar (spomeniki na Koroški Beli, na Javorniškem Rovtu in v Mostah), v zadnjem času pa srečujemo na tem področju predvsem Nebojšo Mitrića in Romana Savinška.

Slikarstvo

Po cerkvah na območju jeseniške, kranjskogorske in žirovniške občine je ohranjenih lepo število gotskih stenskih slikarij; ponekod gre za skromne ostanke posameznih naslikanih prizorov, nekatere poslikave so obsežnejše in boljše ohranjene. Najstarejša freska je tista na zunanjsčini severne stene podkorenske ladje: slabo ohranjeni stoječi liki apostolov kažejo izrazite italijanske trečentistične poteze. Cerkev v Vrbi je bila poslikana večkrat; fragmentarno ohranjene slikarije na zunanjsčini segajo od začetka 15. do zgodnjega 16. stoletja, slogovno pa razkrivajo sprva furlanske, pozneje koroške vplive. Poslikava slavoloka, ostanka nekdanje apside, je furlansko delo iz okoli 1420, večina slikarij v notranjsčini pa je delo Jerneja iz Loke iz okoli 1525–1530. Freski na zunanjsčini cerkve na Selu, Križanje in sv. Krištof, naj bi nastali v drugi polovici 14. stoletja, Sv. Jurij v boju z zmajem na južni polovici ladijske strani slavoloka iz okoli 1430 pa je imenitno delo slikarja iz delavnice Friderika Beljaškega. Na Bregu so se na slavoločni steni ohranile podobe sv. Mihaela, sv. Lovrenca in Radegunde ter Marije iz Oznanjenja; pripisane so Mojstru Žiganje vasi in datirane v čas 1410–1420. Imenitno mnogofiguralno Križanje na Dovjem je koroško delo iz okoli 1460.

Obsežnejši sta poslikavi cerkva sv. Tomaža v Ratečah in sv. Martina v Mostah pri Žirovnici. Obe sta delo istega slikarja, ki je bil prav po freskah pri Sv. Martinu poimenovan z zasilnim imenom Žirovniški mojster (po vsebini upodobitev včasih tudi Mojster apostolskih mučeništev), in iz istega časa, okoli 1450–1455. Obakrat je poslikan celoten prezbiterij skupaj s slavoločno steno. Na slednji je na ladijski strani naslikano Oznanjenje, v prezbiteriju pa v Mostah Posle-

dnja sodba, v Ratečah pa Dvanajstletni Jezus v templju, stene prezbiterijskega obokov in apokrifnih svetnic. V podločjih oboka jih spremljajo v Ratečah še dopasne podobe svetnic, na oboku je Kristus med simboli evangelistov in angeli z orodji mučeništva, v Ratečah pa še cerkveni očetje in angeli z glasbili.

Vrbske slikarije Jerneja iz Loke, najsevernejše delo tega našega izjemno plodovitega poznogotskega freskanta, pa so dolgo ostale zadnji spomenik stenskega slikarstva na tem območju. V 16. stoletju je duhovna kriza protestantizma (in seveda pred njo že katoliška duhovna kriza, ki je reformacijo povzročila) prinesla drastičen upad vsake sakralne umetnostne dejavnosti, po njeni oživitvi na začetku 17. stoletja pa stenskemu slikarstvu ni več uspelo priboriti si nekdanjo veljavo, ampak so mu prevzeli primat novi oltarji zlatega tipa. Za eno samo cerkev vemo iz arhivskih virov, ki je bila poslikana v 17. stoletju: prezbiterijske cerkve sv. Barbare na Plavžu so, kot je zapisal vizitator leta 1657, pokrivalo slikarije s prizori iz svetničinega življenja. Žal je cerkev s freskami vred propadla po jožefinskih reformah. Pri obnovi konec 20. stoletja pa je propadla še druga znana stenska slikarija iz 17. stoletja, Poklon sv. Treh kraljev, naslikan na severni steni ladje v Mostah leta 1640: slika je bila gotovo vsaj ikonografsko zanimiva in izjemna, saj so bili vsi trije upodobljeni kot črnici.

Stensko slikarstvo si na Gorenjskem tudi poslej ni izborilo nekdanjih pozicij. V Kranjski Gori so leta 1758 na zunanjščini novoprizidane kapele sv. Jožefa naslikali Marijino smrt in vnebovzetje; kolikor še lahko sodimo o njej po vseh obnovah, ni moglo iti za kakšno veliko umetnino. Druga znana poslikava iz 18. stoletja je danes skrita pod beležem: prezbiterijske cerkve sv. Duha je bil poslikan leta 1749, menda pretežno ornamentalno, od figuralnih prizorov vemo le za Kristusa, ki nasiti množico.

Obe Layerjevi poslikavi v tem koncu sta nastali že v 19. stoletju: brezniška je iz leta 1821, pa tudi tista na Dovjem, čeprav po zasnovi še bolj baročna, najbrž ni prida starejša. Tu je slikar na oboku prezbiterijskega naslikal Marijino kronanje in ga obdal z evangelisti, cerkvenimi očeti ter biblijskimi motivi in personifikacijami; žal je slikarija slabo ohranjena, srednji del pa je že leta 1857 z grobo preslikavo uničil Janez Hrovat. Na oboku brezniške ladje je Layer naslikal posamezne biblijske prizore. Obok brezniškega prezbiterijskega je nekoliko pozneje v baročni tradiciji poslikal Matej Goričnik. Njemu so poskušali pripisati tudi freske na oboku ladje na Koroški Beli, a te so očitno mlajše, šele iz poznega 19. stoletja; s poslikavo oboka v prezbiterijski ladji je na pragu 20. stoletja dopolnil Matej Sternen. Od nazarenskih freskantov iz poznega 19. in začetka 20. stoletja srečamo še Matija Bradaško, ki je poslikal obok in obočna področja v Podkorenu ter kupoli bočnih kapel v Kranjski Gori, njegova je tudi dekorativna neogotska poslikava kranjskogorskih gotskih obokov.

Od 18. stoletja naprej se pojavljajo stenske slikarije tudi na pročeljih hiš; ohranjene so v

Ratečah, Podkorenu, Kranjski Gori, Mojstrani pa še kje. Prednjačijo upodobitve sv. Florijana, Marijinega kronanja in Višarske Matere božje; slike niso posebej kvalitetne, z eno samo izjemo: Križanje na hiši zraven rodinske cerkve je naslikal Leopold Layer. Podobno je s poslikavo kapelic in znamenj, ki se je zaradi izpostavljenosti vremenu hitro uničila in sproti obnavljala, zato so ostanki starejših poslikav redki. Med temi poljudnimi slikarijami so zlasti zanimive tiste v Srednjem Vrhu, kjer je tri kapelice in složno znamenje sredi 19. stoletja poslikal isti lokalni mojster; posebej se je potrudil pri kapeli sv. Trojice, ki je vsa prekrita s prikupno naivnimi slikarijami iz leta 1843.

Dvajseto stoletje nam monumentalnega stenskega slikarstva ni zapustilo; nov poskus z začetka enaindvajsetega so Rupnikovi mozaiki v Tamarju.

Edina tabelna slika, zagotovo nastala še v 17. stoletju, je nekdanji antependij s podobo sv. Martina iz Most; previdno se postavlja v bližino Valvasorjevega slikarja Jerneja Ramschisla. Iz 17. stoletja bi utegnili biti tudi krili nekdanje dovške orgelske omare z naslikanim Oznanjenjem, če ne gre za poznejše delo v močnem naslonu na neko predlogo iz tistega časa. Tudi tabelnih slik iz 18. stoletja (razen iz zadnjih dveh decenijev) se ni kaj prida ohranilo. Nesporni vrhunec slikarstva tega časa predstavljajo tri platna beneškega slikarja Nicole Grassija iz jeseniške cerkve na Savi, nastala okoli 1735–1740. Presenetljivo ne najdemo slik ljubljanskih baročnih slikarjev, z izjemo Valentina Metzingerja, čigar podoba sv. Jožefa pa je prišla na Breznico sekundarno, iz Kostanjevice; pripisana mu je še Sv. Notburga na velikem oltarju v Vrbi, ki pa gotovo tudi ni nastala zanj. Odlično baročno delo, avtorsko še nerazjasnjeno, je slika sv. Frančiška Ksaverja iz leta 1730 na Rodinah; nič manj enigmatična ni tamkajšnja nekoliko mlajša Družina sv. Ane.

V poznem 18. stoletju je s svojimi platni zaznamoval Deželo in Dolino Leopold Layer. Gre za odlična poznobaročna platna, ki pa jih ne znamo prav ceniti, najbrž tudi zato, ker ga mečemo v en koš z njegovimi nasledniki, ki so bili po kvaliteti neprimerljivo revnejši. Najvidnejše Layerjeve slike so tiste v Ratečah (tri oltarne podobe pri Sv. Duhu in banderska slika pri Sv. Tomažu) in na Dovjem (Sv. Mihael); kranjskogorski Marijino vnebovzetje in Smrt sv. Jožefa, podpisani in datirani 1825 oz. 1822, sodita med slikarjeva manj kvalitetna pozna dela, nekdanji postni prt s Križanjem je starejši in sv. Janez na njem najbrž kaže slikarjevo lastno podobo. Imenitno delo je tudi Layerjev rodinski križev pot iz leta 1784.

V poznem 18. stoletju srečamo tu še Janeza Potočnika (Blejska Dobrava, Sava na Jesenicah) in Andreja Herrleina (Sava); z njunih platen se barok že poslavlja. Za Layerjem so prišli njegovi učenci in nasledniki v širokem kvalitetnem razponu: Jožef Egartner (Planina pod Golico), Gašper Götzl (Breznica, Koroška Bela), Franc Bizjak (Sava) in Radovljičan Matej Goričnik; Goričnikove slike so najpogostejše, a žal tudi najskromnejše. Sredi stoletja je zašlo sem nekaj manj pomembnih Langusovih slik (Jesenice, Planina pod Golico), Brezmadežno za Dovje je leta

1857 naslikala njegova nečakinja Henrika Langus. V poznem 19. stoletju se podobarskim kiparjem pridruži nekaj slikarjev podobne kvalitete, predvsem Vrhničan Simon Ogrin (Breznica) in kranjski Bradaške, oče Matija ter sinova Anton in Matija (Blejska Dobrava, Dovje, Kranjska Gora, Podkoren); od bolj zvenečih imen so s posameznimi slikami tu zastopani še Janez Šubic (Breznica), Ivan Franke (Rodine), na začetku 20. stoletja pa še Matej Sternen (Moste), Ivan Vavpotič in Tone Kralj (oba v jeseniški župnijski cerkvi). S Kraljevim Križanjem iz leta 1930 se pravzaprav konča seznam imen in del, ki jih je vredno omeniti, pa četudi se v zadnjem času predvsem po cerkvah brezniške fare spet pojavljajo znana slikarska imena (npr. Janez Bernik, Andrej Jemec, Zdenko Huzjan).

Blaž Resman

BLEJSKA DOBRAVA

občina
Jesenice

V jedru gručasto naselje ob vznožju Vrše, nedaleč od sotočja Save Dolinke in Radovne; v virih se prvič omenja leta 1253. V drugi polovici 18. stoletja sta bili edini zidani stavbi v vasi cerkev z obzidjem in »župnišče«; pozneje se je pozidava razrasla tudi na nekoliko više ležečem terenu proti jugozahodu, kjer je še ohranjenih nekaj stavb iz zgodnjega 19. stoletja, npr. hiši št. 110 (RNKD ev. št. 28603) in 111 (RNKD ev. št. 28604) s polkrožno zaključenima portalom iz tufa v baročni tradiciji. Po drugi svetovni vojni se je naselje močno razširilo vzdolž ceste in železniške proge proti Jesenicam. Na drugi strani proge je vzhodno od naselja industrijski predel, kjer so med prvo svetovno vojno po načrtih Valentina Scagnettija iz Ljubljane postavili tovarno elektronk, jugovzhodno od naselja pa je po letu 1957 zraslo jeseniško mestno pokopališče. Od mlajših stavb so zanimive predvsem hiša št. 42 - železniška postaja Vintgar, historicistična stavba z začetka 20. stoletja (proga zgrajena med 1900 in 1906) v obliki alpske hiše, okrašene z lesenimi rezljanimi konzolami, ki nosijo globoke napušče, nadstreške in balkon, in z drugimi lesenimi elementi (RNKD ev. št. 23389); hiša št. 50, nekdanji hotel Zajec, dvonadstropna stavba z dvema frčadama, s še ohranjeno rustiko na vogalih v pritličju in secesijskimi dekorativnimi elementi v nadstropju; hiša št. 97 s fasado, okrašeno s historističnimi elementi; in hiša št. 117, dvonadstropna večstanovanjska stavba iz časa med obema vojnama z okenskimi odprtini v obliki »romanskih« bifor.

Podružnična cerkev sv. Štefana

(župnija Zasip)

RNKD ev. št. 2705.

Lega

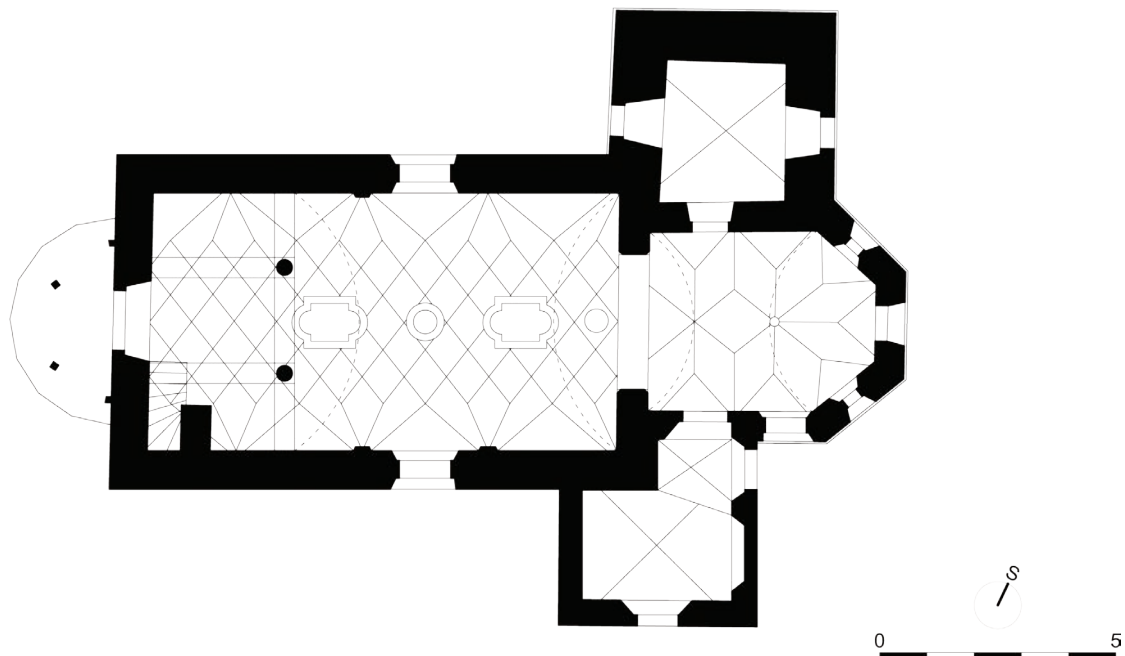
Nekoliko proti severovzhodu obrnjena stavba stoji znotraj obzidanega nekdanjega vaškega pokopališča na zahodnem robu starega gručastega jedra naselja.

Zgodovinski podatki

Cerkev se kot podružnica blejske župnije prvič omenja leta 1428. Dve stoletji kasneje, leta 1631, je imela dva oltarja; stranski oltar na evangeljski strani, posvečen Mariji Magdaleni, je vizitator ukazal podreti in kamnite dele zložiti na zid okoli cerkve. Odstraniti je bilo treba tudi oltar, ki je stal v vhodni lopi. Iz zapisnika vizitacije škofa Friderika Buchheima leta 1655 je razvidno, da so okoli leta 1635 zgradili nov prezbiterij, veliki oltar z dovolj lepim nastavkom, ki je bil prej postavljen pod slavolokom, pa prestavili v sredino novozgrajenega prostora. Oltarja sv. Marije Magdalene še niso podrli, oltarja v vhodni lopi pa menda ni bilo več. Ob vizitaciji škofa Jožefa Rabatte leta 1668 je bila na mestu oltarja sv. Marije Magdalene zgrajena nova kapela z oltarjem, ki da bo kmalu pripravljen za posvetitev; 22. avgusta 1673 je škofijski ordinariat izdal dovoljenje, da ga posvetijo v čast sv. Avguštinu. Nad cerkvenimi vrati je stal lesen kor, ki je segal tudi nad lopo pred vrati; zakristijo je imela cerkev v pritličju zvonika. Iz zapisnika vizitacije leta 1685 izvemo, da so cerkveno ladjo leto poprej z dovoljenjem škofa Rabatte razširili in trdno obokali; ima dve okni v severni in eno v južni steni, četrto zraven vhoda pa gleda v lopo. Nasproti Avguštinovega oltarja je stala na južni strani nova oltarna menza, ni pa še bilo odločeno, komu naj bi bil tretji oltar posvečen; tudi Valvasorjev zapis o cerkvi v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) še zmeraj navaja samo dva oltarja. Kot priča danes komaj še razpoznavna freska na severni steni prezbiterija, je cerkev 13. septembra 1743 posvetil ljubljanski škof Ernest Amadeus Attems. Leta 1787 je cerkev postala podružnica župnije Zasip, ker pa je bila pot zlasti v zimskem času nevarna, so leta 1788 postavili ob njej »župnišče«, v katerem so bivali upokojeni duhovniki in skrbeli za dušni blagor vaščanov. Letnica, vklesana na prekladi danes zazidanega vhoda v zakristijo, priča, da je bila ta zgrajena leta 1842; ob tem so zakrili fresko sv. Krištofa, ki je bila naslikana na južni steni prezbiterija in katere ostanke je še videti na podstrešju. Dvajset let kasneje (letnica 1862 na portalu) so ladjo podaljšali proti zahodu tako, da so vključili vanjo dotlej odprto vhodno lopo. Leta 2009 je bila obnovljena bakrena streha na zvoniku.

Arhitektura

- 1 Cerkev ima v tlorisu pravokotno ladjo in ožji tristrano zaključen prezbiterij, ob katerem stojita kvadraten zvonik na severni in pravokotna zakristija na južni strani. V osi trikotno zaključene fasade stoji pravokoten portal iz tufa, ki ima v vogalih preklade vklesano letnico 18/62; nad preklado je prevojni nastavek z reliefom na knjigi stoječega keliha v srednjem polju. Nad portalom je segmentno zaključeno pokončno okno, pod napuščem pa štiri-listno okence. Ob portalu sta vzdana dva različno oblikovana piščalasta kamnita kropilnika. Fasado krasita ob straneh tanka vzporedna trakova, ki se v čelu nadaljujeta kot stopničast

ločni friz. Pred vhodom stoji na štirih rezljanih lesenih stebričih vhodna lopa s pločevinasto piramidasto streho. Vzdolžni steni ladje, pokrite z dvokapno streho iz bobrovca, sta razčlenjeni s parom visokih pravokotnih oken, enako okno pa je tudi v južni steni prezbiterija; vsa okna so zamrežena in zgoraj segmentno zaključena. V poševnicah oltarnega zaključka sta ozki pokončni polkrožno zaključeni okni z žlebastima okvirjema iz tufa, njuni lijakasti ostenji sta poslikani z rustiko v rumenkasti barvi. V zaključni steni je nižje in širše prav tako polkrožno zaključeno okno.

V pritličju zvonika, ki je sprva služilo kot zakristija, je na vzhodni strani vhod s preprostim pravokotnim portalom iz tufa, levo nad njim je delno zazidano lijakasto, bržkone še gotsko okno, na zahodni strani pa zazidano kvadratno okno z okvirjem iz tufa. Zvonik se pod napuščem na vse štiri strani odpira s polkrožnimi biforami, pokriva pa ga bakrena čebulasta streha s svetlobnico. Vogali zvonika imajo v temno sivi barvi naslikan šivan rob, z enako barvo pa so poudarjeni tudi okvirji bifor in manjših lin v severni steni.

- Vhod na vzhodni strani zakristije je zazidan, na prekladi preprostega portala iz tufa pa je vrezana letnica 1842. Zamreženo okno poleg njega in enako okno sredi južne stene imata kamnita okvirja.
- 2 Vzдолžni steni banjasto obokane ladje členijo na vsaki strani trije pilastri, med njimi pa se nad bogato profiliranim venčnim zidcem vrezujejo v obok po tri sosvodnice s polkrožnimi podločji; zahodna traveja s pevskim korom nima obočnih kap. Pilastri so bili sekundarno prirezani, tako da so brez baz in se končajo približno meter nad tlemi, kapiteli pa so le izstopajoči deli venčnega zidca, ki je sprva tekel vzdolž obeh bočnih sten, a je bil zaradi povečanih
- 3 oken in stranskih oltarjev pozneje večinoma odstranjen. Obok prekriva gosta rombasta mreža iz štukiranih grebenov, v katero so na temenu simetrično vsajeni dva kartušasta in manjši okrogel okvir iz močnejše profiliranega štuka, temenski romb ob slavoloku pa krasi tondo s Kristusovim monogramom. Na sečiščih grebenov so reliefne štirilistne rozete, nad pevskim korom pa okrogle, kar priča, da je bil obok podaljšan skupaj s cerkvijo v drugi polovici 19. stoletja. S sekajočimi se šilastimi loki okrašena zidana ograja pevskega kora stoji na treh lokih, ki jih nosi par kamnitih toskanskih stebrov. Na pevski kor vodi kamnito stopnišče na južni strani podkorja, obokanega s češkimi kapami.

Ladjo in prezbiterij povezuje visok polkrožen slavolok s kamnitim volutastim sklepnikom. Venčni zidec iz ladje se nadaljuje v ostenju slavoloka in na notranji strani slavoločne stene, v prezbiteriju pa se skrči na enako profilirane konzole s cofastimi zaključki. Te nosijo grebenast obok, ki ponavlja gotsko zvezdasto shemo enopolnega prezbiterija s petosminskim zaključkom; podločja oboka so polkrožna, vzhodno sečišče grebenov pokriva diskast sklepnik. Vhoda v zvonico in zakristijo imata kamnita okvirja, zvonica je križno, zakristija pa nepravilno grebenasto obokana.

Poslikava

V luneti nad vhodom v zvonico je freska s parom grbov, ki ju povezuje rdeč galero s po šestimi cofi na vsaki strani: levo je grb ljubljanske škofije, desno pa grb rodbine Attems. Tik pod obokom teče danes neberljiv petvrstični napis.

Okno v zaključni steni prezbiterija, ki od zadaj osvetljuje globoki tron velikega oltarja, zapira ornamentalno-simbolični vitraj, delo Staneta Kregarja iz leta 1966.

Oprema

- 5 Novorenesančni veliki oltar iz rdečkaste breče je delo Janeza Vurnika starejšega iz Radovljice. Nad škatlasto menzo, kjer antependij z reliefom enakokrakega križa v okroglem polju obstopata rizalitno poudarjeni bazi, se dviga nastavek s paroma stopničasto v prostor stopajočih korintskih stebrov, ob katerih stojita na stranskih konzolah kipa sv. Petra na levi in sv. Pavla na desni strani (oba les, v. 90 cm). V sredini je nad novejšim lesenim tabernakljem, ki posnema obliko oltarne arhitekture, polkrožno zaključena niša, obrobljena z lesenim okvirjem

iz pozlačenih oblačkov, v njej pa stoji kip sv. Štefana (les, v. 105 cm). Kip navadno zakriva oltarna slika s prizorom Kamenjanje sv. Štefana iz zadnje četrtine 18. stoletja (o. pl., 145 x 72 cm). Nad ogredjem se pne segmentni zatrep, na temenu okrašen s pozlačeno girlando in križem, ob straneh pa stojita kipa angelov adorantov (oba les, v. okoli 50 cm); zatrep ima poudarjen sklepnik, na katerem je pritrjena lesenena angelska glavica.

Baročna nastavka stranskih oltarjev sv. Avguština in sv. Jerneja ob vzhodnem delu bočnih sten ladje stojita zdaj na plitvih lesenih podstavkih; deli njunih kamnitih menz iz tufa so zloženi ob pokopališkem zidu nasproti glavnega vhoda v cerkev. Arhitekturi lesenih nastavkov obeh sta enaki, razlikujeta se le po polihromaciji arhitekturnih elementov: na levem prevladujejo zelenkasto sivi toni, na desnem pa svetlejši rjavkasti. V prostor segajoč par korintskih stebrov na visokih bazah obstopa nišo s kipom, pred jonskima pilastroma ob stebrih pa stojita nekoliko manjša kipa svetnikov. V atiki, katere segmentni zatrep nosita razpotegnjeni voluti, je ovalna slika, na ogredju pa stojita v osi stebrov manjši figuri cerkvenih očetov. V tronu levega oltarja stoji kip sv. Avguština (les, v. 118 cm), ob njem na levi sv. Boštjan (les, v. 86 cm), na desni pa sv. Rok (les, v. 82 cm); v atiki so slika sv. Antona Padovanskega (tisk) ter kipca sv. Hieronima z levom in sv. Ambroža s panjem (oba les, v. okoli 60 cm). Na menzi stoji slika z doprsno upodobitvijo Srca Marijinega, signirano in datirano delo Janeza Potočnika iz leta 1801 (levo spodaj *Io. Pototschnig 1801*, o. pl., 63 x 43 cm).

V tronu desnega oltarja stoji kip sv. Jerneja (les, v. 120 cm) ob njem na levi sv. Tomaž s knjigo in sulico (les, v. 73 cm), na desni sv. Blaž v škofovski opravi s prižgano svečo (les, v. 80 cm); v atiki so slika sv. Florijana (tisk) ter kipca sv. Gregorja s tiaro in sv. Avguština z gosjim peresom (oba les, v. okoli 60 cm). Pod tronom stoji na menzi slika sv. Alojzija (o. pl., 56 x 43 cm), prav tako Potočnikovo delo, pod kipom sv. Tomaža pa kip Srca Jezusovega (mavec, v. 54 cm). Oba oltarja z lesenimi kipi sta iz zadnje četrtine 18. stoletja in pripisana radovljiškemu kiparju Ignaciju Arrerju.

Na podstavku na ograji pevskega kora stoji kip Lurške Matere božje (les, v. 97 cm) iz prve četrtine 20. stoletja, prinesen iz Marijine kapelice. Na severni steni prezbiterija je pritrjen misijonski križ z lesenim korpusom iz zgodnjega 20. stoletja (v. 135 cm). Za velikim oltarjem je leseno procesijsko razpelo (v. korpusa 61 cm).

Križev pot (o. pl., 60 x 47 cm) je nazarensko delo po Fürichu; prejšnji križev pot je leta 1809 na lesene table naslikal Janez Potočnik.

V zakristiji je hranjenih več slik za veliki oltar (vse o. pl., 147 x 74 cm): Marija Pomagaj z verniki v molitvi (vmes avstrijski vojaki iz prve svetovne vojne) in dobnavsko cerkvijo, delo Matije Bradaške (sign. desno spodaj); Kamenjanje sv. Štefana (sign. in dat. levo spodaj *M. Bradaška 879*); Križanje (sign. in dat. desno spodaj *M. Bradaška l. 1905*); Brezmadežna; Srce Jezusovo.

Za velikim oltarjem stoji kamnita pušica.

Preproste lesene klopi iz smrekovega lesa so iz okoli leta 1894.

Pod zvonikom je shranjen oblečen voščen kipec Praškega Jezuščka pod steklenim zvonom.

Bandero, prenovljeno leta 1992, ima sliko iz zgodnjega 20. stoletja; na eni strani je upodobljen sv. Štefan, na drugi Marija Kraljica z Jezusom v naročju. Veliki zvon je bil ulit leta 1919 v Kranjski industrijski družbi na Jesenicah, srednjega in malega pa so leta 1912 ulili v Samassovi livarni v Ljubljani.

Staro pokopališče ob cerkvi

RNKD ev. št. 8671.

Obzidje okoli cerkve je omenjeno že v drugi polovici 17. stoletja, leta 1877 pa so pokopališče razširili proti severu; vhoda vanj sta na vzhodni strani. Po letu 1957 so pokopališče opustili; odtlej pokopavajo na bližnjem jeseniškem mestnem pokopališču. Ob severnem zidu stoji pokopališki križ s korpusom na lesenem ozadju, pokrit z dvokapno strešico. V severno steno cerkve je vzdana spominska plošča za tukaj pokopani sestri Franceta Prešerna Katro in Jero; leta 1919 jo je dal narediti Tomo Zupan (RNKD ev. št. 5321). Nagrobniki s podpisi kamnosekov: Frančiška Golob (+ 1916), sign. *Kocjančič*; Tomaž Kos (+ 1928), sign. *Vurnik Radovljica*.

Jeseniško mestno pokopališče

V zahodnem delu pokopališča stoji večji pokopališki križ z lesenim Križanim, pokrit z valovito segmentno strešico. Umetnostno zanimivi nagrobniki: nagrobnik družine Marčič-Višnar z bronastim poprsjem dr. Mirka Višnarja (+ 1961); plečnikovski nagrobnik družine Premerl, postavljen po drugi svetovni vojni; nagrobnik dekana Franca Markeža (+ 1948) z mozaičnim Križanim iz leta 1972; nagrobnik družine Stroj z bronastim poprsjem Matevža Čopa (+ 1967); nagrobnik družine Markež z bronastim secesijskim reliefom objokovalke (sign. in dat. v spodnjem desnem kotu A. D... 1900).

Kapelica sv. Antona Puščavnika

RNKD ev. št. 26067.

- 15 Proti jugu obrnjena kapelica stoji nad cesto pred hišo št. 97 v starem delu vasi. Preprosta

stavba zaprtega tipa je s konca 19. ali začetka 20. stoletja. Stavbo skoraj kvadratnega tlorisa pokriva dvokapna pločevinasta streha. Polkrožno zaključen vhod varujejo kovana železna vrata, ob njem stoji par pilastrov, ki nosita profiliran lok s sklepnikom, bazi in sklepnik so okrašeni s prodniki; enako sta členjeni tudi bočni steni. Na ogredju fasade je napis *Sv. Anton prosi za nas!* S češko kapo obokana notranjščina ima v bočnih stenah plitvi polkrožno zaključeni niši, v levi je naslikan prizor Kristusa v vrtu, v desni pa sv. Jakob starejši. Na zidani menzi stoji pred krajinsko poslikanim ozadjem kip sv. Antona Puščavnika (les, v. okoli 110 cm).

Kapelica sv. Štefana

RNKD ev. št. 26.

Proti zahodu obrnjena kapelica zaprtega tipa in kvadratnega tlorisa iz druge polovice 19. stoletja stoji na križišču ceste, ki z Jesenic vodi proti pokopališču, in ceste, ki vodi v stari del vasi. Pokrita je z dvokapno opečnato streho. Na fasadi, členjeni s parom pilastrov, je nad polkrožnim vhodom z dvokrillnimi zastekljenimi lesenimi vrati manjša prazna niša za kip; stranski steni kapelice imata na zunanji strani plitvi polkrožni niši, v katerih sta bili zdaj povsem zbledeli freski sv. Florijana na južni in Matere božje na severni strani.

Lijakasto obokana notranjščina skriva polihromiran renesančni relief Kamenjanje sv. Štefana 16 (les, 100 x 80 cm), ki ga stopnjevano uokvirjajo nizi oblakov: gre za baročno dopolnjeni relief iz nekdanjega velikega oltarja dobrowske cerkve. Dinamično postavljena skupina v ospredju in realistična obravnava figur bi kazale na delo tirolsko vplivane delavnice; relief je nastal med letoma 1520 in 1530, morda po grafični predlogi.

Kapelica Lurške Matere božje

Kapelica zaprtega tipa, pokrita z dvokapno streho iz valovite pločevine, stoji jugozahodno od vasi nad gozdno potjo proti Gorjam; postavljena je bila v zahvalo za srečno vrnitev vojakov takoj po prvi svetovni vojni. Nad vhodom, zaprtim s kovanimi vratci, je napis *Lurška Mati božja prosi za nas*, v čelu je reliefno Božje oko. Na bočnih stenah sta nad podzidkom iz grobo klesanega kamna plitvi niši, v levi je naslikan Angel varuh, v desni Kristus Dobri pastir. Notranjščino pokriva plitev kapast obok. Na bočnih stenah sta naslikani vazi s cvetjem, nad menzo je na lesenit naslikana krajina z blagoslavljajočim Bogom Očetom na vrhu. Poslikava je delo Cecilije Brejč. Na menzi stoji manjši mavčni kip Lurške Matere božje; prvotni Marijin kip je zdaj v cerkvi sv. Štefana.

Spomenik NOB

RNKD ev. št. 24659.

V manjšem parku ob glavni cesti sredi novega dela vasi, nasproti železniške postaje, stoji ob krajevnem in gasilskem domu kamnit steber na kamnitem podstavku v obliki peterokrake zvezde. Posvečen je 34 padlim borcem NOB in žrtvam fašističnega nasilja. Odkrit je bil 29. novembra 1953.

Viri: Vizitacije 1655, 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 135; Franciscejski kataster, L 35 (Blejska Dobrava) 04, 06; Steletovi zapiski 1922; Popisi 1954.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 825; LAVTIŽAR 1897, str. 135-139; *Katalog* 1922, str. 27; STESKA 1924, str. 80; STESKA 1927, str. 157; VRIŠER 1976, str. 186, 201; HÖFLER 1988, str. 223; LAVRIČ 1990, str. 200-201; *Občina Jesenice* 1998, str. 18-19; *Letopis* 2000, str. 355; RESMAN 2006, str. 182; LAVRIČ 2007, str. 14.

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

Razpotegnjeno naselje na robu ledeniške terase nad levim bregom Save Dolinke ob poti iz Žirovnice proti Bledu. V virih se prvič omenja leta 1348, arheološke najdbe v okolici cerkve pa kažejo na staroslovansko grobišče, tu pa je bil odkrit tudi poznoantični bivalni objekt (Arheološko najdišče sv. Radegunda, RNKD ev. št. 25541). Starejše gručasto jedro vasi je v jugozahodnem delu. Od sredine 20. stoletja se je naselje s številnimi individualnimi hišami razširilo predvsem proti severu ob cesti v Žirovnico.

Podružnična cerkev sv. Radegunde

(župnija Breznica)

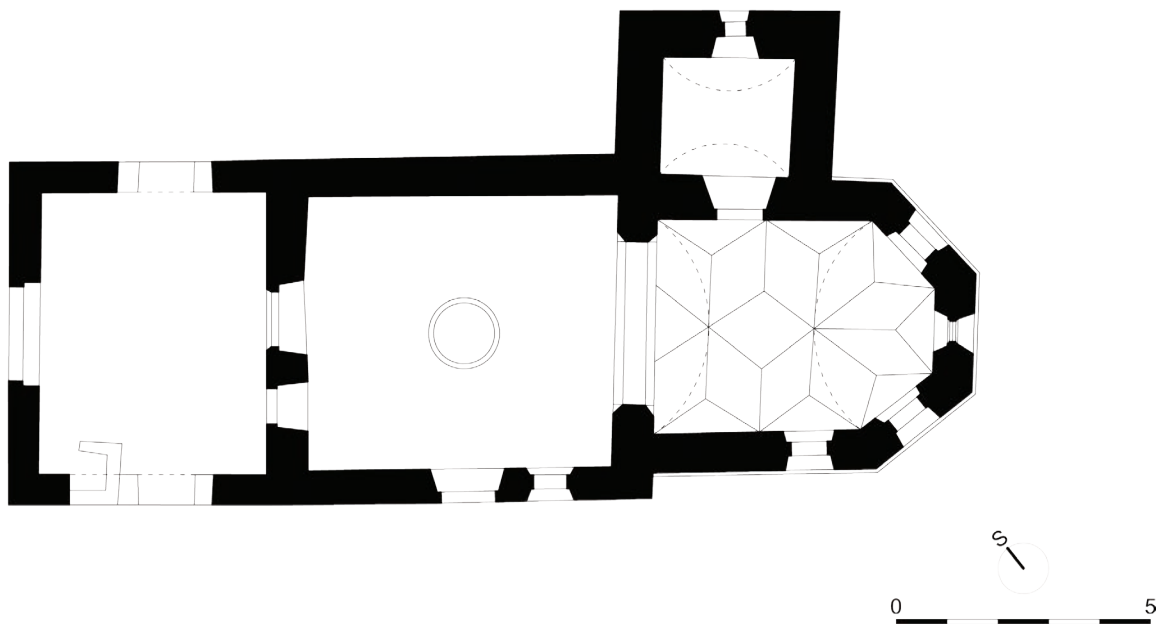
RNKD ev. št. 1668.

Lega

Proti jugovzhodu obrnjena cerkev stoji vzhodno ob glavni cesti skozi naselje v njegovem južnem delu, severozahodno od prvotnega vaškega jedra. Po Valvasorju naj bi imela cerkev tabor, vendar gre verjetno za pomoto, saj vizitacijski zapiski iz 17. stoletja ne omenjajo nič podobnega; pokopališki prostor okoli cerkve leta 1685 sploh ni bil obzidan.

Zgodovinski podatki

Cerkev se kot podružnica radovljiške župnije prvič omenja leta 1468 v radovljiški matrikuli. Stavba je v osnovi romanska: še leta 1657 je imela polkrožno apsido, ker pa v njej ni bilo prostora za spodoben oltar z obhodom in za okno, ki bi ga osvetljevalo, je želela soseska namesto nje pozidati nov prezbiterij. Ta se prvič omenja ob vizitaciji leta 1668. Hkrati s prezbiterijem je zrasel tudi zvonik z zakristijo v pritličju; dotlej je imela cerkev le lesen nadstrešni zvonček nad ladjo. Zvonik so leta 1734 (kakor je pričala letnica ob zvonovih linah) povišali, poslikani leseni strop v ladji pa leta 1774 nadomestili z ometanim ravnim stropom, na kar je do zadnje obnove kazala letnica na slavoločni steni. Poleg glavnega oltarja sv. Radegunde je imela cerkev leta 1631 še neposvečen oltar (brez navedbe patrocinija) na listni strani in oltar v lopi; oba so na zahtevo vizitatorja pozneje odstranili.

Arhitektura

- 17 Cerkev sestavljajo razmeroma velika odprta lopa, enako široka kratka, skoraj kvadratna ladja in nekoliko ožji tristrano zaključen prezbiterij, ki ima ob severni steni prizidan zvonik. Lopo, ladjo in prezbiterij pokriva enotna dvokapna streha iz bobrovca (do leta 1944 škodle), ki je nad oltarnim zaključkom šotorasto sklenjena. Trikotno zaključena fasada je predrta le z veliko lunetno odprtino v lopi in majhno okroglo lino v čelu. Na severno in južno stran se lopa odpira s polkrožnima arkadama, spodaj zaprtima s parapetnim zidom z ožjim prehodom; v južnega je vključena tudi kvadratna zunanja prižnica, obrnjena v lopo. Sredi južne stene ladje je stranski vhod s pravokotnim portalom iz peraskega kamna: volutasti konzoli nosita ravno preklado z močnim stopničasto profiliranim zaključnim vencem. Nad portalom je napis *16 · IHS · 39*. Desno od portala je pravokotno okno z lijakastim ostenjem. Severna stena ladje je brez odprtin. Prezbiterij obteka pristrešen podzidek, vogali so poudarjeni z naslikanimi šivanimi robovi v okrasti barvi. V južni steni in v vseh treh stenah oltarnega zaključka so pravokotna okna z lijakastimi ostenji, nad njimi pa so prezentirani prvotni šilasti zaključki okenskih

odprtini. Trietažni zvonik, pokrit s pločevinasto zvonasto-laternasto-čebulasto streho baročnih form, ima naslikane šivane robove zelenkaste barve; vanj vodijo vratca v vzhodni steni prvega nadstropja, dostopna po lesenih stopnicah. Pritličje zvonika je oddeljeno od prvega nadstropja s spodžlebljenim kamnitim venčnim zidcem, pod katerim je naslikana trakasta bordura s cofi; zgornji nadstropji loči le naslikana bordura, ki zaključuje tudi stene pod konkavnim podstrešnim vencem. Enojne polkrožno zaključene zvonove line imajo naslikane »kamnite« okvirje. Lopa je tlakovana s prodniki in pokrita z ravnim lesenim stropom. V osi stavbe vodi iz lope v ladjo polkrožno zaključen kamnit portal iz 14. stoletja s plitvo poševno porezanim robom; porez se jezikasto izteče nizko nad pragom. Desno od portala se odpira v ladjo ležeče pravokotno okno s kamnitim okvirjem s stopničasto profiliranima polico in preklado. Ladjo pokriva ometan raven strop, ki ga v sredini krasi okrogel štukiran okvir; pod stropom obteka prostor maltast okrasni venčni zidec, dopolnjen na bočnih stenah z velikimi plitvimi cofastimi obeski; zidec in štukaturni okraski na vzhodni steni so bili ob odkrivanju fresk razen reliefne rozete ob slavoloku odstranjeni. Ob pravokotnem oknu v južni steni ladje je prezentirana desna polovica njegovega prvotnega ostenja skupaj s šilastim vrhnjim zaključkom. Ob obojih vratih sta vzdana piščalasta kropilnika iz peraškega kamna, na vzhodnem in zahodnem koncu južne stene sta majhni trikotno zaključeni škatlasti vdolbini. Polkrožno zaključeni slavolok s sekundarnim poševnim porezom na obeh straneh, poslikan z okrasto rustiko, je ostanek prvotne romanske apside iz 12. ali 13. stoletja, katere temelji so bili najdeni ob zadnji prenovi in so zdaj ponazorjeni s kamnitim pasom v tlaku. Prezbiterij pokriva grebenast obok polkrožnega prereza, ki sloni na osmih kamnitih konzolah v obliki nažlebljenega invertnega stožca, spodaj zaključenega s kroglo. Grebeni ponavljajo gotško zvezdasto shemo, njihovi sečišči na temenu pa poudarjata kamnita sklepnika: vzhodni je dvoslojna dvanajstlistna rozeta, zahodni okrogla plošča z reliefom šesterokrake zvezde. Šilasto zaključeno okno v vzhodni steni oltarnega zaključka ima z rustiko poslikano lijakasto ostenje in kamnit okvir dvojnožlebastega prereza; druga tri okna so pravokotna, nad njimi pa so prezentirani zašiljeni zaključki prvotnih ostenij. V severni steni je vhod v zakristijo s kamnitim pravokotnim portalom, zaključenim z močno profilirano preklado, v južni majhna trikotno zaključena niša, enaka onima v južni steni ladje. Ladja in za stopnico dvignjeni prezbiterij sta tlakovana s šesterokotnimi opečnimi tlakovci.

19

Poslikava

Na zunanjščini južne stene prezbiterija je velika baročno razgibana freska sv. Krištofa iz 18. stoletja, ki pa je v spodnjem delu že v veliki meri uničena; Stele je zapisal, da bi bila lahko Jelovškova.

18

Na severni steni ladje je prezentiran posvetilni križ, naslikan na precej nižji plasti ometa. Slavoločna stena in apside sta bili poslikani v drugem desetletju 15. stoletja. Od fresk v ap-

sidi sta ohranjena le fragmenta figur (apostolov?), stoječih na jezikasto izbočenih podstavkih, v ostenju slavaloka. Na slavaločni steni je v spodnjem pasu na severni strani naslikan sv. 21, 22 Mihael, ki tehta duše, na južni pa sv. Lovrenc in Radegunda; poslikava zgornjega pasu je na severni strani povečini uničena (nadangel Gabrijel), južno je naslikana na prestolu pod baldahinasto arhitekturo sedeča (noseča?) Marija pri bralnem pultu, levo od nje je golob sv. Duha, 20 ki v Marijina usta pošilja žarek, ob temenu slavaloka pa še Bog Oče, ki pošilja Mariji Jezusa otroka. Prizore obdaja kozmatska bordura. Freske so pripisane t. i. Mojstru Žiganje vasi.

Oprema

- 23 Veliki oltar je primerek zlatega oltarja, datiran na predeli z letnico 1668; vizitacijski zapisnik iz leta 1657 še omenja prejšnji gotski krilni oltar s kipom sv. Radegunde. Zidana menza s ploščo iz tufa in portatilom, zdaj vzdanim na stipesu, nosi za zgodnji čas nastanka značilno ploskovit in lahkoten oltarni nastavek. Iz predele izstopata prizmatična podstavka srednjih stebrov, okrašena z angelskima glavicama in grozdoma; med njima je s trakasto ornamentiko obrobljena kartuša z letnico, zunaj podstavkov sta volutasta konzolna nosilca stranskih stebrov, prav tako okrašena s trakasto ornamentiko in angelskima glavicama. Štirje enaki stebri, okrašeni z aplikami okovja, hrustančevja in angelskih glavic, zamejujejo tri oltarne niše. V zaprti srednji je kip sv. Radegunde z modelom cerkvice v levici (v. 86 cm), v manjših, odprtih stranskih stojita levo sv. Anton Padovanski in desno sv. Gregor Veliki (oba v. 64 cm). Ob straneh sklepata oltarno glavino plitvi volutasti krili iz trakovja, hrustančevja in fruktonov. Stebri nosijo ravno preklado, ki se nad njimi zalamlja globlje v prostor; blazinasti spodnji profil krasijo palmete, krovno ploščo zobnik, jajčevnik in kapljičaste rozete. Atika v pomanjšanem merilu ponavlja glavino: v niši, obdani s kaneliranima stebroma, stoji Marija kot apokaliptična žena (v. 65 cm), pod hrustančastima bočnima arkadama sta levo sv. mučenec (Štefan?) in desno sv. Vid (oba v. ok. 50 cm). Pred atiko sedita na ogredju dva angelca, dva angela muzikanta (levi z goslimi, pri desnem je glasbilo izgubljeno) pa stojita ob njej. Nad atiškim ogredjem se oltar zaključuje s položnima usločenima pristreškoma, med katerima je na oblakih doprsna figura Boga Očeta z razprostrtima rokama.
- 24 Poznobaročni stranski oltar ob severni steni ladje je posvečen sv. Vidu. Nizka predela, pred katero stojijo rokokojske kanonske table s svečniki, nosi par stebrov s korintskima kapitelo- ma, v spodnji tretjini okrašenih s piščalasto dekoracijo; zunaj stebrov robita nastavek dvojni rokajasti voluti. Rudimentarno ogredje nad stebroma nosi volutasto atiko, zaključeno z majhnim lambrekinastim baldahinom. V srednji niši je kip sv. Vida (v. 110 cm) v knežji opravi, z brenti podobnim kotlom in levoma ob nogah; na podstavkih pred stranskima volutama stojita levo sv. 26 Volbenk (v. 110 cm), desno sv. Ignacij (v. 98 cm). V atiki je ovalna slika Marije dobrega sveta

(o. pl., 45 x 39 cm), slogovno blizu Fortunatu Bergantu, obdana z valovito rokokojsko ornamentiko; na ogredju ob njej klečita na nizkih volutah angelca. Razmeroma groba, vendar učinkovita figuralika in ornamentika kažeta na bližino ljubljanskega kiparja Jakoba Gabra.

V niši v južni steni ladje stoji kip Pietà (mavec, v. 51 cm). Tridelne poznobaročne kanonske table velikega oltarja, združene s šestimi svečniki v obliki rogov in povezane s cvetlično in akantovo ornamentiko, zdaj visijo na južni steni prezbiterijskega; njihov tisk je datiran 1757. Na severni steni prezbiterijske visita slika Marija Pomagaj (o. pl., 35 x 33 cm), delo Leopolda 25 Layerja, in procesijsko razpelo (v. korpusa 52 cm).

Bandero, zadnjič obnovljeno leta 1972, je hranjeno v župnijski cerkvi na Breznici; slika (o. pl., 95 x 74 cm) iz zgodnjega 20. stoletja kaže na eni strani sv. Radegundo, na drugi sv. Vida. V prezbiteriju stojita visoka lesena pušica z vrezano letnico 1826 in stara kamnita posoda za olje. Cerkvene klopi baročnih form je leta 2008 izdelal Peter Kavčič iz Šentjošta nad Horjulom. V zvoniku visita dva železna zvonova, ulita pri Kranjski industrijski družbi na Jesenicah, večji leta 1919, manjši leto pozneje.

Viri: Vizitacije 1657, 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 135; Franciscejski kataster, L 248 (Žirovnica) 06-08; Steletovi zapiski 1910, 1913, 1923; Popisi 1954; Kronika Breznica 1956.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 794; FRANKE 1885, str. 47-49; LAVTIŽAR 1897, str. 48; KOMELJ 1973, str. 46, 48; ZADNIKAR 1982, str. 264; HÖFLER 1988, str. 218; LAVRIČ 1990, str. 185; AHAČIČ 1992; Šematizem 1993, str. 87; SAGADIN 1998; PAMIČ 2000; SAGADIN 2000, str. 151-152; SOKLIČ 2000, str. 75; POTOKAR 2002, str. 51; RESMAN 2006, str. 126, 128; LAVRIČ 2007, str. 149-155; LEGAT 2008, str. 42-46; LEGAT 2009, str. 32.

Znamenji

Jugozahodno pred cerkvijo stoji ob cesti križ z lesenim hrbtiščem, pokrit s položno dvokapno strešico; kvalitetni leseni korpus je iz 19. stoletja. Prvotno je stal nekoliko južneje na nasprotni strani ceste.

Na razpotju jugovzhodno od vasi stoji razpelo z lesenim hrbtiščem, pokrito z dvokapno strešico; na njem je lesen korpus iz poznega 19. stoletja (RNKD ev. št. 24575).

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

BREZNICA

občina
Žirovnica

Razloženo naselje v prisojni legi v vznožju Peči nad cesto Begunje-Žirovnica; sedež leta 1998 ponovno ustanovljene občine Žirovnica. V virih se Breznica prvič omenja leta 1421. Po drugi svetovni vojni se je naselje močno razširilo proti severozahodu. Starejšega stavbnega fonda skoraj ni ohranjenega; zanimiva je hiša št. 8 iz leta 1907 s secesijsko okrašenimi fasadami (RNKD ev. št. 25672). Z Breznice so bili doma bratje Janša, čebelar Anton in slikarja Valentin in Lovro; v vasi je živ le spomin na prvega, saj mu je bila mdr. posvečena plošča, nekdanj vzidana na zgoraj omenjeni hiši (RNKD ev. št. 9695), v bližini pa je rekonstruiran tudi Janšev čebelnjak z 72 poslikanimi panjskimi končnicami (RNKD ev. št. 5323).

Župnijska cerkev Žalostne Matere božje (župnija Breznica)

RNKD ev. št. 1667.

Lega

Skoraj proti severu obrnjena cerkev stoji na južnem robu vasi ob cesti Begunje-Žirovnica, med pokopališčem in prvotnim župniščem.

Zgodovinski podatki

Severovzhodno od sedanje cerkve je v vaškem jedru nekoč stala cerkev sv. Miklavža, prvič omenjena leta 1421, podružnica radovljiške župnije oz. od 17. stoletja njenega rodinskega vikariata. Imela je dva oltarja, poleg Miklavževega še stranski gotski kriolni oltar s podobo sv. Jurija, ki pa naj bi bil v resnici Avguštinov; vizitatorji so ga vse 17. stoletje ukazovali odstraniti, ker je v mali cerkvi samo »prostor kradel«. Cerkev je imela obokan oltarni prostor brez zakristije, v ladji pa lesen poslikan strop in lesen pevski kor nad vrati. Bila je brez lope, dva zvonova sta bila leta 1657 v lesenem zvoniku na strehi, leta 1685 pa sta že visela v zidanem zvoniku.

Ko je bila konec 18. stoletja (spet) ustanovljena župnija na Rodinah, so se v fari začeli prepiri o tem, kje naj bi bil v resnici njen sedež, in do leta 1819 je (razen na Rodinah) prevladalo mnenje, da bi moral biti v geografskem središču župnije, na Breznici. Ker stara

cerkvice sv. Miklavža za župnijsko ni bila primerna, so na pobudo župnika Frančiška Saleškega Christiana v ravnini pod vasjo postavili veliko novo stavbo, staro pa potem opustili oz. podrli; njeni temelji (RNKD ev. št. 5309: ruševine cerkve sv. Nikolaja) so bili najdeni ob arheoloških raziskavah.

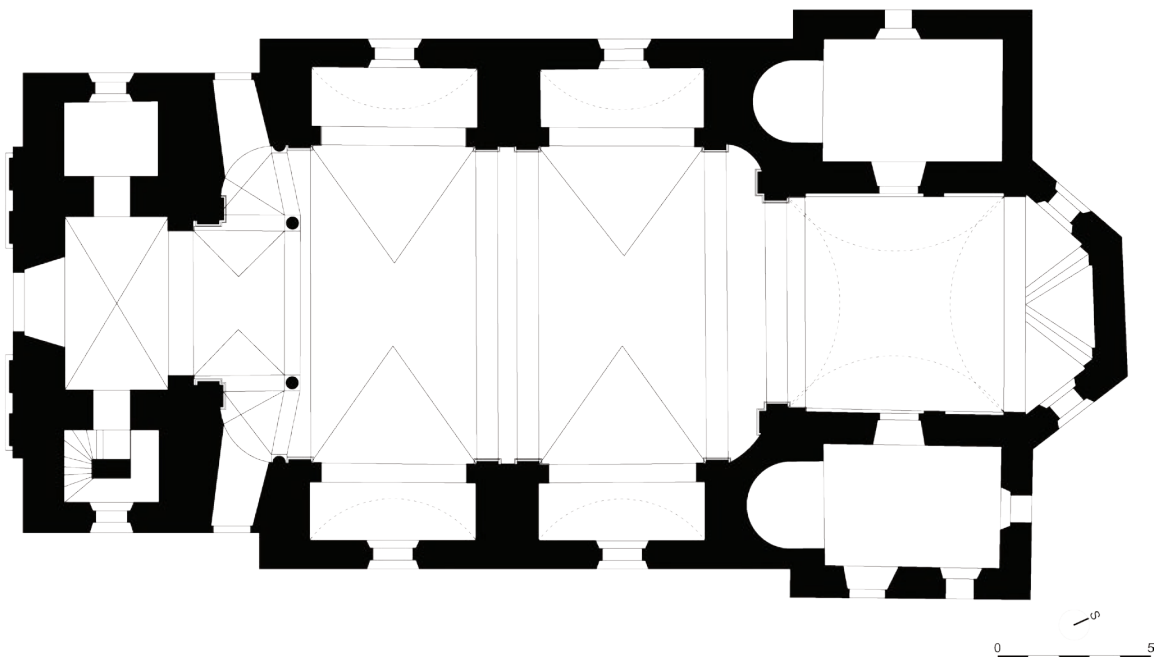
Novo župnijsko cerkev Žalostne Matere božje so začeli graditi leta 1819 po načrtih Benedikta Müllerja, arhitekta na deželnem stavbnem inšpektoratu; dela je vodil stavbenik Biasio Zamolo iz Gemone. 28. avgusta 1821, na dan sv. Avgušтина, je cerkev posvetil škof Avguštin Gruber.

Arhitektura

27 V tlorisu sestavljata cerkev pravokotna ladja in ožji tristrano sklenjen prezbiterij; pred ladjo je nekoliko ožji vhodni del z zvonikom in stranskimi prostori, ob prezbiteriju pa sta nižji zakristiji, ki nekoliko presegata širino ladje in segata do oltarnega zaključka. V členitvi zunanjščine je stavba zelo trezna in zadržana, saj je v resnici oblikovana samo južna fasada, s katero se cerkev bahavo kaže in ozira po vsej Kašariji. Plitev srednji rizalit fasade robita para mogočnih jonskih pilastrov, nad katerima teče preko celotne širine fasade stopnjevan arhitrav, nad rizalitom pa je klasicistično trikotno čelo. V osi fasade sta pravokoten portal iz tufa s trapezasto atiko in veliko polkrožno zaključeno okno, v čelu pa je še ovalna lina. Fasadno čelo je obenem postament mogočnega fasadnega zvonika; razkorak med celotno širino fasade in zvonikom je premoščen z volutasto kuliso. Steno zvonika členita še eno večje ovalno okno spodaj in odprtina prostora za zvonove, ki v preprostejši varianti ponavlja spodnje fasadno okno; nad zvonovimi linami zaključujeta zvonik venčna zidca, med katerima so številčnice ure, ki se polkrožno zarezujejo v streho. Ta je zvonasto-laternaste oblike, nima pa več čebule, s kakršnimi je kitil zvonike radoživi barok. Enojne zvonove line in številčnice ure se ponovijo tudi na drugih stenah zvonika. V atiki glavnega portala je vzdana plošča z napisom, ki nam v kronogramu sporoča leto dokončanja gradnje (1821), bolj neposredno pa še ime stavbenika: *PLEBE OPERIS. OPIBVS CLERO CELERANTE NITESCIT / HÆCCE ÆDES GLADIO. VIRGO. SACRATA TVO / FECIT BIASIO ZAMOLO DI / GEMONA.*

Bočni steni cerkve sta oblikovani enako: v ožjem vhodnem delu sta spodaj veliko pravokotno okno in nad njim kvadratno okence, ob vogalu pred razširitvijo ladje sta stranska vhoda s pravokotnim portalom iz tufa, nadkritim s piramidasto pločevinasto strešico; v stenah ladje sta po dve visoki pravokotni okni s segmentno zaključenim lijakastim ostenjem. Prezbiterij osvetljujejo visoki pravokotni okni v poševnicah oltarnega zaključka in lunetni okni nad zakristijama. Dvokapna streha ladje je krita z bobrovcem, nekoliko nižja nad prezbiterijem in pultni strehi zakristij s pločevino.

28 Glavni vhod vodi v nizko križno obokano vežo; desno je stopnišče na kor, levo krstna kape-la. Visoka ladja je z jonskimi pilastri razdeljena v dve prečno pravokotni poli in plitvi

zaobljeni polji ob slavlolu in zvoniku; pilastra med polama sta podvojena. Prostor obteka stopničast venčni zidec, ki nad kapiteli močnejše izstopa, nad njim se pno preko oboka oproge, med njimi pa se zarezujejo v banjo globoke sosvodnice z visokimi polkrožnimi podločji. V obeh zaključnih poljih je obok usločen v obliki scenskega slavlolu; južnega zapira trapezasto v prostor stopajoči pevski kor na dveh toskanskih stebrih in dveh polstebrih. V bočnih stenah se med pilastri odpirata po dve do venčnega zidca segajoči polkrožni arkadi stranskih kapel: za stopnico dvignjene plitve pravokotne kapele so nerazčlenjene, pokrivajo pa jih prečni banjasti oboki. Prezbitერიj, dvignjen za dve stopnici, se odpira v ladjo v celotni širini in višini. Po stenah se nadaljuje venčni zidec iz ladje, opirajo pa ga trije pari jonskih pilastrov, ki hočejo z neenakimi razmiki prostor optično podaljšati. Prezbitერიj pokriva plitev kapast obok (s poslikavo, ki naj bi ustvarila iluzijo prave kupole); nad oltarnim zaključkom je konhast obok, oddeljen z oprogo in z radialnima pasovoma razčlenjen na troje. Ladja je tlakovana s črnimi, belimi in rdečimi kamnitimi ploščami (Vurnikova delavnica 1900); v prezbitერიju in kapelah je tlak iz šamotnih ploščic.

Poslikava

Češka kapa nad prezbiterijem je poslikana z okornim posnetkom baročne iluzionistične kupole: v sferičnih trikotnikih, ki jo »nosijo«, so v arkadastih predrtinah na oblakih sedeči evangelisti z atributi, nad naslikanim krožnim venčnim zidcem se dviga obod, v sredini sklenjen z balustrado. Nad oltarjem so pred obodom kupole naslikane Binkošti: na apostole in Marijo se od v srednji predrtini naslikanega sv. Duha spuščajo ognjeni zublji; pred balustrado poletavajo še angel in dva putta. V drugih treh oseh kupole so v grizaju naslikane personifikacije teoloških kreposti, sedeče v školjkah: nad slavalokom Ljubezen (*Caritas*), nad zahodnim oknom Upanje (*Spes*) in nad vzhodnim Vera (*Fides*). V diagonalah so naslikani slopi z nišami, v katerih so vaze cvetja; slope in školjke povezujejo naslikane girlande kot imitacija štukature. V zaključni konhi je levo Izakov blagoslov Jakoba, desno Jakobova lestev in v sredini Abrahamovo darovanje Izaka. Ob lunetnih oknih na bočnih stenah so bili nekoč naslikani še štirje cerkveni očetje. Ob oknih v zaključku prezbiterija so sledovi naslikanih zastorov. Na banjastem srednjem polju oboka pod pevskim korom je v razgibano uokvirjenem polju naslikan Izgon trgovcev iz templja, na temenu ladijskega oboka pa je v severni poli prizor Mojzes razbije tabli postave (v ozadju Češčenje zlatega teleta), v južni pa ilustracija prilike o izgubljenem sinu (Izgubljeni sin pase svinje, v ozadju Vrnitev izgubljenega sina). V obočni krivini scenskega slavaloka sta na sredi v volutastem okvirju, pod katerim je letnica 1821, naslikana Kristus in Samarijanka pri vodnjaku, ob straneh sta prizora Kajn ubije Abela in Judita obglavi Holoferna.

Freska pod korom in freske v ladji, ki so bile prebeljene in so močno poškodovane, so, so-deč po kvaliteti prizora pod korom, delo Leopolda Layerja, poslikava prezbiterija pa je že po zasnovi preveč okorna, da bi mogla biti njegova, tudi če odmislimo poznejše preslikave; prezbiterij je verjetno nekoliko pozneje poslikal Matej Goričnik.

Oprema

- 29 Marmornati veliki oltar iz leta 1878 je delo Janeza Vurnika starejšega, Janeza Vurnika mlajšega in Franca Zajca; prvotni oltar je imel menzo s tabernakljem in lesenima kipoma sv. Petra in Pavla, nad njo pa je visela na steni slika Križanja iz Layerjeve delavnice. Nad menzo, ki je na vseh treh vidnih stranicah okrašena s polkrožno zaključenimi Vurnikovimi reliefi Kristusa in apostolov (vsak 53 x 24 cm), se dviga nastavek v prevladujočih neoromanskih formah. Iz predele izstopata postamenta stebrov, ki nosita polkrožno arkado in uokvirjata globok oltarni tron; zunaj sta v ozadje umaknjena pilastra. Nad tronom sklepa oltarno arhitekturo nizko trikotno čelo, okrašeno z arkadnim frizom in palmetasto strešno obrobo; enaka dekoracija spremlja tudi ravna zaključka stranskih delov nad pilastroma. V čelu je tondo z reliefnim Jezusovim srcem,

na vrhu oltarja pa velik križ s trilistnimi kraki in Kristusovim monogramom. Ob romanskem tabernaklju z baldahinom stojita na menzi angela adoranta (oba kamen, v. 98 cm), delo Ivana Vurnika iz leta 1908. Kipi nastavka iz istrskega belega kamna so delo Franca Zajca: v tronu je Pietà (v. ok. 150 cm), na podstavkih pred zunanjima pilastroma stojita levo sv. Peter in desno sv. Pavel (oba v. 174 cm). Na vzhodni strani oltarne predele je vklesan napis *IOANNES CHRYSOSTOMVS / PRINCEPS EPISCOPVS LABACENSIS / PAROCHIANVS BREZNICENSIS / CONSECRAVIT.* (1878). Oltarno sliko Žalostne Matere božje (o. pl., 276 x 146 cm), ki je včasih prekrivala tron, zdaj pa je 42 umaknjena v zahodno zakristijo (zimsko kapelo), je naslikal Janez Šubic (sign. in dat. desno spodaj *J. Šubic 1878*).

Med seboj enaka stranska oltarja ob severni steni sprednjega, severnega para kapel sta posvečena sv. Družini in sv. Avguštinu. Nad konkavno usločeno previsno menzo, okrašeno z barvito kamnito inkrustacijo, stoji na predeli par stebrov, ki ga v ozadju spremljata pilastra, vsi s kompozitnimi kapiteli; golšasti ogredji nad njimi sta povezani z vzvalovanim vencem, nad katerim je nizka atika iz dveh volut in srednjega podstavka za tondo, obdan z gostim vencem žarkov. Ob oltarni sliki stojita na volutnih konzolah dva kipa, v atiki sta dva radoživa angelca. Oltarja sta narejena v tehniki *stucco lustro*, leseno ogrodje je prevlečeno z barvit kamen posnemajočo mavčno maso; leseni kipi so belo pobarvani. V oltarju sv. Družine je slika sv. Družine (o. pl., 187 x 31, 38 106 cm), signirano in datirano delo Valentina Metzingerja iz leta 1744; ob njej stojita kipa starejše ženske s knjigo psalmov v rokah, verjetno sv. Ana (v. 101 cm), in sv. Janeza Krstnika 32, 33 (v. 104 cm). V atiki je Kristusov monogram s srcem. Na menzi stoji slika Srca Jezusovega iz sredine 19. stoletja (o. pl., 52 x 42 cm). Podobo sv. Avguština (o. pl., 185 x 102 cm) v oltarju 39 nasproti je naslikal Gašper Götzl (sign. in dat. desno spodaj: *C. Götzl pinx. 1821*); ob njej sta 35 kipa sv. Florijana (v. 157 cm) in sv. Donata (v. 123 cm). V žarkovju atike je Marijin monogram; 36, 37 na menzi stojita slika Srce Marijino (o. pl., 52 x 42 cm) in (občasno) kip Brezmadežne (les, v. 100 cm). Oltarja s kipi in Metzingerjeva slika izvirata iz nekdanje cistercijanske cerkve v Kostanjevici na Krki, kjer sta bila posvečena sv. Jožefu in sv. Ani; kakor večino tamkajšnje opreme so ju izdelali štukaterji in (še) neidentificirani kiparji z Bavarskega.

Tudi oltarja v južnem paru kapel sta med seboj enaka in po obliki precej posnemata kostanjeviška oltarja. Sprva so postavili sem oltarja iz podrtih cerkva sv. Miklavža na Breznici in sv. Lovrenca v Pečeh nad Zabreznico in ju šele v poznem 19. stoletju nadomestili s sedanjima nastavkoma, nastalima v Vurnikovi podobarski delavnici. Menzi sta po oblikah enaki menzama oltarjev sv. Družine in sv. Avguština (črni stranski voluti sta sploh preneseni od tam); lesena nastavka imata bolj »baročno« zaključeni sliki in višji volutasti atiki, na ogredju pred njima pa po dve klasicistični vazi. V zahodni kapeli sta ob sliki sv. Lovrenca, delu Simona Ogrina iz leta 1892 40 (o. pl., 185 x 87 cm), kipa sv. Štefana in sv. Janeza Nepomuka (oba v. 112 cm), v atiki je v 30

- vencu žarkov in oblakov Božje oko, nad njim dve angelski glavici. Na menzi stoji Ogrinova slika sv. Alojzija (o. pl., 75 x 55 cm). Tudi sočasni sliki na oltarju nasproti sta Ogrinovi, ob sliki sv. Miklavža (o. pl., 184 x 87 cm) sta kipa Joba s panjem (v. 113 cm) in sv. Apolonije (v. 110 cm), v atiki je golob sv. Duha, na menzi pa slika sv. Frančiška Asiškega (o. pl., 73 x 53 cm). Iz zahodne zakristije dostopna prižnica je pritrjena v levem ostenju scenskega slavaloka. Cilindrično cancelo krasijo cvetne girlande, na z lambrekini obrobljeni strehi, pod katero je golob sv. Duha, so knjiga in tabli postave, na vrhu pa stoji angel s trobento.
- Nasproti prižnice visi ob slavaloku misijonski križ iz leta 1884 (v. korpusa 180 cm); pod njim je pritrjen portret rojaka škofa Antona Vovka, delo Nikolaja Mašukova iz leta 2001 (o. pl., 99 x 89 cm).
- 34 V južni steni severovzhodne kapele je vzdian spomenik ljubljanskemu škofu Janezu Zlatoustu Pogačarju, delo radovljiškega kiparja Jožefa Pavlina iz leta 1912. Renesančni epitaf je na pilastrih in prekladi okrašen z girlandami bršljana, lipovih listov in oljčnih vejic, na volutastem zaključku sedita angelca z grbom v tondu. Na podstavku je daljši napis, v pravokotnem srednjem polju pa škofov dopasni reliefni portret.
- Križev pot (o. pl., 80 x 68 cm) je v layerjevski tradiciji leta 1845 naslikal Gašper Götzl. V zahodni zakristiji visi slika Poklon pastirjev, signirano in datirano delo Izidorja Moleta iz leta 1962 (o. pl., 147 x 258 cm).
- Na banderu, obnovljenem leta 1977, je na eni strani naslikana Pietà, na drugi sv. Jožef z Jezusom; slika (o. pl., 115 x 82 cm) je iz zgodnjega 20. stoletja. Na malih bandercih sta sliki iz leta 1853 v layerjevski tradiciji, na enem sv. Avguštin in zadaj monštranca, na drugem sv. Jožef in zadaj kelih s hostijo (obe o. pl., 34 x 25 cm).
- Orgle iz leta 1906 so delo Ivana Milavca, orgelski omari in ograja pevskega kora (1908) so delo Vurnikove delavnice.
- V nadstropnem prostoru ob pevskem kora stoji hranjena kipa sv. Antona Padovanskega in sv. Terezije Deteta Jezusa (oba les, v. 104 cm), delo Ivana Pengova iz leta 1928 (sv. Anton sign. *IP* in dat.). Pod korom stoji na trebušastem stebriču školjkast kropilnik iz podpeškega apnenca; tu je tudi konzolni kropilnik iz belega marmorja z naivno vgravirano angelsko glavico. V podkorju stojita tudi klasicistična pušica in stari krstni kamen iz tufa; nad krstilnikom je vzdiana črna marmornata plošča v spomin slavnim rojakom, krščenim pri njem: Tomu Zupanu (1839), Ivanu Svetini (1851), Francu Sal. Finžgarju (1871), Janezu Jalnu (1891) in Antonu Vovku (1900). Tu sta še spominski plošči prvemu župniku, graditelju cerkve Christianu (*Salesio. / et. gente. et. mente. / Christiano / interno visu aquilae. / Oratori exquisito / Pastori patienti / Rectori pareciae Rodine / ab anno MDCCCLXXXIII suae / + III. februarii annorum LXXIV / greX. DILEctVs. obLatIs. / MaiorIbVs CarIor fVerat.*) in Jožefu Pogačarju (*JOSEPH POGAZHAR / SACERDOS JUBILATUS COLUBER ET / COLUMBA TIMORE DEI SAPIENS / + 1829 ann. 71.*)

V prostoru levo od vhodne veže je krstilnica, urejena po načrtu Jožeta Plečnika iz leta 1956; 44, 45 delo je leta 1958 dokončal Anton Bitenc. Banjasti obok in bočni steni kažejo Plečnikovo »slečeno« zidavo. V sredini je kamnit baročni krstni kamen, prenesen leta 1958 iz ljubljanske stolnice in dopolnjen z medeninastim pokrovom, ob njem visoka medeninasta svetilnika, v vogalih so štirje leseni stoli z naslonjali. Okno in vhod zapirata kovani mreži, na oboku je medeninasta svetilka, na severni steni pa vejnat križ z medeninastim korpusom (v. 56 cm).

V zakristiji sta klasicističen školjkast lavabo iz tufa in procesijsko razpelo (v. korpusa 72 cm). V zvoniku visijo štirje zvonovi, uliti leta 1999. Na njih so reliefi zavetnikov breznških cerkva: na velikem (Vovkovem) zvonu žalostna Mati božja in sv. Klemen, na drugem (Prešernovem) sv. Marko in sv. Florijan, na tretjem (Jalnovem) sv. Martin in sv. Kancijan, na najmanjšem (Finžgarjevem) pa sv. Radegunda in sv. Lovrenc.

Župnišče

V župnišču se hranijo slike Sv. Ana uči Marijo brati (o. na lesu, 121 x 64 cm, sign. desno spodaj Ivnik V.), Marija sedem žalosti (o. pl., 108 x 72 cm) iz Layerjevega nasledstva (morda Gašper Götzl) in kvalitetno baročno Rojstvo (o. pl., 85 x 67 cm).

43

Viri: Vizitacije 1657, 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 135; ŠAL/Ž, fasc. 26 a: Breznica 1769-1889; Franciscejski kataster, L 45 (Doslovče) 10; Steletovi zapiski 1926; Popisi 1954; Kronika Breznica 1956.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 794; LAVTIŽAR 1897, str. 42-43; *Dom in svet*, 25, 1912, str. 389; ŠLEBINGER 1935, str. 220; HÖFLER 1988, str. 219; ŽITKO 1987, str. 48-49; ŽITKO 1989, str. 64, 114, 117, 119; LAVRIČ 1990, str. 186; *Šematizem* 1993, str. 86-87; GLOBOČNIK 1995, str. 49-52, 141; ŽITKO 1996, str. 52; HRAUSKY, KOŽELJ, PRELOVŠEK 1997, str. 124; *Občina Jesenice* 1998, str. 24; AMBROŽIČ 1999; SO-KLIČ 2000, str. 79; CEVC 2001, str. 220; POTOČAR 2002, str. 51; RESMAN 2003, str. 482-485; RESMAN 2006, str. 20-22; AMBROŽIČ 2007; GLOBOČNIK 2007; LAVRIČ 2007, str. 143.

Pokopališče

RNKD ev. št. 10061.

Pokopališče je bilo urejeno ob postavitvi cerkve zahodno od nje in pozneje večkrat terasasto razširjeno proti severu. Dva nagrobnika imata podpis kamnoseka Kocjančiča (Alojzij Zupan, + 1903, in Marijana Žumer, + 1915). Plečnikovski grob breznških duhovnikov (litoželezen križ pod nadstreškom na štirih stebrih, kamnita stena s ploščami) je verjetno uredil Anton Bitenc. Ob

severnem zidu zgornje terase stoji pokopališki križ z velikim lesenim Križanim iz poznega 19. stoletja. Na pokopališču je urejeno tudi grobišče borcev in talcev NOB (RNKD ev. št. 5326): grobovi z nagrobniki so razvrščeni v treh terasah, na zgornji je osrednji spomenik, kamnita plošča s konturo Triglava na podstavku z vklesanimi imeni padlih.

Kapelica Srca Jezusovega

RNKD ev. št. 5443.

Kapelica, t. i. Dolenčevo znamenje, stoji južno od ceste Begunje-Žirovnica pri odcepu proti Vrbi; postavljena je bila v začetku 20. stoletja. Visoka in plitva, na hrbtni strani poligonalno sklenjena stavba je spredaj v celoti odprta z lokom, v višini kapitelov obteka zunanjščino venec rustike. Pokrita je s pločevinasto strešico. V čelu fasade je naslikan Bog Oče; v kapelici je na menzi kip Srca Jezusovega, sočasno tirolsko delo.

Literatura: LEGAT 2009, str. 18.

Kapelica Jezusovega krsta

RNKD ev. št. 24029.

Kapelica odprtega tipa, t. i. Vrbensko ali Kralovo znamenje, stoji južno od vasi ob križišču ceste proti Vrbi s staro poštno, »cesarsko« cesto; nastala je v prvi polovici 19. stoletja. Nad fasado, ki je v celoti odprta s segmentno zaključeno arkado, je pod dvokapno streho z usločnim podstrešnim vencem trikotno čelo; stranski steni sta predrti z »oknoma«, ki ju obstopata po dva stebriča iz tufa. Na zadnjo steno je 1997 Maša Bersan Mašuk naslikala Krst v Jordanu (napis levo spodaj: *Kopiaa sliki Luigi Morgari / Mašuk*).

Literatura: ZADNIKAR 1964, str. 183; LEGAT 2009, str. 23.

Spomenik padlim v prvi svetovni vojni

RNKD ev. št. 5325.

- 46 Spomenik stoji ob cesti Begunje-Žirovnica med cerkvijo Žalostne Matere božje in pokopališčem. Nastal je na pobudo Frana Saleškega Finžgarja in po načrtih Jožeta Plečnika med le-

toma 1928 in 1931, ko je bil blagoslovljen; iz podpeškega kamna ga je izklesal radovljiški kamnosek Alojz Vurnik. Po prvem načrtu naj bi imel spomenik kroglasto obliko, realizirani pa izhaja iz zasnove srednjeveških pokopaliških svetilnikov: obelisk, na vrhu zaključen s kapo iz petih piramid s križi, je dopolnjen še z oltarno mizo in na konzoli stoječim kipom sv. Krištofa, ki je delo Borisa Kalina. Po spomeniku so vklesana imena padlih, na menzi so Finžgarjevi verzi *Vi za nas ste dotrpeli, vi za nas izkrvaveli, na mirovnem pečatu vaša kri, preklet, kdor drzno kdaj ga še zdrobi.*

Literatura: STELE, TRSTENJAK 1941, str. 206; HRAUSKY, KOŽELJ, PRELOVŠEK 1997, str. 122-123; ČOPIČ 2000, str. 319-320; PAMIĆ 2008.

Spominsko znamenje Antonu Janši

RNKD ev. št. 5324.

Znamenje je bilo postavljeno leta 1973 na parkovno urejenem zemljišču južno od ceste Begunje-Žirovnica, vzhodno od odcepa za Vrbo. Na naravni skali sta pritrjeni plošča z napisom *ANTON JANŠA / PRVI UČITELJ ČEBELARSTVA / BREZNICA * 1734 - DUNAJ + 1773* in okrogla portretna plaketa, signirano delo Julijana Renka.

Hiša Breznica 41 a

Stavba je nastala po načrtih Marka Mušiča v letih 1971-1974. Kot adaptacija gospodarskega poslopja sosednje vzporedno stoječe hiše št. 41 ohranja izrazit vzdolžni tloris in višinski gabarit ter se s spoštovanjem dediščine in regionalnih karakteristik uspešno vključuje v okolje.

Literatura: BERNIK 1979, str. 97; MUŠIČ, ŠUMI 2001, str. 27-63; POTOKAR 2002, str. 52.

27

28

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

DOSLOVČE

občina
Žirovnica

Gručasto naselje v vznožju Peči nad cesto Begunje-Žirovnica. V virih se prvič omenja leta 1247, starejšo poselitveno kontinuiteto pa dokazuje staroslovanska nekropola, odkrita tik pod vasjo proti jugozahodu (RNKD ev. št. 23125). Vas velja za primer naselbinske dediščine (RNKD ev. št. 9515), saj je povečini še ohranila zasnovo s konca 18. stoletja, četudi nima ohranjenega veliko umetnostno zanimivega historičnega stavbnega tkiva. V hiši št. 15, Dolenčevi kajži (RNKD ev. št. 121), kjer se je rodil Fran Saleški Finžgar, je urejen pisateljev spominski muzej.

Marijina kapelica

RNKD ev. št. 25544.

Kapelica zaprtega tipa, t. i. Fojevo znamenje, stoji zahodno od vasi ob zgornji poti proti Breznici. Pokrita je z dvokapno streho; polkrožno sklenjeni vhod členita konzolna venca, ki se na zunanjščini nadaljujeta po bočnih stenah. Vhod zapirajo mrežasta lesena vrata. V banjasto obokani notranjščini stoji na menzi mavčni kip Lurške Matere božje. Kapelica je bila postavljena leta 1908 in leta 1996 prenovljena.

Literatura: LEGAT 2009, str. 18.

Vazarjevo kužno znamenje

RNKD ev. št. 5442.

Zidano slopno znamenje stoji jugozahodno od vasi ob križišču ceste Doslovče-Vrba s staro poštno 47 cesto. Postavljeno je bilo v 18. stoletju. Nizek kvadraten slop nosi višji razširjen nastavek s plitvimi pravokotnimi nišami v vseh štirih stranicah; znamenje je pokrito s položno, na novo s skodlami krito piramidasto streho. V nišah, v katerih so bili sledovi stare poslikave, so zdaj amaterske slike sv. Roka, sv. Boštjana, drobna sličica sv. Družine in relief Marije z Jezuščkom (industrijski izdelek).

Literatura: LEGAT 2009, str. 15-16.

47

DOVJE

občina
Kranjska Gora

Razloženo naselje z gručastim jedrom v prisojni legi na pobočju Kepe, nad Savo Dolinko in cesto Jesenice-Kranjska Gora. Vas se v virih prvič omenja med letoma 1029 in 1045 kot Dolgo Polje. V vaškem jedru je ohranjenih več hiš z arhitekturnimi elementi od 17. stoletja dalje; največ je ornamentiranih portalov iz tufa in kamnitih okenskih okvirjev s profiliranimi policami in prekladami iz 18. in 19. stoletja. Hiša št. 14 (RNKD ev. št. 17874) ima na glavni fasadi po dvoravnih stopnicah dostopen portal z letnico 1797 in nad njim dvojno okno; hiša št. 17 (RNKD ev. št. 122) ima ločni portal iz tufa s stopničasto profilirano preklado in vglobljenimi dekorativnimi polji; hiša št. 18 ima ohranjen vrh kamnitega portala z vklesano letnico 1824; hiša št. 34 (RNKD ev. št. 10267) ima polkrožno zaključen kamnit portal s Kristusovim monogramom na sklepniku; hiša št. 40 (RNKD ev. št. 17876) ima ločno sklenjen portal iz tufa, v prvem nadstropju pa še ohranjene okenske okvirje s poudarjenimi policami in prekladami; tudi hiša št. 36 (RNKD ev. št. 16698) ima v nadstropju še »baročne« kamnite okenske okvirje. Gradbeni razcvet na prelomu iz 19. v 20. stoletje dokumentirajo stavbe z izrazito plastično členjenimi historicističnimi fasadami. V vaškem jedru je taka stara šola (št. 41) iz leta 1882 (RNKD ev. št. 28044), več sorodnih stavb pa je v takrat na novo pozidanem delu naselja ob cesti Jesenice-Kranjska Gora zahodno od starega jedra in cerkve, npr. hiši št. 120 (RNKD ev. št. 28191) in št. 125 (RNKD ev. št. 28192).

Župnijska cerkev sv. Mihaela (župnija Dovje)

RNKD ev. št. 1790.

Legra

Pravilno orientirana stavba stoji sredi starega pokopališča zahodno od naselja nad cesto Jesenice-Kranjska Gora.

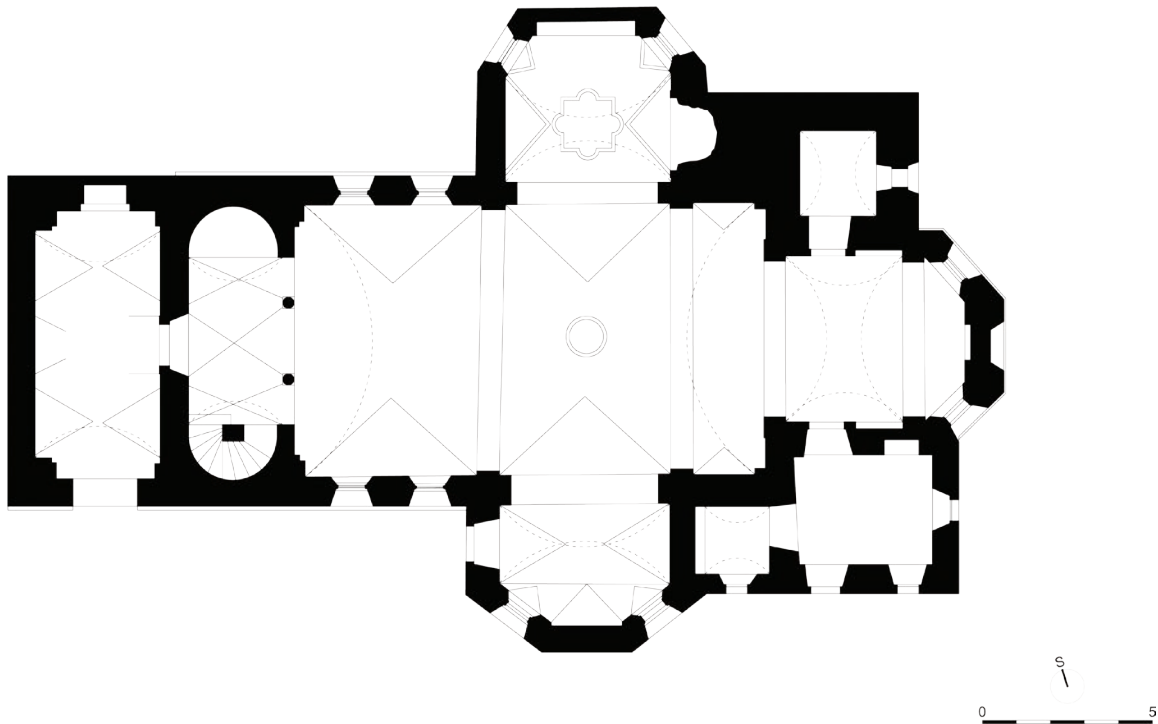
Zgodovinski podatki

Cerkev se (brez navedbe patrocinija) prvič omenja leta 1291 v urbarju freisinške škofije, leta 1362, ko je bil pri njej ustanovljen vikariat radovljiške pražupnije, naj bi bila na novo zgrajena; patrocinij sv. Mihaela se prvič omenja leta 1486. Leta 1489 je bila zaradi oskrunjenja med turškimi vpadi ponovno posvečena, leta 1491 pa je Dovje postalo samostojna župnija. Ob vizitaciji leta 1631 je imela cerkev stenski tabernakelj na severni strani prezbiterija in štiri oltarje: severni stranski oltar je bil posvečen Materi božji, južni sv. Miklavžu; patrocinija četrtega oltarja, ki je stal sredi cerkve in ga je bilo treba odstraniti ali prestaviti k steni, vizitator ne navaja. Do leta 1641 so stenski tabernakelj odstranili, četrti oltar, ki je bil posvečen sv. Boštjanu, pa prestavili k zidu. Leta 1655 izvemo, da je bila cerkev dvoladijska: obok v ladji sta na sredini nosila dva stebra. Nad vrati je bil lesen pevski kor, pred njimi lopa, zakristija je bila pod zvonikom. Oltar sv. Mihaela v prezbiteriju, pokritem s starimi potemnelimi slikarijami, ki naj se prebelijo, je imel nov pozlačen nastavek; nova sta bila tudi Marijin in Miklavžev oltar, že leta 1661 pa tudi Boštjanov. Od leta 1782 dalje zasledimo v virih prošnje, da bi smeli narediti nov veliki oltar in dva stranska; videti je, da sta bila po tem času narejena le dva stranska oltarja, saj so že konec dvajsetih let 19. stoletja spet prosili za nov veliki oltar iz marmorja in še dva stranska ter prižnico, česar pa še dolgo niso uresničili. Pač pa so v tem času popravili »premajhno in ruševno« stavbo: leta 1829 so ji dozidali še eno bočno kapelo, ladjo preobokali in cerkev na novo prekrili; leta 1831 je bila ponovno posvečena. Takrat je dobila tudi nov križev pot; leta 1885 so ga zamenjali s sedanjim in starega prenesli v Mojstrano. V letih 1856–1857 je bil postavljen nov oltar Brezmadežne, leta 1882 pa so dva stranska oltarja odstranili, da bi dobili prostor za spovednice. Novo prenovitveno vnemo je prinesel na Dovje agilni Jakob Aljaž, ki je prišel sem za župnika leta 1889: najprej je s pomočjo podobarja Ivana Vurnika naredil nova okna in vanja vstavil slikana stekla, ki jih je naročil že njegov predhodnik, pozneje je zazidal severno arkado lope in sem postavil sliko Žalostne Matere božje z enega od podrtih stranskih oltarjev; v severni kapeli je naredil nov oltar sv. Alojzija in lurško votlino; v letih 1914–1916 je nabavil nove orgle in predelal pevski kor.

Med obnovo cerkve leta 1984 so na zunanjščini južne stene prezbiterija, zdaj zaprti s prizidano zakristijo, odkrili fragment gotske freske Križanja; ta je bila pozneje v celoti odkrita in restavrirana.

Arhitektura

V tlorisu sestavljata cerkev pravokotna ladja, ki ima v vzhodnem delu prizidani dve tristrano zaključeni stranski kapeli, in ožji tristrano sklenjen prezbiterij, ob katerem je na južni

strani prizidana mlajša zakristija, na severni strani pa stoji ob njem zvonik s staro zakristijo v pritličju. Na zahodu je v ladjo vključena enako široka pritlična vhodna lopa, nad katero se nadaljuje pevski kor. 48

Zahodno fasado členita le veliko polkrožno okno z lijakastim ostenjem v nadstropju in ležeča ovalna podstrešna lina. Fasadno steno in vse druge stene ladje, kapel in prezbiterija obteka žlebast, zgoraj baročno stopničasto profiliran podstrešni venec.

Ob zahodnem robu južne stene ladje se odpira polkrožna arkada v vhodno lopo, vzhodno sta tik pred bočno kapelo dve visoki polkrožno zaključeni okni z lijakastim ostenjem in poševno položeno polico iz tufa; vmes je v nadstropju še nizko polkrožno okno na pevskem koru. Steno obteka iz nepravilnih kamnov zložen podzidek s poševnimi krovnimi ploščami. Tristrano zaključena južna kapela ima v zahodni steni preprost pravokoten portal iz tufa, nadkrit s pločevinasto pultno strešico, v poševnicah pa okni, enaki onim v ladji. Pred vzhodnim koncem južne stene ladje in

južno steno prezbiterijska je prizidana pritlična zakristija; v južni steni ima pravokoten portal in dvojne zamreženih oken s profiliranimi okvirji iz tufa, v vzhodni steni pa še eno enako okno. Tristrano sklenjeni prezbiterijski obteka talni zidec, ki se ob jugovzhodni steni stopničasto dvigne. V poševnicah sta enaki okni kakor v ladji, okno v zaključni steni je nižje, a više postavljeno. Ob severovzhodni steni prezbiterijska so prizidane betonske stopnice do vhoda v nadstropje zvonika v njegovi vzhodni steni. Pod njim je v pritličju okno zakristije, sicer pa so stene zvonika nerazčlenjene vse do nadstropja z zvonovi, ki je oddeljeno s kamnitim vencem. Nad bifornimi zvonovimi linami s kamnitimi okvirji se stene zaključijo s trikotnimi čeli, v katerih so številčnice ure. Zvonik pokriva visoka pločevinasta osmerostrana piramidasta streha. Severna stena ladje in nekoliko globlja severna kapela sta členjeni enako kakor na južni strani, le da kamniti podzidek ladje tu ne sega do zahodnega vogala, ampak se konča že pred nekdanjo arkado lope, ki je danes zazidana.

Zvonik ima naslikane šivane vogale v rožnato-okrasti barvi, šivani vogali na prezbiterijsko so naslikani v temnejši okrasti barvi, na severni kapeli in na zakristiji pa so zeleni.

Ladjo pokriva škodlasta dvokapna streha, nad fasado zaključena na čop; streha usločeno preide nad nižji in ožji prezbiterijski in se tu zaobljeno šotorasto zaključijo. Enako sta sklenjeni tudi škodlasti dvokapnici nad kapelama. Na zakristiji je pločevinasta pultna streha.

V stene južne kapele in zakristije je vzdanih več starejših nagrobnikov. Na obeliskastem nagrobniku Janeza Petermana (+1914) je podpis kamnoseka: *Al. Vodnik Ljubljana*; z začetnicami *J. H. G.* je podpisan nagrobnik Jožefa Barla (+ 1857). Zahodno od zakristijskih vrat je nagrobnik 50 župnika Jakoba Aljaža, narejen po načrtu Ivana Vurnika. Nad prečno marmornato ploščo (pod njo je ovalna »konzola« z Aljaževo fotografijo) z verzi Silvina Sardenka (*VSAKO JUTRO V ZARJI NOVI / NAŠI ZAŽARE VRHOVI - / GLEDAJO - KDAJ PRIDEŠ SPET / - KI SI BIL JIM VARIH SVET: / NAŠ TRI-GLAVSKI KRALJ MATJAŽ / ŽUPNIK Z DOVJEGA - ALJAŽ -*) stoji v niši navzdol zožujoč se kvader iz poliranega črnega kamna, na njem je kovinski kelih in na steni zadaj šest kovinskih zvezd. Na kvadru je vklesan pozlačen napis: *JAKOB / ALJAŽ / ŽUPNIK & / DVHOVNI / SVETNIK / *6. JVLIIJA 1845 / †4. MAJA 1927 / POČIVAJ V BOGU!*

Lopo, tlakovano s ploščami iz tufa, pokriva banjast obok s sosvodnicami, ki na sredini preide v raven strop: tu so morali obok leta 1916 zaradi postavitve novih orgel nekoliko znižati. V severni steni je polkrožno zaključena niša s sliko Marije Pomagaj (tisk). Iz lope vodi v ladjo pravokoten portal iz tufa s stopničasto poglobljenim okvirjem nad kockastima bazama, zaključen z močno preklado.

53 Pevski kor stoji na dveh toskanskih stebrih in globokih stenskih slopih ob straneh; srednja segmentna arkada je širša od stranskih polkrožnih. Kor je bil leta 1916 podaljšan v ladjo z lesenim balkonom. Podkorje pokriva križnogrebenast obok; ob severni in južni steni se izteka v

konhasti niši, južno zavzemajo stopnice na kor. Ladijski obok, razdeljen v pet neenako širokih 52
travej, je nekoliko potlačena banja s sosvodnicami in oprogami. Dve ožji poli sta nad pevskim
korom, ki sega nad lopo do cerkvene fasade, še plitvejša je pola ob slavoloku, v širših vmesnih
polah sta v zahodni dva para oken, vzhodna se s polkrožnima arkadama odpira v stranski kape-
li. Ob pevskem koru in kapelah podpirajo obok pilastri s stopničastimi kapitelnimi venci, ki
spremljajo arkadi kapel tudi ob straneh. Severno kapelo pokriva banja, v katero se nad bočnima
stenama in obema poševnicama zarezujejo sosvodnice, poudarjene s štukiranimi grebeni z vti-
snjeno listno ornamentiko, v temenu je kvadraten okvir s konveksnimi izboklinami na vseh štirih
stranicah, v njem pa reliefen Kristusov monogram v vencu žarkov. Venčni zidec je (ohranjen) le
na vzhodni steni kapele; pod njim se odpira velika arkadna niša, v kateri je lurška votlina.
Tudi južno kapelo pokriva banja s sosvodnicami, zaključek pa je obokan s polkupolo, v katero 54
se prav tako zarezujejo sosvodnice.

Slavolok obstopata slopa, povezana s polkrožno maltasto arkado; njuna kapitela se v prezbiteri-
ju nadaljujeta kot venčni zidec do pilastrov ob oltarnem zaključku. Ta je polkupolasto obokan,
medtem ko pokriva sprednjo polo prezbiterija češka kapa. Iz prezbiterija vodijo na severu in
jugu vrata v zakristiji; portala neorenesančnih form s trikotnima čeloma sta iz rdeče-maroga-
stega kamna.

Cerkev je tlakovana s ploščami iz sivega kamna, prezbiterij pa z rdečimi in belimi šahasto
položeni kamnitimi ploščami.

Poslikava

Celotna južna stena prezbiterija je bila na zunanjščini sredi 15. stoletja poslikana s fre-
sko Križanja; pozneje so jo prebelili in tu prizidali zakristijo. Fragmenti poslikave, zdaj
na severni steni zakristije, so bili najdeni leta 1984; v naslednjih letih je bila freska v
celoti odkrita; leta 1998 je bil odstranjen tudi zakristijski obok, ki je je zakrival ve-
lik del (vrh pa je bil prej na njenem podstrešju). Gre za veliko kompozicijo, ki ob samem
križanju ilustrira še številne epizodne pasijonske prizore. Fresko uokvirja iluzionistično 55
naslikan okvir, okrašen s krogovičjem. Zgoraj je v sredini križani Kristus, ob njem razboj-
nika: dušo desnega (tj. tistega na levi), naslikano v podobi iz ust prihajajočega otroka,
sprejema angel. Okoli stranskih križev so zviti trakovi z latinskimi napisi v gotici, ob
Kristusu lebdita dva angela. V pasu pod križi je naslikana množica vojakov, med njimi prepo-
znamo Stefatona z gobo na trsu in Longina s sulico, v ob križu klečečem vitezu pa se skriva
portret neznanega naročnika poslikave. Figuralne skupine v pasu pod vojaki predstavljajo 56
Veroniko s prtom, žalujoče žene ob Mariji in vojake, ki kockajo za Kristusovo suknjo, v spo-
dnjem pasu, kjer je freska močno poškodovana, pa je bilo naslikano Nošenje križa. Fresko, ki

- je tako po obsegu kot po motivu v slovenskem gradivu osamljena, je okoli 1460 naslikal neki koroški slikar.
- 57 Na oboku prezbiterija je v kupolastem polju ob slavoloku upodobljeno Marijino kronanje. Prizor se odvija na oblakih v iluzionistično pojmovani predrtini, skozi katero gledamo v nebo; pod njo so v vogalih v razgibanih kartušah naslikani evangelisti z atributi pri pisanju. Nad bočnima stenama sta dodana še v grizaju poslikana tonda, v severnem je Rafael s Tobijo, v južnem angel varuh. Na oprogah ob kupoli so prav tako v grizaju naslikane kartuše, na slavoločni so od severa proti jugu upodobljeni Abrahamovo darovanje Izaka, Fides, Caritas, Spes in Jakobova lestev, na vzhodni pa Mojzes z bronasto kačo, Janez Krstnik, pelikan z mladiči, Dobri pastir in kralj David. Poslikani sta tudi podločji oboka: v severnem je v srednjem uokvirjenem polju Vnebohod, ob njem sta sv. Ambrož in sv. Gregor, v južnem sta ob Spremenjenju na gori Tabor sv. Hieronim in sv. Avguštin. Freske je na začetku 19. stoletja naslikal Leopold Layer; prizora v podločjih sta bila pozneje ometana in sta zato močno naključvana in poškodovana, obočno fresko pa je leta 1857 nespretno in grobo preslikal Janez Hrovat, ki se je na njej ob sv. Luki tudi podpisal (*Joh. Hrovat pinxit. 1857*), ob sv. Marku pa je dodal še ime naročnika (*Anton Furrma-her Parachus*).
- 68 Na zunanji steni južne kapele je z oljnimi barvami naslikana niša v obliki starokrščanske apside z mozaikom, v kateri stoji na sredi papež Hadrijan, ob njem pa sv. brata Ciril in Metod (220 x 130 cm); pod njimi sta v medaljonih portreta papežev Janeza VIII. in Leona XIII., med njima je »papeški« grb, v katerem se skriva beseda Slovan. Na vrhu je na slavoloku »apside« napis *VESELJE MOJE IN KRONA MOJA STA VIDVA V GOSPODU*, na dnu slike desno sta signatura in datacija: *Slikal l. 1919 Matija Bradaška ml. po naročilu župnika Jakoba Aljaž-a*. Leta 1919 je Bradaška na zahodni steni severne kapele naslikal še Oznanjenje, ki pa so ga leta 1966 prebelili. V vseh oknih so slikana stekla; vitraji v ladji in v zaključni steni prezbiterija so samo dekorativni, v oknih kapel in v stranskih oknih prezbiterija pa so naslikani svetniki (dopolnjeni z napisi). V severni kapeli sta sv. Neža in sv. Helena, v južni sv. Anton Puščavnik in sv. Janez Krstnik; v prezbiteriju sta sv. Martin in sv. Jurij. Vitraje je konec 80-ih let 19. stoletja izdelala tvrdka Neuhauser v Innsbrucku, le tista v prezbiteriju sta nekoliko starejša, saj sta bila v oknih že leta 1874.

Oprema

- 60 Kamniti veliki oltar psevdorenesančnih oblik je leta 1874 naredil radovljiški podobar Janez Vurnik st. Sprednja stran menze je okrašena z reliefnim križem, okrog njega so simboli evangelistov, ob straneh stoječa angela (v. 70 cm). Par stebrov, stoječih na konzolnih, iz visoke predele rastočih podstavkih, spremlja zunaj še par v ozadje umaknjenih pilastrov. Stopničasto

profilirano ogredje se nad pilastroma ravno zaključí, med stebroma pa se polkrožno bočí; v temenu je na vrhu loka akroterijski dekorativni zaključek s križem. V globokem polkrožno sklenjenem tronu z ornamentalnim steklom na dnu stoji kip sv. Mihaela z mečem v desnici in tehtnico v levici (v. 190 cm), ob njem sta na podstavkih pred stranskima pilastroma kipa sv. Petra in Pavla (oba v. 115 cm). Na ogredju nad pilastroma stojita manjša angela. Na loku nad tronom je izklesan napis *SV. MIHAEL ZA NAS BOGA PROSI*. Na menzi stoji velik neoklasicističen tabernakelj s kupolastim baldahinom, ob njem klečita angela adoranta (v. 70 cm).

Ob vzhodni steni južne kapele stoji oltar sv. Boštjana. Poznobaročni nastavek s parom stebrov in parom pilastrov na visokih bazah in s kompozitnimi kapiteli ima na sredini polkrožno zaključeno sliko. Nad usločnim ogredjem je volutasta atika, na vrhu sklenjena z majhnim lambrekinstim baldahinom. V oltarju je layerjevska slika Mučeništvo sv. Boštjana (o. pl., 155 x 90 cm), v atiki Layerjeva slika Žalostne Matere božje pri molitvi (o. pl.) v štirilistnem okvirju. Spodaj stojita ob sliki levo sv. Jožef z Jezuščkom (les, v. 81 cm), desno neprepoznaven mladosten škof (les, v. 88 cm); na ogredju ob atiki sta kipa sv. Janeza Evangelista in sv. Marije Magdalene. Kipi so delo Valentina Vrbnika s konca 18. stoletja, angela, ki klečita na zgornjih volutah ob baldahinu, pa sta mlajše delo. Oltar je (okoli) leta 1893 temeljito popravil Janez Vurnik st. Na menzi Boštjanovega oltarja stojita ovalni sliki Srca Marijinega in Srca Jezusovega v skupnem okvirju (obe o. pl., vsaka 62 x 48 cm), delo Matije Bradaške iz leta 1919. Oltar ob zunanji steni severne kapele je posvečen sv. Alojziju. Oltarno nišo s svetnikovim kipom obdajata na vsaki strani po en steber in pilaster s kompozitnimi kapiteli na razmeroma visokih podstavkih ter kipa sv. Lucije in sv. Marjete (oba les, v. 104 cm); usločeno ogredje nad tronom krasi spodaj pas reliefne vinske trte. V niši trikotno zaključene atike kleči sv. Helena, ki objema križ, na ogredju stojita ob njej kmečka zavetnika sv. Izidor in sv. Notburga. Oltar je v celoti delo Janeza Vurnika st.

Ob južni steni ladje stoji pred slavolokom Marijin oltar. Polkrožno zaključeno oltarno podobo obstopa par stebrov, zunaj njiju stojita na konzolah kipa sv. Joahima in sv. Ane (oba les, v. 110 cm). Plitva volutasta atika ima na sredi ovalno sliko Marijinega kronanja, na volutah ob njej sedita angelca, na vrhu segmentnega zaključka je kopa oblakov z Marijinim monogramom v žarkih. Oltar je bil postavljen v letih 1856-1857 in naj bi bil delo Janeza Hrovata, vendar kažejo kipi na Vurnikovo dleto (na konzoli pod sv. Ano je podpis J. Grošlja, ki je leta 1929 oltar prenavljal). Hrovatova je bila najbrž le prvotna oltarna podoba, ki pa ljudem ni bila všeč, zato so leta 1870 naročili novo v Ljubljani: slika Brezmadežne (o. pl., 160 x 94 cm) je signirano in datirano delo Henrike Langus.

Nasproti Marijinega oltarja je ob severni steni ladje pritrjena poznobaročna prižnica razgibanih konveksno-konkavnih oblik. Ograjo krasijo girlande in rokokojska plamenasta ornamentika;

na klasicistično zadržani strehi so kip Dobrega pastirja ter tabli postave z mečem in palmovo vejo.

69 Mnogokoten kelihast krstni kamen je verjetno še iz 16. stoletja; pokriva ga lepo ornamentirana poznobaročna omarica, ki ima na vrhu kiparsko skupino Jezusovega krsta (les, v. 50 cm), delo Valentina Vrbnika.

Misijski križ na južni strani slavoločne stene je iz leta 1872; korpus (les, v. 106 cm) je najverjetneje naredil Janez Vurnik st. Na severni steni prezbiterijskega visi procesijsko razpelo (v. korpusa 67 cm).

Portal v severno zakristijo krasi v čelu Marijin monogram, portal v južno zakristijo Kristusov monogram.

V niši pod stopnicami na pevski kor stoji kip sv. Antona Padovanskega (glina, v. 110 cm).

Lurško votlino v severni kapeli je dal zgraditi župnik Aljaž leta 1893. Kamnita kipa Lurške Matere božje (v. 170 cm) in Bernardke (v. 150 cm) je naročil pri firmi Benziger v Einsiedelnu v Švici.

Križev pot po Fürichu (o. pl., 77 x 55 cm) je iz leta 1885; naslikal naj bi ga bil Matija Bradaška.

66 V južni zakristiji visita sliki Sv. Frančišek Asiški (o. pl., 67 x 50 cm) in Sv. Mihael premaguje satana (o. pl., 200 x 111 cm), slika iz nekdanjega velikega oltarja, delo Leopolda Layerja. V zakristiji je ohranjen zgornji del zakristijske omare iz časa okoli 1700; pripadajoči klečalnik stoji zdaj v prezbitერიju.

49 Na glavnih vratih pod lopo je na sredini okvir v obliki križa z naslikanim Križanim iz 19. stoletja.

Slika na večjem banderu (o. pl., 123 x 92 cm) kaže na eni strani sv. Mihaela, na drugi sv. Miklavža; na manjšem banderu je na eni strani slike (o. pl., 96 x 72 cm) Brezmadežna, na drugi sv. Uršula.

V zvoniku visijo trije jekleni zvonovi, uliti pri Kranjski industrijski družbi na Jesenicah leta 1921, na kar opozarja vgraviran napis nad nosilcem zvonov: *Ti zvonovi so bili vltiti na Jesenicah povodom zlatega mašnega jubileja 25. VII. 1921 (...) Jakoba Aljaža.*

V letih 1914-1916 je župnik Aljaž nabavil nove orgle, ki jih je izdelal Ivan Milavec, dokončal pa Ivan Naraks. Orgelsko omaro je izdelal Milavec po načrtu Ivana Vurnika.

70, 71 Na koru sta poleg treh vojakov božjega groba iz poznega 19. stoletja, naslikanih na po konturah izžagane deske, hranjeni tudi leseni vratnici nekdanje orgelske omare z naslikanima Marijo (146 x 91 cm) in nadangelom Gabrijelom (146 x 99 cm) iz Oznanjenja. Nekoliko okorni sliki sta zlasti v kompoziciji in koloritu precej arhaični; lahko bi šlo za severnoitalijansko delo iz 17. stoletja. Žal o provenienci in starosti prejšnjih dovških orgel ne vemo ničesar.

Župnišče (Dovje 105)

Župnišče je bilo do leta 1829 v središču vasi, takrat pa so ga zamenjali za (Mrakovo) hišo, ki stoji pol bliže cerkvi. Na severni fasadi je freska Križanja iz druge polovice 19. stoletja.

V župnišču se hranijo: baročni kip sv. papeža (les, v. 154 cm), nekaj v cerkvi v Mojstrani; baročno procesijsko razpelo (v. korpusa 74 cm), dva angelca z nekega oltarja iz 19. stoletja (les, v. 57 in 61 cm) in procesijsko nebo s sliko angelov, ki častijo Najsvetejše v monštranci (o. pl., 152 x 107 cm), delo iz Layerjevega nasledstva.

Pokopališče

Na prostoru starega dela pokopališča (RNKD ev. št. 5327) okoli cerkve naj bi bili v preteklosti najdeni tudi staroslovanski grobovi.

Litoželezen pokopališki križ na stopničasto se zožujočem podstavku iz sivega kamna ima mnogokoten podstavek z neogotskim okrasom šilastoločnih »arkad«, kraki križa se končujejo s prevotljenimi trilisti; na križu je razmeroma majhen posreben korpus. Na spodnjem kraku križa je signatura: *Albin C. Achtschin / Laibach*, na podstavki so vklesana imena *HEINRICH GALLE, ALBIN C. ACHTSCHIN* in *JOSEF GERBER*.

Zahodno od cerkve je nagrobnik alpinista Zvoneta Koflerja (+ 1971) z bronastim dopasnim portretom, delom Marjana Keršiča iz leta 1972. Ob zahodnem zidu stoji obeliskast nagrobnik Aloisa Schmidta (* 1895) iz črnega kamna s kovinskim portretnim medaljonom pokojnika (na robu nečitljiv podpis dunajskega kiparja). Nagrobniki s podpisi kamnosekov: Mihael Ambrožič (+ 1904), sign. *Kocjančič*; Eli Jeklič (+ 1907), sign. *Jeglič Kranj*; Ivan Janša (+ 1912), sign. *F. Toman Ljubljana*; Janez Peterman (+ 1914), sign. *Al. Vodnik Ljubljana*; Franz Holst (letnica nečitljiva), sign. *Čamernik*; Ivan Hudovernik (+ 1914), sign. *J. Žirovnica*; Emanuel Kussy-Dúbrav (+ 1922), sign. *Al. Vodnik Ljubljana*; Terezija Lešnik (+ 1936), sign. *Vurnik Radovljica*. V škarpi pod pokopališčem je vzdian empirski marmornat nagrobnik 23-letnega vojaka Franza Dirnböcka iz Gradca, ki je v boju za »nemško svobodo« padel na Dovjem 4. oktobra 1813.

51

Viri: Vizitacije 1641, 1655, 1685; ŠAL/Ž, fasc. 66: Dovje 1643-1890; Jožefinski vojaški zemljevid, sek-cija 129; Pontifikalni protokol 1782; Franciscejski kataster, L 139 (Dovje) 03; Popisi 1954.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 759; *Zgodnja Danica*, 27, 1874, str. 341; *Zgodnja Danica*, 38, 1885, str. 119; LAVTIŽAR 1897, str. 52-55; MOLE 1986, str. 206; ZUPAN 1986, str. 211; HÖFLER 1988, str. 213; ALJAŽ 1989; LAVRIČ 1990, str. 213-214; *Aljažev zbornik* 1993, str. 207-286; *Šematizem* 1993, str. 106; *Vurnik* 1994, str. 200; BERGELJ 1996, str. 22-29; GALE 1996, str. 30; HÖFLER 1996, str. 98-99; RAMOVŠ 2000; VODNIK 2001; RESMAN 2006, str. 164, 184; LAVRIČ 2007, str. 157.

Anclovo znamenje

RNKD ev. št. 123.

Čokato baročno slopno znamenje stoji na vzhodnem koncu naselja pod staro glavno cesto. Nižji spodnji del se na tri strani odpira s polkrožnimi arkadami, prostor v njem je križno obokan; enako široki nastavek nad venčnim zidcem ima na treh straneh plitve segmentno zaključene niše. Pod piramidasto skodlasto streho obteka stavbo žlebast podstrešni venec. Na stenah so vidni sledovi baročne poslikave: na glavni, severni stranici razberemo ob nadstropni niši podobi dveh diakonov, ob pritlični arkadi je bil desno naslikan sv. Boštjan; ob niši na zahodni steni sta vidni vazi s šopkoma.

Znamenje

RNKD ev. št. 124.

Slopno znamenje s konca 18. stoletja stoji v zahodnem delu vasi ob odcepu ceste proti Mojstrani. Tako na kockastem spodnjem delu kakor na nekoliko ožjem in nižjem nastavku so na vseh štirih straneh plitve segmentno zaključene niše; pod usločeno piramidasto skodlasto streho obteka stene konkaven podstrešni venec. V nišah so bili vidni fragmenti več plasti poslikav, leta 2011 pa je znamenje na novo poslikal Marko Tušek. Na severni strani je zgoraj naslikana sv. Lucija (edina ohranjena starejša podoba, le restavrirana), spodaj sv. Mihael, na zahodni steni sta sv. Notburga in sv. Izidor, na južni sv. Barbara in sv. Boštjan, na vzhodni pa sv. Ana in Višarska Marija.

Kapelica sv. Trojice

RNKD ev. št. 22686.

Z leseno dvokapno streho pokrita kapelica zaprtega tipa iz sredine 19. stoletja stoji ob cesti na koncu novega dela pokopališča zahodno od cerkve. Segmentno zaključen vhod, zaprt s kovanimi mrežastimi vrati, vodi v plitvo obokan prostor z bočnima nišama. Na menzi stoji lesen kip sv. Trojice.

Kapelica pod vasjo

RNKD ev. št. 22684.

Kapelica zaprtega tipa iz 19. stoletja, pokrita s trikapno skodlasto streho, stoji jugozahodno od naselja pod cesto proti Mojstrani. V trikotno zaključeni južni steni je segmentna vhodna odprtina s kovanimi mrežastimi vrati, v zahodni steni globlja polkrožno zaključena niša. Zunanjščino je leta 2005 na novo poslikal Marko Tušek: v zahodni niši je sv. Mihael v boju z zmajem, nad vhodom Božje oko in dva angelca.

Kapelica ob Savi

RNKD ev. št. 15892.

Kapelica zaprtega tipa iz 19. stoletja stoji na levem bregu Save vzhodno od Požgancovega mostu. 73 Stavba kvadratnega tlorisa se proti reki odpira s široko segmentno zaključeno arkado, sicer je nerazčlenjena; pokrita je s piramidasto skodlasto streho. V notranjščini, obokani s plitvo kapo, stoji pred polkrožno nišo kip Fatimske Marije.

Spomenik padlim v 1. svetovni vojni

RNKD ev. št. 5328.

Spomenik stoji nad cesto pred vhodom na pokopališče. Na ploščadi, dostopni po štirih stopnicah in s treh strani ograjeni z nizkim zidom, stoji betonski slop z vgrajeno črno marmornato ploščo, na kateri so vklesana imena 60 padlih in pogrešanih vojakov; ob njej so porcelanasti ovali s portreti. Ob spomeniku sta kockasta podstavka z betonskima nastavkoma v obliki granate. Na stopničastem zaključku slopa stoji kip avstrijskega vojaka v uniformi 17. kranjskega pešpolka; kip so leta 1938 neznani storilci vrgli s podstavka in obglavili, pozneje je bil delno rekonstruiran. Spomenik so leta 1925 postavili občani Dovjega, izdelal ga je kamnosek Franc Cengle iz Radovljice. 72

Literatura: ČOPIČ 2000, str. 287-288.

Spomenik padlim v NOB

RNKD ev. št. 9246.

Zahodno od spomenika padlim v 1. svetovni vojni so leta 1952 postavili spomenik padlim v NOB; zraven njega je tik ob pokopališkem zidu urejeno še grobišče borcev (RNKD ev. št. 9245). Na dvignjenem platoju stojijo štirje iz grobega kamna pozidani vogalni slopi in podoben višji obelisk na sredini; na njem in na gladki hrbtni steni so vzdane bronaste plošče z napisi.

Spomenik Jakobu Aljažu

RNKD ev. št. 22685.

- 74 Nad cesto Jesenice-Kranjska Gora je bil ob odcepu za Dovje leta 1989, ob stoti obletnici prihoda župnika Aljaža na Dovje, postavljen njegov spomenik. V parkovno urejenem okolju stoji bronast celopostavni kip, delo Nebojše Mitriča: gologlavi postarani triglavski župnik se opira na palico, z dvignjeno desnico pa kaže proti Triglavu.

Literatura: *Mojstrana* 2003, str. 30.

49

50

51

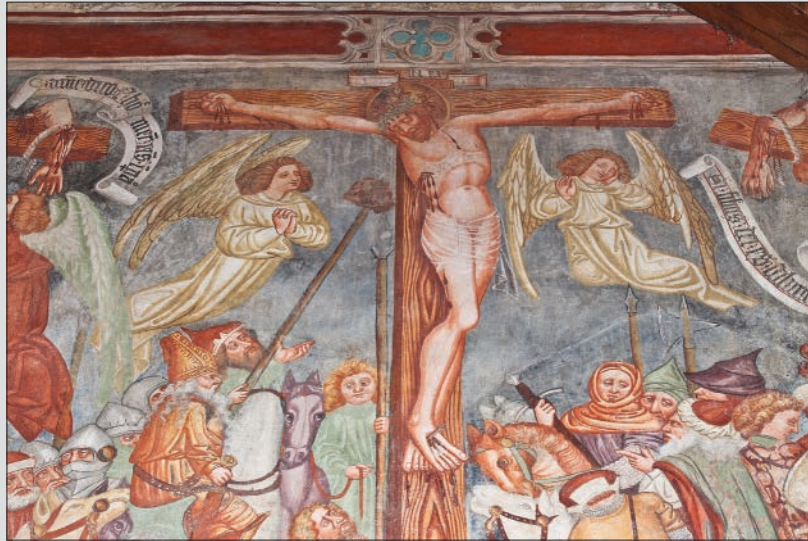
52

53

54

55

56

57

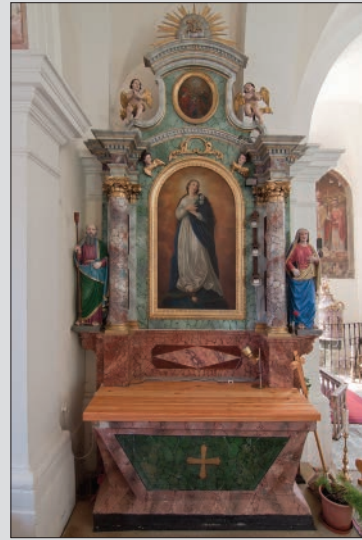
58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

GOZD - MARTULJEK

občina
Kranjska Gora

Razpotegnjeno naselje na obeh bregovih Save Dolinke ob regionalni cesti Jesenice-Kranjska Gora med Karavankami in Martuljkovo skupino v Julijcih. Nekoč se je vas imenovala Rute, še danes pa se deli na Spodnje in Zgornje Rute. V nekdanjem gruntarskem zaselku Spodnje Rute (RNKD ev. št. 15921) je vsaj deloma še ohranjenih nekaj večjih kmečkih domačij, nekatere tudi z umetnostno interesantnimi detajli. Domačija Spodnje Rute 26 (RNKD ev. št. 17878) ima ohranjen polkrožno zaključen portal iz tufa; v niši v čelu obcestne fasade je nabožna slika. Niša nad polkrožnim kamnitim portalom z letnico 1846 na fasadi hiše Spodnje Rute 27 (RNKD ev. št. 17879) je zdaj prazna. Domačija Spodnje Rute 30 (RNKD ev. št. 15914) se je ponašala celo s kapelico, postavljeno ob cesti med hišo in gospodarskim poslopjem; zdaj so vsi trije v ruševinah. Za hišo Spodnje Rute 11 je ohranjena iz kamna zidana kašča (RNKD ev. št. 15896) iz okoli 1530 s poznogotskimi kamnoseškimi detajli - porezanimi okenskimi okvirji, kletnim portalom in zlasti portalom v visokopritlični prostor kašče: njegova odprtina je segmentno zaključena, na okvirju, katerega poševni porez je na vrhu dekorativno zašiljen, pa je vklesano kamnoseško znamenje.

Kapela Srca Jezusovega

(župnija Kranjska Gora)

RNKD ev. št. 1934.

Legra

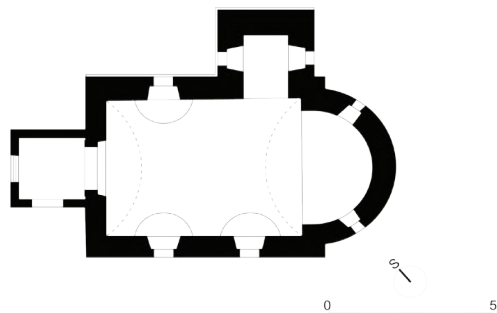
Proti jugovzhodu obrnjena kapela stoji severno ob glavni cesti v strnjenem delu vasi.

Zgodovinski podatki

Kapela je bila zgrajena leta 1913.

Arhitektura

Stavbo sestavljajo pravokotna ladja, nekoliko ožja polkrožna apsida in kvadratna (zdaj zaprta) 75

vhodna lopa pred fasado; ob severni steni ladje stoji nizek zvonik. Ob južni steni ladje je med oknoma postavljen spomenik vojakom iz vasi Gozd, padlim v prvi svetovni vojni.

Lopa ima pravokoten vhod z južne strani. V vzdolžnih stenah ladje sta po dve polkrožno zaključeni okni; dve enaki okni sta tudi v steni apsida. Na fasadi je nad streho lope manjše polkrožno zaključeno okno z maltasto obrobo. Zvonik ima v zvonovem nadstropju na vse strani po dve pravokotni odprtini.

Zvonik je pokrit z rahlo usločeno pločevinasto piramidasto streho, dvokapnici nad lopo in ladjo ter streha nad apsido so skodlaste.

Iz lope z odprtim ostrejšem vodi v ladjo polkrožno zaključen maltasto obrobljen portal s poučarjenimi kapiteloma in sklepnikom, nad njim je vzidana kamnita plošča z letnico 1913. Ladja in apsida sta tlakovani z opeko. Ladjo pokriva banjast obok, v katerega se nad okni zarezujejo jezikaste sosvodnice, nad v celoti proti ladji odprto apsido je polkupilast obok.

Oprema

V dnu apsida stoji preprost oltarček s tabernakljem in uokvirjeno sliko Srca Jezusovega (tisk). V cerkvi sta še procesijsko razpelo z lesenim korpusom in mavčni kip Matere božje.

Kapela Marije Snežne

(župnija Kranjska Gora)

RNKD ev. št. 1935.

Južno od Gozda - Martuljka stoji nad Spodnjim Martuljkovim slapom v Jasenjah pod Špikom kapela Marije Snežne, imenovana tudi Finžgarjeva kapela. Leta 1926 so jo zgradili ljubljanski bogo-

slovci. Gre za preprosto leseno brunarico pravokotnega tlorisa, postavljeno na kamnite zidane temelje in pokrito z dvokapno skodlasto streho. Proti severu obrnjena fasada, zaključena s trikotnim čelom, se odpira s širokimi vrati, nad katerimi je šilasto sklenjena okenska odprtina z novejšim slikanim oknom. V južni polovici stavbe so bivalni prostori. V kapeli stoji na menzi preprost krilni oltarček z Marijino sliko.

Ob kapeli je bil leta 2007 postavljen spomenik ponesrečenim planincem.

Spomenik padlim v NOB

RNKD ev. št. 15898.

Spomenik stoji ob cesti v osrednjem delu vasi, zahodno od cestnega mostu čez Savo Dolinko na njenem desnem bregu. Pred usločeno steno, sezidano iz kamnitih kvadrov in na vogalih zaključeno z vazama, stoji na kelihastem podstavku napisna plošča s posvetilom šestim padlim domačinom, na njej pa stojijo trije »obeliski«, ki ponazarjajo Triglav. Njihovi vrhovi segajo čez vrh zidu in nenavadno učinkovito komunicirajo z naravnim ozadjem spomenika, Martuljkovo skupino s Špikom na sredi. Spomenik je bil postavljen leta 1955 po načrtih Vinka Glanza. 76

Literatura: POTOČAR 2002, str. 53.

Spomenik Miranu Cizlju

RNKD ev. št. 5336.

Spomenik borcu in alpinistu Miranu Cizlju stoji južno od naselja na pobočju Peči nad potokom Martuljkom. Sestavljata ga spominska plošča in bronasto poprsje, delo Marjana Keršiča. Spomenik je bil odkrit leta 1950.

75

76

Razpotegnjeno naselje severozahodno od Jesenic nad levim bregom Save Dolinke. Nekdaj kmečka vas se je začela po izgradnji turske proge, ki je preko Hrušice in skozi karavanški predor stekla leta 1906, spreminjati v železničarsko in delavsko naselje; po drugi svetovni vojni se je vas močno razširila in zahodno od nekdanjega gručastega jedra je zraslo povsem novo, pretežno blokovsko naselje. Stavb z ohranjenimi starejšimi arhitektonskimi karakteristikami praktično ni več; izjema je morda pritlična stavba št. 6 (RNKD ev. št. 28218), ki naj bi imela na tramu v hiši letnico 1790, vendar so njena velika »baročna« okna verjetno šele iz 20. stoletja. Najstarejše stavbe tako kažejo historicistične poteze, npr. dvonadstropna hiša št. 8 (RNKD ev. št. 28217), ki je bila povsem predelana ob spremembi iz kmečke domačije v gostilno in trgovino na začetku 20. stoletja, ko je dobila sedanjo plastično členjeno fasado. Na obcestni fasadi gasilskega doma (Hrušica 18) je vzdignjena okrogla marmornata spominska plošča (RNKD ev. št. 24578) z reliefom peterokrake zvezde, obdane in prepletene z lovorjevim vencem; na zvezdi so imena desetih padlih gasilcev in njihove fotografije na emajlnih ovalnih ploščicah. Plošča je bila odkrita leta 1955. 79

Spomenik talcem na Belem polju

RNKD ev. št. 5305.

Spomenik 45 talcem, ki so jih Nemci na Belem polju ustrelili leta 1942, stoji ob stari cesti Jesenice-Kranjska Gora zahodno od Hrušice (že v občini Kranjska Gora). Spomenik v obliki troglave piramide iz klesanih kamnov s kovinsko zvezdo na vrhu stoji na platoju, na katerega vodi osem kamnitih stopnic; ob robu platoja sta dva kvadratna kamnita podstavka z vazama. Odkrit je bil leta 1949, v letih 1966 in 1970 pa prenovljen po načrtih Vlasta Kopača in dopolnjen s tremi reliefi s prizori iz osvobodilne vojne, razporejenimi na piramidi v trikotni kompoziciji; reliefi so delo Boža Pengova (zgornji je datiran z letnico 1966, spodnja sta iz leta 1970). Na sredini je bronasta plošča z verzi Mihe Klinarja: *PO GMAJNAH - OB CESTAH - ZA ŽICAMI / SMO PADALI V SMRT / STRELJANI - UBIJANI - IZMUČENI / HLAPCI JERNEJI IN ŠIMNI SIRO-TNIKI / ZA ČAS - ZA VAS / IN ZA LJUDI, KI JIH ŠE NI*. Desno od spomenika so leta 1977 dodali še obeležja z imeni talcev in večjo napisno ploščo. 78

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 29-30; PAMIĆ 2006.

Spomenik kurirski poti na Belem polju

RNKD ev. št. 5341.

Na Belem polju zahodno od Hrušice (že v občini Kranjska Gora) stoji na južni strani stare ceste Jesenice-Kranjska Gora spominski steber, ovit z bodečo žico in z zvezdo na vrhu; na bazi je pritrjena bronasta plošča. Spomenik označuje kurirsko pot preko Save v letih 1943-1945.

Vhodni objekt železniškega predora

RNKD ev. št. 28219 (železniški predor).

- 80 Železniški predor pod Karavankami je bil zgrajen med letoma 1900 in 1906. Vhodni objekt, postavljen po načrtih stavbenika A. Vallija leta 1906, stoji severozahodno od starega jedra Hrušice. Oblikovan je kot mogočna pilonska stena, zgrajena iz klesanih kamnitih blokov nepravilnih oblik; vhodna arkada je poudarjena z vencem rustike. Ob straneh stopničastega atičnega zaključka so Nemci med drugo svetovno vojno dozidali okrogla bunkerja.

Literatura: POTOKAR 2002, str. 54.

Vhodni objekt Karavanškega predora

Vhodni objekt cestnega predora pod Karavankami zahodno od Hrušice (v občini Kranjska Gora), dokončanega leta 1991, je nastal po deloma modificiranem natečajnem projektu Savina Severja iz leta 1987. S strmo gradacijo naklonov simbolično poudarja vhod v goro.

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 50; POTOKAR 2002, str. 54.

77

78

79

80

JAVORNIŠKI ROVT

občina
Jesenice

Razloženo naselje samotnih kmetij in počitniških hišic v povirju potoka Javornik pod grebeni Karavank nad Slovenskim Javornikom in Koroško Belo.

Kapelica

RNKD ev. št. 26068.

Južno pod hišo št. 12 (pr` Meševc) v severozahodnem koncu Rovta stoji preprosta kapelica s pravokotnim vhomom in usločeno betonsko streho, sezidana leta 1969. Na menzi stoji kipec Brez-madežne (industrijski izdelek).

Znamenje

RNKD ev. št. 16395.

Zraven hiše št. 8 (pr` Skednač) stoji preprosto leseno znamenje z dvokapno strešico in zaste-kljeno sliko sv. Cirila in Metoda iz prve polovice 20. stoletja.

Znamenje na Križevcu

Na sedlu Križevc severno od Javorniškega Rovta stoji ob razcepu poti proti Savskim jamam in Planini pod Golico lesen križ, pokrit z dvokapno strešico; na njem je polihromiran naivno iz- 86
rezljan korpus. Na prečnem tramu križa je letnica 1992. Križ označuje lokacijo grobišča fran-coskih vojakov iz časa Napoleonovih vojn (RNKD ev. št. 28699); prvotno znamenje je bilo skupaj z dotlej vidnimi gomilami uničeno po drugi svetovni vojni.

Spomenik padlim v NOB

RNKD ev. št. 5344.

Spomenik stoji na travniku nad cesto južno od planinskega doma Pristava. Tvori ga betonski 81

slop, ki se v frontalnem pogledu navzgor rahlo širi, na hrbtni strani pa je konkavno usločen kakor ladijski premec. Na sprednji stranici je v celotni višini bronasta plošča z napisi; spodaj so imena padlih, zgoraj verzi: *Delili z nami zadnji so grižljaj, da smo obstali in v boju dočakali rdeči maj. A njim, ki zanje in za nas so pali naj večna slava bo, saj so vklesali se z žrtvijo ljudem v srce na vekomaj.* V sredini oklepa slop preko treh stranic bronast figuralni relief, ki predstavlja osvobodilni boj. Spomenik je bil postavljen leta 1981 po načrtu Radovana Jemca in Milana Jerale, relief pa je (signirano) delo Jake Torkarja.

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 31.

Pristava (Javorniški Rovt 22)

RNKD ev. št. 16370.

83 Stavba, v kateri je danes planinski dom z gostiščem, stoji na samem severovzhodno od naselja. Sezidana je bila v prvi polovici 17. stoletja za potrebe nadzornikov rudarske proizvodnje in transporta železove rude, ki so jo na bližnjih pobočjih kopali do leta 1902. V poznem 18. stoletju je bila v lasti botanika Karla Zoisa, ki je okoli nje zasnoval botanični vrt, po njem imenovan Zoisov park (RNKD ev. št. 10311). Velika 2 x 5-osna enonadstropna stavba je pokrita s štirikapno streho s širokim napuščem; na severovzhodni strani je recen ten prizidek. Glavna, jugozahodna fasada ima v srednji osi po frontalno postavljenem enoramnem stopnišču dostopen vhod s pravokotnim portalom iz tufa, ki ima na prekladi vklesano letnico 1647.

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 62-63.

Hiša Javorniški Rovt 13

RNKD ev. št. 18421.

84 Na severozahodnem koncu Javorniškega Rovta stoji morda najbolj prikupna kmečka hiša v Karavan-
kah. Pritlična, iz kamna zidana stavba, pokrita z na čop zaključeno dvokapno streho iz desk,
85 ima v zatrepu krajše stranice zaprt lesen gank. Majhna okenca s kovanimi mrežami obrobljajo
baročno profilirani okvirji iz tufa; iz zelenega kamna je tudi polkrožno sklenjeni portal z
vglobljenimi dekorativnimi polji. Hiša iz 18. stoletja z ohranjeno črno kuhinjo je, odkar je
zrasla zraven brezoblična nadomestna stavba, zapuščena.

81

82

83

84

85

86

JESENICE

občina
Jesenice

Mesto in občinsko središče ob Savi na začetku Zgornjesavske doline, kjer se Mežakla najbolj približa predgorju Karavank. Jesenice so gospodarsko, prometno, upravno in kulturno središče zgornje Gorenjske.

Prvi ostanki naselbin v širši okolici Jesenic izvirajo iz starejše železne dobe. V antiki je bil to predvsem prehodni prostor, rimska poselitev je bila odkrita le v bližini Jesenic. V 11. stoletju je območje Jesenic prešlo v last briksenskih škofov, sledili so Ortenburžani, tem pa v 15. stoletju Celjski grofje in Habsburžani. Prvič se Jesenice omenjajo v Ortenburškem rudarskem redu, ki ga je izdal Friderik Ortenburški leta 1381; kontekst omembe kaže, da so bile Jesenice v tem času že izoblikovano naselje. Prvotno jedro Jesenic se je razvilo na Murovi na pobočju Mirce na levem bregu Save, kjer se je sčasoma izoblikoval cestni trg nepravilne oblike, ki sta jo narekovala potek in širina glavne prometne žile. Večina hiš na Murovi, ki so bile razen cerkve in graščine (nekdanjega poslopja belopeškega gospostva) sprva lesene, izvira v osnovi iz 16. ali 17. stoletja; v 17. stoletju je imelo staro jedro naselja tudi upravno že status trga. Z razvojem železarstva so v bližini prvotnih Jesenic nastala še nova naselja: Plavž, Sava in Javornik. Začetki

naselja Sava oz. Stara Sava, ki predstavlja eno temeljnih izhodišč za poznejšo rast Jesenic, segajo v 30-eta leta 16. stoletja. Sava je bila sprva samostojno naselje, poleg Plavža drugo pomembno središče jeseniškega fužinarstva, hkrati s fužinskimi obrati je zrasel tudi fužinarski dvorec (Bucelleni-Ruardova graščina), na začetku 17. stoletja pa ob njem še Marijina cerkev.

Naselja Plavž, Jesenice in Sava so ostala med seboj jasno ločena vse do sredine 19. stoletja. Podoba Jesenic se je začela spreminjati z ustanovitvijo Kranjske industrijske družbe

87

leta 1869, ko so se začele preobrazati v moderno industrijsko središče. Veliko spremembo je leta 1870 v urbanistično podobo kraja prinesla izgradnja železniške proge Ljubljana-Trbiž, saj je železnica ločila staro trško jedro od industrijske Save. Razvoj modernega železarstva je prinesel nov stavbni tip delavskih kolonij, zgrajenih s čim manj denarja, in t. i. industrijsko arhitekturo, v kateri je v 19. stoletju še razpoznavna vsaj osnovna oblikovalska ambicija, v 20. stoletju pa se vsi motivi razen gole funkcionalnosti izgubijo.

Z večjim gospodarskim razvojem in z izgradnjo železnice so se začela na pragu 20. stoletja posamezna naselja med seboj združevati, hkrati pa so nastajala nova (Kurja vas na desnem bregu Save). Tako sta se pred prvo svetovno vojno staremu naselbinskemu jedru priključila Plavž in Sava, po letu 1945 pa še Podmežakla, Javornik in Koroška Bela (zadnji trije so od konca 20. stoletja spet samostojna naselja).

Leta 1929 so Jesenice postale mesto. Zaradi perečega stanovanjskega problema je gradbena dejavnost potekala brez pravega urbanističnega načrtovanja, čeprav je iz tega časa znan poskus ureditve Zgornjega Plavža z regulacijskim načrtom (1930). V 30-ih letih je nastala tudi Vurnikova idejna skica regulacije Jesenic (1933), v kateri je predlagal elemente tedaj v Evropi že uveljavljenega principa t. i. vrtnega mesta.

Zaradi medvojnih izgub stanovanjskega fonda in novega ekstenzivnega razvoja železarstva je obdobje po drugi svetovni vojni zaznamovala intenzivna pozidava vseh prostih površin, predvsem na območju Plavža, pod Koroško Belo in na desnem bregu Save. Tod so nastale nove stanovanjske soseske, športni objekti itd. Število novih stanovanj je strmo naraščalo predvsem v obdobju 1945-1957. Pomanjkanje zazidalnih površin je povzročilo pregosto pozidavo Jesenic z bloki in stolpniciami, individualna stanovanjska gradnja pa se je razpršila po okolici.

Konec 40-ih let so bili izdelani prvi urbanistični načrti za posamezne predele Jesenic. Z urbanistično in arhitekturno podobo ter regulacijo Jesenic (vsaj ožjega območja mesta) sta se ukvarjala arhitekta Katarina Grasselli in Nikolaj Bežek. Z izgradnjo avtoceste pod Mežaklo leta 1991 in propadanjem železarstva se je začela postopna reorganizacija prostora znotraj mesta in železarne.

Do danes so se Jesenice razvile v trakasto, razpotegnjeno, za slovenske razmere relativno veliko mesto, skozi katero tečeta po sredi, od skrajnega vzhodnega do skrajnega zahodnega roba, Cesta maršala Tita in železniška proga. Urbano podobo oblikujejo številne stanovanjske stolpnice, dimniki in razmeroma visoke industrijske hale.

Literatura: VALVASOR 1689, 11, str. 21-22; KOPAČ 1990; ŠUMI 1994, str. 101; POGAČNIK 1996, str. 70-71; POTOKAR 2002, str. 43; AVGUŠTIN 2007; MLINAR 2007.

1 Župnijska cerkev sv. Lenarta (župnija Jesenice)

RNKD ev. št. 1871.

Legra

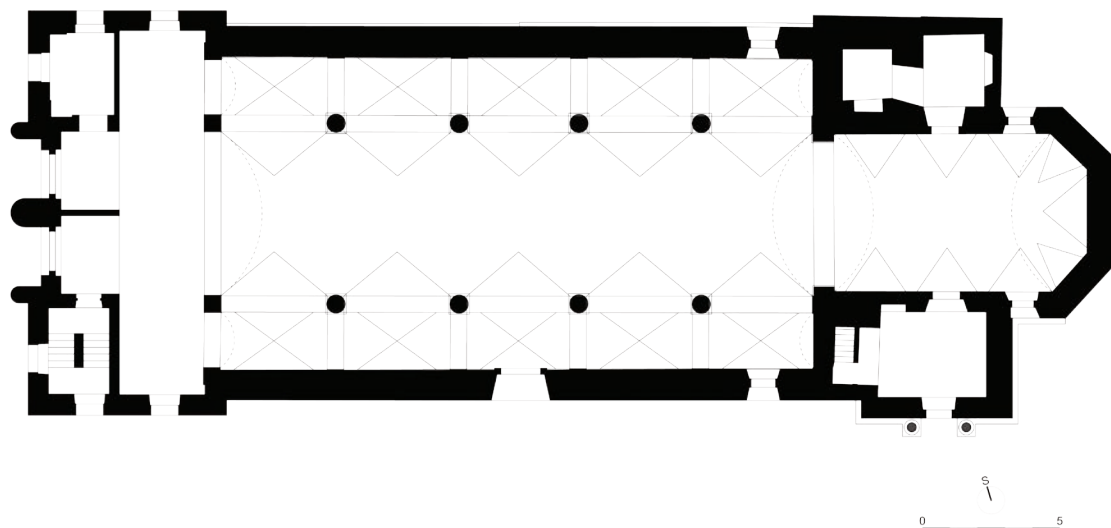
Nekoliko proti jugovzhodu obrnjena cerkev na Murovi stoji na pobočju na severni strani starega jedra naselja; obdana je z okoliškimi hišami, pred njo je manjši trg. Nekdanje pokopališče okoli cerkve je bilo opuščeno leta 1893.

Zgodovinski podatki

Jeseniška cerkev, podružnica radovljiške župnije, je bila posvečena sv. Mariji Magdaleni; v virih se prvič omenja leta 1460. Ker se je obletnica posvetitve obhajala o svetem Lenartu, je pozneje ta kot zavetnik železarjev prvotni patrocinijski izpodrinil: leta 1523 je ljubljanski škof Krištof Ravbar posvetil novo cerkev (s tremi oltarji) v čast sv. Lenartu. Takrat je bil pri cerkvi ustanovljen vikariat (morda prenesen s Koroške Bele), v župnijsko pa jo je povzdignil škof Tomaž Hren po letu 1616; prvič nastopi v virih kot farna cerkev leta 1631, ko jo je vizitiral Scarlichi. V njej je našel stenski tabernakelj in ga ukazal nadomestiti z lesenim na velikem oltarju. Severni stranski oltar je bil posvečen Mariji, južni sv. Florijan; cerkev je imela zakristijo in pevski kor (treba je bilo popraviti stopnice nanj) ter pred vrati oltar, ki ga je škof ukazal podreti; ladjo so morali podaljšati. Iz protokola vizitacije leta 1655 izvemo, da ima cerkev severno ob prezbiteriju zvonik s tremi zvonovi, da je v ladji, ki so jo medtem že podaljšali in ki ima dvoje vrat in ob glavnih dveh oknih (dve pa še nad lesenim korom), lep lesen strop; cerkev nima lope, ampak je streha nad fasado potegnjena tako daleč, da daje dovolj zavetja pred soncem ali dežjem. Cerkev je obseg in razporeditev iz sredine 17. stoletja obdržala skoraj tristo let. Vmes so jo leta 1755 barokizirali: prezbiterij so preobokali po novi modi, leseni strop v ladji pa zamenjali z obokom na dveh pari stebrov. Prvotnim oltarjem sta se v 18. stoletju pridružila še oltarja sv. Janeza Nepomuka in sv. Frančiška Ksaverja, ki so ju leta 1887 spet odstranili. V letih 1930–1931 so po načrtu Dragotina Faturja (ob sodelovanju Miroslava Kosa) za dvakrat podaljšali ladjo, pri čemer so ohranili dotedanjo strukturo treh s stebri predeljenih ladij. Notranjščina prezbiterija je bila leta 1965 preurejena po zamisli Ivana Pengova, sedanjo podobo pa je dobil leta 2005.

Arhitektura

Cerkev v tlorisu sestavljata dolga pravokotna ladja z nekoliko razširjenim vhodnim delom in precej ožji tristrano zaključen prezbiterij, ob katerem stojita na severni strani zvonik in

na južni zakristija, oba (skoraj) v širini ladje.

89 Pritličje fasade členi rustika, v nadstropju je gladko ometana. Masiven dvojni glavni vhod, do katerega vodi več stopnic, sestavljajo trije dorski stebri, ki nosijo lomljeno trikotno
 90 čelo. Iz njega raste steber s kamnitim kipom Kristusa Kralja na vrhu, delom Franceta Kralja iz leta 1931. Nad vrati je napis *PRIDITE, MOLIMO*. Stranski osi fasade rizalitno izstopata, v pritličju sta tu kvadratni okni, v nadstropju lunetasti. Rizalita se pod fasadnim čelom zaključita z močnim profiliranim venčnim zidcem na dekorativnih konzolah. Fasada je na vrhu zaključena z lomljenim trikotnim čelom. Relievi iz tolčenega bakra na krilih obojih vhodnih vrat, delo Franceta Kralja iz leta 1931, prikazujejo dvanajst apostolov in simbole štirih evangelistov. Od zgoraj navzdol si na levem krilu levih vrat sledijo Jakob st., Tomaž, Matej in simbol evangelista Marka, na desnem krilu levih vrat pa Janez, Jakob ml., Simon in simbol evangelista Mateja; na desnih vratih so na levem krilu upodobljeni Peter, Filip, Jernej in simbol evangelista Janeza, na desnem pa Pavel, Andrej, Matija in simbol evangelista Luke. Kovane kljuke vrat so nastale po načrtih Jožeta Plečnika, obe levi kljuki imata obliko črke alfa, desni omega.

Vzdolžni steni ladje obdaja rustikalnen talni zidec, zadnja os na zahodni strani (krstilnica oz. pomožni prostor) rizalitno izstopa, tam rustika zavzema celotno pritličje. Vsako steno

členi v zgornjem delu šest lunenih oken, v rizalitu sta pod lunetnim oknom še manjši kvadratni. Na južni strani sta novejši stranski vhod in vhod v zakristijo, ki ga obdajata dva toskanska stebra z nadstreškom. Steni zaključuje profiliran podstrešni venec na konzolah kot nadaljevanje venčnega zidca s fasade; nad umaknjenim delom sten so konzole ustrezno večje. Vzhodna stena ladje je trikotno zaključena, zidec je zaradi prezbiterja prekinjen. V spodnjem delu sta dve lunetni okni, v zgornjem več lin. Ob južnem robu vzhodne stene je vzdian neogotski nagrobnik Magdalene Ruard (+ 1858).

Zvonik na severni strani prezbiterja členijo v spodnjih nadstropjih line, pod nadstropjem z zvonovi je vodoraven venec, nad bifornimi zvonovimi linami pa še številčnice mehanske ure. Tudi zunanjščino prezbiterja obdaja v spodnjem delu talni zidec iz rustike, ob straneh ga členita dve pravokotni okni (okvir polkrožno zaključen), na vzhodni strani pa je lunetno okno. Na steno prezbiterja je prislonjen novejši nadstrešek zraven stoječega župnišča.

Streha ladje je strma dvokapnica, prezbiterja petosminska, zvonik ima koničasto streho.

Notranjščina je dvoranska, prostor delijo v tri ladje, od katerih je glavna širša, toskanski 91
 stebri iz črnega podpeškega kamna, ki nosijo polkrožne arkade. Ob pevskem koru sta namesto stebrov slopa, ob slavoločni steni pa pilastra. Obok glavne ladje je banja s sosvodnicami, stranski ladji sta križnogrebenasto obokani. Stene stranskih ladij členijo toskanski pilastri, v spodnjem delu so obložene z marmornimi ploščami. V zahodnem delu ladje je pevski kor, pod njim je niša glavnega vhoda, iz nje je na severni strani dostop v krstilnico, na južni pa v stopnišče na pevski kor. Ladja je tlakovana z rdečimi ploščicami; pred prezbiterijem je iz ploščic oblikovan dekorativni vzorec. Tristrano zaključeni prezbiterij, enako 94
 širok kot glavna ladja, je za tri stopnice višji od nivoja ladje, prostor za daritvenim oltarjem se po zadnji prenovi leta 2005 dviga še za tri stopnice, ki jih na obeh straneh obdajajo sedilije. Stene prezbiterja členijo venčni zidec, okna ter dva pravokotna kamnita vratna okvirja, ki vodita v zakristijo in pomožni prostor ob zvoniku. Banjasti obok prezbiterja in zgornji del sten krasi štukatura iz sredine 18. stoletja. Prezbiterij je tlakovan z belim marmorjem.

Poslikava

Na oboku prezbiterja je v razgibanem štukiranem okvirju freska Marijinega kronanja, signi- 93
 rano delo Matije Bradaške v poznonazarenskem slogu iz leta 1877; leta 2000 jo je obnovila Maša Bersan Mašuk.

V prezbiteriju je slikano okno z upodobitvijo sedmih zakramentov, na oknih v krstilnici, narejenih leta 1966 po osnutkih Ivana Pengova, sta prizora Mojzes izbija vodo iz skale in Krst v Jordanu.

Oprema

Veliki oltar iz prve polovice 19. stoletja je bil pri pokoncilski prenovi prezbiterijski odstranjen, ohranjeni so kipi še starejšega baročnega oltarja, zdaj razporejeni po stenah prezbiterijski. Daritveni oltar je del ureditve prezbiterijski iz leta 2005; gre za menzo, postavljeno na kamnit podstavek, ob oltarju je kamnit ambon. Tabernakelj modernih oblik stoji v zadnjem delu prezbiterijski.

Stranska oltarja ob slavoločni steni sta iz časa prezidave cerkve okoli 1930: tvorita ju menzi, ki ju nosi po par toskanskih stebričev in kockast srednji podstavek, na katerem je upodobljen križ. Nad severnim stranskim oltarjem je zdaj pritrjen zastekljen okvir, v katerem menjavajo slike iz nekdanjega velikega oltarja (vse o. pl., 230 x 134 cm): Brezmadežna, signirano nazarensko delo Matije Bradaške iz leta 1877; Kristus na Oljski gori, sign. in dat. *Dakskobler 1958*; Rojstvo (napis *Repr. Dakskobler 1958*). Nad južnim oltarjem, ki ima na menzi marmornat tabernakelj, je nazarenska slika Srca Jezusovega (o. pl., 230 x 134 cm), tudi ena od podob, ki so jih menjavali v nekdanjem velikem oltarju; nad njo je v štirilistnem okvirju manjša slika Vstajenja, delo Layerjevega nasledstva, ki je bila prvotno v atiki velikega oltarja. Na menzi stoji kip Marije Kraljice z Detetom (les, v. 120 cm), delo podobarja Alojzija Götzla.

Vzhodno steno prezbiterijski za tabernakljem pokriva cementna plošča z reliefno upodobitvijo Križanega v žarkovju, delo Romana Savinška iz leta 2005. Na obeh poševnicah oltarnega zaključka stojijo na konzolah polihromirani leseni baročni kipi z nekdanjega velikega (in morda še katerega) oltarja. Na severni strani so sv. Janez Krstnik, sv. Janez Evangelist in angel adorant; na južni angel adorant, sv. Frančišek Asiški in sv. Ignacij Lojolski (vsi v. ok. 140 cm, angela v. 75. cm). Kipi svetnikov so delo Valentina Vrbnika iz časa ok. 1770, angela sta iz 19. stoletja. Vrbnikovo delo iz ok. 1770 je tudi kip sv. Lenarta (les, v. 163 cm) iz trona velikega oltarja, ki zdaj stoji na severni strani slavoloka.

Pod korom stoji kip sv. Jožefa (les, v. 112 cm), delo Alojzija Götzla. Misijonski križ (v. korpusa 150 cm) je delo kiparja Selana z Brezovice iz okoli 1930.

Po stenah stranskih ladij je razporejen križev pot (o. pl., 78 x 62 cm), delo Layerjevega nasledstva. V južni stranski ladji visi nad stranskim vhodom slika Marije z otrokom v impresionistični maniri, delo Ivana Vavpotiča; pod korom visi na zahodni steni slika Križanja, signirano in datirano delo Toneta Kralja iz leta 1930.

Orgle so delo Franca Jenka iz leta 1936, sočasna modernistična orgelska omara je nastala po načrtih Ivana Vurnika.

V krstilnici pod pevskim korom v severozahodnem vogalu cerkve stoji kaneliran krstilnik iz črnega marmorja s stožčastim kovinskim pokrovom; na steni ob vhodu visi razpelo (les, v. korpusa 118 cm).

V zakristiji je več slik: Kristus Trpin (o. pl., 60 x 45 cm), Langusovi Srce Jezusovo in Srce Marijino (obe o. pl., 60 x 45 cm; Srce Marijino sign. in dat. *ML 1850*) in nazarenska Marija z otrokom po Rafaelu (o. pl., 119 x 67 cm). 96

Veliko bandero iz leta 1891 ima na eni strani sliko sv. Florijana, na drugi sv. Janeza Nepomuka (zdajšnja slika je Dakskoblerjeva kopija iz leta 1959). Na enem od malih bander je spredaj naslikana Zadnja večerja, zadaj angel z napisom *GENITORI GENITOQUE*; na drugem je spredaj prizor Kristus nasiti množico, zadaj angel z napisom *TANTUM ERGO SACRAMENTUM*.

Zvonova sta bila ulita pri Kranjski industrijski družbi leta 1918 (manjši) oz. 1919.

Arhitekt Dragotin Fatur je načrtoval tudi ureditev okolice cerkve, a je z izjemo obeliska pred cerkvijo, podpornih zidov in razgledne poti ostala neuresničena. Na vzhodni strani je tik ob cerkvi župnišče, zgrajeno 1976 po načrtih Antona Bitenca.

Viri: ŠAL/Ž, fasc. 105: Jesenice 1526-1840; Vizitacije 1655, 1684; Jožefinski vojaški zemljevid, sek-cija 135; Franciscejski kataster, L 10 (Jesenice) 05; ŠAL/Ž, fasc. 106: Jesenice 1841-1900; Steletovi zapiski 1929; Popisi 1954.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 719-720; *Zgodnja Danica*, 39, 1886, str. 275; FISTER 1970; HÖFLER 1988, str. 213-214; LAVRIČ 1990, str. 210-212; RESMAN 1990, str. 295; *Šematizem* 1993, str. 123; *Vurnik* 1994, str. 260; FINŽGAR, ILICH-KLANČNIK, KRANJC 1995, str. 153; RESMAN 1996, str. 142-143; *Občina Jesenice* 1998, str. 10; KRANJC 2001, str. 86-87; POTOČAR 2002, str. 47; POZZETTO 1996, str. 43-44; RESMAN 2006, str. 186; LAVRIČ 2007, str. 155.

2 Nekdanja podružnična cerkev Marije Pomočnice (in sv. Roka) na Savi (župnija Jesenice)

RNKD ev. št. 2765.

Lega

Pravilno orientirana stavba stoji v jugovzhodnem delu Jesenic na nekdanjem železarskem območju Stara Sava tik ob Bucelleni-Ruardovi graščini, v kateri ima prostore Gornjesavski muzej Jesenice.

Zgodovinski podatki

Graščinsko kapelo, prednico sedanje cerkve, sta postavila jeseniška fužinarja Julij in Oktavij Bucelleni na začetku 17. stoletja; posvetil jo je Tomaž Hren leta 1606. Leta 1631 je bil v kapeli en sam oltar, treba bi bilo postaviti zakristijo. Sredi 17. stoletja je bila stavba temeljito prezidana in močno povečana. Ob vizitaciji leta 1655 so bila dela ravno v teku. Če-

88

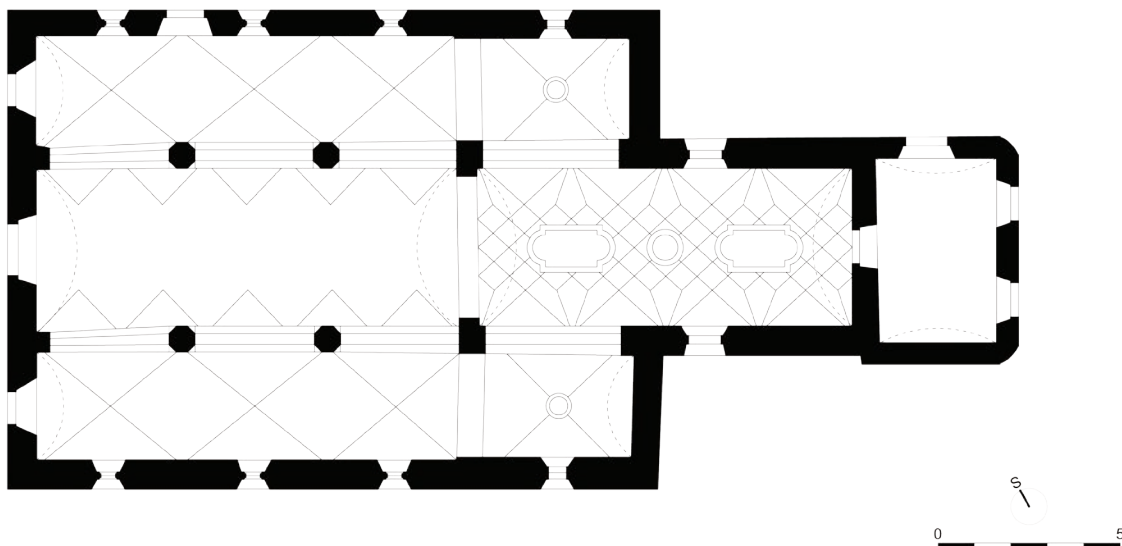
je imela cerkev še lesenega (z enim zvonom) na vrhu strehe. V ladji sta stala marmornata oltarja sv. Jožefa ter sv. Petra in Pavla. Vizitator je na koncu zapisal, da bo z božjo pomočjo stavba v nekaj letih dokončana. Leta 1668 je imela cerkev, »vsa na novo zgrajena«, ohranjen od stare stavbe le še prezbiterij, pa še tega da so v zadnjem času podaljšali v nekakšen oratorij za oltarjem, nameravali pa so zgraditi širšega in višjega. Stranska oltarja sta imela nova marmornata nastavka. Do leta 1684 je stavba res dobila nov prezbiterij z zvonikom in zakristijo. Kaj se je zgodilo s prvotnima stranskima oltarjema, ni znano; pozneje so bili v njej poleg velikega, ki je bil posvečen Mariji in sv. Roku, še oltarji sv. Janeza Nepomuka, sv. Družine, sv. Barbare in sv. Antona Padovanskega.

Cerkev, podružnica jeseniške župnije, je bila po letu 1951 nacionalizirana in je zdaj v lasti občine. V 60-ih letih so jo začeli prenavljati za potrebe muzeja, vendar je obnova obtičala na pol poti in stavbo zdaj uporabljajo le kot skladišče.

Arhitektura

- 98 Cerkev v tlorisu sestavljajo od zahoda proti vzhodu široka pravokotna ladja, precej ožji pravokoten prezbiterij, nad katerega vzhodnim koncem se dviga vitek zvonik, in pritlična zakristija. V osi glavne fasade je pravokoten kamnit portal s trikotnim čelom, nad njim pa v nadstropju in v trikotnem fasadnem čelu dve prečno ovalni okni. Ob straneh fasade sta v pritličju pokončni pravokotni okni, nad njima nižji prečno pravokotni okni, vsa z gladkimi kamnitimi okvirji; fasadne odprtine so bile ob obnovi delno rekonstruirane po Valvasorjevi upodobitvi. Vzdolžni steni ladje se v pritličnem delu odpirata s po štirimi okni: tri zahodna imajo polkrožno zaključena lijakasta ostenja in šilastoločne kamnite okvirje (rekonstruirana po enem, odkritem

prav je imela cerkev trdno obokan prezbiterij, so se ga lotili prezidavati, da bo proporcionalno prilagojen ladji. Ta je takrat že stala v današnjem obsegu, imela je velika kamnoseško obdelana vrata in ob njih kvadratni okni, v bočnih stenah pa štiri enaka velika okna. Lope pred vrati še ni bilo, so pa že poklicali stavbenika, da bo postavil portik na štirih stebrih iz rdečega kamna; eden je bil že izklesan. V ladji je bil lesen kor, dostopen iz sosednje graščine. Zvonik so nameravali postaviti na južni strani prezbiterija, takrat

pri obnovi, ki pa verjetno izvira iz prve faze pred letom 1606), vzhodno okno ima pravokoten okvir; v severni steni je med prvim in drugim oknom od zahoda stranski vhod s pravokotnim kamnitim okvirjem. V nadstropju sta na vsaki vzdolžnici dve večji lunetni okni. V vzdolžnih stenah prezbiterijskega prezbiterija je po eno pokončno pravokotno okno, v vzhodni steni pa tik nad zakristijo lunetno okno. Zakristija je v tlorisu prečni pravokotnik s segmentno porezanimi vogali; v severni steni so vrata, v vzhodni dvojje kvadratnih oken. Zakristija je pokrita z nizko trikapno pločevinasto streho, ladjo in prezbiterijski pa pokriva enotna opečna dvokapnica.

Notranjščina cerkve je s tremi pari zidanih slopov razdeljena v tri ladje. Visoka srednja ladja, le malo širša od stranskih, je obokana z banjo, v katero se zarezuje pet parov razmeroma plitvih sosvodnic, stranski sta križnogrebenasto obokani, nad njima pa so empore, ki se odpirajo v srednjo ladjo s segmentno zaključenimi nizkimi pravokotnimi odprtini v podločjih sosvodnic. Zahodna dva para slopov sta poševno porezana, vzhodni pa je proti srednji ladji pravokoten in okrepljen s pilastroma v slavlouku, za katerim se odpira prezbiterijski prezbiterij. Stranski ladji segata še za eno polo dlje proti vzhodu: tu sta bili nekoč zakristiji, ki so ju pozneje proti zahodu odprli v ladjo, proti prezbiterijski pa so sekundarno predrli polkrožni arkadi, podobni tistim med ladjami. Prezbiterijski obteka po vzdolžnih stenah trojen venčni zidec, banjasti obok s sosvodnicami pa prepreda diagonalna mreža iz paličasto profiliranih 99

štukiranih trakov, ki jo na temenu prekinjajo tri baročno oblikovana polja z močnejšim profiliranim okvirjem iz štuka. Ob vključitvi nekdanjih zakristij v stranski ladji je bil prezbiterij funkcionalno skrajšan, tako da se zdaj z za dve stopnici dvignjenim tlakom začenja šele za vzhodnim parom arkad.

Oprema

100 V cerkvi je danes le še arhitekturno ogrodje velikega oltarja (brez slik in spodnjih kipov); stranski oltarji so bili ob nacionalizaciji uničeni, njihove slike pa so hranjene v Gornjesavskem muzeju.

Kamniti veliki oltar je nastal v prvem desetletju 18. stoletja v Mislejevi kamnoseški delavnici v Ljubljani. Prizmatična menza, dvignjena za dve stopnici nad tlak prezbiterija, je okrašena z osmerokrakimi zvezdastimi vložki iz rumenega in rdečega kamna, v ozadje umaknjena podstavka stebrov ob njej pa z mandorlastim motivom. Nad menzo sta bazi notranjega para stebrov, zunanji par, umaknjen nekoliko v globino, pa stoji na obhodnih portalih. Na segmentnih okrajkih ogredja nad zunanjima stebroma sedita celopostavna marmornata angela. Nad srednjima stebroma je nizka atika z dvema paroma stebričev, ki nosita ogredje s segmentnima okrajkoma in dvema klečečima angelcema; na sredini atike je bil pritrjen grb Bucellenijev, zdaj shranjen v muzeju. Zunanji par spodnjih stebrov in zunanji par atiških stebričev spremljajo ornamentalna krila v obliki listnih volut, dopolnjenih z angelskimi glavicami. V sredini oltarja je nad visoko predelo pravokoten okvir za oltarno podobo, okrašen z barvito inkrustacijo, v interkolumnijih, ki se poševno zalamljata v ozadje, sta kamniti konzoli za stranska kipa, na vrhu pa školjkasta inkrustacija iz rumenega kamna in med kapiteli stebrov obešeni marmornati girlandi. Manjši okvir za atiško sliko je zgoraj trilistno zaključen.

Na severni arkadni steni je v srednji ladji vzdana kamnita plošča z napisom: *D. O. M. / DI-VEQ. MARIE VIRGINI ASSVMPTAE ET / SANCTO ROCCO DICATVM AB / ILL:MO AC R:MO THOMASIO KHREN EPSCO / LABACEN: CONSACRATV SVB DIE / XXVI MEN: NOVEMBRIS MDCVI / N. D. D. IVLIVS ET OCTAVIVS FRATRES / DE BVCELLENIS AERE SVO A FVNDA/MENTIS EREXERVNT AC ORNAVE/RVNT.*

V zbirki Gornjesavskega muzeja so hranjene tri slike iz velikega oltarja, delo Nicole Grassija
101 iz druge polovice 30-ih let 18. stoletja. Glavna slika prikazuje Marijino vnebovzetje (o. pl.,
102 161 x 110 cm), občasno jo je zamenjala slika Rožnovenske Matere božje s sv. Dominikom in sv. Frančiškom (o. pl., 161 x 110 cm). Atiška slika (o. pl., 97 x 62 cm) predstavlja sv. Antona Puščavnika in neprepoznavnega antičnega vojaka mučenca.

Po sredini 19. stoletja je Grassijevo sliko Marijinega vnebovzetja nadomestila ali prekrila
103 slika istega motiva iz Layerjevega nasledstva, verjetno delo Franca Bizjaka (o. pl., 207 x 97
104 cm). V muzeju so hranjene tudi podobe z nekdanjih stranskih oltarjev. Slike sv. Družine (o.
105 pl., 204 x 120 cm), sv. Janeza Nepomuka (o. pl., 210 x 120 cm) in sv. Barbare (o. pl., 208 x

126 cm) je naslikal Janez Potočnik, prvi dve leta 1804, zadnje leto pozneje. Slika sv. Antona Padovanskega (o. pl., 204 x 125 cm) je signirano in datirano delo Andreja Herrleina iz leta 1793. Prav tako sta v muzeju pristala poznobaročna kipa sv. Miklavža (les, v. 168 cm) in sv. Valentina (les, v. 153 cm) z velikega oltarja, pa tudi nekaj drugih slik iz savske cerkve, poljudna slika Ecce Homo (o. pl., 113 x 80 cm), poljudna poznobaročna slika sv. Barbare (o. pl., 100 x 74 cm) ter tri banderske slike: Goldensteinu oz. Pavlu Künlu pripisana sv. Barbara (o. pl., 92 x 76 cm), ki je imela nekoč na hrbtni strani naslikano sv. Rešnje telo, sv. Barbara z na hrbtni strani naslikanim sv. Florijanom in Marijino vnebovzetje z na hrbtni strani naslikanim sv. Jožefom, delo Matije Bradaške.

V cerkvi je na južni empori odložena usločena lesena ograja pevskega kora, okrašena z rezljano ornamentiko klasicističnih oz. empirskih form.

Viri: ŠAL/Ž, fasc. 105: Jesenice 1526-1840; Vizitacije 1655, 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 135; Franciscejski kataster, L 10 (Jesenice) 06/08; ŠAL/Ž, fasc. 106: Jesenice 1841-1900; Steletovi zapiski 1925, 1929; Popisi 1954.

Literatura: VALVASOR 1689, 3, str. 393, in 8, str. 720; LAVTIŽAR 1897, str. 74-75; KOMELJ 1965; KOMELJ 1966 a; ŠUMI 1969, str 11-14; RESMAN 1977, str. 40-45; RESMAN 1978; HÖFLER 1988, str. 214; LAVRIČ 1990, str. 212; ŠERBELJ 1992; Šematizem 1993, str. 123; *Občina Jesenice* 1998, str. 5; POLAJNAR FRELJIH 2001, str. 59; *Arhitektura 17. stoletja* 2001, str. 39; POTOKAR 2002, str. 46; ŠERBELJ 2003; *400 let* 2006; LAVRIČ 2007, str. 155-156.

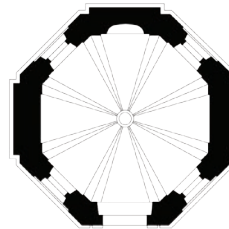
3 Kapela Marije Pomočnice na Plavžu

Lega

Proti severu obrnjena Marijina kapela stoji na Plavžu, severno ob glavni cesti skozi naselje.

Zgodovinski podatki

Marijina kapela na Plavžu je bila zgrajena leta 1910 na kraju, kjer je nekoč stala podružnična cerkev sv. Barbare (RNKD ev. št. 5360: lokacija cerkve). Cerkev sv. Barbare sta v letih 1615-1617 zgradila fužinar Orfej Bucelleni, lastnik sosednjega dvorca, in njegova žena Kamila; leta 1617 jo je posvetil škof Hren. Imela je obokan prezbiterij, poslikan s prizori iz življenja sv. Barbare, in ravno stropano ladjo; na južni strani prezbiterija je bil zvonik z

dvema zvonovoma, na severni zakristija. Stranska oltarja v ladji sta bila posvečena Materi božji in sv. Antonu Puščavniku. Ob jožefinskih reformah je bila cerkev opuščena in pozneje podrta.

Arhitektura

Stavbo oktogonalnega tlorisa obteka talni zidec iz grobo klesanih kamnitih kvadrov. Stene členijo vogalne lizene, iz severne, vzhodne in zahodne stene izraščajo plitvi rizaliti, zaključeni pod vrhom stene s trikotnimi čeli. Pod streho obteka stavbo tanek venčni zidec, nad njim pa še močnejše profiliran podstrešni venec. V južni steni je vhod s pravokotnim portalom, v jugozahodni, jugovzhodni, severozahodni in severovzhodni steni po eno pokončno polkrožno zaključeno okno. Kapela je pokrita z osmerostrano šotorasto streho iz bobrovca; na vrhu strehe raste svetlobnici podoben osmerokoten zvoniček s kupolasto streho, obit s pločevino.

Notranjščina je razčlenjena s plitvimi kotnimi pilastri brez baz in z dvojnimi stopničasto profiliranim venčnim zidcem, ki nad pilastri nekoliko močnejše izstopa. Prostor pokriva šotorasta kupola; nad pilastri se dvigajo po oboku plitvi maltasti pasovi, ki se navzgor ožijo; stikajo se v štukiranem medaljonu v (zaprt)em podnožju nadstrešnega zvonička.

Oprema

Pred severno steno stoji sarkofagasta lesena oltarna menza. Na njej je na visokem prizmatičnem podstavku pred konhasto stensko nišo kip Marije (les, v. 98 cm) kot apokaliptične Žene, stoječe na luninem krajcu in obdane z gostim vencem pozlačenih žarkov. V zahodni in vzhodni steni sta neoromansko ornamentirani vzdani omari.

Viri: Vizitacije 1655, 1685.

Literatura: LAVTIŽAR 1897, str. 74; RESMAN 1977, str. 26, 28-29; RESMAN 1978, str. 11-12; HÖFLER 1988, str. 214-215; LAVRIČ 1988, str. 211, 215; LAVRIČ 1990, str. 212; LAVRIČ 2007, str. 156.

4 Spominska kapela na Plavžu

RNKD ev. št. 10066.

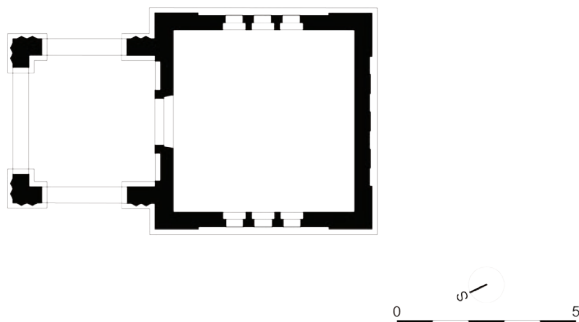
Lega

Proti jugu obrnjena kapela stoji na nekdanjem pokopališču na Plavžu, zdaj spremenjenem v spominski park.

Zgodovinski podatki

Kapela s kostnico je bila zgrajena v letih 1927-1929 po načrtu Gerharda Luckmanna. Leta 1931

so v kostnico prenesli posmrtno ostanke 29 domačinov z jeseniškega vojaškega pokopališča, leta 1937 posmrtno ostanke 50 vojakov z vojaškega pokopališča v Kranjski Gori in posmrtno ostanke 9 ruskih vojnih ujetnikov s pokopališča na Hrušici.

Arhitektura

Kapela je v tlorisu kvadratna, pred njo je odprto kvadratno preddverje. Gladka škatlasta betonska streha preddverja sloni na dveh polslopih ob fasadi in na dveh prostih vogalnih 108 slopih; njihovo telo je nad visoko, gladko prizmatično bazo zobčasto profilirano. Na strehi stoji na stopničastem podstavku kip angela, ki ga je izklesal ljubljanski kamnosek Feliks Toman. Pravokotni vhod v kapelo obroblja močnejši okvir, okrašen na vertikalnih stranicah z 107 reliefnimi trakovi; nad streho preddverja je v fasadi okroglo okno s stopničasto profilirano obrobo. Druge stene kapele so nad visokim gladkim podzidkom členjene s širšimi vogalnimi lizenami in s po tremi ožjimi vertikalnimi pasovi; v bočnih stenah prekinjajo te pasove po tri visoka in ozka, tesno skupaj postavljena okna, južna stena nima odprtin. Stavbo pokriva opečna štirikapna streha, na vrhu raste iz nje kvadraten stolpič z dvojno pravokotno odprtino v vsaki stranici, pokrit s kupolasto pločevinasto streho. Visoka notranjščina kapele je razčlenjena samo z okni; pokriva jo dekorativno zložen kasetiran lesen strop.

Oprema

Na oltarni steni visi razpelo (v. korpusa 175 cm).

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 28-29; POTOKAR 2002, str. 44-45.

5 Marijina kapelica na Savi

RNKD ev. št. 14965.

Pred mostom na Stari Savi je bila na desnem bregu Save leta 1924 zgrajena preprosta kapelica zaprtega tipa. Proti severovzhodu obrnjena stavba je v tlorisu pravokotnik s tristranim zaključkom. V bočnih stenah sta polkrožno zaključeni okni, v sprednji polkrožen zastekljen in s kovano mrežo zaprt vhod; nad njim je v trikotnem čelu, oddeljenem z venčnim zidcem, naslikan Bog Oče. Kapelo pokriva dvokapna pločevinasta streha. Na menzi stoji novejši Marijin kip.

JAVNI SPOMENIKI

6 Osrednji spomenik NOB

RNKD ev. št. 5358.

Spomenik v srednjem delu Jesenic ob Cesti maršala Tita, v manjšem parku severno od železniške postaje je bil odkrit leta 1960. Gre za kompozicijo petih na pravokotnem tlorisu postavljenih marmornatih kvadrov z bronastimi reliefi »Revolucije« in marmornatim, v tlorisu šesterokotnim obeliskom, na katerem je napis: *Vas, ki z žrtvami ste zajezili uničujoči plaz, nikoli, dokler ljudstvo bo živelo ne zagrne s pozabo čas.* Avtor ureditve spomenika je Edvard Ravnikar, reliefi pa so delo Borisa Kalina, ki je na srednjem tudi podpisan.

Po prvotni zamisli naj bi spomenik postavili na (Cankarjevem) trgu pred gimnazijo; osnutek zanj je naredil Marjan Keršič.

Literatura: *Kakšen bo* 1957; *Občina Jesenice* 1998, str. 29.

7 »Plavžar« – spomenik železarstva in fužinarstva

V krožišču pred občinsko stavbo od leta 2009 stoji skoraj dva metra in pol visok kip plavžarja, delo Romana Savinška. Kip iz nerjavečega jekla na kamnitem podstavku, izpod katerega teče voda, simbolizira zgodovino železarstva in fužinarstva na Jesenicah.

8 Spomenik Tonetu Čufarju

Bronasto portretno poprsje jeseniškega revolucionarja, pesnika in pisatelja Toneta Čufarja, delo Jake Torkarja, stoji na prizmatičnem kamnitem podstavku v parku pred gimnazijo na Trgu Toneta Čufarja. Njegova kopija iz leta 2008 stoji v spominskem parku na Plavžu.

9 Spomenik Mihi Klinarju

Bronasto portretno poprsje partizanskega pesnika in pisatelja Mihe Klinarja stoji na prizmatičnem kamnitem podstavku na Trgu Toneta Čufarja v parku pred gimnazijo. Spomenik je bil postavljen leta 2011; poprsje je delo Romana Savinška.

Literatura: ROBIČ 2011, str. 1.

10 Spominski park na Plavžu

RNKD ev. št. 5356.

Spominski park na Plavžu je nastal v drugi polovici 20. stoletja na opuščnem pokopališču v severnem delu mesta. Poleg vojaške kapele s kostnico v prvi svetovni vojni padlih vojakov je v njem več umetnostno zanimivih spomenikov. Spomenik delavcem Železarne Jesenice v obliki obeliska s štirilistnim prerezom ima na sredini okroglo ploščo, na kateri stojijo bronasti portreti narodnih herojev Matije Verdника-Tomaža, Jožeta Gregorčiča-Gorenjca, Antona Dežmana-Tončka in Andreja Žvana-Borisa. Postavljen je bil leta 1988 v severozahodnem delu parka in je delo arhitekta Gregorja Velepca, kipi Jake Torkarja pa so bili leta 2008 ukradeni in so nadomeščeni z novimi odlitki po mavčnih originalnih. Tudi bronasti doprsni kip revolucionarja, pisatelja in pesnika Toneta Čufarja (1905-1942) na kamnitem podstavku je bil leta 2008 nadomeščen z odlitkom po kipu Jake Torkarja, ki stoji pred gimnazijo. Bronasti doprsni portret dr. Aleša Stanovnika (1901-1942), zagovornika jeseniških delavcev in člana vrhovnega plenuma OF, delo Evgena Guština, je leta 2005 postavilo Združenje borcev in udeležencev NOB Občine Jesenice. Bronasti doprsni portret Venclja Perka (1906-1991), ki stoji v severozahodnem delu spominskega parka, je leta 2008 na novo izdelal Boni Čeh.

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 28-29; ROBIČ 2008, str. 6.

PROFANE STAVBE

Cesta Cirila Tavčarja

- 11 Št. 21: Osnovna šola Toneta Čufarja**, zgrajena leta 1981 po idejnem projektu iz leta 1976, je delo arhitektov P. in Romana Zaletela, Majde Prijon in Milana Žepiča. Stavba naj bi bila del velikega šolskega centra, ki ni bil v celoti realiziran. Označuje jo razgibana tlorisna zasnova in oblikovanje fasade z opeko.

Literatura: POTOKAR 2002, str. 45.

Cesta Franceta Prešerna

- 12 Št. 24: Štekarjeva vila** (RNKD ev. št. 14987) na Savi stoji na križišču Ceste Franceta Prešerna in Skladiščne ulice. Visokopritlična enonadstropna stavba kvadratnega tlorisa s štirikapno streho je bila zgrajena leta 1936. Sredi triosne glavne fasade izraša v nadstropju rizalit, na katerem je keramični relief svetega Jurija, pod njim pa polkrožno zaključen vhod, do katerega vodi kratko stopnišče. Stranske okenske osi so pomaknjene na skrajni rob fasade, velika ležeča okna pa loči od oken na stranskih fasadah le opečnat zidec, tako da daje celota vtis odprte lože. Stavba je danes delno prezidana, v njej so stanovanja.

Literatura: POTOKAR 2002, str. 44.

- 13 Št. 45: Ruard-Bucellenijeva graščina** (RNKD ev. št. 5301) stoji v jugovzhodnem delu naselja, na Stari Savi, v njen stavbni kompleks pa je nekdanj sodila tudi podružnična cerkev Marije Pomočnice; trg pred njima je bil urejen leta 2007.

Fužinarski dvorec je v začetku 16. stoletja (pred 1538) postavil Bernardo Bucelleni; ta rodbina je takrat prevzela in poživila fužine na Savi, ki so z graščino vred ostale v njeni posesti do leta 1766, ko so jih prevzeli iz Belgije priseljeni Ruardi. Leta 1871 je posest prevzela novoustanovljena Kranjska industrijska družba in konec 19. stoletja dvorec preuredila v stanovanja. Od leta 1954 je v njem železarska zbirka Gornjesavskega muzeja.

Nadstropna stavba skriva v jedru staro zasnovo iz 16. stoletja, ki je bila v 17. stoletju podaljšana proti zahodu, v drugi polovici 18. stoletja pa je bilo celotno poslopje, morda po načrtih Lovrenca Pragerja, preoblikovano in poenoteno z novo enajstosno fasado. Gladko pritličje loči od pilastrsko členjenega nadstropja profilirano ogredje. Okna pritličja so preprosta, s kovanimi rešetkami, v nadstropju pa se izmenjujejo okna s trikotnimi in segmentnimi zatrepi. Tik pod napuščem obteka stavbo klasicističen friz s triglifi. Asimetrično umeščeni fasadni po-

udarek izhaja iz starejšega dvoosnega: ob sedanjem poznobaročnem segmentno zaključenem portalu z ušesasto-volutastim okvirjem in tremi vazami na prevojnem nadstrešku, ki ima nad sklepnikom vklesano letnico 1832, so prezentirane spolije starega kamnitega bifornega portala z na ajdovo zrno prirezanimi robovi in polkrožnimi zaključki. V oseh starejšega portala sledita v nadstropju okni, obe osi pa na vrhu poveže v celoto položno trikotno čelo, v katerem je par manjših kvadratnih oken, med njima pa sončna ura in nad njo številčnica mehanske ure. Portal vodi v podolgovato vežo, na koncu katere je reprezentančno triramno stopnišče; nanj vodi triarkadni vhod. Iz pilastrsko členjene in z nizko banjo obokane veže vodijo vhodi v stranske prostore, ki jih večinoma pokrivajo banjasti oboki s sosvodnicami; grebenasti križni obok severovzhodnega prostora podpira na sredi par slopov.

Literatura: STOPAR 1996, str. 130-134; *Občina Jesenice* 1998, str. 4; POTOKAR 2002, str. 46; LEBEN 2010.

- 14 Št. 48:** »Delavska kasarna« (RNKD ev. št. 202) stoji južno od cerkve na Savi. V 18. stoletju 115 zgrajena stavba, namenjena za stanovanja železarjev, je redok primer tovrstne arhitekture na Slovenskem. Fasade dolge enonadstropne stavbe s kratkim prečnim traktom na južni strani členijo le nizi kvadratnih oken s kamnitimi okvirji in štirje kamniti, segmentno zaključeni portali; njihova razporeditev (večji, »glavni« portal je simetrično umeščen med stranska) bi lahko kazala na postopno podaljševanje stavbe. Po obnovi leta 2005 domujeta v kasarni glasbena šola in Gornjesavski muzej.

Literatura: KNIFIC 2002; POTOKAR 2002, str. 46.

Cesta Maršala Tita

- 15 Št. 10** (RNKD ev. št. 14969): Enonadstropna večstanovanjska hiša pravokotnega tlorisa stoji v 116 bližini železniške postaje vzdolž glavne ceste. Vhodna, severna fasada s plitvim sredinskim rizalitom ima okrog oken in vhoda geometrijsko secesijsko dekoracijo, ki datira stavbo v prvo četrtino 20. stoletja. Pritličje ima nad rustičnim kamnitim talnim zidcem vrezane horizontalne črte, nad njim se pne gladko nadstropje. Okna v stranskih delih sedemosne fasade so biforna. Fasadno os poudarja portal z vrati, okrašenimi s secesijsko motiviko, nad njim je visoko pokončno vežno okno, os nad njim pa se končuje z manjšim kvadratnim oknom. Stavba se pod streho zaključuje s parom trikotno zaključenih frčad nad stranskima deloma glavne fasade in s pokritim balkonom nad rizalitom; poslopje je pokrito z dvokapno streho. V veži je še ohranjeno stavbno pohištvo s secesijsko dekoracijo, stopnišče ima originalno kovano ograjo.

16 Št. 12 (RNKD ev. št. 14960): Enonadstropna trška hiša pravokotnega tlorisa iz poznih 20-ih ali 30-ih let 20. stoletja s triosno fasado gleda na glavno cesto; glavna os fasade je poudarjena s trikotno zaključeno frčado z dvojnimi okni, ki jo ob straneh podpirata volutasto oblikovana zidca, na vogalih okrašena s krogli na podstavkih. Okna v nadstropju imajo silhuetno izvedene secesijske ometne obrobe. Pritličje stavbe je povsem predelano.

17 Št. 13: Vallijeve vile (RNKD ev. št. 14988) stoji na Murovi, severno od Ceste maršala Tita. Zgrajena je bila leta 1908 v t. i. domovinskem stilu po načrtih stavbenika A. Vallija, ki je gradil tudi Karavanški predor; izhodišče je alpska hiša, vendar so stavbni elementi minimalistično stilizirani in secesijsko oblikovani. Enonadstropno hišo pravokotnega tlorisa odlikuje vertikalna razgibanost asimetrično urejenih fasad, ki se prilagajajo funkcionalno razporejenim prostorom v secesijsko opremljeni notranjščini; niti dve okni nista enako veliki ali enako oblikovani. Proti ulici gleda najbolj simetrično urejena južna fasada: ker je hiša zidana v breg, ima na tej strani rustičen kamnit talni zidec, na njem pa stoji gladko visoko pritličje s poudarjenim plitvim srednjim rizalitom; iz njega sega poligonalno pomolno okno, na katerem stoji plitev balkon s secesijsko geometrično oblikovano ograjo in balkonskimi vrati. Rizalit se na vrhu zaključuje s stiliziranim trikotnim alpskim čelom, obloženim z eternitom. V pritličju sta ob rizalitu preprosto pokončno pravokotno okno z opečnatim okvirjem na eni in podolgovato večdelno, segmentno zaključeno secesijsko okno z barvnimi stekli na drugi strani. Podstrešno - mansardno nadstropje je v celoti oblečeno v eternit, ki pokriva tudi strmo dvokapno streho. Vzhodna fasada ima ob v pritličju poševno raščenen dimnik v mansardi lesen pokrit balkon, pod njim pa večje segmentno zaključeno okno; okni levo od dimnika sta pokončni, vendar vsako z drugačnim okvirjem.

Literatura: POTOKAR 2002, str. 44.

18 Št. 19: Železniška postaja (RNKD ev. št. 14990) na robu starega dela mesta je bila zgrajena po načrtih arhitekta Stanislava Rohrmana leta 1955 na mestu starejše, ob bombardiranju leta 1945 porušene stavbe. Z zamikanjem volumnov zahodne fasade se prilagaja zavoju ceste. Glavno fasado zaznamujejo velika pravokotna, ob straneh pa šesterokotna okna, ki se v pomanjšanem merilu ponovijo v nizu pod streho, in na betonske nosilce obešen nadstrešek nad vhodom. Nadstrešek nad prvim peronom s svojo dolžino poudarja longitudinalno zasnovo objekta. Stavba je kvaliteten primer modernistične arhitekture. Na severni fasadi je pritrjena bronasta spominska plošča borcem za severno mejo 1918-1919, odkrita leta 1973 (RNKD ev. št. 5352).

Literatura: POTOKAR 2002, str. 48; DO.CO.MO.MO 2010, str. 69.

- 19 Št. 29 in 30: Hotel Korotan** (RNKD ev. št. 14964) stoji v bližini železniške postaje v središču 119 mesta, severno ob glavni cesti. Tlorisno razgibana stavba je bila zgrajena leta 1932 po načrtih arhitekta Dragotina Faturja. V pritličju dvonadstropne modernistične stavbe je bila pred vojno kavarna Novak, v nadstropjih pa hotel, dostopen po stopnišču na zadnji strani. Arhitekt stavbe ni postavil vzdolž ceste, ampak jo je obrnil tako, da je pred njo ustvaril manjši trg, na katerem so v poletnih mesecih stale kavarniške mize. Gladke zidove sicer razgibane stavbne gmote z ravno streho členijo le minimalistično izvedeni horizontalni pasovi in nizi oken. Glavno fasado simetrično razpolavlja stiliziran opečnat polsteber s kipom Janeza Krstnika, delom Franceta Kralja, na vogalu pa jo zaključuje dekorativno vpet drog za zastavo. Notranjščina stavbe je bila med nedavno obnovo objekta povsem predelana; v pritličju so zdaj trgovine, v nadstropju pa sobe.
- Literatura:** POTOKAR 2002, str. 49; DO.CO.MO.MO 2010, str. 100.
- 20 Št. 31** (RNKD ev. št. 14961): Vogalna dvonadstropna stavba trikotnega tlorisa stoji ob glavni 120 cesti nasproti hotela Korotan. Triosno glavno fasado krasi v pritličju plitva rustika, okenske osi v nadstropju pa se izmenjujejo s secesijsko okrašenimi lizenami, ki celoto delijo v tri dele; v srednjem je nad preprostim vhodom na volutne konzole postavljen balkon s kovano ograjo, nanj pa vodijo balkonska vrata, oblikovana enako kot široka pravokotna tridelna okna stavbe. Na posnetem vogalu, ki gleda proti hotelu, je v prvem nadstropju na volutne konzole postavljen pomol.
- 21 Št. 37:** Modernistični stavbni kompleks **Okrožnega sodišča** (RNKD ev. št. 14966) je sestavljen iz 121 dveh okoli notranjega dvorišča zgrajenih stavb: na cesto obrnjene podolgovate stavbe s tlorisom v obliki črke U, nekdanje carinarnice, in tej pod kotom prizidane, v tlorisu stopničasto zamaknjene stanovanjske stavbe. Kompleks je leta 1932 po načrtih arhitekta Josipa Costaperaria zgradilo gradbeno podjetje Gustava Tönniesa iz Ljubljane; pri gradnji je sodeloval tudi Josip Pavlin. Upravna stavba nekdanje carinarnice je visokopritlična trinadstropna stavba z v grobo rustiko oblečenim talnim zidcem. Monolitno enajstosno fasado prekinja poleg nizov oken le triosni vhod preddverja s stopniščem, ki vodi v notranjščino stavbe, posebnost pa sta na betonske konzole postavljena vogalna stolpiča v zgornjih nadstropjih stavbe. Stanovanjski del kompleksa s samostojnim vhodom ima za ta čas značilna polkrožna modernistična vogala; zasnovan je kot visokopritlična dvonadstropna stavba z rustičnim talnim zidcem iz grobo klesanega kama. Za Costaperaria značilen peterokotno zasnovani stavbni kompleks je po vojni s predelavo izgubil homogeni videz: upravno stavbo so za nadstropje povišali in prekrili s streho ter tako zakrili dinamično igro stavbnih mas v strešnem zaključku, s čimer je bila ena najlepših predvojnih modernističnih stavb na Gorenjskem močno degradirana.
- Literatura:** POTOKAR 2002, str. 44; ZUPANČIČ 2004, str. 109-110.

- 22 **Št. 52:** Večja enonadstropna, v osnovi 5 x 4-osna, delno v hrib vkopana hiša, morda iz prve polovice 19. stoletja, stoji pod župnijsko cerkvijo; pritličje je bilo kasneje temeljito predelano, glavno os obcestne fasade pa še vedno naglašata srednje okno v nadstropju in frčada z lesenim »alpskim« balkonom nad njim. Na posnetem vogalu je lijakasto vglobljeno nišasto znamenje; na zadnji steni lesene omare je naslikana monštranca, v ostenju sta levo sv. Frančišek Ksaver in desno sv. Lenart, zgoraj pa sv. Florijan.
- 23 **Št. 53:** Poslopje nekdanje **poštne postaje** (RNKD ev. št. 5445) stoji v mestnem središču, za nekdanjim hotelom Pošta. V poznogotski stavbi iz 16. stoletja je bila poštna postaja nastanjena leta 1788; pred tem je imela od leta 1783 sedež v graščini na Savi. Danes navzven nezanimiva enonadstropna hiša s tlorisom v obliki črke L, ki na dvoriščni strani pod ometom skriva panelno nadstropje, je bila, kot priča v sklepnik mogočnega portala vrezana letnica, okoli leta 1845
123 prezidana. Zazidani portal iz tufa sredi petosne fasade glavnega dela stavbe odlikuje v klasicističnem slogu izvedena dekoracija, ki jo sestavlja par močnih toskanskih stebrov (originalen je le levi), postavljenih pred enake pilastre, ki nosijo ogredje z dorskimi triglifi. V poljih ob polkrožnem zaključku vhoda je reliefna dekoracija z viticami. Zasnova in dekoracija portala kažeta na odmeve klasicistične arhitekture ljubljanskega stavbnega mojstra Francesca Coconija.
Literatura: ŽONTAR 1989, str. 175; PRELOVŠEK 1997; *Občina Jesenice* 1998, str. 11.
- 24 **Št. 57:** Enonadstropna 5 x 4-osna, z daljšo fasado na cesto obrnjena trška hiša je bila zgrajena konec 19. stoletja v historicističnem slogu; v pritličju jo odlikujejo dekorativne okenske obrobe, v nadstropju klasicistični nadstreški, na vogalih pa je zaključena z rustičnim šivanim robom. Pritličje je bilo v novejšem času predelano v lokale.
- 25 **Št. 64: Kosova graščina** (RNKD ev. št. 5300) stoji v srednjem delu Murove, ob nekdanji glavni
124 cesti, ki vodi skozi naselje. Na tem mestu je v srednjem veku stal ortenburški dvorec rodbine Weissenfels – t. i. belopeških gospodov. Po izumrtju Ortenburžanov leta 1418 so posest poddedovali Celjani, za njimi pa leta 1456 Habsburžani; ti so gospostvo s fužinarstvom dajali v zakup. Zakupnik Žiga Dietrichstein je dal leta 1521 sezidati v Valvasorjevi Topografiji Kranjske upodobljeni dvorec. Deset let kasneje je Valvasor v Slavi vojvodine Kranjske zapisal, da so Habsburžani gospostvo leta 1612 prodali rodbini Khevenhüller, ta knezom Eggenbergom, v času zapisa pa so bili lastniki grofje Trillegkh. Za njimi je posest s stavbo vred zamenjala številne lastnike, dokler je ni leta 1810 kupil trgovec in podjetnik Frančišek Pavel Kos; ta je že leta 1821 stari dvorec povsem prezidal, novi pa je dobil ime Kosova graščina. Med letoma 1883 in 1915 je bila v stavbi jeseniška ljudska šola, med obema vojnoma so bili v pritličju uradi

in nad njimi stanovanja, med drugo svetovno vojno zapori, zdaj pa so v njej oddelek novejšje zgodovine Gornjesavskega muzeja, galerija in občinski protokolarni prostori.

Rahlo v breg postavljena klasicistična 5 x 4-osna dvonadstropna stavba je pozidana na pravokotnem tlorisu. Pritličje je na obcestni fasadi poudarjeno z narisano rustiko, gladki nadstropji nad njim pa loči profilirana greda. Stavba je pokrita s strmo štirikapno streho. Glavna os obcestne fasade je poudarjena s klesanimi arhitekturnimi elementi: v pritličju je portal iz tufa, bogato okrašen z geometrijskimi vzorci in s sklepnikom z levjo glavo, na vrhu preklade pa ob straneh stojita obeliska. Nad portalom stoji na kovinskih, vitičasto oblikovanih konzolah balkon s kovano ograjo, nanj pa vodi preprost portal iz tufa, ki ima na prekladi z rimskimi številkami vklesano letnico 1821, na njej pa na vogalih par empirskih urn. Nad njim je vzdian grb rodbine Weissenfels z grofovsko krono, pod napuščem pa je široko dvojno okno; okna v pritličju in drugem nadstropju imajo kamnite okvirje s profiliranimi nadstreški, v prvem nadstropju pa se namesto njih nad okni polkrožno bočijo profilirani trakovi. Vsi okenski okvirji so na spodnji strani okrašeni z dorskimi gutami. Glavni portal vodi na prostoren hodnik, na koncu katerega je na toskanske stebre oprto kamnito dvoravno stopnišče. vzdolž hodnika so simetrično razporejeni vhodi v štiri sobe; prostori v pritličju so banjasto obokani, v oboke pa se nad okni kapasto zarezujejo sosvodnice.

Literatura: VALVASOR 1679, sl. 13; VALVASOR 1689, 11, str. 21; VALVASOR 1687-88, sl. 26; METERC 1991; STOPAR 1996, str. 66-69; *Občina Jesenice* 1998, str. 9.

- 26 Št. 112: Bolnišnica** stoji na območju Plavža. Stavbni kompleks ima tlorisno zasnovo v obliki črke T. Dograjena je bila leta 1948 po načrtu arhitektov Miroslava Kosa in Jožeta Platnerja, izbranim na javnem natečaju leta 1938. V 70-tih letih je bila pred starejšo modernistično stavbo (leta 1999 dvignjeno za eno nadstropje) zgrajena druga stavba, ki se oblikovno zgleduje po ljubljanskem Kliničnem centru arhitekta Stanka Kristla.

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 49; POTOKAR 2002, str. 45.

Cesta železarjev

- 27 Št. 1: Sokolski dom** (RNKD ev. št. 14967) stoji v osrednjem delu Jesenic, južno od Gledališča Toneta Čufarja in železniške proge, na križišču, kjer se stekata Cesta železarjev in Ulica Viktorja Kejžarja. Stavbo današnjega TVD Partizan je zgradilo jeseniško sokolsko društvo v začetku 30-ih let 20. stoletja po načrtih arhitekta Dragotina Faturja iz leta 1929. Med letoma 1937 in 1939 je bilo izdano dovoljenje za nadzidavo obstoječe stavbe, vendar projekt ni bil realiziran.

Vogalna, obliki zemljišča prilagojena pritlična stavba trikotnega tlorisa je z vseh strani oblečena v grobo kamnito rustiko. Glavna fasada proti križišču je poudarjena z na širokem stopnišču postavljenim vhodom in drogovi za zastave; na vrhu jo zaključuje gladko trikotno čelo. V stavbi so manjša in večja dvorana z galerijo in servisni prostori.

Viri: AS 137/IX/2403 Društvo Sokolski dom na Jesenicah.

Literatura: POTOKAR 2002, str. 48.

28 Št. 8: Stanovanjski blok Pokojninskega zavoda, postavljen pravokotno na glavno ulico, je bil zgrajen leta 1938 po načrtih Vladimirja Šubica iz leta 1936; pri projektu sta sodelovala tudi arhitekt Ivo Medved in slikar Mirko Šubic. Šubic je zasnoval enotno podolgovato dvanajststanovanjsko stavbo na visokem kamnitem podstavku; uporabil je renesančni princip stopnjevanja stavbnih elementov in za kletni nivo uporabil grobo klesan kamen, za visoko pritličje pa pravilno klesane kvadre, ki jih od gladkih nadstropij loči kamnit konzolni venec. Prvotno dvonadstropni kubus je na vogalih razgibal s teraso v pritličju in balkoni v nadstropju. Na južni fasadi je bila freska Mirka Šubica Alegorija družine. Vhoda v blok sta na severni strani; iz stavbnega bloka segajoča rizalita imata v pritličju s tremi arkadami odprto vhodno lopo, nad katero se pne stolp z okroglimi, v osi nanizanimi okni. Blok je bil kasneje povišan za eno nadstropje, balkoni in terase so bili odstranjeni, Šubičeva freska pa prebeljena.

Literatura: GLAŽAR, KOŽELJ 1992, str. 118-119; POTOKAR 2002, str. 48.

29 Št. 11: Delavski dom (RNKD ev. št. 5355), nekdanja gostilna pri Jelenu, je bil med vojnama središčne delavskega gibanja; tu je bil sedež gospodarske in konzumne zadruga ter delavskih, kulturnih (gledališki oder) in športnih organizacij. Stavba je bila zgrajena v historicističnem slogu bržkone na začetku 20. stoletja. Podolgovata enonadstropna stavba pravokotnega tlorisa se z daljšo stranico obrača na cesto; osemosno fasado prekinja na sredi dvoosni rizalit, ki se v podstrešnem nadstropju zaključuje s trikotnim zatrepom. Vogali stavbe in rizalita so v pritličju obrobjeni z rustiko, v nadstropju pa z lizenami. Gladko fasado razgibavajo le s štukom obrobljena pravokotna okna, podstrešni okni frčade pa sta polkrožno zaključeni.

Literatura: POTOKAR 2002, str. 45.

30 Št. 23 (RNKD ev. št. 14962): Trinadstropna 5 x 4-osna stavba pravokotnega tlorisa stoji ob rahlo vzpenjajoči se cesti. Glavno fasado krasijo nad plitvo rustiko pritličja secesijski dekorativni elementi z začetka 20. stoletja, med katerimi sta značilna trakasta ornamentika ob srednjih oknih in vegetabilni preplet kovane balkonske ograje nad vhodom. Glavno os fasade zaključuje okno podstrešnega nadstropja, ki stolpasto izrašča iz strehe.

- 31 Št. 24** (RNKD ev. št. 14963): Enonadstropna 5 x 3-osna stavba, zgrajena bržkone v 20-ih letih 129
20. stoletja, stoji z glavno fasado obrnjena proti cesti; njena zasnova je podobna sosednji hiši št. 23, le da je manjša, secesijska dekoracija pa preprostejša in prepletena s historici-
cističnimi elementi, kot so rustično poudarjeni šivani vogali. Na fasadi je spominska plošča
aktivistu OF Gustlju Štravsu (RNKD ev. št. 5364).

Murova

- 32 Št. 1: Čufarjev gradič** (RNKD ev. št. 14989) stoji nad križiščem Ceste na Golico in Murove. Pr-
votno kmečko hišo, bržkone iz 18. stoletja, so leta 1930 preuredili v večjo vilo v romantičnem
slogu. Danes je močno predelana; od visokopritlične enonadstropne stavbe z razgibanim, prvotno
morda dvorizalitim tlorisom in strmo večkapno opečnato streho je najbolj prepoznaven stolpič,
ki ob strani prerašča celotno stavbo.

Literatura: POTOKAR 2002, str. 44.

Trg Toneta Čufarja

- 33 Št. 1:** Stavba **gimnazije** (RNKD ev. št. 5444) je bila zgrajena po načrtih arhitekta Rudolfa Petza 130
leta 1914 kot ljudska šola, po drugi svetovni vojni pa je v njej dobila prostore gimnazija.
Leta 1994 je bila obnovljena, leto pozneje ji je bila prizidana sodobna telovadnica. Tlori-
sno asimetrično zasnovana dvonadstropna stavba je ena redkih ohranjenih secesijskih stavb na
Jesenicah. Na trg je obrnjena z južno, simetrično urejeno fasado, podobno leta 1911 zgrajeni
upravni stavbi tovarne Peko v Tržiču; podolgovato stavbno telo je ujeta med le nekoliko izsto-
pajoča rizalita, na vrhu zaključena s trikotnima čeloma. Fasado krasi štukaturna dekoracija v
slogu pozne geometrijske secesije, prevladujoči element pa so rombi, ki se zgostijo v podstre-
šnem vencu. V prvem nadstropju rizalitov se okna izmenjujejo s plitvimi reliefnimi upodobitvami 131
dečkov, ki simbolizirajo posamezne veje znanosti, delom radovljiškega kiparja Josipa Pavlina.

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 12; POTOKAR 2002, str. 47.

- 34 Št. 4: Gledališče Toneta Čufarja** (RNKD ev. št. 17819), nekdanji Krekov prosvetni dom, stoji 132
med železniško progo in Trgom Toneta Čufarja. Projektiran je bil leta 1929, zgrajen pa leto
kasneje; v njem danes domujeta Gledališče Toneta Čufarja in Občinska knjižnica Jesenice. Leta

1985 je bil po načrtih arhitekta Gregorja Velepca zgrajen postmodernističen prizidek s kinodvorano in razstavnim prostorom.

133, 134 Zidano dvonadstropno stavbo kvadratnega tlorisa s poudarjeno osnosimetrično zasnovo zaznamuje bogata vogalna fasadna štukaturna dekoracija v »narodnem« slogu po vzoru arhitekta Ivana Vurnika (prim. njegov ljubljanski Sokolski dom na Taboru). Prizidek, ki zakriva glavno fasado, ne išče oblikovnega stika s starejšo stavbo.

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 13; *POTOKAR* 2002, str. 47.

35 Stanovanjski bloki

(Cesta Maršala Tita 82, 84; Cesta Cirila Tavčarja 1, 2, 3; Cesta revolucije 1, 2, 3; RNKD ev. št. 14753 in 14968)

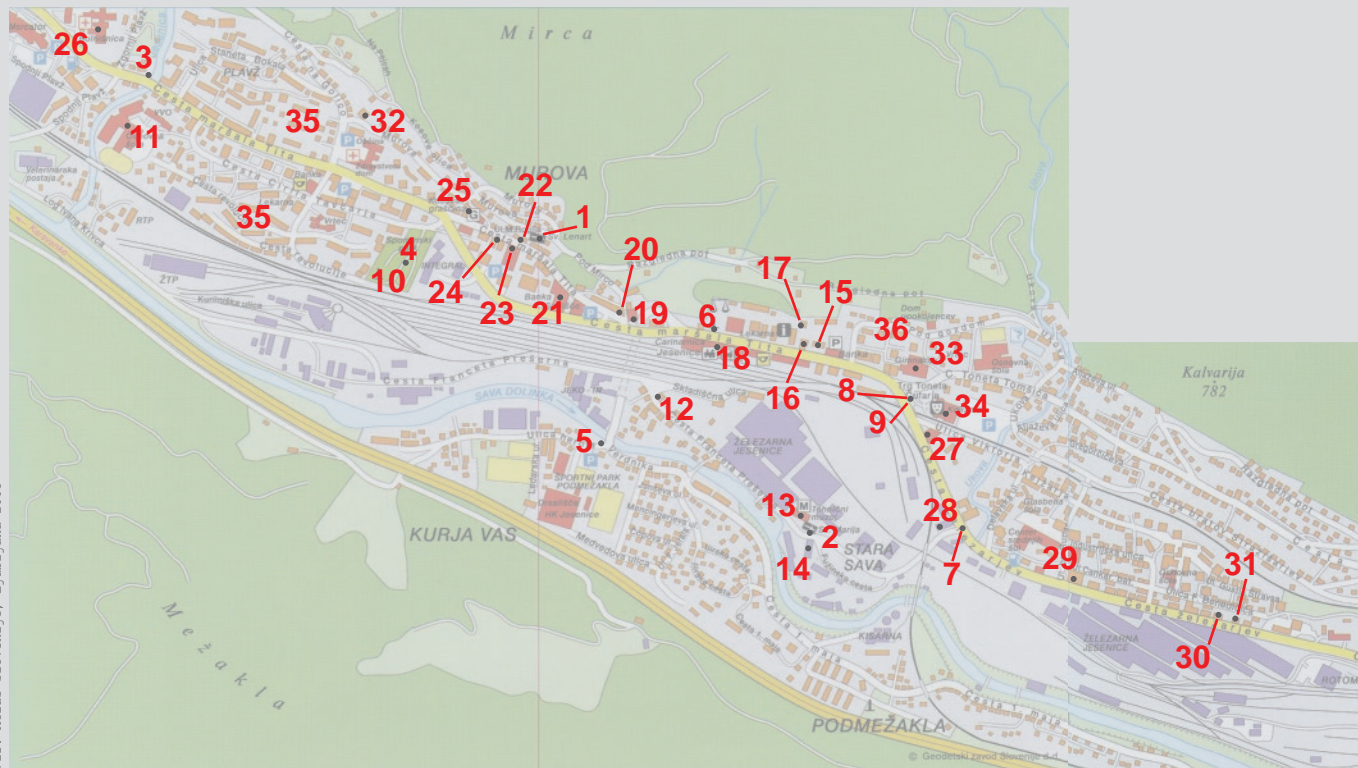
Bloki na nekdanjem Plavškem travniku, med železniško progo (južno) in Cesto Maršala Tita (severno), so bili zgrajeni po načrtih arhitekta Stanislava Rohrmana v 50-ih letih 20. stoletja; prvi blok nosi letnico 1952. Podolgovate monolitne visokopritlične trinadstropne stavbe ohranjajo v pritličju rustičen kamnit talni zidec. Gladke stene fasad z nizi oken prekinjajo na južni strani sklopi rizalitno izstopajočih balkonov - lož z mrežnim motivom senčenja, na severni strani pa par petosnih vhodnih portikov, katerih motiv je arhitekt prenesel tudi na steno nad njimi. Prepoznaven element Rohrmanove zasnove je viseča streha z nizom banjastih obokov. Bloki so si po arhitekturni zasnovi podobni, vendar je arhitekt vsakemu dal oblikovne posebnosti, ki ga v detajlih ločujejo od drugih.

Literatura: *POTOKAR* 2002, str. 49.

36 Stanovanjske stolpnice

Severno od križišča Ceste Maršala Tita in Ceste železarjev, za gimnazijo, so bile konec 50-ih in v začetku 60-ih let 20. stoletja po načrtih Stanislava Rohrmana zgrajene dvanajstnadstropne stanovanjske stolpnice. Prvotno peterokotno tlorisno zasnovo je arhitekt kasneje spremenil v današnjo kvadratno, prilagoditi pa je moral tudi fasadne površine, saj je zmanjšal število iz stavbne mase segajočih balkonov. Stolpnice pokriva lebdeča streha, motiv, ki ga je arhitekt uporabil že pri stanovanjskih blokih na Plavžu.

Literatura: *POTOKAR* 2002, str. 49.

89

90

91

92

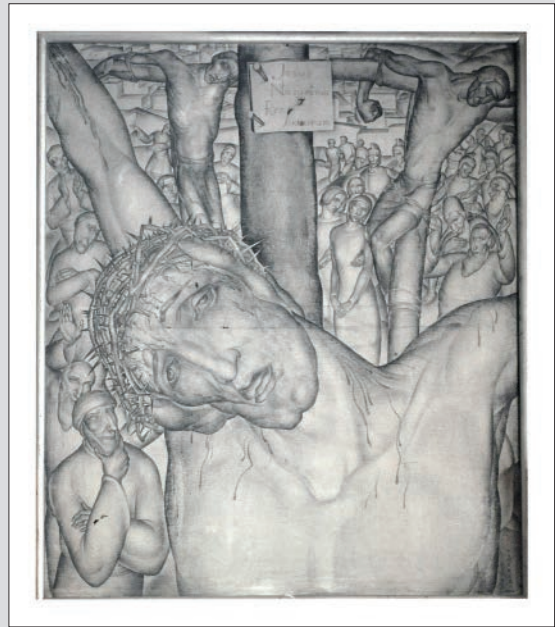
94

95

96

97

98

99

100

101

102

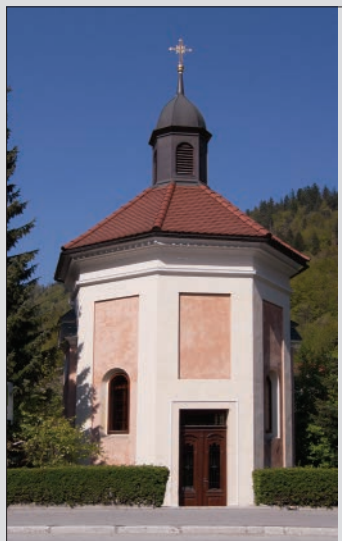
103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

KOROŠKA BELA

občina
Jesenice

Naselje vzhodno od Jesenic v dolini potoka Bela med vrhovi karavanškega predgorja. V virih se prvič omenja leta 1253. Iz prvotnega gručastega jedra, strnjenege okoli cerkve, se je naselje v zadnjem stoletju razširilo proti jugu do železnice in regionalne ceste Žirovnica-Jesenice. Po drugi svetovni vojni je bila Koroška Bela upravno priključena mestu Jesenice, od leta 1998 pa je spet samostojno naselje.

Med starejšimi stavbami v vaškem jedru z zasnovo iz srede 18. stoletja, ki velja za primer naselbinske dediščine (RNKD ev. št. 16400), sta vredni omembe pritlična hiša Cesta Ivana Cankarja št. 8 s polkrožno sklenjenim portalom iz tufa, datiranim 1761, in zlasti stavba Cesta Ivana Cankarja št. 21 (RNKD ev. št. 10125), velika nadstropna kmečka hiša z ohranjenimi kamnoseškimi elementi iz tufa: polkrožnim portalom, datiranim 1761, bifornim oknom nad njim in profiliranimi okvirji zamreženih oken v pritličju. Na fasadi povsem prezidane stavbe Cesta Ivana Cankarja št. 9 je ohranjena pozno-baročna freska sv. Florijana.

Župnijska cerkev sv. Ingenuina in Albuina (župnija Koroška Bela)

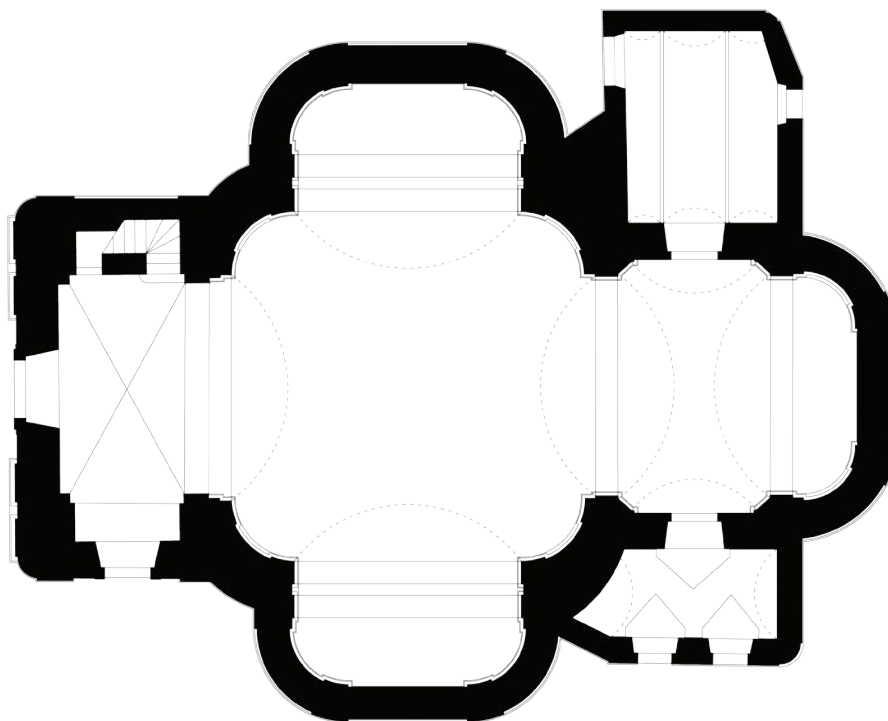
RNKD ev. št. 1873.

Lega

Proti severu obrnjena cerkev stoji na obzidanem in z visoko kamnito škarpo podprtem platoju v severnem delu naselja; zaradi lege v strmem pobočju predstavlja cerkev še izrazitejšo prostorsko dominantno.

Zgodovinski podatki

Po patrociniju sodeč je cerkev stara briksenska ustanova, morda že iz 13. stoletja. Leta 1631 so bili v njej trije oltarji; severni stranski oltar je bil posvečen Materi božji, južni naj bi bil Florijanov; oltar v lopi je vizitator ukazal podreti. V stenskem tabernaklju je bilo v cerkvi hranjeno Najsvetejše, kar je leta 1655 škof prepovedal, a ker je cerkev veljala za nekdanj župnijsko, je sveti sedež nenavadno prakso hranjenja zakramenta v podružnici pozneje spet odobril. Vizitacijski zapisnik iz leta 1655 navaja, da je cerkev leta 1362 dobila odpustke po

urbinskem škofu Janezu, papeževem generalnem vikarju (morda je bila takrat na novo zgrajena); južni stranski oltar sv. Ahaca je leta 1437 posvetil pičenski škof Martin, po oskrunitvi med turškimi vpadi pa ponovno ljubljanski škof Žiga Lamberg leta 1486; prezbitarij in veliki oltar pa je posvetil škof Martin leta 1454. Cerkev je bila ob vizitaciji leta 1655 v celoti obokana, nad vrati je imela lesen pevski kor, pred vhodom pa lopo in nad njo zvonik z dvema zvonovoma. Leta 1685 se pri cerkvi omenja zidana zakristija, v zidanem zvoniku pa poleg dveh zvonov še ura; okoli cerkve je bilo veliko obzidano pokopališče. Starejšo cerkveno zgradbo so sredi 18. stoletja nadomestili z novo, končano leta 1754. Nova cerkev je leta 1761 (en dan preden bi morala biti posvečena) skupaj z vasjo pogorela; popravljeno je leta 1771 posvetil ljubljanski škof Karel Herberstein. Sprva je bila cerkev podružnica radovljiške župnije, v kateri je

verjetno imela nekoliko specifičen status; pozneje je prešla pod jeseniško faro, leta 1788 je postala sedež lokalije in leta 1875 sedež župnije. Tega leta je ob udaru strele pogorel zvonik; znova je cerkev skupaj z vasjo pogorela ob italijanskem bombardiranju leta 1917. Zvonik je spet dobil svojo baročno streho šele leta 1928. Konec petdesetih let 20. stoletja je bila delno restavrirana poslikava obokov, zunanjščina in streha sta bili nazadnje obnovljeni leta 2007.

Arhitektura

Cerkev ima v tlorisu kvadratno ladjo z zaobljenimi vogali; na vzhodni in zahodni strani sta ji 135 dodani enako visoki plitvi kapeli s prav tako zaobljenimi vogali, na severu nekoliko globlji in podobno zaključen prezbiterij, na jugu pa prečno pravokoten vhodni del z rahlo usločenima vogaloma. Ob obeh bočnih stenah prezbiterija sta nadstropni zakristiji.

Celotno stavbo obteka visok plitev kamnit podzidek. Glavno fasado členita ob straneh para toskanskih pilastrov; pilastru nosijo arhitrav, nad katerim je nizko trikotno čelo. V osi fasade se dviga zvonik, nekoliko umaknjen proti ladji. Portal obdaja bogato oblikovan dvoplasten okvir iz tufa: notranji pas je okrašen z reliefno rastlinsko ornamentiko in segmentno sklenjen, zunanjšega zaključujeta ob vrhu vratne odprtine polžasti ušesi; nad vrati se okvir nadaljuje v usločeno trapezasto atiko, sklenjeno s polkrožnim profiliranim vencem. Ob srednjem sklepniku, ki sega preko celotne višine atike, je reliefna letnica 1754. Nad portalom je (zazidano) pokončno, segmentno zaključeno okno z ušesastim okvirjem, v trikotnem čelu pa ležeče ovalno okno z gladkim sklepnikom.

Bočni steni vhodnega dela ter stene stranskih kapel in prezbiterija členijo lizene, vmesni izbočeni vogali ladje pa so gladko ometani. V vzhodni steni vhodnega dela sta stranski portal z navznoter stopničasto poglobljenim okvirjem iz tufa in nad njim visoko pravokotno okno z maltasto obrobo; na zahodni strani je pod enakim (napol zazidanim) oknom namesto portala še manjše, ležeče pravokotno okno. Kapeli imata v stranskih oblinah visoko postavljeni pokončni pravokotni okni s segmentno zaključenim lijakastim ostentjem, pod vrhom ravnega dela stene pa veliki lunetni okni. Prezbiterij osvetljujejo lunetni okni nad pultnima strehama zakristij in visoki pravokotni okni v stranskih zaobljenih poljih, lunetno okno pod vrhom zaključne stene je zazidano. Vzhodna zakristija ima v vzhodni steni v pritličju vrata in pravokotno okno, v nadstropju, dostopnem le po lestvi skozi odprtino v severni steni, pa dvojne oken; njen zaobljeni vogal kaže, da je nastala hkrati s cerkvijo. Zahodna zakristija je bila pozneje povečana in v tlorisu neugledno štrli iz obrisa stavbe; v južni steni ima dvojne oken, v severni spodaj vhod, zgoraj okno in vhod, dostopen po mostovžu izpred višje ležečega župnišča. Stene zaključuje stopničasto profiliran podstrešni venec. Večji del stavbe je pokrit z bobrovcem, polstožčasti zaključki strehe nad prezbiterijem in kapelama ter streha ob zvoniku so pločevinasti. Zvonik

z vglobljeno zaobljenimi vogali se odpira z enojnimi polkrožno zaključenimi linami, nad katerimi so številčnice ure; profilirani venec pod pločevinasto čebulasto-laternasto streho se nad urami polkrožno boči.

136 Nizki križno obokani prostor podkorja je z enojno segmentno arkado v celotni širini odprt proti ladji. Ladja, pokrita s plitvo kapasto kupolo, se s polkrožnimi arkadami odpira v prezbiterij, bočni kapeli in polo nad pevskim korom; toskanski pilastri ob arkadah nosijo dvojni venčni zid, ki obteka konkavne vogale ladje in se nadaljuje v kapelah in prezbiteriju, tudi tu oprt s pilastri. Obok kapel se za podvojeno oprogo scensko boči navzdol; gre pravzaprav za ukrivljeno prečno banjo. Nad pevskim korom je češka kapa, kakršna pokriva tudi sprednjo polo prezbiterija; oltarni zaključek je obokan polkupalasto.

Stavba je delo Matije Perskega: tako zasnova prostora kakor tudi členitev zunanjščine in notranjščine cerkve močno spominjajo na arhitekturne forme župnijske cerkve v Naklem, ki jo je Persky postavil med letoma 1753 in 1755.

Poslikava

V zazidanem oknu nad vhodom je na fasadi freska sv. Cirila in Metoda, z monogramom *M* (z lomljeno črto na vrhu) signirano delo Mihe Maleša. Na portalnem sklepniku so naslikani trije grbi, označeni z letnico zadnje obnove 2007, desno od vrha portala je na pilastru naslikana sončna ura s panoramo Koroške Bele, podpisana *B/Č 2007*.

137 V notranjščini so poslikani oboki ladje, kapel in prezbiterija. V osrednjem polju ladje je na kapastem oboku v iluzionistični okrogli predrtini z balustrado naslikano Marijino kronanje, v ovalnih medaljonih v petah oboka so pod njim štiri prizori, ki jih spremljajo angeli z napisnimi trakovi. Nad severovzhodnim medaljonom z motivom Pustite male k meni je napis *BOG JE DOBROTA*, nad jugovzhodnim z Vrnitvijo izgubljenega sina *BOG JE ODPUŠČANJE*, medaljon s prizorom Kristus in prešuštnica v jugozahodnem vogalu spremlja napis *BOG JE USMILJENJE*, medaljon z Dobrim pastirjem pa *BOG JE LJUBEZEN*. Na oboku zahodne kapele je v večjem srednjem polju Brezmadežna, v manjših medaljonih spodaj sta levo Oznanjenje in desno Obiskovanje; Spremenjenje na gori v osrednjem polju vzhodne kapele obdajata medaljona s prizoroma *Noli me tangere* in Večerja v Emavsu. Poslikava v ladji in kapelah naj bi bila po tradiciji delo radovljiskega podobarja Mateja Goričnika iz okoli 1820, kar je težko verjeti: v tem času bi bili cerkev najbrž dali poslikat Layerju in ne njegovemu okornemu učencu, pa tudi če zanemarimo karakteristike, ki jih je morda slikarjam dodala Moletova obnova po sredi 20. stoletja, fresk niti po zasnovi niti po ikonografiji in figuraliki ni mogoče datirati prej kakor v poznou 19. stoletje.

138 Freske na oboku prezbiterija je okoli 1905 naslikal Matej Sternen. V polju ob slavoloku je na oblakih naslikana sveta Trojica, v vogalih pod njo pa v podkvastih predrtinah štiri sedeči

evangelisti; v konhastem zaključku nad oltarjem je Srce Jezusovo med angeli adoranti.

Slikariji na stenah prezbiteterija, Križanje na zahodni in Zadnja večerja na vzhodni, sta delo Izidorja Moleta iz leta 1963 (podpis in letnica na Križanju levo spodaj).

V prezbiteteriju so štiri slikana okna z enako cvetlično-vitičasto dekoracijo, delo ateljeja GTA iz Innsbrucka.

Oprema

Tabernakeljski veliki oltar je delo Andreja Rovška iz leta 1906 (napis na hrbtni strani menze 139 A. 1906 ALT. P.). Na menzi, ki jo ob straneh podpirajo štirje dorski marmornati stebri, na sredi pa krasi inkrustiran križ, klečita na volutastih podstavkih lesena belo pobarvana kipa angelov adorantov (v. 120 cm). Tabernakelj iz sivega marmorja s pozlačenimi vratci in svečniki ter s četrverostranim baldahinom na stebričih je izdelan v neorenesančnih formah. Za oltarjem sta na konzolah pred pilastroma postavljena kipa sv. Petra in Pavla (oba les, v. 140 cm), med njima pa visi slika sedeče Matere božje z otrokom med sv. Ingenuinom in Albuinom (o. pl., 260 x 160 cm), delo Josefa Kastnerja iz leta 1903. Leseni zunanji okvir slike s kaneliranima pilastroma, z Marijinim monogramom med dvema fruktonoma na vrhu in napisom *SALVE REGINA CAELI ET TERRAE* na podstavku je bil narejen leta 1952 po načrtu Jožeta Plečnika.

Stranski Marijin oltar, narejen za škapulirsko bratovščino (pozneje je veljal za rožnovenski 140 oltar), v zahodni kapeli je arhivsko izpričano delo Ignacija Arrerja iz let 1778-1779. Par stebrov s kompozitnima kapiteloma, v spodnjem delu okrašenih s prstanom in piščalmi, nosi golšato ogredje; zunaj stebrov sklepata nastavek plitvi volutasti krili. V tronu, obdanem z rezljanim zastorom, stoji kip Marije Kraljice z Jezusom (les, v. 115 cm), ob njej klečita sv. Simon Stock in sv. Terezija, nad njo angelci in pred oblakom, iz katerega lijejo žarki, golob sv. Duha. Zunaj trona stojita ob stebrih sv. Ana in sv. Joahim (oba les, v. 130 cm). Nad tronom je med bogato rokokojško ornamentiko tondo z Marijinim monogramom. V niši usločene atike, ki jo robita z vazami okrašeni voluti in obdaja zastor, kleči sv. Štefan, na volutah pred njo dva angela. 141 V vzhodni kapeli stoji oltar sv. Ahaca, trinadstropen zlati oltar iz druge polovice 17. stoletja. Iz predele izstopata podstavka srednjega para stebrov, z angelskima glavicama zaključeni konzoli pa nosita zunanji par; tordirani stebri nosijo ogredje, ki se na sredi rahlo boči navzgor, na konceh pa izraščata volutasta pristreška. Nadstropje v členitvi ponavlja glavnino, atiko pa obstopa en sam par stebrov. Spodnji nadstropji obdajajo akantova krila, z ogredij visijo kapljičaste rozete. V trilstno sklenjeni spodnji srednji niši stoji sv. Ahac (les, v. 110 cm), v školjkasto sklenjenih nišah ob njem levo sv. Lovrenc, desno sv. Štefan (oba les, v. 68 cm); v nadstropju je na sredi sv. Ana, ki uči Marijo brati, ob njej sta levo sv. Peter Mučenik in desno sv. Blaž (vsi les, v. ok. 55 cm), v atiki sv. Jurij ubija zmaja (les, v. 80

cm). Na pristreških spodnjih nadstropij sedijo angelci, na vrhu atike je doprsni Bog Oče. Na poslikanem antependiju (o. na lesu, 74 x 223 cm) so v stebriščni arhitekturi še enkrat upodobljeni svetniki iz spodnjega dela oltarja, sv. Lovrenc, sv. Ahac in sv. Štefan.

- 142 Med prezbiterijem in zahodno kapelo je v krivini ladje pritrjena polihromirana lesena prižnica poznobaročnih oblik s sedečimi evangelisti na ograji ter s figurami angelcev, tablama postave in personifikacijo Vere na strehi, delo Matije Goričnika z začetka 19. stoletja. Križev pot (o. pl., 82 x 61 cm) je delo Gašperja Götzla (sign. in dat. na zadnji postaji spodaj levo: *C. Götzl pictor 1851*).

V vzhodni zakristiji je slika Srca Jezusovega (o. pl., 47 x 45 cm).

Na sliki velikega bandera (o. pl., 98 x 79 cm) je na sprednji strani Marija z otrokom med sv. Ingenuinom in sv. Albuinom, zadaj sv. Jožef. Na malih bandercih (o. pl., 45 x 38 cm) je na enem spredaj naslikano Srce Jezusovo, zadaj Jagnje božje, na drugem spredaj Jezus s hostijo, zadaj pelikan z mladiči.

Pod korom stoji na zahodni strani na leseni konzoli mavčni kip sv. Antona Padovanskega (v. 88 cm). Nasproti prižnice je pritrjen misijonski križ z lesenim korpusom (v. 164 cm) iz prve polovice 20. stoletja. V zakristiji visi leseno procesijsko razpelo (v. korpusa 50 cm).

Na krilih glavnih vrat so pritrjene štiri reliefne bronaste plošče; na zgornjih sta upodobljena sv. Albuin in sv. Ingenuin, na spodnjih sta Marijin in Kristusov monogram.

Klopi iz hrastovega lesa z ornamentalno rezljanimi stranicami so bile izdelane v letih 1905–1906. V zahodni kapeli stojita leseni spovednici iz leta 1911; istega dela so tudi leto mlajši okvirji križevega pota.

Ohranjena je obhajilna miza iz rdeče-rjavega in sivo-belega marmorja. V vzhodni zakristiji stoji krstni kamen s poznobaročnim lesenim nastavkom; na kapitelu trebušastega stebriča iz peščenjaka je vklesano: 1542 *RENO* 1755. V zahodno steno prezbiterija je vžidana marmornata omarica za sveta olja.

Tridelno orgelsko omaro v romansko-renesančnih formah krasijo pilastri z antikizirajočimi akantovimi kapiteli. Orgle je leta 1893 izdelal Franc Goršič (sign. *Franc Goršič Op: LX v Ljubljani: 1893*).

Vsi štirje zvonovi so bili uliti leta 1986 v Žalcu.

Na obzidju nekdanjega pokopališča okoli cerkve, opuščenega leta 1893, je pritrjena spominska plošča, zraven stoji pokopališki križ z lesenim korpusom, pokrit z dvokapno strešico. Ob škarpi pod cerkvijo je postavljeno iz enakega kamna zidano znamenje v obliki plitvega trikotno zaključenega rizalita z dvema zastekljenima segmentno zaključenima nišama; v spodnji stoji kip Lurške Matere božje, v zgornji kip sv. Jožefa tesarja.

Župnišče

V župnišču je hranjena slika Škapulirske Marije (o. pl., 191 x 100 cm) s stranskega oltarja, 143 delo Leopolda Layerja v tesnem naslonu na risbo Franca Jelovška za rožnovensko bratovščino v Kranju. Slika sv. Albuina in Ingenuina z združeno veduto Bleda in Briksna spodaj (o. pl., 261 144 x 136 cm), delo Mateja Goričnika iz leta 1859 (sign. in dat. spodaj na sredini: *M. Goričnik pinx. 1859.*), je nastala za oltar kapele na blejskem gradu; v 50-ih letih 20. stoletja je bil ob obnovi fresk oltar odstranjen in slika je bila zaradi motiva izročena belski cerkvi.

Viri: Vizitacije 1655, 1685, 1771; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 135; Franciscejski kataster, L 102 (Koroška Bela) 11/12; Steletovi zapiski 1925; Cevčevi zapiski 1950; Popisi 1954.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 720; LAVTIŽAR 1897, str. 24-35; STESKA 1907; MAL 1924, str. 198-200; ŠUMI 1961, str. 103-106; VRIŠER 1976, str. 185-186, 201; HÖFLER 1988, str. 214; ČUŠIN 1990; LAVRIČ 1990, str. 212-213; RESMAN 1990; *Šematizem* 1993, str. 124; PRELOVŠEK 1994; RESMAN 1995, str. 183-184, 188; *Občina Jesenice*, str. 16; WEIGL 2000, str. 245; POTOKAR 2002, str. 50; RESMAN 2006, str. 147, 186; LAVRIČ 2007, str. 156-157; ŠUMI 2007, str. 146.

Kapelica Lurške Matere božje

RNKD ev. št. 26070.

Kapelica zaprtega tipa ob cesti sredi vasi je bila postavljena leta 1910. Vitko stavbo kva- 145 dratnega tlorisa, pokrito z na čop zaključeno trikapno pločevinasto streho, členijo vogalni pilastri, ki nosijo polkrožne loke; v stranskih stenah sta polkrožno zaključeni okni, sprednja pa je v celoti odprta in zavarovana le s kovanimi mrežastimi vratci. Na sklepnikih lokov so izpisane letnice postavitve in obnov (1910, 1917, 2000). Stene sklepa profiliran venčni zidec, nad katerim je spredaj trapezasto čelo z naslikanim Božjim očesom. V šotorasto obokani kapelici stoji na menzi pred plitvo polkrožno nišo mavčni kip Lurške Marije, delo Janeza Vurnika.

Štefančevo znamenje

RNKD ev. št. 5446.

Zidano slopno znamenje stoji v južnem delu Koroške Bele v križišču Ceste talcev in Ceste 146 Ivana Cankarja, tj. ob stiku ceste proti vasi z nekdanjo deželno cesto Moste-Jesenice; poimenovano je po Štefančevi domačiji, ki je stala severozahodno od križišča.

Na visokem, navzgor zožujočem se podstavku stoji kvadraten slop, ki nosi širši nastavek. Slop je na vseh štirih straneh členjen s frizom iz treh šilastih lokov; pod srednjimi loki se odpira skozenj križna predrtina. »Hišica« ima na vseh straneh plitve pravokotne vdolbine, nad njimi je okrašena z vglobljenimi trilisti in izstopajočimi šilastimi loki, stene pa zaključujejo trikotna čela z vglobljenimi štirilisti. Visoka piramidasta streha je pokrita s skodlami. Znamenje naj bi bilo po tradiciji postavljeno leta 1812 v spomin na v bližini pokopane francoske vojake, vendar je v sedanji neogotski obliki lahko nastalo šele v drugi polovici 19. stoletja.

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 17; POTOKAR 2002, str. 50.

Spomenik talcem

- 147 Spomenik stoji v Spominskem parku Koroška Bela (RNKD ev. št. 5376), urejenem leta 1976 ob cesti Ivana Cankarja v zahodnem delu Koroške Bele po načrtu Gregorja Velepca. V parku na prostoru nekdanjega pokopališča, prenesenega sem od župnijske cerkve leta 1893 in opuščenega leta 1961, je na južnem robu ohranjeno leta 1945 urejeno grobišče borcev NOB, nad njim je spomenik talcem, ustreljenim leta 1941: iz stopničastega betonskega platoja rastočo bronasto skulpturo petih talcev, delo Jake Torkarja, dopolnjujeta posvetilna plošča in plošča z verzi Mihe Klinarja.

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 31.

Sokolski dom (Cesta talcev 8)

RNKD ev. št. 28488.

Sokolski dom v jugozahodnem delu naselja je bil zgrajen v letih 1928-1929. Zunanjščina visokopritlične stavbe pravokotnega tlorisa, pokrite s pločevinasto mansardno streho, je obložena z grobo klesanim kamnom v obliki segmentnih arkad, stena med njimi pa je gladko ometana, kar ustvarja vtis paviljonskega objekta; na vzhodni in južni steni zakrivata strukturo mlajša prizidka. Vhod je danes v osi krajše severne stene ob cesti, nekdanji vhod sredi zahodne stene, dostopen po dvoramnem stopnišču, je zazidan. Stavba je verjetno nastala po načrtih Dragotina Faturja.

Literatura: POTOKAR 2002, str. 50.

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

KRANJSKA GORA

občina
Kranjska Gora

Naselje z gručastim jedrom na desnem bregu Save Dolinke ob njenem pritoku Pišnica, južno od regionalne ceste Jesenice-Rateče; središčno naselje zgornje Zgornjesavske doline in od leta 1994 (spet) sedež občine. Naselje, ki se je v preteklosti imenovalo tudi Borovška vas, je domnevno nastalo z naselitvijo kmetov s Koroškega v 11. stoletju, v virih se prvič omenja leta 1326. V prvotno kmečki vasi, v kateri je imelo pomembno gospodarsko vlogo še prevoznništvo, se je začel po letu 1870, ko je tod mimo stekla železnica Jesenice-Trbiž, kot gospodarska panoga uveljavljati tudi turizem; v 20. stoletju je postajal vse močnejši in po drugi svetovni vojni je temeljito spremenil videz kraja.

Vaško jedro (RNKD ev. št. 9410), razporejeno ob cesti in skoncentrirano pri župnijski cerkvi, kjer se cesta razširi v vaški trg, t. i. gorico, je kljub novejšemu turističnemu razvoju še ohranilo prvotne urbanistične karakteristike. Ob glavni cesti so nanizani kmečki domovi, kajže so zrasle nekoliko niže ob vzporedni cesti (Podbreg) na jugozahodni strani. Od nekdanj kmečkih hiš ob Borovški cesti so le redke ohranile starejšo podobo, večina jih je bila v 19. in 20. stoletju večkrat predelana; stavbe, ki ohranjajo bolj avtentično podobo, so zanimive predvsem etnološko (zlasti št. 46, 64, 70). Hišo Borovška cesta 79 (RNKD ev. št. 17793) s šestosno ulično fasado, predelano leta 1847, odlikuje klasicističen portal iz tufa s segmentnim lokom in dekoracijo iz girland. Hiša št. 81 je bila na začetku 20. stoletja iz kmečke domačije predelana v hotel Pošta, pozneje pa preurejena v Ljudski dom (RNKD ev. št. 28225). Tudi hiša Borovška cesta 47 je še ohranila nekaj starejših elementov, kamnit ločni portal in biforno okno s stebričem v frčadi; v pritličju obcestne fasade je v zamreženi niši kip sv. Ane, v nadstropni niši na vzhodni strani pa kamnit kip svetnika redovnika.

Za pozno 19. stoletje in za čas preloma v 20. stoletje so značilne zmerno historicistične stavbe s poudarjeno maltasto členitvijo fasad, kakršni sta domačija Borovška cesta 89 (RNKD ev. št. 28636) iz leta 1873 in hiša Borovška cesta 91 (RNKD ev. št. 28226) iz leta 1902. Istega leta je bilo postavljeno tudi župnišče (Borovška 76), sprva kaplanija (RNKD ev. št. 17792); v historicističnih formah ga je sezidal dovški stavbenik E. Pezzano (enega od načrtov je narisal Jakob Aljaž). Tudi prvi turistični objekti, hoteli in penzioni, so zrasli v jedru naselja ob Borovški cesti in v podobnih arhitekturnih formah (npr. hotel Razor, Borovška 86, ali nekdanji

hotel Balkan, Borovška 75). V tem času se pojavijo tudi prve gradnje zunaj prvotnega jedra (npr. hiša Ulica dr. Josipa Tičarja 9, RNKD ev. št. 28221), ki so postopoma privedle do razmeroma razpršene pozidave večine sedanjega naselja.

Med obema vojnama je dobila Kranjska Gora prvi regulacijski načrt, ki ga je naredil Jože Plečnik. V tem času je zraslo še nekaj hotelov (npr. leseni »alpski« hotel Erika ob Vršiški cesti; RNKD ev. št. 15899), penzionov in vil (npr. vila Vršiška cesta 73; RNKD ev. št. 15903), še hitrejši turistični razvoj pa je sledil od 60-ih let dalje. Veliki novi hoteli so se zdaj skoncentrirali na območju zahodno in jugozahodno od starega naselja. Prva pomembna hotelska stavba, ki je upoštevala silhueto naselja in pokazala spoštljiv odnos do domače arhitekturne tradicije, je bil hotel Prisank, zgrajen po načrtih Janeza Lajovica v letih 1961-1962; kasnejša prenova je žal izničila vse njegove kvalitete. Poznejša turistična pozidava zahodnega dela naselja je njegovo morfologijo ignorirala, hoteli Larix, Kompas, Lek in Alpina iz začetka 70-ih let se v določeni meri prilagajajo le še višinskemu gabaritu.

Literatura: LAJOVIC 1965; NOVAK 1988; POGAČNIK 1996, str. 52-53; KOSELJ 2001; POTOVAR 2002, str. 54-57.

Župnijska cerkev Marijinega vnebovzvetja (župnija Kranjska Gora)

RNKD ev. št. 1932.

Legra

Pravilno orientirana cerkev, ki jo obdaja z nizkim zidom ograjeno travnato zemljišče nekdanjega pokopališča, stoji sredi starega dela naselja južno od glavne (Borovške) ceste skozi vas.

Zgodovinski podatki

Cerkev se s sedanjim patrocinijem prvič omenja leta 1326, ko je bila še podružnica radovljiške pražupnije. Leta 1362 je bil pri takrat na novo sezidani cerkvi ustanovljen vikariat, ki je pred letom 1390 prerasel v samostojno župnijo. Do leta 1418 so imeli prezentacijsko pravico Ortenburžani, za njimi Celjani in po 1456 cesar, po ustanovitvi ljubljanske škofije pa sprva radovljiški župnik in stolni prošt, pozneje škof. Sedanja cerkev je bila v celoti na novo zgrajena okoli leta 1520.

Vizitacije 17. stoletja omenjajo v cerkvi tri oltarje, poleg Marijinega velikega še oltar sv. Miklavža na severni in sv. Jurija na južni strani; leta 1652 izvemo, da sta stranska oltarja nova in lepo narejena, leta 1655, ko je bil nov tudi veliki oltar, pa še to, da ima Miklavžev

oltar patronov kip v atiki, v tronu pa kip Marije zavetnice s plaščem, ker ima pri oltarju sedež Marijina bratovščina. Leta 1758 je bila enoladijski stavbi prizidana severna kapela, posvečena sv. Jožefu; novi Jožefov oltar je bil posvečen leta 1761. V letih 1773–1776 je cerkev dobila tri nove oltarje, velikega in dva stranska, ter nov božji grob; veliki oltar so leta 1774 pripeljali iz Kranja. Leta 1786 je kamnosek Giovanni Buzzi naredil dva nova kropilnika. Leta 1838 so cerkvi prizidali še južno bočno kapelo, ladja pa je bila takrat podaljšana do dotlej prosto stoječega zvonika, ki ga je s cerkvijo povezovala vhodna lopa. Leta 1877 je bilo opuščeno pokopališče okoli cerkve, leta 1899 pa je bilo njegovo zemljišče zoženo zaradi regulacije poti in stari višji zid v zgornjem delu nadomeščen z mrežasto ograjo. Ob obnovi v letih 1901–1904 je bila cerkev delno regotizirana.

Arhitektura

V tlorisu si od zahoda proti vzhodu sledijo kvadraten zvonik, pravokotna ladja in nekoliko ožji tristrano sklenjen prezbiterij. Ob vzhodnem koncu južne stene ladje je prizidana kapela kvadratnega tlorisa, enaka na severni strani prizidana kapela je proti vzhodu podaljšana še z zakristijo, s katero tvorita enotno stavbno telo, segajoče do tristranega oltarnega zaključka. Celotno stavbo razen kapel in zakristije obdaja pristrešen talni zidec.

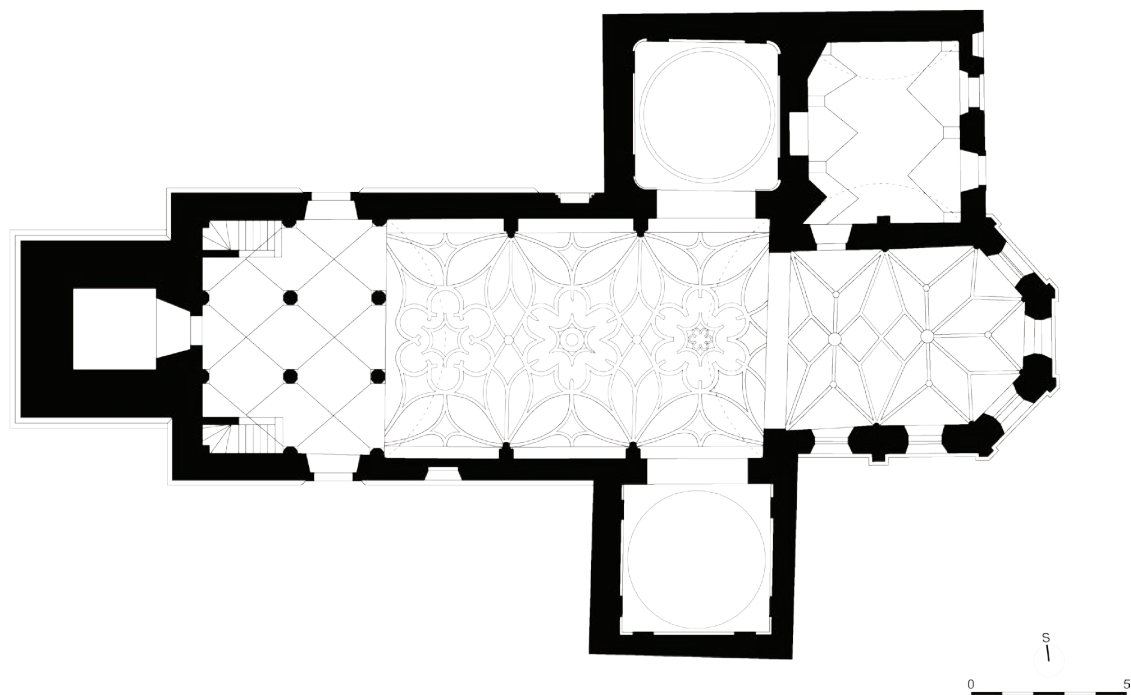
Zahodna stena ladje ob zvoniku je trikotno zaključena in nerazčlenjena. Zvonik je grajen iz pravilno obdelanih kamnitih kvadrov brez fug in ometa; njegovo telo je nerazčlenjeno vse do nadstropja z zvonovimi linami, ki je oddeljeno s kamnitim odkapnim vencem. Nad vencem sta na severozahodnem in severovzhodnem vogalu zvonika vdeleni dve stilizirani kamniti figuri z grobovnima ščitkoma. V južni steni ima zvonik v vsakem od treh spodnjih nadstropij po eno majhno pravokotno lino. Line za zvonove so oblikovane kot polkrožno zaključena niša s poševno porezanim ostenjem, v kateri je z vstavljenim okroglim kamnitim stebričem ustvarjena okrogloločna bifora. Zvonikova streha, pokrita z bakreno pločevino, se na vseh stranicah boči nad naslikanimi številčnicami ur; spodnjemu zvonastemu delu sledi čebula z laterno, nad njo pa je korenast zaključek, prekinjen z manjšo čebulo.

Severno in južno steno ladje predirajo po štiri visoko pod napuščem vstavljena lunetna okna v ne povsem enakomernem ritmu. Pod drugim oknom od zahoda sta v severni in južni steni vhoda s pravokotnim gladkim kamnitim okvirjem in profilirano preklado; nad severnim je na kovanih konzolnih nosilcih nameščena pločevinasta baldahinasta strešica. V severni steni je tik ob stiku s prizidano kapelo viden zazidan gotski stranski vhod s šilastoločnim, bogato žlebasto-paličasto profiliranim kamnitim okvirjem in s porezom na ajdovo zrno. V severni in južni steni ladje je viden navpičen šiv, kjer se prvotna stena stika z zahodnim podaljškom. Na južni steni je pod drugim lunetnim oknom od vzhoda prezentiran del velikega zazidanega gotskega okna s paličasto profiliranim lijakastim ostenjem.

V vzdolžni steni večjega severnega prizidka sta dve, v vzdolžni steni južne kapele pa eno lunetno okno, v zahodnih stenah obeh prizidkov in v vzhodni steni južnega prizidka je vsakič po eno pokončno pravokotno okno. Južno steno prezbiterijska predirata dve visoki biforni okni, sklenjeni z gotskim krogovičjem, enaka okna so v vseh treh stenah oltarnega zaključka. Med okni so nameščeni plitvi, enkrat stopnjevani kamniti oporniki z izstopajočimi kockastimi bazami v višini podzidka. Na vrhu in ob zožitvi imajo pultaste pristreške z odkapnim žlebom. Vogalni oporniki na oltarnem zaključku se prilegajo zalomom stene kakor pilastri. Vzhodna stena zakristije ob oltarnem zaključku ima v pritličju vhod z gladkim kamnitim okvirjem in kvadratno okno, v nadstropju pa delno zazidano lunetno okno. Tu je vzdanih nekaj nagrobnikov z nekdanjega pokopališča okrog cerkve: župnika Matije Skumavca (+ 1821), župnika Urbana Bohinca (+ 1838), France Kos (+ 1873) in Elizabete Staudacher (+1873).

Stene ladje in obeh bočnih prizidkov so okrasto tonirane, na vogalih pa imajo naslikane bele pilastre. Prezbiterijska je rumenkaste barve, na oltarnem zaključku pa so nad vrhom opornikov vogali poslikani s šivanimi robovi rustike, enako so poslikana tudi okenska ostenja. Ladjo pokriva dvokapna eternitna streha, prezbiterijska pa nekoliko nižja, prav tako eternitna dvokapna streha s šotorastim vzhodnim zaključkom.

- 152 V notranjščini je ladja razdeljena v štiri pole: vzhodne tri pokriva gotski rebrast obok na notranjih opornikih, zahodna pola je obokana z gladko banjo s sosvodnicami. Celotno zahodno
- 153 polo zaseda globok dvotravejni pevski kor na kamnitih stebrih in polstebrih, ki se odpira v ladjo s tremi okrogloločnimi arkadami; v vogalih ob zahodni steni vodi na kor dvojne stopnišče. Med njima je vhod v zvonik: pravokoten kamnit okvir ima močno porezane vogale. Obok ladje, ki je v prerezu nekoliko potlačena banja, nosijo polkrožni služniki na širših polkrožnih bazah, postavljeni pred kvadratne stenske slope, ki oblikujejo zašiljena področja oboka. Telo služnika se nad kapitelnim vencem, ki je le naslikan, razcepi v petero reber, ki se nato usločeno prepredejo preko oboka in tvorijo osnovno dekorativno mrežo, v katero so na temenu vstavljene dvojne šesterolistne rozete. Prosti »poganjki« vegetabilnih reber se zaključujejo s trilisti ali z želodovimi kopicami, na sečišču pol sta dva sklepnika, eden v podobi primitivne človeške figure. Enopolni prezbiterijski s petosminskim zaključkom je obokan z
- 154 zvezdastim rebrastim obokom na okroglih služnikih; nekatera sečišča reber krasijo ščitasti sklepniki, v osi sta na temenu dva večja rozetasta sklepnika. Prezbiterijska povezuje z ladjo široka polkrožna slavaločna odprtina na slopih z bogato stopničasto razčlenjenim vencem. Enako oblikovani arkadi vodita v vzhodni poli ladje v prizidani bočni kapeli kvadratnega tlorisa. Severna kapela ima v vogalih pare pilastrov, ki nosijo profilirane stenske loke in pendentive, na katerih sloni plitva krožna kupola, obdana s profiliranim vencem in konzolnim frizom. Pendentive krasijo preprosta štukatura srčastih in podkvastih oblik. Nad arkado proti

ladji je letnica 1758. Preprosta baročna okvirna štukatura krasi tudi steno ladje nad vhodom v kapelo.

Južna kapela je oblikovana podobno kot severna, le da so arhitekturne forme tu še bolj rustikalne in okorne; manjka tudi štukaturna členitev, okvir kupole pa je samo naslikan.

O gradnji gotske stavbe sicer ni podatkov, njena arhitektura pa nesporno kaže močne koroške vplive: koroški je sistem obokanja na notranjih opornikih, predvsem pa vegetabilni rebrasti obok v ladji, ki je v slovenskem gradivu popolnoma osamljen, njegove bližnje sorodnike pa najdemo zlasti med deli vodilnega koroškega poznogotskega stavbenika Jerneja Firtalerja. Soroden obok pokriva njegovo cerkev sv. Andreja v Laasu (1510–1536), tisti v župnijski cerkvi sv. Jurija v Bistrici na Dravi (1521) pa je z našim povsem identičen, zato se je uveljavilo prepričanje, da je tudi cerkev v Kranjski Gori Firtalerjevo delo iz okoli 1520.

Poslikava

Na zunanjščini je na sredini severne stene severnega prizidka v razgibanem maltastem okvirju
151 freska Marijine smrti in vnebovzetja; nad njo je na ometu izpisana letnica 1758.

Obok ladje in prezbiterija krasi cvetlična ornamentika, ki jo je na začetku 20. stoletja po
vzoru gotske poslikave, najdene na obokih radovljiške cerkve, naslikal Matija Bradaška. Nje-
gova je tudi slikarija v kupolah stranskih kapel. V severni je naslikan na oblakih sedeč sv.
158 Jožef z Jezusom na kolenih, pod njim pa na vsaki strani skupina molilcev; nad svetnikom sta
dva celopostavna angela, desni z lilijo v roki. Slikarija je spodaj v sredini signirana in
160 datirana: *MBradaška 1904*. V južni kapeli je naslikan Jezus z gorečim srcem na prsih, sedeč na
oblakih, pod njim je na sredi veduta Kranjske Gore, ob straneh pa skupini molilcev v sodobnih
nošah; nad Kristusom so v oblakih štirje angeli.

Gotska okna v prezbiteriju zapirajo ornamentalna gotizirajoča barvasta stekla, izdelek Tiro-
ler Glasmalerei iz Innsbrucka iz leta 1904. V lunetnih oknih v stranskih kapelah sta vitraja
s Kristusovim (južno) in Marijinim monogramom iz leta 1932, delo tvrdke Marinković iz Zagreba
in dar Dragutina Neidhardta; v lunetna okna v ladji so bili pred kratkim vstavljeni podobni
vitraji s simboli evangelistov.

Oprema

156 Neogotski veliki oltar je bil narejen leta 1858. Nad visoko predelo se odpira šilastoločen
tron, ki ga spremljata ob straneh na konzolah stoječa in s stebriči podprta fialasta baldahina;
celoto sklepa ploska trikotna atika. Vsa plastika na oltarju je s prejšnjega nastavka, ki ga
je v letih 1773-74 naredil kranjski kipar Valentin Vrbnik. V tronu je Marijino vnebovzetje:
na oblakih klečečo, v nebo zazrto Mater božjo spremljata dva celopostavna angela, nad njo sta
dva putta. Ob tronu stojita kipa sv. Barbare in sv. Katarine (obe les, v. 148 cm), v atiki je
sv. Trojica: Kristus in Bog Oče držita v rokah krono, s katero pričakujeta Marijo. Spodnji del
trona zapira na les naslikana in po konturah izžagana skupina apostolov ob praznem Marijinem
grobu, delo Leopolda Layerja. Ob baldahinskem tabernaklju gotskih oblik klečita na menzi angela
adoranta (oba les, v. 78 cm).

165 Tron velikega oltarja je ob delavnikih zapirala slika Marijinega vnebovzetja (o. pl., 234 x 127
cm), signirano in datirano delo Leopolda Layerja iz leta 1825, občasno pa so jo zamenjale še dru-
166 ge ohranjene podobe: Rožnovenska Matí božja (o. pl., 237 x 126 cm), signirano in datirano platno
167 Antona Bradaške iz leta 1893; Brezmadežna (o. pl., 241 x 127 cm), anonimno delo iz leta 1855;
nazarenska Marija Kraljica z otrokom (Marija pomoč kristjanov) (o. pl., 237 x 127 cm) iz oko-
168 li 1900; Križanje (o. pl., 236 x 127 cm), nekdanji postni prt za prekrivanje velikega oltarja,
odlično delo Leopolda Layerja (prevelikega platna niso obrezali, ampak samo zavili čez podokvir).

Oltarna nastavka v stranskih kapelah sta pendanta: na predeli imata po dva reliefna dopasna angela, nad njo pa vitka gotska stebriča uokvirjata oltarno sliko, ob kateri se kot nekakšna zunanja opornika vzpenjata vitičasti stebli cvetlic. Nad sliko se nastavek zaključi s trilistno atiko, obdano s fialama; v njej je relief angela z napisnim trakom. Ob nastavku sta na stenskih konzolah nameščena dva kipa. V severnem oltarju je slika sv. Jožefa z Jezuščkom v naročju (o. 157 pl., 230 x 124 cm), delo Matije Bradaške iz leta 1903; ob oltarju sta kipa sv. Miklavža (les, v. 144 cm) in sv. Florijana (les, v. 138 cm). V oltarju južne kapele je Bradaškova slika Srca 159 Jezusovega (o. pl., 233 x 125 cm), ob nastavku stojita kipa sv. Janeza Evangelista (les, v. 125 cm) in sv. Marjete Marije Alacoque (les, v. 123 cm).

Na stenah prezbiterija stojijo na konzolah štirje kipi. Sv. Neža (les, v. 133 cm) in sv. Uršula 163, 164 (les, v. 134 cm) na južni strani sta nekdanji stali na obhodnih lokih velikega oltarja, ki so ju odstranili na začetku 20. stoletja; četudi sta gotovo prišli iz Vrbnikove delavnice, nista njegovo delo, ampak kvalitetnejša izdelka Petra Žiwobskega. Sv. Joahim (les, v. 113) in Ana (les, v. 111 cm) na severni strani izvirata prejkone z enega od nekdanjih stranskih oltarjev, sta pa prepoznavno delo Vrbnikove delavnice. Ob severni strani slavloloka je poznobaročna pri- 155 žnica krožnega tlorisa, okrašena predvsem z rezljano rastlinsko ornamentiko; na vrhu strehe stoji personifikacija Vere oz. Cerkev. Ob južni strani slavloloka stoji krstni kamen: kelihast krstilnik iz temnosivega kamna pokriva visok fialast neogotski nastavek s starejšo plastično skupino Krsta v Jordanu (les, v. 48 cm). Nad neogotsko spovednico v južni kapeli stojita na stenskih konzolah kipa sv. Antona Padovanskega in sv. Frančiška Asiškega (oba les, v. 110 cm). V severni kapeli sta večje razpelo (v. korpusa 177 cm) in misijonski križ iz leta 1871. Na konzolah na severni steni ladje sta nameščena gotska kipa stoječe Matere božje z otrokom (70-a 162 leta 15. stoletja; v. 118 cm) in sedečega sv. Miklavža (ok. 1500, v. 90 cm). Na koru stoji po- 161 znobaročna orgelska omara s kipom kralja Davida. V nekdanjem južnem vhodu v cerkev pod pevskim korom je urejen oltarček s kipom Lurške Matere božje, izdelkom Mayersche kat. Hofkunstanstalt iz Münchna (les, v. 137 cm).

Križev pot (73 x 54 cm) je delo Mateja Goričnika v zamirajoči Layerjevi tradiciji. Sorodnega dela sta sliki Marije Magdalene, ki mazili Kristusu noge (napis: *Odpušeni so ti grehi. Luk. 7p*), in Vrnitev izgubljenega sina (napis: *Oče, grešil sim v nebo in pred Tabo! Luk. 15 p*) v južni kapeli (obe o. pl., 116 x 76 cm).

V zakristiji je obešena manjša banderska slika (93 x 72 cm) iz Layerjevega nasledstva, ki kaže 170 na eni strani sv. Martina, na drugi sv. Andreja. Na velikem banderu, shranjenem v prostoru nad zakristijo, je na eni strani Marijino vnebovzetje, na drugi pa sv. Miklavž (o. pl., 110 x 82 cm): slika iz leta 1990 je kopija slike s prejšnjega bandera, dela Jurija Tavčarja iz leta 1880 (o. pl., 129 x 94 cm), ki je zdaj hranjena v zimski kapeli, urejeni v nadstropju nekdanjega

gospodarskega poslopja za župniščem. Na manjših banderih sta sliki Marijinega vnebovzvetja (na hrbtu monštranca; o. pl., 39 x 34 cm) in Zadnje večerje (na hrbtu Agnus dei; o. pl., 39 x 34 cm). Banderska slika z Družino sv. Ane na eni ter s sv. Barbaro in sv. Lucijo na drugi strani (o. pl., 109 x 87 cm) je delo Antona Bradaške iz leta 1893.

- 169 V zimski kapeli je hranjena še slika Smrt sv. Jožefa (o. pl., 154 x 84 cm), signirano delo Leopolda Layerja iz leta 1822 iz nekdanjega Jožefovega oltarja, tu sta še Mašukova portreta Slomška in Barage iz leta 2000 (obe o. pl., 78 x 58 cm) ter kopija slike Družina sv. Ane (o. pl., 140 x 90 cm), v originalu signirane in datirane A. M. F. 1776; kopija je delo Mira Švilglja iz leta 1979.

Viri: Vizitacije 1655, 1684; NŠAL, Šal/Ž, fasc. 142: Kranjska Gora 1390, 1548-1850; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 129; Franciscejski kataster, L 127 (Kranjska Gora) 02; NŠAL, ŠAL/Ž, fasc. 143: Kranjska Gora 1851-1900; NŠAL, Šal/Ž, fasc. 144: Kranjska Gora 1901-1937-1940-1960; Župnijski arhiv Kranjska Gora; Steletovi zapiski 1921; Popisi 1954.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 736; FRANKE 1885, str. 113-114; ILG 1890, str. 120-121; LAVTIŽAR 1897, str. 84-88; CEVC 1963, str. 294-295; CEVC 1970, str. 190-192; CEVC 1973, str. 129; KOMELJ 1973, passim; ŽIGON 1982, str. 82-83; HÖFLER 1988, str. 211-212; NOVAK 1988, str. 15-26; BENEDIK, BENEDIK 1990; LAVRIČ 1990, str. 214-215; NOVAK, AVGUŠTIN 1991; ČERNE 1992; *Šematizem* 1993, str. 142-143; KLEMENČIČ 1995, str. 117-119; POTOKAR 2002, str. 54-57; RESMAN 2006, str. 187; LAVRIČ 2007, str. 157-158; BENEDIK, LEBEN 2010; LEBEN 2010 a.

Staro pokopališče

RNKD ev. št. 28486.

Zdaj opuščeno pokopališče je bilo severozahodno od vaškega jedra urejeno leta 1877. Na obzidanem pravokotnem prostoru stoji pokopališko razpelo; ohranjenih je več litoželeznih križev in nekaj historičnih nagrobnikov, npr. neogotski nagrobnik družine Košir (Marija + 1908) z reliefom angela. Nagrobniki s podpisi kamnosekov: Franc Budinek (+ 1905), sign. *Kocjančič*; Alojzij Jakelj (+ 1910), sign. *Kocj.*; Ivan Hribar (+ 1913), sign. *Vodnik Ljubljana*; Anton Černe (+ 1915), sign. *K. Novak Št. Vid*.

Kapelica sv. Miklavža

Na severni strani cerkve stoji v ograji, ki obdaja cerkev, kapelica zaprtega tipa. Stavba kvadratnega tlorisa je pokrita z usločeno šotorasto pločevinasto streho. Na vzhodni steni je na zunanjščini naslikan Kristus Kralj, na zahodni Marija Magdalena (sign. in dat. *Mašukov 1999*),

nad polkrožnim vhodom na severni steni je naslikano Jagnje božje. V obokani notranjščini je kopija gotskega kipa sedečega sv. Miklavža.

Marijina kapelica

RNKD ev. št. 22694.

V vzhodnem delu naselja stoji na južni strani Borovške ceste majhna zidana kapelica zaprtega tipa iz okoli 1900. Pokrita je z dvokapno streho iz desk. Na fasadi je zastekljena šilastoločna odprtina; notranjščina je obokana s prav tako zašiljeno banjo. Na oltarni steni je naslikana Marija Pomagaj.

Kapelica

RNKD ev. št. 22689.

Na severovzhodnem koncu naselja (zdaj na južni strani regionalne ceste Jesenice-Rateče) stoji preprosta kapelica zaprtega tipa, pokrita z dvokapno skodlasto streho. V globoki segmentno zaključeni niši je lesen križ z majhnim kovinskim Križanim; v čelu nad njo je naslikano Božje oko.

Znamenje sv. Bernarda

RNKD ev. št. 9204.

Na severozahodnem koncu vaškega jedra (nekdaj je bilo sredi polja, pozneje se je znašlo ob železniški progi) stoji baročno slopno znamenje, zdaj posvečeno sv. Bernardu Mentonskemu. Veliko znamenje kvadratnega tlorisa je pokrito z usločeno piramidasto skodlasto streho. Tako višji spodnji del kakor nekoliko nižji in ožji nastavek zaključujeta zgoraj baročno profilirana venčna zidca. V severni stranici je med »nadstropjema« večja segmentno zaključena konhasta niša, v drugih stenah so v spodnjem delu polkrožno, v zgornjem pa segmentno zaključene plitvejšje niše. Znamenje je Matija Bradaška leta 1930 poslikal z zavetniki različnih stanov (sv. Bernard je bil pristojen za turiste in športnike; kdo bi mogel biti patron železničarjev, so vprašali na ljubljansko škofijo, pa tudi tam niso vedeli, nazadnje so iz Zagreba dobili informacijo, da naj bi bil to sv. Elija). V severni niši je naslikan sv. Bernard, na zahodni strani v zgornji niši sv. Jožef in v spodnji Elija, na jugu je zgoraj sv. Janez Evangelist, spodaj je bila sv.

171

Trojica, na vzhodu sta sv. Lenart in sv. Izidor. Nadstropne niše obkrožajo dekorativni prepleti trte ali rož.

JAVNI SPOMENIKI

Spomenik žrtvam prve svetovne vojne

Spomenik žrtvam prve svetovne vojne stoji ob Borovški cesti ob ograji, ki obdaja cerkev. Kamniti obelisk z vklesanimi imeni je delo kamnoseka Jesenka iz Žirovnice.

Spomenik trem rojakom

Pred vhodom v cerkev so leta 2008 postavili spomenik rojakom, duhovnikom Lovrencu Lavtižarju, Josipu Lavtižarju in Simonu Robiču, ki so ime Zgornjesavske doline ponesli v svet. Bronasta poprsja, delo Nikolaja Mašukova, stojijo na prizmatičnih marmornatih podstavkih.

Spomenik Josipu Vandotu

Pred Vandotovo rojstno hišo Podbreg 27 (RNKD ev. št. 5382) stoji na kamnitem slopu pisateljevo bronasto poprsje, delo Nebojše Mitrića iz leta 1982. Na hiši je pritrjena spominska plošča.

Kip Kekca

RNKD ev. št. 22682.

Kip stoji v parku severozahodno od hotela Lek v jugozahodnem delu Kranjske Gore. Bronasto deško figuro Kekca je izdelal in podaril Kranjski Gori kipar Nebojša Mitrić leta 1982.

Kip Kozoroga v Jasni

RNKD ev. št. 22690.

- 172 Spomenik stoji ob severni brežini jezera Jasna, južno od Kranjske Gore in Vršiške ceste. Avtor bronastega kozoroga, postavljenega na naravni skali, je akademski kipar Stojan Batič; nastal je med letoma 1986 in 1988.

Spomenik padlim v NOB

RNKD ev. št. 15902.

Spomenik v obliki marmornatega stebra na kockastem podstavku in z zvezdo na vrhu je bil leta 1947 postavljen ob Borovški cesti; leta 2003 so ga prestavili pred vhod na staro pokopališče.

PROFANE STAVBE

Liznjekova hiša (Borovška cesta 63)

RNKD ev. št. 283.

Kmečka hiša iz poznega 18. stoletja z zidanim pritličjem in lesenim nadstropjem je obrnjena z daljšo stranico proti cesti. Tu je ohranjen polkrožno zaključen portal iz tufa z volutastim sklepnikom; na steni med zahodnima oknoma je poznobaročna freska sv. Boštjana. Zgoraj zaključuje steno naslikan ločni friz, na vogalih so naslikani črni šivani robovi baročnih oblik. V hiši je ohranjen lesen strop iz leta 1781.

Od leta 1983 je Liznjekova domačija (z gospodarskim poslopjem iz leta 1796) urejena kot etnološki muzej.

Literatura: CEVC, PRIMOŽIČ 1988, str. 164-171; NOVAK 1988, str. 19-22; POTOKAR 2002, str. 56.

Hotel Razor (Borovška cesta 86)

RNKD ev. št. 15900.

Stavba ob zahodnem robu starega vaškega jedra na severni strani Borovške ceste je bila zgrajena leta 1902 kot prvi hotel v Kranjski Gori. Nadstropno stavbo s sedemosno obcestno fasado, pokrito z dvokapno streho, nad katero je v srednji osi stopničasta frčada, krasi na pročelju historicistična in secesijska dekoracija z letnico 1902.

Literatura: NOVAK 1988, str. 13; POTOKAR 2002, str. 55.

Osnovna šola Josipa Vandota (Koroška cesta 12)

RNKD ev. št. 15901.

Šola v severnem delu Kranjske Gore je bila zgrajena v letih 1965-1970 po načrtih arhitektke Majde Dobravec-Lajovic. Gre za tlorisno in višinsko razgibano stavbo, ki jo označujejo strukturirani stavbni volumni, dvokapna streha in velike steklene površine; čeprav dajeta tlorisna zasnova in oblikovanje notranjščine prednost funkciji prostora, se v uporabljenih materialih, razgibanosti volumnov, strešnem naklonu in strukturiranju fasade z lesenimi vezmi kažejo tudi elementi tradicionalnega stavbarstva, zato predstavlja arhitektura kvaliteten primer slovenskega regionalizma.

Literatura: BERNIK 1979, str. 80; VODOPIVEC 1997, str. 32-37; POTOKAR 2002, str. 57; *DO.CO.MO.MO* 2010, str. 76.

Počitniška hiša Kolenc

Počitniška hiša v naselju Jasna jugozahodno od starega jedra Kranjske Gore je bila zgrajena leta 2001 po načrtih arhitekta Marjana Zupanca. Karakterizira jo moderna, asimetrična zasnova, ki izkorišča naklon terena. Fasada je izdelana v lesu, strešina je iz eternita v rdeči barvi. Dinamično razporejene okenske odprtine prepuščajo poglede na okoliške gore.

Literatura: POTOKAR 2002, str. 57.

VRŠIČ

Ruska kapelica

RNKD ev. št. 855.

Na jasi pod prelazom Vršič južno od Kranjske Gore so leta 1916 ruski vojni ujetniki v spomin na tovariše, ki sta jih ob gradnji vršičke ceste zasula snežna plazova (8. in 12. marca 1916), postavili kapelico sv. Vladimirja.

Proti zahodu obrnjena centralno zasnovana stavba stoji na betonskem podstavku; večinoma je iz lesa, le spodnji del je zidan. Zunanjščina je bila sprva obložena z lubjem, po vojni pa so ga zamenjali z lesenimi deščicami. Pročelje poudarjata rizalitno izstopajoča zvonika, zaključena s čebulasto streho, značilno za ruske baročne pravoslavne cerkve.

Notranjščina je obložena s svetlim opažem. Oltar je sestavljen iz narezanih drevesnih okroglic. Oltarno sliko, delo Veljka Kodra iz leta 1956 (akril pl.) sestavlja šest podob: nadangel Mihael, sv. Sava, sv. Štefan, sv. Dimitrij, sv. Jurij ter sv. Peter in Pavel. Levo od oltarja je ikona s Kristusom.

Četudi popoln tujek v svojem okolju ter v slovenski arhitekturi in umetnosti nasploh, je postala kapelica v poznejših časih pomembna priča slovensko-ruskih odnosov in simbolov spomenik prijateljstva obeh narodov.

Ob kapelici je grobnica umrlih ujetnikov, ki jo je leta 1937 postavil Josip Slavec. Posmrtno ostanke so sem prenesli s kranjskogorskega pokopališča. Nad grobnico je kamnita piramida z napisom *СЫНАМЪ РОССІИ* (Sinovom Rusije). V bližini kapelice je grob neznanega ruskega vojaka.

Literatura: PAMIĆ 2006 b; GABERŠČEK 2007; ZUPANIČ SLAVEC, TESTEN 2007, str. 55-119.

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

MOJSTRANA

občina
Kranjska Gora

Naselje južno od Dovjega ob sotočju Save Dolinke in potoka Bistrica pod cesto Jesenice-Kranjska Gora. Strma skalnata kopa Grančiše jugozahodno od vasi, ki varuje vstop v dolino Vrat, morda skriva sledove prazgodovinske poselitve (RNKD ev. št. 13628), sicer pa naj bi vas nastala v 13. stoletju z naselitvijo briksenskih fužinarjev, ki se jim je leta 1318 pridružilo še pet kmetov. Vas z dvema jedroma, gruntarskim v jugovzhodnem delu proti cerkvi in obrtniško-kajžarskim na bregovih Bistrice, velja za ohranjeno strukturo in stavbno tipologijo za primer naselbinske dediščine (RNKD ev. št. 27884).

Med starejšimi stavbami velja (poleg treh, ki so posebej obravnavane v nadaljevanju) omeniti domačijo stegnjenega tipa Cesta v Radovno 3 (RNKD ev. št. 28095) z nadstropno zidano hišo, ki ima ohranjen polkrožno zaključen portal iz tufa, nad njim pa majhno, plitvo polkrožno zaključeno nišo s podobo Višarske Marije, naslikano na leseni tablici. V času prvega turističnega razcveta Mojstrane po dograditvi železnice Ljubljana-Trbiž leta 1870 so bile mnoge stavbe prezidane in preoblečene s plastično členjenimi maltastimi historicističnimi fasadami, npr. hiša Triglavska cesta 21, rojstna hiša čebelarja Mihaela Ambrožiča (RNKD ev. št. 5391), nekaj hiš v historicističnih formah pa je v tem času zraslo tudi čisto na novo: taka je npr. stavba Savska cesta 5 (RNKD ev. št. 28195), zgrajena leta 1905, ki se s tipom in videzom (pred)mestne vile v Mojstrani ne »znajde« najbolje. Podoben tujek se zdi tudi velika vila Cesta v Radovno 9 (RNKD ev. št. 28096), zgrajena med obema vojnama, pa četudi se z lesenimi ganki in polkni trudi posnemati avtentično »alpsko« arhitekturo.

Podružnična cerkev sv. Klemena

(župnija Dovje)

RNKD ev. št. 1791.

Lega

Pravilno orientirana cerkev stoji na samem vzhodno od vasi ob Savski cesti, ki pelje iz Mojstrane proti magistralni cesti Jesenice-Kranjska Gora.

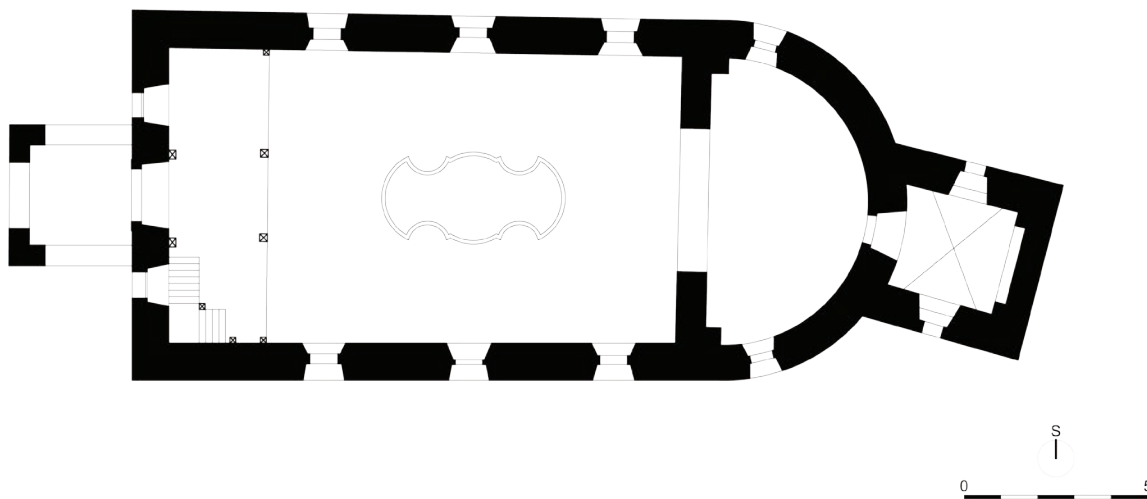
Zgodovinski podatki

Cerkev stoji na mestu, kjer naj bi bila po legendi prenočevala sv. Ciril in Metod na poti

v Rim. Čeprav so cerkve s patrocinijem sv. Klemena večinoma zelo stare, se mojstranska prvič omenja v virih šele leta 1631, ko jo je vizitiral ljubljanski škof Scarlichi: našel je popolnoma leseno kapelo in jo ukazal takoj do tal podreti. Njena zidana naslednica je bila postavljena (najpozneje) leta 1640. Ob vizitaciji leta 1655 je imela obokan oltarni prostor z dvema oknom, ravno stropna ladja je bila sicer enako široka kot prezbitერიj, vendar zelo kratka, dva komolca krajša od širine. V njej sta stala oltar sv. Valentina na severni in oltar sv. Andreja z novim nastavkom na južni strani, ob vsakem je bilo eno okno, dve okni sta bili tudi ob vratih. Lope cerkev ni imela, v lesenem zvoniku na strehi je visel en zvon. Podoba cerkve ob vizitaciji leta 1685 ni videti dosti drugačna: vsi trije oltarji so bili lepo pozlačeni; cerkev ni imela zakristije (vendar je bilo za oltarjem dovolj prostora za pripravo na mašo) niti spovednice, ki jo je vizitator ukazal postaviti pod leseni pevski kor ob vhodu; v lesenem nadstrešnem zvoniku sta zdaj visela dva zvonova. Proti koncu 18. stoletja so ladjo podaljšali in obokali (po nekaterih virih naj bi bila obokana šele leta 1881); takrat je bil verjetno postavljen tudi zvonik.

Arhitektura

- 173 Cerkev sestavljata pravokotna ladja in enako širok polkrožen prezbitერიj; pred ladjo je v osi majhna odprta lopa, na koncu prezbitერიja je prizidan postrani proti jugu zasukan zvonik z zakristijo v pritličju. Lopa, ki se na tri strani odpira s polkrožno zaključenimi arkadami, je tlakovana s tufom in pokrita z ravnim stropom. V osi fasade je pravokoten portal iz tufa s stopničasto poglobljenim okvirjem na kockastih bazah in z baročno profilirano preklado, ob njem sta (že zunaj lope) kvadratni okni z naslikanima sivima »kamnitima« okvirjema, v osi nad portalom je nad streho lope lunetno okno, v čelu pa okrogla lina. V južni in severni steni ladje so po tri pokončna polkrožno zaključena okna z lijakastimi ostenji, podobni, nekoliko manjši okni, obrobjeni s sivo naslikano rustiko, sta v obli steni prezbitერიja tik ob ladji; meja med ladjo in oltarnim delom na zunaj ni vidna. Vogali trietažnega zvonika so poslikani s pasovi sive rustike, tudi horizontalni venci so le naslikani, pod njimi pa bordure iz prepletenih zank s cofi; okni zakristije v pritličju zvonika in majhne pokončne line v nadstropjih obdajajo naslikani kamniti okvirji. V zvonik se pride prek podstrehe prezbitერიja skozi vratca na vrhu njegove stene, dostopna po lesenih stopnicah. Zvonovo nadstropje se odpira s kamnitimi bifornimi linami; visoka nekoliko usločena piramidasta streha, ki iz kvadratne osnove jezikasto prehaja v oktogonalno, je pokrita s cementno kritino. Enaka kritina je na dvokapni strehi ladje, trikapna streha lope in polstožčasta nad prezbitერიjem sta pločevinasti.
- 174 Ladjo pokriva raven ometan strop, pod katerim obteka stene (razen zahodne) profiliran venč-

ni zidec; na sredini stropa je baročno oblikovan štukiran okvir. Ob zahodni steni stoji na rezljanih stebričkih (na enem je vrezana letnica 1781) lesen pevski kor.

Polkrožno zaključen slavolok s preprosto profiliranimi kapiteloma vodi v prezbiterij, katerega obodne stene neposredno prehajajo v polkupalast obok. V osi prezbiterija je (za oltarjem) vhod v križno obokano zakristijo; nad njim je fragmentarno ohranjen naslikan grb neidentificirane družine z letnico 1640 in inicialama *I B*. Ladja in za stopnico višji prezbiterij sta tlakovana s ploščami iz tufa.

175

Oprema

Leseni veliki oltar neoklasicističnih oblik je leta 1856 naredil Janez Vurnik (datiran in signiran na hrbtni strani: 1856. / *IW*); zamenjal je dotrajanega prednika iz leta 1662. Nastavek nad sarkofagasto, v marmoriran les oblečeno menzo tvorita dva para v isti liniji postavljenih stebrov; notranji stoji na prizmatičnih bazah, zunanji na konzolnih nosilcih. V sredini je polkrožno zaključen tron polkrožnega tlorisa. Stebri nosijo dvoje kratkih ravnih gred, nad katerima se dviga atika volutastega obrisa, sklenjena z ločnim ogredjem. Ogredja krasi pozlačena vitičasta ornamentika, med stebri visijo girlande. V tronu, členjenem z vertikalnimi pasovi ornamentike in pokritem s kasetirano kupolo, stoji kip sv. Klemena (les, v. 122 cm), ob straneh sta na podstavkih med stebroma kipa sv. Avgušтина (les, v. 113 cm; nad

177

njim je pritrjena angelska glavica) in sv. Gregorja (les, v. 121 cm; nad njim je golob sv. Duha). V atiki je relief Marijinega kronanja, na volutah ob njej klečita angelca.

Med seboj enaka stranska oltarja, postavljena frontalno ob slavoločni steni, sta nastala v Vurnikovi delavnici okoli 1881. Na prizmatičnih podstavkih pred predelo stojita stebra, ki nosita usločeno ogredje; med stebroma je plitva polkrožno zaključena niša. Zunaj stebrov stojita, pomaknjena v ozadje, pilastra, nad njima se ogredje ravno zaključí. Ožjo atiko tvori par pilastrov, ki obstopata polkrožno zaključeno nišo in nosita položno trikotno sklenjeno ogredje; njegova ravna izteka sta ob straneh oprta z v ozadje pomaknjenima bočnima volutama.

178 V niši severnega oltarja je kip sv. Valentina (les, v. 110 cm), na podstavkih pred zunanjima pilastroma sta ob njem dva škofa, levi ni prepoznaven, desni je sv. Blaž (oba les, v. 86 cm). V niši atike je sv. Ana, ki uči Marijo brati; ob njej stoji na ogredju levo sv. Tilen, od sv. Florijana na desni je ostal le še model goreče cerkve. Na ogredju atike kleče molita dva angelca. Na menzi stoji mlajši tabernakelj neoromanskih form.

179 V južnem oltarju stoji v tronu kip sv. Andreja (les, v 108 cm), ob njem sta kipa apostolov sv. Simona (levo) in sv. Matije (oba les, v. 79 cm). V niši atike je Kristus z nejevernim Tomažem, ob njem je levo sv. Marko, desno pa neprepoznaven apostol ali evangelist (Matej ali Luka), ki so mu po pomoti potisnili v roko Blaževo svečo s severnega oltarja. Tudi tu klečita na vrhu atike angelca.

176 Križev pot (o. pl., 72 x 60 cm) je cerkev dobila leta 1885 iz župnijske cerkve na Dovjem, ko so tam nabavili novega; naslikal ga je okoli 1830 Matej Goričnik. Med Goričnikove slike pa sta se pomešali dve starejši, Layerjevi: deseta in enajsta postaja zgovorno kažeta razliko v kvaliteti med Layerjem in njegovim učencem. Prva in zadnja postaja križevega pota manjkata. Zvonovi so bili uliti pri Kranjski industrijski družbi na Jesenicah leta 1921.

Viri: Vizitacije 1655, 1685; ŠAL/Ž, fasc. 66: Dovje 1643-1890; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 129; Franciscejski kataster, L 139 (Dovje) 03/06; Steletovi zapiski 1921; Popisi 1954.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 759; *Zgodnja Danica* 1881, str. 69; *Zgodnja Danica* 1885, str. 357; FRANKE 1885, str. 113-114; LAVTIŽAR 1897, str. 54; BLAZNIK 1955, str. 7-9, 14; ŽITKO-DURJAVA 1986, str. 650; HÖFLER 1988, str. 206-213; ALJAŽ 1989, str. 9-42; LAVRIČ 1990, str. 213; *Šematizem* 1993, str. 106; BERGELJ 1996, str. 27-29; POTOKAR 2002, str. 58-59; *Mojstrana* 2003, str. 11-13; LAVRIČ 2007, str. 157; VOGA 2007, str. 16-18.

Znamenje sv. Klemena

RNKD ev. št. 5441.

Baročno sloopno znamenje iz 18. stoletja stoji na travniku zahodno od cerkve sv. Klemena. 182
Prvotna poslikava je bila prenovljena leta 1885, sedanje freske sta konec 20. stoletja naslikala Vinko in Marko Tušek.

Prizmatično znamenje kvadratnega tlorisa stoji na širšem pristrešenem podstavku iz peščenjaka, kar kaže, da bi utegnilo stati tukaj znamenje že pred sedanjim. Vse štiri stene členijo polkrožno zaključene niše; tri so plitve, lijakasta južna pa precej globlja in zaprta s kovanimi mrežastimi vrati. Piramidasta streha je pokrita s skodlami.

V zahodni niši je naslikan neprepoznaven sveti mučenec (nemara hoče biti sv. Valentin?), v severni sta sv. Ciril in Metod (zgoraj levo podpis *M. IN V. TUŠEK*), v vzhodni sv. Andrej. Na menzi v južni niši stoji polihromiran baročen lesen kip sv. Klemena; prej je bil (skupaj s kipom papeža, ki je zdaj v župnišču na Dovjem) hranjen v cerkvi sv. Klemena.

Literatura: ZADNIKAR 1964, str. 180.

Znamenje ob Savski cesti

RNKD ev. št. 22680.

V vzhodnem delu vasi stoji nasproti hiše Savska cesta 8 zidano sloopno znamenje iz 19. stoletja. V nerazčlenjenem sloopu kvadratnega tlorisa je spodaj zastekljena niša, nad njo pa še manjša plitva vdolbina. V niši je kipec Lurške Matere božje industrijske izdelave. Znamenje pokriva šesterostrana skodlasta piramidasta streha.

Španova hiša (Savska cesta 13)

RNKD ev. št. 465.

Španova hiša, ki stoji na vzhodnem robu starega vaškega jedra Mojstrane, severno od ceste 180
proti cerkvi sv. Klemena, velja po tradiciji za najstarejšo hišo v vasi, vsekakor pa je najiminennejša. Od nekdanje domačije se je ohranila le še stanovanjska hiša, pa še ta zdaj sameva in propada. Gre za pravi kmečki dvorec: velika, nadstropna zidana hiša, pokrita z dvokapno opečnato streho na čop, je na ožji strani triosna, glavna fasada pa ima kar sedem osi. V srednji je bogato oblikovan poznobaročen portal iz tufa s kockastima bazama, kapi-

telnim vencem in bahato volutasto konzolo nad lokom vratne odprtine, na vrhu pa ga pokriva stopničasto profilirana preklada. Lesena vrata so iz profiliranih desk, sestavljenih v rombast vzorec. Skrajni desni osi zavzema v pritličju nenavadna plitva lopa, odprta samo navzven, in sicer z dvema arkadama, ki ju nosi kamnit slop; nad njim je vzdian kamen z okrasnim tri-listnim reliefom. Okna v nadstropju imajo ohranjene okvirje iz tufa s profiliranimi policami in prekladami.

V pritličju glavne fasade so ohranjeni sledovi poslikave, ki je nastala v več fazah. Ornamentalni pas v obliki diamantnega horizontalnega friza in vertikalnih šivanih robov kaže obseg zidanega dela prejšnje stavbe, ki je bila v preostalem delu še lesena; v času dozidave stavbe v sedanji obliki so preko ornamentalnih bordur naslikali Križanje v poznobaročnem okvirju in levo od njega med sosednjima oknoma še eno sliko v enakem okvirju, od katere se je nad naslikanim vencem ohranil le dekorativni zaključek, desno pa sončno uro. Pod borduro je na ometu izpisana letnica 1747, ki ne more soditi k mlajši poslikavi, saj je prav na mestu neohranjene uokvirjene podobe; to pa pomeni, da je bila tega leta poslikana stara, deloma še lesena stavba, sedanjo arhitekturo pa moramo datirati kakega pol stoletja pozneje.

Literatura: POTOKAR 2002, str. 58; *Mojstrana* 2003, str. 14-15.

Šmerčeva gostilna (Savska cesta 7)

RNKD ev. št. 28194.

- 181 Zidana nadstropna stavba stoji v vzhodnem delu vasi ob cesti proti cerkvi. Pokrita je z dvo-kapno opečno streho na čop. Obcestna fasada je petosna (z mlajšim prizidkom ob desnem vogalu), stranska triosna. V sredini daljše stranice je vhod s preprosto profiliranim polkrožnim portalom iz tufa, tudi okna imajo kamnite okvirje s stopničasto profiliranimi policami in prekladami; nad portalom je bilo nekoč najbrž biforno okno. V pritličju je deloma ohranjena in deloma rekonstruirana baročna poslikava: konkavno-konveksni šivani vogali v sivi barvi kažejo obseg zidanega dela stavbe, preden je bila pozidana v celoti; na vrhu je zaključevala steno lambrekinasto-cofasta bordura. Med okni sta v dekorativnih okvirjih naslikana Višarska Marija in sv. Florijan, levo nad vrati je viden ostanek sv. Mihaela z mečem v dvignjeni desnici. Ob sv. Mihaelu je izpisana letnica 1778, na zahodni fasadi, kjer je dekorativna bordura rekonstruirana preko celotne širine stene, pa je še letnica 1779, zapisana z rimskimi številkami. V hiši je bila od nekdanj gostilna s prenočišči za višarske romarje.

Literatura: POTOKAR 2002, str. 58; *Mojstrana* 2003, str. 28-29.

Skumavčeva hiša (Ulica Jakoba Aljaža 24)

RNKD ev. št. 15906

Domačija, ki stoji v starejšem vaškem jedru, severno od potoka Bistrica, ohranja podobo mojstranske kmečke hiše iz 18. stoletja: v pritličju zidana in v nadstropju lesena hiša z nadstropnim gankom na daljši stranici, pokrita z dvokapno streho na čop, se po principu stegnjenega doma nadaljuje v leseno gospodarsko poslopje. V hišo vodi polkrožno zaključen zidan vhod, ki je pomaknjen iz sredine fasade proti gospodarskemu poslopju (podobni sta bili pred dozidavo in nadzidavo bržkone tudi Španova hiša in Šmerčeva gostilna). Med desnima oknoma je na fasadi plitva polkrožno zaključena niša, v kateri je naslikana Višarska Marija; nad dekorativnim okvirjem okoli niše je letnica 1799.

Literatura: *Mojstrana* 2003, str. 24-25.

Slovenski planinski muzej (Triglavska cesta 49)

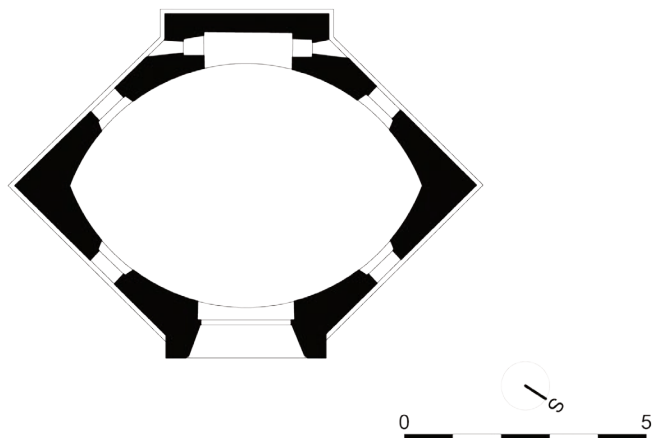
Stavba je bila zgrajena v letih 2008-2010 na jugozahodnem koncu Mojstrane ob cesti v dolino Vrat, na vhodu v Triglavski narodni park. V njej je dobila namenske prostore zbirka, ki je bila kot Triglavska muzejska zbirka zasnovana in postavljena leta 1984.

Arhitekturna zasnova objekta je delo projektne skupine, ki so jo sestavljali Boris Leskovec, Alja Vehovec in Rok Kajtna. Večnamenski objekt sledi urbani morfologiji okolja. Oblikovan je kot enoten volumen. Streha in zunanja stena sta oblikovani enako in pokriti s sivo pločevino, v obodnem plašču so odprtine. Fasadni raster povzema visokogorska planšarska zavetišča in njihove dinamično strukturirane strehe (zaplate pločevine iz prve svetovne vojne) ter preplet ritmično postavljenih letev in aritmično postavljenih desk pročelij (odsev visokogorskih bivakov). V tem smislu stavba izhaja iz avtohtonih elementov slovenskega visokogorja.

VRATA**Kapela sv. Cirila in Metoda****(župnija Dovje)**

RNKD ev. št. 4167.

Na koncu doline Vrat so v neposredni bližini planinske koče, ki jo je v letih 1908-1910 postavil Jakob Aljaž (potem ko je njegovo prvo kočo iz leta 1904 podrl plaz) in katere naslednik je

- Aljažev dom (RNKD ev. št. 28032), leta 1928 po načrtih Ivana Vurnika (iz leta 1926) sezidali kapelo sv. Cirila in Metoda. Aljaž je želel postaviti kapelo v Vratih že prej; ohranjeni so tudi načrti za park s kapelo, ki jih je leta 1925 naredil študent arhitekture Lavoslav Pavlin.
- 183 Kapela ima na zunaj tloris potlačenega šesterokotnika, pokriva pa jo visoka eternitna streha s kratkim slemenom v prečni osi. Fasadna stranica izstopa kot plitev rizalit, prav tako nasproti ležeča oltarna stranica. Razen fasadne stene, ki je gladko ometana in beljena, a skoraj v celoti predrta s polkrožno sklenjenim vhodom, zaprtim s kovanimi mrežastimi vrati, so vse stene izvedene iz grobo klesanega kamna. V stranskih stenah je vsakič po eno majhno okno, dve okenci v oltarnem rizalitu pa bočno osvetljujejo oltarno nišo.
- 184 Notranjščina je oblikovana kot elipsa; kamnita zidava je tu izravnana z ometom. Hrbet oltarne niše zakrivajo skodle. Prostor pokriva eliptična »kupola«, obita s skodlami, ki ustvarja iluzijo invertne strehe pastirskih stanov.
- Od opreme je v kapeli le oltarna miza v obliki omarice, ki hkrati služi za spravilo paramentov; tudi ta je Vurnikovo delo, poslikana pa je s simbolično dekoracijo žitnih klasov in cvetov, na vratcih so po štirje v krog postavljeni stilizirani golobi. Desno od oltarne niše
- 185 p. *Ladislav pinx.* 1936. Na oltarni steni visi procesijsko razpelo.

Literatura: Vurnik 1994, str. 197–199; POTOČAR 2002, str. 59.

Spomenik padlim partizanom gornikom

RNKD ev. št. 5393.

V zatrepu doline Vrat južno nad Aljaževim domom je bil leta 1953 postavljen spomenik padlim partizanom planincem po zamisli Franca Hrastarja iz Mojstrane. Naravna skala ob poti s spominsko ploščo služi za podstavek, v katerega je vzdan velikanski plezalni klin z vponko. Spomenik je za svoj čas izjemen po oblikovalski domiselnosti in lapidarni sporočilnosti.

KREDARICA

Kapela Marije Snežne

(župnija Dovje)

RNKD ev. št. 4166.

Lega

Proti severu obrnjena kapela stoji severovzhodno pod Triglavskim domom na Kredarici v nadmorski višini 2515 m.

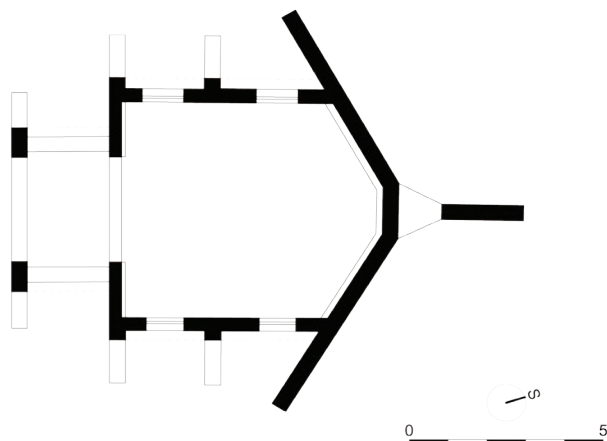
Zgodovinski podatki

Ob leta 1896 postavljeni planinski koči, prednici doma na Kredarici, je Jakob Aljaž še istega leta zgradil tudi kapelo; naredil jo je furlanski zidarski mojster Pezzano. Kapela je bila leta 1952 porušena, v letih 1991-1992 pa je bila nedaleč od prvotne postavljena nova stavba po načrtih Jožeta Marinka.

Arhitektura

Stavbo, ki kaže v tlorisu obris slopnega znamenja, sestavljata tristrano sklenjena pravokotna ladja in ožja prečno pravokotna vhodna lopa pred njo. Sezidana je iz grobo obdelanih kamnov nepravilnih oblik in pokrita s strmima pločevinastima dvokapnima strehama; nižja streha lope je zaključena na čop. Poševni steni oltarnega zaključka se nadaljujeta v trikotna oporna zidova, ki stavbo presegata po širini in po višini in jo tako optično uokvirjata. Na severni strani je v osi stavbe na višjem skalnatem grebenu dodan še tretji trikoten opornik; skupaj tvorijo trikoten prostor, v katerem je postavljen zvonik v obliki odprte, v pritličju zamrežene kovinske konstrukcije, pokrite s tristrano pločevinasto piramidasto streho. Vse tri zvonove je leta 1991 ulil Jože Melik v Ljubljani.

186

Lopo tvorita frontalno postavljena trikotna oporna zidova, ki podaljšujeta streho do tal in ustvarjata šotorast obris; enako so oblikovani tudi dva opornika ob južnih vogalih ladje in dva ob njenih bočnih stenah. V stenah ladje sta po dve navzdol obrnjeni lunetni okni. V lopi sta dve kamniti plošči iz nekdanje kapele: nad vhodom v ladjo je vzdana plošča z napisom *AVE MARIA, GRATIA PLENA*, ob strani plošča z napisom *Aedificavit paroch. / Jac. Aljaž Aduvantibus / benefactoribus. / Fec. mag. Pezzano, / 10. 9.1896*. Lopa se odpira v ladjo v vsej 187 svoji širini s polkrožno zaključnim vhodom. Ladja je pokrita s trapezasto sklenjenim odprtim lesenim ostrešjem.

Oprema

Na sprednji strani oltarne mize je slika prerezanega hlebca kruha (o. pl., podpisana *Lojze Čemažar 1992*), druge stranice pokrivajo simbolično-ornamentalne slike. Na zaključni steni kapele je pritrjen visok lesen križ s Križanim (v. 80 cm), pod katerim je slika Marije z otrokom (o. pl., 60 x 56 cm), pripisana Fortunatu Bergantu. Na poševnih stenah oltarnega zaključka visijo reliefi sv. Jakoba, sv. Frančiška Asiškega, sv. Jožefa in sv. Bernarda, podpisani z monogramom DR (vsi les, v. 109 cm, š. 44-51 cm). V lopi stoji nad vhodom v ladjo kip Fatimske Marije (v. 63 cm).

Literatura: *Šematizem* 1993, str. 106; *PETRIČ* 2000, str. 14-17; *POTOKAR* 2002, str. 58.

173

174

175

176

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

MOSTE

občina
Žirovnica

Naselje na prehodu Ljubljanske kotline v Zgornjesavsko dolino ob soteski Završnice, ki se tu izliva v Savo Dolinko, se je razvilo v strateški prometni legi ob mostu preko Završnice; ta se kot Visoki most v virih prvič omenja v letih 1154–1156. Na veliko daljšo kontinuiteto poselitve kažejo številna arheološka najdišča. Na arheološkem območju Gorička na desnem bregu Završnice severozahodno od vasi (RNKD ev. št. 28771) se glede na naključne najdbe in oblikovanost terena domneva prazgodovinska naselbina; v Mali gori pod Žičico (RNKD ev. št. 13698) in v Medvedovi jami (RNKD ev. št. 29332) v pobočju Karavank severno nad naseljem sta dokumentirani rimskodobni jamski postojanki; na območju Žumrova njiva na desnem bregu Završnice (RNKD ev. št. 28770) bi bila, sodeč po naključnih najdbah, lahko poznorimska naselbina; poznorimsko najdišče (ostanki arhitekture, grobišče) je tudi okoli cerkve sv. Martina (RNKD ev. št. 5313), kjer so bili najdeni tudi zgodnesrednjeveški grobovi, iz zgodnjega srednjega veka pa je tudi nekropola Rožičev vrt (RNKD ev. št. 5314) severozahodno od cerkve proti strugi Završnice.

Nekdanje obcestno naselje na obeh straneh mostu, pod katerim je bilo tudi več mlinov in žag, se je šele v 20. stoletju razširilo proti Potokom ter na ravnino proti Savi in proti Žirovnici, s katero se danes že stika. Od starejšega stavbnega fonda velja omeniti hišo št. 51 s portalom iz leta 1828 (RNKD ev. št. 18109) ter skupino stavb ob cesti na desnem bregu Završnice: hišo št. 71 (RNKD ev. št. 28808) s polkrožnim kamnitim portalom iz tufa, propadajočo sosednjo hišo št. 70 s kamnitim portalom in okenskimi okvirji ter mogočno Rožičevo domačijo nasproti nje, ki se je po dograditvi nadomestne stavbe že spremenila v žalostno razvalino.

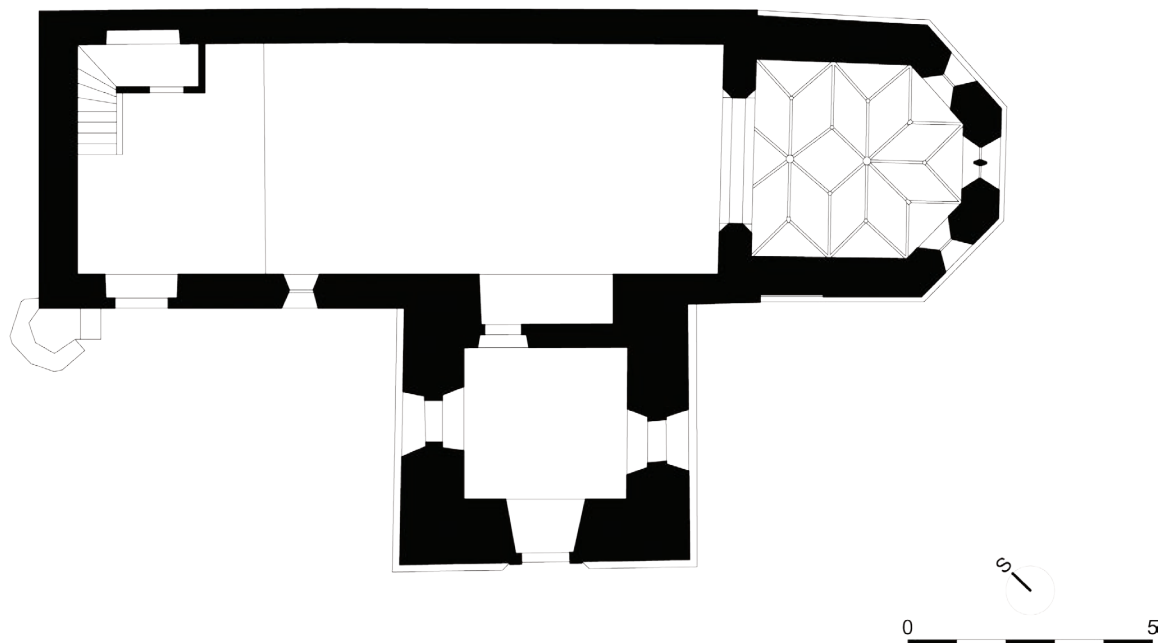
Podružnična cerkev sv. Martina

(župnija Breznica)

RNKD ev. št. 1672.

Legra

Proti jugovzhodu obrnjena cerkev stoji na obzidanem zemljišču v jugovzhodnem delu naselja. Prvotno je stala popolnoma na samem ob cesti med Mostami in Žirovnico in je spadala pod slednjo, zato se tako v arhivskih virih kakor tudi v starejši strokovni literaturi večinoma

navaja kot cerkev sv. Martina v Žirovnici. Ob cerkvi so postavljeni trije veliki kamniti bloki iz rimskega časa, najdeni ob gradnji ceste leta 1969.

Zgodovinski podatki

Cerkev se prvič omenja v radovljiški matrikuli leta 1468. Leta 1631 je vizitator škof Scarlich ukazal narediti za veliki oltar nov nastavek, stranska oltarja sv. Marije Magdalene ter sv. Janeza in Pavla pa odstraniti, ker sta imela preozki menzi; v severni steni ladje naj bi naredili novo okno. Leta 1657 je imel veliki oltar nov nastavek in antependij, tudi Magdalenin oltar na severni strani slavloloka so naredili na novo, južni stranski oltar pa so prav tako nameravali obnoviti in vanj postavili le enega od kipov patronov, ki sta dotlej stala ob Marijinem kipu; vizitator tega ni dovolil, ker bi bilo proti škofovemu ukazu in ker bi bil oltar disproporcioniran. Ker je postalo okno za oltarjem nekoristno, ga je predlagal zazidati in narediti novo na južni strani prezbiterja. Tudi okna v severni steni ladje niso naredili, ampak je dala soseska leta 1640 tu naslikati zgodbo sv. Treh kraljev,

ki so bili vsi upodobljeni kot črnici. Nad vrati je imela cerkev lesen pevski kor, pred njimi pa zidano lopo. Lesen zvonik z dvema zvonovoma je stal na strehi nad ladjo. Tudi leta 1685 je imela cerkev še lesen nadstrešni zvonik, na novo pa je bila sezidana obokana zakristija z dvema oknoma.

Leta 1902 so v prezbitერიju odkrili srednjeveške freske, prebeljene po letu 1657, ko je vizitator zapisal, da je prezbitერიj ves poslikan s starimi slikarijami; leta 1906 jih je očistil in deloma restavriral Matej Stern. Leta 1981 so cerkev prenavljali in pri tem uničili cerkveno lopo; tudi freska Poklona sv. Treh kraljev na severni steni ladje je takrat padla s stene in se sesula. V letih 2010–2011 je bilo odkrito dotlej zazidano srednje okno v prezbitერიju in obnovljena poslikava njegovih ostenij oz. celotnega oltarnega zaključka.

Arhitektura

Cerkev sestavljajo pravokotna ladja, v katero je zdaj vključena tudi nekdanja odprta lopa, nekoliko ožji tristrano zaključen prezbitერიj in mogočen zvonik, postavljen ob vzhodnem koncu južne stene ladje. 189

Trikotno zaključeno fasado členita le v nadstropju okroglo okno z lijakastim ostenjem, poslikanim z rustiko, in v čelu pokončna lina; tudi nekdanja lopa je bila na zahodno stran zaprta. Na jugozahodnem vogalu stoji mnogokotna kelihasta zunanja prižnica s konkavno usločnimi stranicami; pokriva jo piramidasta skodlasta streha. V južni steni ladje je ob vogalni prižnici polkrožno zaključen vhod z maltasto obrobo iz rustike, nekoč arkada cerkvene lope, desno od njega pa polkrožno zaključeno okno z lijakastim ostenjem. Zvonik kvadratnega tlorisa s pristrešenim podzidkom ima v južni steni pravokoten kamnit portal neorenesančnih oblik iz leta 1906, v pritličju bočnih sten pa kvadratni okni; tik nad zahodnim je še pokončno pravokotno okno, nad vzhodnim pa vrata v zvonik, nekdanj dostopna po lesenih stopnicah. Pritličje in nadstropje z zvonovi sta oddeljeni s kamnitima venčnima zidcema, vmes je še en horizontalni pas samo naslikan; vogali so poslikani s pasom rumene rustike. Enojne zvonove line so obrobene z okvirji iz tufa s poudarjenimi bazami in sklepniki. Zvonik je pokrit s pločevinasto zvonasto-čebulasto-laternasto streho zrelobaročnih oblik.

Prezbitერიj obteka pristrešen podzidek. V južni steni je viden zazidan vhod s kamnitim pragom. V stenah oltarnega zaključka so tri visoka zašiljena okna z lijakastimi ostenji, poslikanimi z rumeno rustiko; ožji stranski imata v vrhovih ostanke krogovičja, širše srednje je dvojno in ima krogovičje v celoti ohranjeno. Okni v poševnicah prezbitერიja sta domišljajska rekonstrukcija, saj sta bili najprej barokizirani, nato pa regotizirani (Vurnik), zato se ni od originalnih nič ohranilo. Severna stran cerkve je zdaj brez odprtín; v steni ladje so vidni sledovi dveh zazidanih oken.

Škatlasta ladja je pokrita z ometanim ravnim stropom; ob fasadi je pevski kor, vpet v bočni steni, s stopnicami v severnem kotu. Nekdanji pevski kor je segal tudi nad vhodno lopo, ki se je odpirala v ladjo s pravokotnim renesančnim portalom iz tufa (zdaj pri Sv. Lovrencu nad Zabreznico) in dvema prečnima pravokotnima oknoma. V južni steni ladje je pred prezbiterijem globoka polkrožno zaključena niša s profiliranima kapiteljnima vencema; v njej je desno prehod v zakristijo.

190 Iz ladje vodi v prezbiterij visok zašiljen slavolok s porezom na ajdovo zrno. Prezbiterij je nastal med letoma 1430 in 1450 in je eden najstarejših gorenjskih gotskih oltarnih prostorov s komplicirano obočno shemo. Pokriva ga zvezdasto rebrast obok v dveh polah s triosminskim zaključkom; rebra rastejo iz piramidastih konzol, zgoraj zaključenih z dvojnimi prstanom in konkavno usločnim grlom. Stičišči reber v temenu poudarjata diskasta sklepnika, vzhodni je okrašen z reliefno osmerokrako zvezdo, na zahodnem je naslikan plug (?); v drugih sečiščih so manjši sklepniki v obliki ščitov ali okroglih plošč, na nekaterih so šesterokrake reliefne zvezde.

Poslikava

192 Poslikava prezbiterija in slavoločne stene iz okoli 1450–1455 je delo slikarja, ki je bil po njej poimenovan z zasilnim imenom Žirovniški mojster. Na zunanji strani slavoloka je v zgornjem delu naslikano Oznanjenje: na levi strani kleči ob bralnem pultu Marija, proti kateri leti golob sv. Duha, Bog Oče pa ji pošilja Kristusa otroka s križem, desno je nadangel Gabriel z napisnim trakom; v temenu slavoloka je naslikana Veronika s prtom. Slavoločno odprtino obdaja oblačkasta bordura; ohranjeni fragment poslikave spodnjega pasu na severni strani je ikonografsko težko opredeljiv (morda Vstali Kristus oz. Noli me tangere). Vzdolžni steni prezbiterija krasijo nad naslikanim pritličnim zastorom mučeništva apostolov, razvrščena v tri horizontalne pasove. V zahodni poli severne stene je v podločju oboka naslikano Mučeništvo 197, 194 sv. Mateja, v srednjem pasu Mučeništvo sv. Tomaža in v spodnjem Mučeništvo sv. Petra; v so- 193, 198 sednjem polju si od zgoraj sledijo mučeništva sv. Simona, sv. Jakoba mlajšega in sv. Andreja. 195, 191 V vzhodni poli južne stene so naslikana mučeništva sv. Jude Tadeja, sv. Filipa in sv. Jakoba 199, 196 starejšega. Poslikavo zahodne pole južne stene je uničilo pozneje prebito okno, zato mučeništva sv. Janeza Evangelista, sv. Matije in sv. Jerneja manjkajo; viden je le vrh zgornjega prizora s kraljem, ki meče kamen. Na oboku je v osrednjem polju naslikan Kristus v mandorli, obdajajo ga angeli (deloma z *Arma Christi*) in simboli evangelistov, v trikotnem polju ob slavoločni steni je upodobljen Kristus Sodnik (iz ust mu štrlita lilija in meč) kot nadaljevanje prizora Poslednje sodbe na notranji strani slavoločne stene: ob njem sta angela s trobentama, spodaj pa Marija in Janez Krstnik z apostoli. V spodnjem delu so levo (na Kristusovi desni) pravični in nasproti pogubljeni. V podločju slavoloka je naslikan motiv Jesejeve korenike:

med vitičjem so dopasni liki prerokov z napisnimi svitki v rokah (Izaija, Jeremija, Ezekijel, 201, 202
Danijel itd., imena so danes večinoma neberljiva). V ostenju srednjega okna sta naslikani
celopostavni sv. Barbara in sv. Katarina, pod vsemi tremi okni pa je pas devetih kvadratnih
svetniških »portretov«: pod severnim so sv. Frančišek Asiški, sv. Lovrenc in sv. Štefan, pod
južnim sv. Ožbalt, sv. Ahac in sv. Erazem, pod srednjim pa sv. Lucija, sv. Apolonija in čisto 200
na sredi neprepoznavna kraljica.

Oprema

V cerkvi je danes en sam oltar, pa še tega so pregnali iz prezbiterija in stoji ob severni 203
steni ladje. Iz predele izstopata prizmatična podstavka stebrov, okrašena spredaj s Kristu-
sovim in Marijinim monogramom. Stebra, obdana v spodnjem delu z vinsko trto, zgoraj pa s
prepletom trakaste vegetabilne ornamentike, obstopata srednjo nišo in nosita ravno ogredje,
dopolnjeno z zobnikom in kapljičastimi rozetami. Ob stebrih sta školjkasto zaključeni kon-
zolni krilni niši. Atika v pomanjšanem merilu ponavlja glavnino, le da sta namesto niš tu ob
straneh hrustančasta loka; nad ogredjem atike se nastavek sklene z volutastima pristreškoma
in s srednjim nastavkom, na katerem je v vencu žarkov Božje oko. Raznoliki ornamentiki se
pridružujejo številne dekorativne angelske glavice. Figuralno skupino v tronu s sv. Marti-
nom, ki deli plašč z beračem (v. 68, š. 60 cm), obdajata v levi niši sv. Simon in v desni
niši sv. Jakob starejši (oba v. 75 cm); v niši atike je Brezmadežna (v. 63 cm), ob njej
sta levo sv. Rok (v. 53 cm) in desno sv. Boštjan (v. 65 cm). Pred stranskima kipoma v atiki
stojita še dva angela, dva angelca pa sedita na njenem ogredju. Plastiki v osrednjih nišah,
sv. Martin in Brezmadežna, sta »dopolnili« oltar leta 1907; naredil ju je Andrej Rovšek.
Na plitvi menzi v niši ob zakristijskih vratih stoji kamnita reliefna Marija Pomagaj, delo 205
Jožefa Pavlina, dokončano po njegovi smrti (v. 114, š. 94, g. 24 cm). Relief so leta 1917
postavili v takrat obnovljeno Žumrovo kapelico v Mostah; ko so jo leta 1953 ali 1954 zaradi
širjenja ceste podrli, so ga rešili v cerkev sv. Martina.

Na severni steni ladje visi slika Sv. Martin na konju deli plašč z beračem (o. na lesu, 72 206
x 131 cm), nekdanji antependij velikega oltarja. Slika se datira v konec 17. stoletja in
previdno postavlja v krog Valvasorjevega sodelavca Jerneja Ramschissla.

Sliki *Noli me tangere* in Sv. Janez in Pavel sta delo Mateja Sternena iz leta 1906 (obe o. 204
pl., 121 x 71 cm). Sliki sta zamenjali lesena kipa v nekdanjih Vurnikovih stranskih oltarjih
ob slavoločni steni.

Križev pot (o. na plošči, 35 x 27 cm) je delo Lojzeta Čemažarja; kot 15. postaja mu je dodan
prizor *Noli me tangere*.

Na južni steni ladje visi procesijsko razpelo (v. korpusa 56 cm).

Bandero, hranjeno v župnijski cerkvi na Breznici, ima sliko Antona Jebačina iz leta 1902 (o. pl., 115 x 80 cm): na sprednji strani je sv. Martin kot škof na oblakih, pod njim veduta Žirovnice s cerkvijo in prizor s sv. Martinom, ki deli plašč z beračem (sign. in dat. desno spodaj), zadaj *Noli me tangere*.

Veliki zvon je bil ulit pri Kranjski industrijski družbi na Jesenicah leta 1922, mali leta 1931 v Šentvidu nad Ljubljano.

Viri: Vizitacije 1657, 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 135; Franciscejski kataster, L 248 (Žirovnica) 04; Steletovi zapiski 1910, 1923, 1925, 1926, 1935, 1947; Cevčevi zapiski 1950; Popisi 1954; Kronika Breznica 1956.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 794; LAVTIŽAR 1897, str. 47-48; HAUSER 1906; GRUDEN 1908, str. 115, 117, 118; STELE 1930, str. 75, 77; CEVC 1957/1958, str. 21; ROZMAN 1964, str. 13-14; STELE 1969, passim; STELE 1972, str. CXIV, sl. 72; KOMELJ 1973, str. 203, 279; HÖFLER 1985, str. 38 sl.; HÖFLER 1988, str. 218-219; LAVRIČ 1990, str. 185-186; *Šematizem* 1993, str. 87; RESMAN 2001; HÖFLER 1996, str. 192-194; *Občina Jesenice* 1998, str. 21; VODNIK 1998, kat. št. 31, 93, 152; SOKLIČ 2000, str. 75-76; POTOKAR 2002, str. 65; KRIŽNAR 2006, str. 75-77, 106, 301; LAVRIČ 2007, str. 142-143.

Spomenik talcem

RNKD ev. št. 5304.

- 207 Spomenik stoji ob stari cesti Žirovnica-Jesenice pred mostom čez Završnico. Na kraju, kjer so Nemci kot povračilo za požig železniškega mostu leta 1942 ustrelili 29 talcev, so bili leta 1948 na obcestni zid postavljeni nagrobniki in na skalah nad cesto pritrjen križ. Ta je bil kmalu odstranjen, leta 1975 pa so spomenik preuredili po zamisli Vlasta Kopača: nagrobnike so zamenjali kamniti kvadri z vklesanimi imeni talcev, spomenik je bil dopolnjen z bronastim kipom talca, delom Jake Torkarja (leta 2008 ukraden in naslednje leto nadomeščen s kopijo Evgena Guština), in kamnitim napisnim blokom.
- 208

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 32; PAMIĆ 2006 a.

190

191

192

193

194

195

196

197

198

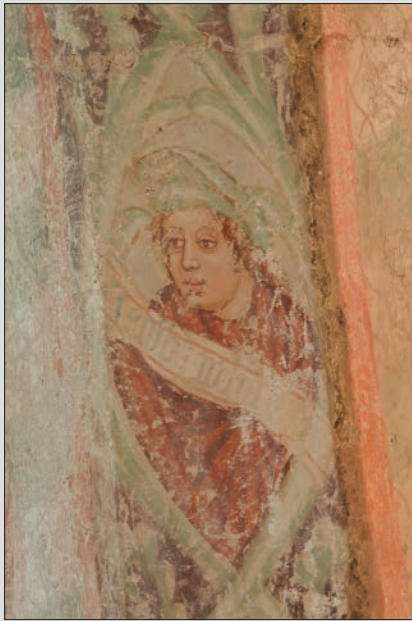

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

PLANINA POD GOLICO

občina
Jesenice

Razloženo naselje (starejša toponima Rovte, Sv. Križ) na prisojnih pobočjih v zahodnem delu Karavank. Jedro vasi je ob župnijski cerkvi sv. Križa, naselje pa se razteza tudi na obeh straneh potoka Jesenica. Nastanek in zgodovina kraja sta tesno povezana z rudarstvom in fužinarstvom, ki se tod omenjata že v 14. stoletju; v 16. stoletju so fužine preselili na Jesenice, rudarstvo na Planini pa je zamrlo šele leta 1907 (ostanki rudarskih rovov blizu Savskih jam). Razvoj turizma je narekoval gradnjo gostišč, počitniških vil in hotela Dom pod Golico (RNKD ev. št. 14992), prvotno Boštjanovega hotela, ki ga je v letih 1925–1928 po lastnih načrtih v značilnem alpskem slogu postavil Boštjan Belcijan. Na Planini in bližnjih vrhovih (Golica, Rožca in Črni vrh) je več planinskih koč in domov.

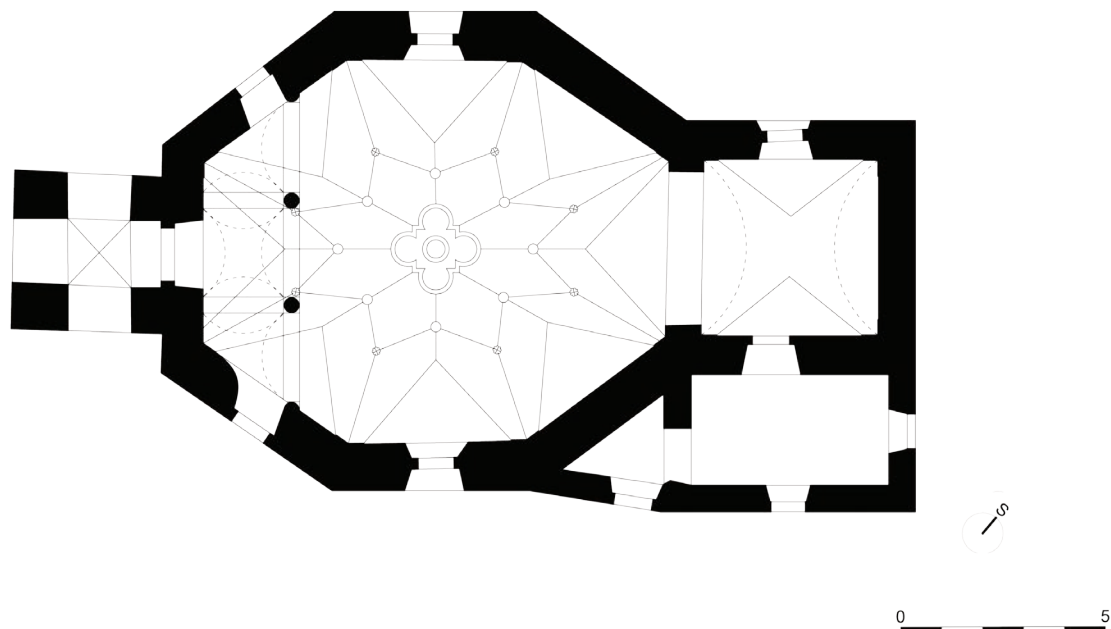
Župnijska cerkev sv. Križa
(župnija Sv. Križ nad Jesenicami)
RNKD ev. št. 2398.

Lega

Proti severovzhodu obrnjena cerkev stoji na zahodnem robu naselja pod Golico, ob vznožju Črnega vrha; na severozahodni strani je ob njej obzidano pokopališče.

Zgodovinski podatki

Nastanek cerkve je povezan z družino Bucelleni iz Bergama, ki je v 16. stoletju dobila v last rudnike na Planini in postavila fužine na Savi, Javorniku in Plavžu. Za duhovno oskrbo rudarjev in fužinarjev je v 17. stoletju na svojih posestih zgradila tri cerkve, zadnjo na Planini. Cerkev so nameravali postaviti Pavel, Horacij in Justina Bucelleni že v zgodnjem 17. stoletju: prostor zanjo je leta 1624 s križem zaznamoval ljubljanski škof Tomaž Hren, vendar sta jo šele leta 1683 zgradila brata Janez Andrej in Oktavij, ljubljanski stolni prošt. Podatke o začetkih

cerkve sporočata v ladji vzdani napisni plošči. Po njih bi sodili, da je bila posvečena leta 1683, a vizitacijski zapisnik iz leta 1685 govori, da je cerkev dokončana, obokana in opremljena, da pa na posvetitev še čaka; Valvasor piše, da jo je leta 1685 posvetil škof Herberstein. Gradnja cerkve je sovpadla z zmago nad Turki pri Dunaju (1683), kar je obeleženo na spominski plošči kot posebnega spomina vreden dogodek.

Cerkev je imela sprva namesto zvonika le nadstrešni stolpič, bila je brez zakristije; do sredine 19. stoletja je imela en sam oltar s skupino Križanja. Ker je bila stavba vse bolj zanemarjena, jo je leta 1780 škofija ukazala zapreti in zahtevala, da se obnovi. Za obnovo je leta 1786 poskrbel novi patron cerkve Valentin Ruard, tedanji lastnik fužin na Savi, ki je dal stavbi prizidati zvonik in zakristijo. Leta 1842 je cerkev dobila popolnoma novo streho. Potem ko je bila pri cerkvi, dotlej podružnici jeseniške župnije, leta 1844 ustanovljena samostojna lokalija (odobrena že 1785), so začeli cerkev preurejati in dopolnjevati njeno opremo. Leta 1845 so postavili cerkvene klopi in dva stranska oltarja, 1846 so položili kamnit tlak in oskrbeli nov križev pot, 1847 so nabavili novo prižnico z dostopom iz zakristije, ki so

jo zato podaljšali. Leta 1852 so zgradili pevski kor in ga nato opremili z orglami (iz leta 1853), ki so jih kupili na Bohinjski Beli. Leta 1858 so pri ljubljanskem livarju Antonu Samassi naročili dva zvonova in ob tej priložnosti prekrili zvonik z »baročno« streho. Istega leta je prezbitერიj rokodelsko preslikal mojster Muhovec z Rodin. Okoli 1874 je dal administrator Janez Dolničar pod korom namesto okna napraviti stranska vrata v cerkev. Leta 1899, ko je bila lokalija povišana v župnijo, so v prezbitერიju položili šamotne tlakovce. Zadnjo preslikavo prezbitერიja je leta 1973 izvedel akademski slikar in restavrator Izidor Mole. Po potresu leta 1998 je bila cerkev v celoti obnovljena in 2002 blagoslovljena. Leta 2004 je delavnica Močnik iz Cerkelj na Gorenjskem izdelala nove orgle.

Ohranjene votivne slike kažejo, da je bila cerkev sv. Križa milostni kraj, potrjen s čudeži.

Arhitektura

Jedro stavbe je v tlorisu zasnovano kot razpotegnjen oktagon, ki se na vzhodni strani podaljšuje v prezbitერიj kvadratnega tlorisa z ob južni stranici prizidano pravokotno zakristijo (ta je s trikotno pazduho dodatno podaljšana do jugovzhodne stranice ladje), na zahodni strani pa v pred fasado prizidan zvonik z zvonico v pritličju. Stavbo obteka profiliran podstrešni venec, gladke, nečlenjene zidove poživljajo le okenske odprtine in vrata ter z barvo poudarjeni vogali stavbnih enot (razen zvonika) in okenskih ostenij. Ladja ima dve veliki pravokotni okni v vzdolžnih stenah in eno manjše na severni strani nasproti južnega vhoda, prezbitერიj pa lunetni okni na vzhodni in južni strani (južno se zdaj odpira v zgornjo zakristijo, zato se ponovi na njeni zunanji steni), medtem ko je bilo enako oblikovano severno okno leta 1872 nadomeščeno s pravokotnim. Stranski vhod v ladjo in vhod v zakristijo sta na južni strani cerkve, oba imata preprost pravokoten portal iz peraškega kamna (zakristijski je obogaten z nadstreškom). Ladjo prekriva visoka šotorasta streha, nižji prezbitერიj s prizidki pa dvokapna tegolasta (prej skodlasta) streha na čop, ki se na južni strani spušča navzdol skoraj do sredine ladje. Zahodno pročelje obvladuje z zvonasto-laternasto skodlasto streho krit zvonik, predrt v zgornjih etažah z linami in okni (tudi slepimi), v pritličju pa z arkadami, ki skozi križno obokano zvonico vodijo do glavnih vrat. Glavni vhod ima z rozetami okrašen pravokoten portal iz zelenega kamna, ki pa je deloma zazidan z ostenjem mlajšega zvonika. Zapirajo ga lepa kovana mrežasta vrata. Notranjščina je enovita, pregledna in svetla. Členjena je s plitvimi pilastri v vogalih in s poudarjenim profiliranim venčnim zidcem, ki jo v celoti obteka. Nad njim se v ladji razpenja plitev kupolast obok s sosvodnicami, v prezbitერიju pa križni obok. Ladijski svod je preprežen s tankim paličastim štukom, ki posnema zvezdasto obočno shemo, a ima le dekorativno funkcijo. Stičišča štukiranih paličastih »reber« krasijo ploskoviti medaljoni v obliki deteljice in sonca, teme pa četverolist z vrisanim krogom (odprtino); krog se ponovi tudi v svodnih kapah. Na

vrhu sosvodnic prehaja paličevje v biserni niz. Gre za udomačeno, na staro grebenje spominjajočo varianto štukature, aplicirano na moderno centralizirano, po italijanskih vzorih oblikovano stavbno telo, kakršno je v slovenski prostor sredi 17. stoletja uvedla cerkev sv. Jožefa nad Preserjem. V zahodnem delu ladje je vzdian pevski kor, oprt na štiri kamnite stebre. Ladjo povezuje s prezbiterijem visok slavolok, ki izstopa le z okrepljenima pilastroma in oprogom. V prezbiteriju je na južni strani vhod v zakristijo, nad njim pa (nekdaj zunanje) lunetno okno, ki se odpira v zgornjo zakristijo (ta funkcionira kot empora, uporablja pa se za hrambo cerkvenih rekvizitov). Cerkev je tlakovana z marmornatimi ploščami.

Poslikava

Prezbiterij so verjetno šele v času ustanovitve lokalije poslikali s prizori, med katerimi se na eni od sten omenja Pavlovo spreobrnjenje, leta 1858 pa ga je v celoti rokodelsko poslikal mojster Muhovec z Rodin. Freske na stenah so bile ob zadnji obnovi pobeljene in se danes fragmentarno kažejo izpod beleža: ob severnem in južnem oknu štirje cerkveni očetje ali, verjetneje, cerkveni pisatelji (po ohranjenih detajlih bi bilo mogoče pogojno identificirati sv. Karla Boromejskega in Bonaventuro), na slavoločnih pilastrih nadangel Mihael na severni in sv. Marjeta na južni strani. Obok je leta 1973 po starih motivih na novo poslikal Izidor Mole. Upodobitve predstavljajo na oboku Vnebohod, na slavoločni oproggi Jakobove sanje, Jagnje božje in Abrahamovo darovanje Izaka, v lunetnih poljih severno Obujenje mladeniča iz Naina, južno Kristusa s Samarijanko pri vodnjaku, na vzhodni steni ob oknu pa Mojzesovo izbitje vode iz skale, angela s Kristusovim monogramom in Izvirni greh. Slikar se je podpisal v spodnjem desnem kotu Obujenja: *I. Molè 73*.

Oprema

214 Veliki oltar sv. Križa ponazarja Golgoto z velikim lesenim Križanim, ob katerem stojita na palmetastih kamnitih podstavkih Marija in Janez, Marija Magdalena pa kleči na »skali« in objema vzhodni križ. Mavčni kipi nadnaravne velikosti (v. ok. 200 cm) so bili prvotno beli, zdaj so polihromirani. Slogovno kažejo na konec 18. stoletja. Skupino križanja so sredi 19. stoletja obdali z lesenimi ovalnimi medaljoni, poslikanimi s prizori petnajstih skrivnosti rožnega venca (od leve navzgor teče veseli del, od desne žalostni, na sredini pa od leve proti desni častitljivi). Medaljone dopolnjujeta žarkasto uokvirjena tonda z upodobitvijo *Arma Christi* (z datacijo 1851), ki visita ob Kristusu pod prečnim tramom križa (morda kot asociacija na sonce in luno, ki sta navadno spremljala Križanje, ali pa namig na Kristusa kot *Sol Iustitiae*, prim. Mal 3,20); na desnem držita dva putta Veronikin prst (*Vera icon*), na levem pa prtič s peterimi Kristusovimi ranami. Sličice razkrivajo roko Layerjevega učenca Mateja Goričnika. Oltarna

menza je zidana in obložena z rjavkasto jeseniško brečo; antependij poživljajo kasetna polja s črnimi rozetami in prav tak križ v središčni kartuši. Preprost lesen tabernakelj (s kelihom na vratcih), ki ga spremljata angela adoranta, je delo radovljiške Vurnikove delavnice iz poznega 19. stoletja (prejšnji na vreteno se odtlej uporablja za božji grob). Do zadnje obnove cerkve sta ob oltarju stala lesena obhodna loka, na katerih sta bili pritrjeni sliki Srca Marijinega in Srca Jezusovega, ki zdaj krasita menzi stranskih oltarjev.

Stranska oltarja so v čast sv. Justini in angelom varuhom postavili leta 1845 iz ostankov nekdanjih oltarjev cerkve sv. Barbare na Plavžu (podrte ob koncu 18. stoletja). Predela, stebra in krili obeh nastavkov so kamniti, drugi deli so iz rjavo pobarvane mase oz. zidani. Ploskovita oltarja sta prislonjena k zidu na sprednjih stranicah oktogona. Centralni del z osrednjo sliko opirata po dva stebra, zraven stojita na konzolah, pritrjenih na zid, kipa, visoka netektonska atika, zapolnjena z ovalno sliko, se izteka v volutah s sedečima kipoma. Sarkofagasta menza je zidana in neokrašena. Preproste plastike (v. 105 cm, v atiki v. 84 cm) iz srede 19. stoletja se navezujejo na baročno tradicijo. V severnem oltarju je bila do začetka 20. stoletja v osrednji niši slika sv. Justine, delo Jožefa Egartnerja iz 1845 (zdaj v župnišču), po ustanovitvi dekliške Marijine družbe na začetku 20. stoletja so jo nadomestili z Brezmadežno (o. pl., 160 x 81 cm) iz ok. 1911, izpod čopiča dunajskega slikarja Josefa Kleinerta. Tudi slika sv. Helene s križem (o. pl., 75 x 51 cm) v atiki kaže na Egartnerja. Kipa na konzolah predstavljata sv. Barbaro in Lucijo, na volutah pa sv. Janeza Evangelista in Marka. Na menzi je (namesto nekdanje Škapulirske Matere božje) nameščena Langusova slika Srce Marijino (o. pl., 60 x 45 cm), signirana in datirana *ML. 18/50*. Oltar angelov varuhov na južni strani ima sliko angela z otrokom (o. pl., 167 x 81 cm), ki je delo Jožefa Egartnerja iz leta 1845. Njegovo naj bi bilo tudi Mučeništvo sv. Andreja (o. pl., 75 x 51 cm) v atiki, ki ga je cerkvi podaril prvi lokalist Andrej Smole. Nastavek spremljajo kipi sv. Antona Puščavnika in Florijana na konzolah ter sv. Luka in Mateja v atiki. Na menzi stoji (namesto nekdanje slike sv. Jožefa) Langusova slika Srce Jezusovo (o. pl., 60 x 45 cm).

Daritveni oltar je bil postavljen po drugem vatikanskem koncilu in je izdelan iz stebričev obhajilne mize. Ta je bila deloma uporabljena tudi za ambon, deloma pa še stoji.

V cerkvi so tri bandera iz rdečega damasta, na večjem je slika Pietà in sv. Barbare (o. pl., 100 x 80 cm), na manjših slika Križanega, zadaj kelih s hostijo, in Žalostne Matere božje, zadaj monštranca (obe o. pl., 35 x 24 cm). Bandero iz bele svile je vezeno z ornamentami in središčnim Kristusovim monogramom, dve manjši beli banderi imata sliki Jagnjeta božjega, na enem je zadaj monštranca, na drugem kelih s hostijo (obe o. pl., 31 x 25 cm). Vsa so novejša, iz 20. stoletja. Relikviarij sv. Križa s poznobaročnimi in klasicističnimi ornamentami je iz konca 18. stoletja. V zgornji zakristiji je lesen križ z orodji Kristusovega mučeništva.

222 Cerkev ima večjo zbirko starejših mašnih plaščev. Izstopajo damastni mašni plašč s cvetličnimi vzorci iz ok. 1800 ter dva žametna iz 19. stoletja, rdeč z vezenimi orodji Kristusovega mučeništva (*Arma Christi*) ter zelen z vezenimi rožami in »veduto« Savskih jam.

Prvotno lepo rezljano prižnico na evangeljski strani ladje so leta 1847 zaradi dotrajanosti nadomestili z novo, postavljeno na listni strani pred slavolokom in dostopno iz zakristije. Je belo pobarvana in ima reducirano pozlačeno okrasje. Parapet kancele z rahlo usločenimi stranicami ima na vogalnih pilastrih dekorativno vitičasto aplikacijo, v srednjem polju simbole vere, upanja in ljubezni, na hrbtišču Ime Jezusovo, pod streho goloba sv. Duha, na strehi, obrobljeni s poenostavljeno draperijo in lambrekini, pa kip Dobrega pastirja, dva angelca in tabli postave, pred katerima sta prekrížana meč in oljčna vejica.

Spovednico je izdelal mizar Skrbinc iz Vižmarij po naročilu Karla Noota, generalnega ravnatelja Kranjske industrijske družbe na Jesenicah. Donatorja sporoča napis nad vrati: *DAROVAL gen. ravnatelj K. I. D. g. Kar. Noot 1937.*

Krstni kamen stoji v ladji na evangeljski strani slavoloka (prej je stal ob glavnem vhodu). Stebrič s kotlico iz zelenega kamna ima pozlačen bakren pokrov; namesto nekdanjega lesenega pokrova s kipom Janeza Krstnika (pozneje sv. Duha) rabi kot hranišče za krstne rekvizite zdaj na zid pritrjena kovinska omarica.

219 Križev pot je iz leta 1846. Slike (o. pl., 74 x 61 cm) so uokvirjene. Kmečko ekspresivno delo kaže na roko radovljiškega mojstra Mateja Goričnika.

220 Božji grob sestavljajo kip mrtvega Kristusa v grobu, ki ima v ozadju naslikan Jeruzalem s Kalvarijo (postavljajo ga k oltarju na evangeljski strani ladje), tabernakelj na vreteno s pečatom S.P.Q. R., dva rimska vojščaka (kulisi) in lesen antependij z upodobitvijo treh Marij ob grobu. Slike so delo Mateja Goričnika (sreda 18. stoletja). K velikonočni opremi sodijo še dva kipa Vstalega Zveličarja (eden poznobaročen in eden novejši) in že omenjeni vstajenjski banderci z vezenim Božjim jagnjetom.

V ladji sta vzdani dve spominski napisni plošči iz črnega marmorja. Prva, na južni strani, sporoča: *ANNO SALVTIS M.D.C.XXIIII. / HIC LOCVS PER S. CRVCIS POSITIONEM A CELS: PRINCIPE EPI-SCOPO THOMA KREN PRO STRVCTVRA HVIVS TEMPLI DESIGNATVS FVIT. QVO EXTRVCTO ET FVNDATO. A CELS: PRINCIPE EPISCOPO SIGISMVNDO CHRISTOPHORO EX COMITIBVS AB HERBERSTAIN SOLEMNI RITV CONSECRATVM EST. / QVIDQVID ORANTES PETITIS. ACCIPIETIS ET FIET VOBIS.*

Na drugi plošči, vzdani na severni strani ladje, je napis: *ANNO SALVTIS M.D.C.LXXXIII. / SEDENTE INNOCENTIO XI. ROM: PONTIFICE. IMPERANTE LEOPOLDO AVSTRIACO ROM: IMPERATORE. SOLVTA DEI MANV VIENNA AB IMMANI TVRCARVM OBSIDIONE. TEMPLVM HOC AB OCTAVIO CATHED: ECCL: LABAC: PRAEPOSITO ET IOA: ANDREA BVCELLINI FRATRIBVS LIB: BAR: DÑIS IN SAVA. IAM PRIDEM AB IPSORVM ANTENATIS IN VOTIS HABITVM AD HONOREM EXALTATIONIS S. CRVCIS S. ANGELI CVSTODIS. ET S. IVSTINAE VIRG:*

ET MART: A FVNDAMENTIS EXTRVCTVM EST. / NIHIL PERDITVR. QVOD OFFERTVR SVPERIS / HIS MVLTA SI DEDERIS. PLVRA RECIPIES.

Tretja kamnita plošča je bila vzidana ob pevskem koru po zadnji obnovi cerkve leta 2002: *PO POTRESU LETA 1998 JE BILA CERKEV V CELOTI OBNOVLJENA IN BLAGOSLOVLJENA V GOSPODOVEM LETU 2002.* Orgelsko omaro novih orgel iz leta 2004 je naredil domači mizar Andrej Maver, ki je po predlogi domačega slikarja Romana Savinška oblikoval tudi korno ograjo. Na omari in ograji so kipi dveh puttov s trobento in Davida s harfo, ki so krasili stare, na Bohinjski Beli kupljene orgle. V zvoniku visijo štirje bronasti zvonovi, ki so se izmaknili odvzemu med prvo svetovno vojno. Velikega je ulil Anton Samassa v Ljubljani leta 1858, krasijo ga reliefi Križanja, Brezmadežne, sv. Jožefa z Detetom in sv. Florijana. Srednji zvon, prav tako iz Samassove livarne in iz leta 1858, ima reliefne podobe Križanja, Pietà, sv. Barbare in sv. Helene; mali zvon je v imenu dedičev Vincenca Samassa vlil Jožef Reiss leta 1815, krasijo ga Križanje, Marija in sv. Jožef. Najstarejši zvon, navček, je iz nekdanje cerkve na Plavžu; vlil ga je Elija Somrak leta 1616, nosi pa napis: *O IESV MAGISTER BONE PROPITIVS ESTO POPVLO TVO. AD LAUDEM IESU ET MARIAE M. K. P. R. CONSECR. LVCAS KOPRIVIZ F. F. ELIAS SOMBRAXH CIVIS LA. F. Ao. 1616.*

Župnišče

V župnišču je hranjenih več slik in kipov:

Sv. Justina (o. pl., 162 x 80 cm), delo Jožefa Egartnerja iz 1845 (signirana: *J. Egartner pinx. 1845.*), je bila do začetka 20. stoletja v severnem stranskem oltarju. 217

Sliki Jezus v ječi (o. pl., 49 x 38 cm) in Mati božja dobrega sveta z napisom *S. MARIA DE BONO CONSILIO* (o. pl., 46 x 37 cm), obe iz 19. stoletja, sta nekdanj kot pendanta viseli v cerkveni ladji pod spominskima ploščama.

Doprnski sliki Mati božja sedmerih žalosti (o. na lesu, 39 x 30 cm) in Trpeči Kristus s trnjevo krono (o. na lesu, 38 x 30 cm) iz 19. stoletja sta nekdanj viseli v prezbiteriju.

Marijino kronanje (o. pl., 60 x 45 cm), 19. stoletje, slikana po baročnih vzorih.

Sv. Ambrož (o. pl., 73 x 50 cm), 20. stoletje. 223

Mojzes sprejema tabli postave, obdan s simboli desetih božjih zapovedi (o. pl., 62 x 46 cm), 20. stoletje.

Juda Tadej (tempera, 60 x 40 cm), 20. stoletje.

Banderska slika (o. pl., 110 x 95 cm): Pietà na eni in Sv. Barbara, zavetnica rudarjev, na drugi strani (z motivom rudniškega rova na Savskih jamah), 19. stoletje. 221

Banderska slika (o. pl., 143 x 142 cm): na eni strani sv. Janez Nepomuk in Alojzij častita sv. Križ, na drugi sv. Florijan, začetek 20. stoletja.

Prapor s sliko (o. pl., 50 x 38 cm), Jezus pri zadnji večerji na eni in Marija Pomagaj na drugi

strani (spodaj desno signatura *Kolb*), začetek 20. stoletja.

Od votivnih slik, ki so nekdanj visele po cerkvi, so ohranjene tri:

Votivna podoba Jureta Smoleja (o. na lesu, 37 x 27 cm) predstavlja ženo in moža z dojenčkom v molitvi pred križanjsko skupino, spodaj napis: *jure Smolley, ie leto tabelzo Sen-/kei offrov, savol ene velike Gnade - / katero ie on sadobov de ie Nie-/gov otrak od te bolesni teh bod-/Laiov oSdraulen V LetV 1773.*

- 218 Votivna podoba (o. na lesu, 32 x 26 cm) kaže moža in ženo v molitvi h Križanemu za zdravje živine, spodaj napis: *EX VOTO 1779.*

Votivna podoba (o. na lesu, 33 x 23 cm) z upodobitvijo moža in žene z dojenčkom v molitvi pred križanjsko skupino, brez napisov (po Sedeju iz 1801).

Sv. Avguštin (les, v. 97 cm), kip iz kapelice sv. Avguština, 19. stoletje.

Pokopališče

RVNKD ev. št. 10068.

Na severozahodni strani cerkve leži vaško pokopališče, blagoslovljeno leta 1884, obzidano 1887, z mrtvašnico iz 1872 in z nekaj kvalitetnimi nagrobniki: npr. nagrobni spomenik padlim v prvi svetovni vojni, zidan iz klesancev in s črnomarmorno ploščo z imeni žrtev, in nagrobnik Joža Čopa (RVNKD ev. št. 5415), staroste slovenskih alpinistov in gorskih reševalcev (+ 1975), z njegovim poprsjem, odlitim po originalu Marjana Keršiča - Belača iz leta 1955. Korpus na pokopališkem križu je kvalitetno rezbarsko delo iz 19. stoletja.

Kapelica Bičanega Kristusa

RVNKD ev. št. 5447.

T. i. Čopova kapelica v grabnu pod cerkvijo sv. Križa, datirana v 18. stoletje, je stavba za-prtega tipa kvadratnega tlorisa, pokrita s skodlasto piramidasto streho, ki jo zaključuje kovinski angel s trobento. Notranjščino pokriva raven strop. Na menzi stoji baročni kip Kristusa ob stebru bičanja, po stenah vise sličice, mdr. 11 postaj križevega pota (kolorirana grafika, najbrž iz cerkve). Po izročilu naj bi bila ta kapelica ena od štirih podobnih; skupaj s cerkvijo bi lahko sestavljale pet postaj Jezusovega trpljenjskega pota (skrivnosti žalostnega dela rožnega venca), kar bi bilo verjetneje od izročila (po Pokornu), da je od vode navzgor proti cerkvi stalo štirinajst kapelic križevega pota.

Marijina kapelica

RVNKD ev. št. 5448.

Marijina (prvotno Jožefova) kapelica stoji pred Kopišarjevo hišo ob poti, ki se spušča k cerkvi sv. Križa. Stavba polodprtega tipa, pokrita s piramidasto skodlasto streho, s sledovi nekdanje poslikave je datirana v prvo polovico 19. stoletja. Nad menzo visi slika Srce Marijino (tisk), na levi, nepredrti steni votivna slika sv. Jožefa z Detetom, o. pl., v baročni maniri; v spodnjem delu slike prizor s ponesrečencem, ležečim ob kapelici z Marijino podobo. 225

Avguštinova kapelica

RNKD ev. št. 14991.

Kapelica sv. Avguština iz leta 1937 stoji v južnem delu naselja zahodno ob cesti na Jeseni- 224 ce. Stavba, zidana iz kamnitih klesancev, ima obliko rotunde, pokrita je s spodaj usločeno stožčasto streho in zaznamovana z napisom *Postavila A. W. in A. P. v spomin na 18. 5. 1937. Veleindustrialca Avgust Westen, predsednik Kranjske industrijske družbe, in Avgust Praprotnik, delničar, sta jo namreč dala postaviti v spomin na Praprotnikovo poroko, ki je bila omenjenega dne pri Sv. Križu. Načrt za kapelico je napravil inženir Sever (iz »Slograda«), sezidal pa jo je Boštjan Belcijan iz Komende. V kapeli je prvotno stal kip sv. Avguština (zdaj v župnišču), zdaj visi v njej slika Srca Jezusovega (tisk).*

Kapelica sv. Jožefa

RVNKD ev. št. 14996.

Kapelica »Pri mežnariji« sredi vasi, posvečena sv. Jožefu, je stavba zaprtega tipa, pokrita z dvokapno streho na čop; postavljena je bila tik pred drugo svetovno vojno. Gre za skeletno betonsko gradnjo s polnili, stene členijo plitve s segmentnim lokom sklenjene slepe niše. Notranjščino prekriva šotorast obok. V zidu nad vhodom je oblikovan križ, znotraj stoji kip sv. Jožefa iz časa postavitve kapele.

Znamenje

Pred hišo št. 37 stoji ob cesti majhno slopno znamenje; v polkrožno zaključenih nišah kockaste-ga nastavka so na lesenit naslikani Sv. Križ, Sv. Barbara, Sv. Jurij in Sv. Valentin; samouške podobe so signirane *Z. P. 90.*

Spomenik padlim v NOB

RVNKD ev. št. 26000.

Spomenik je bil postavljen leta 1954 ob cesti v severnem delu naselja. Sestavljata ga iz grobo obdelanih kamnov sezidan okrogel steber z vazo na vrhu in v »skalok« vziata spominska plošča z imeni žrtev.

Viri: Vizitacije 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 128; Franciscejski kataster, L 3 (Planina pod Golico) 06/07; ŽA Sv. Križ nad Jesenicami; ŠAL/Ž, fasc. 345: Sv. Križ nad Jesenicami; Pokornovi zapiski; Popisi 1954.

Literatura: VALVASOR 1689, 3, str. 394; LAVTIŽAR 1897, str. 141-143; ŠUMI 1957/1958, str. 176-178; CEVC 1966, str. 84, 87; ŠUMI 1969, str. 128, 135, 136; RESMAN 1977, str. 30; RESMAN 1978, str. 10-11; ZADRAVEC 1982, str. 133; HÖFLER 1988, str. 215; LAVRIČ 1988, str. 220; AMBROŽIČ 1993, str. 73, 107, 110, 148, 150, 164, 199; Šematizem 1993, str. 239; Planina 1994; BERGELJ 1996, str. 19-22, sl. 21-26; BENEDIK, KRALJ 1997, str. 389; Občina Jesenice 1998, str. 15; ŠUMI 2001, str. 31, 94; POTOKAR 2002, str. 60; TORKAR TAHIR 2003, str. 14, 18, 19; PAHOR 2005, str. 36, 38; PAHOR 2006, 1, str. 237, 241-242; 2, str. 45-46.

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

PLAVŠKI ROVT

občina
Jesenice

Gručasta vas (RNKD ev. št. 15007) z ohranjeno zasnovo iz konca 18. stoletja v prisojnem pobočju pod Golico na desnem bregu potoka Jesenica severno od Jesenic.

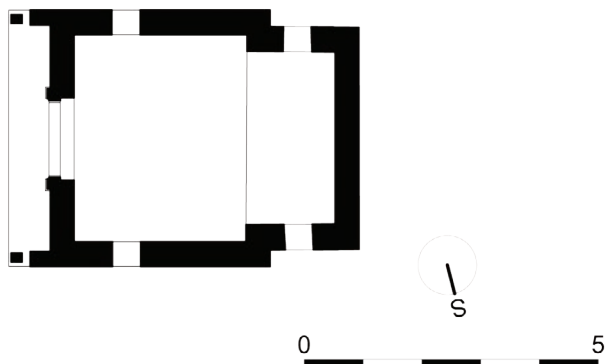
Marijina kapela

Marijina kapela je bila zgrajena leta 1999 na južnem robu vasi ob cesti na Jesenice. Ladja 226 kvadratnega tlorisa se zaključuje z ožjim in kratkim pravokotnim prezbiterijem. Pred vhodom v kapelo je plitvo preddverje. Stavba je pokrita z opečnato dvokapno streho na čop, ki ima nad fasado železen križ. Razsvetljuje jo po dvoje polkrožno zaključenih oken z ozko polico v ladji in prezbiteriju, izdelanih iz zelenega kamna. Iz enakega kamna je tudi polkrožni portal z vklesano letnico gradnje 1999. Vrata so kasetirana. Preprosta enoladijska stavba ima odprto, z lesom opaženo ostrešje. Na oltarni steni visi slika Fatimske Marije, delo Ivana Pengova ml., narejeno okoli leta 1965 za Marijin oltar v župnijski cerkvi na Jesenicah. Dekorativni okvir slike je verjetno nastal po načrtu Ivana Vurnika. Ob sliki sta še lesen tabernakelj in križ. Stena je v spodnjem delu razširjena, pod ozko polico je »omarica« za rekvizite. Menzo nadomešča lesena miza.

Kapelica

RVNKD ev. št. 15002.

Kapelica zaprtega tipa ob stari cesti na Jesenice južno pod vasjo je bila postavljena v prvi polovici oz. sredi 19. stoletja. Nerazčlenjena stavba pravokotnega tlorisa je pokrita z dvokapno (prvotno piramidasto) leseno streho, segmentno zaključeni vhod, nad katerim teče čez fasado profiliran venčni zidec, je zaprt z železno ograjo. V plitvo obokani notranjščini sta dve bočni stenski niši; na menzi stojita sliki Srce Jezusovo in Srce Marijino (tisk).

Znamenje

Vzhodno od vasi je ob poti proti Planini pod Golico na drevesu pritrjeno tablasto, s strešico pokrito spominsko znamenje. Na tabli je upodobljena nesreča: voz z vpreženim volom se je polomil in snopje je pokopalo kmeta; žena za vozom v obupu vije roke. Nad prizorom je pritrjen lesen križ.

226

PODKOREN

občina
Kranjska Gora

Razloženo naselje z gručastim jedrom ob strugi hudourniškega potoka Krotnjaka v prisojni legi pod Karavankami nad cesto Jesenice-Rateče, od katere se tu odcepi cesta proti severu čez Korensko sedlo. Kmečki domovi so zrasli ob stari tovorni poti na Koroško, ki je nekdaj vodila skozi vas, kajže pa v bregu pod njimi. V jedru vasi, ki velja za primer naselbinske kulturne dediščine (RNKD ev. št. 9896), je ohranjenih več hiš z osnovami iz 16. in 17. stoletja, zunanjščine pa so bile večinoma preoblikovane v prvi polovici 19. stoletja. Najstarejše stavbne prvine kažeta hiša št. 62 (RNKD ev. št. 15910), ki ima na severnem delu obcestne fasade ohranjeno gotsko porezano okence in polkrožno zaključen, prav tako porezan portal (arhitekturna poslikava je iz baročnega časa), in hiša št. 95 (RNKD ev. št. 15909), nastala z nadzidavo nekdanje podkletene kašče, od katere sta se ohranila gotsko porezana portal in okno. Med stavbami z ohranjeno »baročno« podobo iz zgodnjega 19. stoletja izstopajo: domačija št. 17 (RNKD ev. št. 17865), tlorisno prilagojena zavoju ceste ob vstopu v vas, z ohranjenimi kamnitimi okenskimi okvirji ter portalom s preklado in volutastim sklepnikom; hiša št. 63 (RNKD ev. št. 5419), kjer je bila v letih 1812-1870 poštna postaja (na fasadi je vridana spominska plošča naravoslovcu Humphryju Davyju); hiša št. 64 (RNKD ev. št. 14206) z ohranjenim polkrožno zaključenim portalom in kamnitimi okenskimi okvirji s profiliranimi policami in prekladami v nadstropju; in hiša št. 70 (RNKD ev. št. 15908) z bogato okrašenim portalom iz tufa, datiranim 1852. Na dveh hišah, ki sicer nimata umetnostno interesantnih 240 stavbnih prvin, sta se ohranili fasadni freski: na hiši št. 31 (RNKD ev. št. 23250) je Marijino kronanje iz leta 1849, na hiši št. 93 pa prizor Kristusa, ki nese križ (RNKD ev. št. 239 22688); na freski je spodaj slutiti letnico 1840. Razcvet turizma, ki je zajel vas po dograditvi železnice Jesenice-Trbiž leta 1870, najbolje dokumentira velika nadstropna stavba hotela Vitranc (RNKD ev. št. 23252), zgrajena leta 1940 v »alpskem« narodnem stilu. Po slogu 237 ji je podobna nekdanja železniška postaja (RNKD ev. št. 17749), ki so jo vaščani zgradili leta 1933 s prostovoljnimi delom.

Podružnična cerkev sv. Andreja

(župnija Kranjska Gora)

RNKD ev. št. 1933.

Lega

Pravilno orientirana cerkev stoji na zahodnem robu vasi pod cesto proti Ratečam; na južni strani leži ob njej pokopališče.

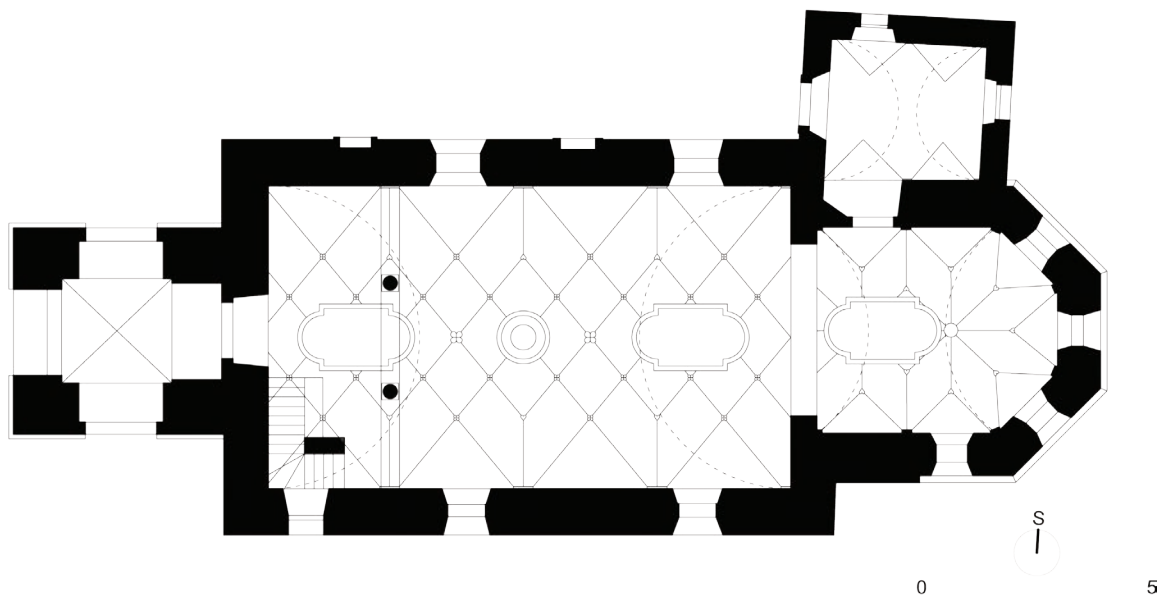
Zgodovinski podatki

Cerkev, v virih prvič omenjena leta 1497, je bila najbrž sezidana po letu 1390, saj se v takratnih listinah, ki se tičejo prenosa Rateč iz župnije Marija na Zilji pod župnijo Kranjska Gora, še ne omenja. Ob vizitaciji škofa Scarlichija leta 1631 je imela cerkev v prezbiteriju stenski tabernakelj, poleg glavnega oltarja pa še dva stranska, severni je bil posvečen sv. Martinu in sv. Primožu, južni pa Mariji. Leta 1655 je vizitator našel v cerkvi nov veliki oltar, ki je imel ob kipu sv. Andreja še kipa sv. Petra in Pavla, v atiki pa Odrešenika z zemeljsko kroglo med sv. Felicijanom in Primožem. Ker je novi oltarni nastavek zakril vsa tri stara okna, je ukazal prebiti novo okno v južni steni, stari stenski tabernakelj pa zazidati. Stranski oltar sv. Martina in Primoža naj bi bil posvetil Sikst Carcano leta 1620. Ladja je imela dvoje oken, eno preveliko in drugo premajhno. Lesen zvonik z dvema zvonovoma je stal vrh cerkvene strehe. Leta 1685 pa je pokrival cerkev lep obok, zgrajen nekaj let poprej; zvonova sta zdaj visela v zidanem zvoniku, cerkev pa je imela tudi obokano zakristijo (ta se omenja že leta 1668, vendar z ravnim stropom); tudi stranska oltarja sta imela zdaj lepa pozlačena nastavka. Leta 1852 je dobila cerkev nov križev pot. V naslednjih letih naj bi jo temeljito prezidali, a ker ni bilo dovolj denarja, so dobili leta 1858 dovoljenje samo za tisto tretjino del in stroškov, ki je bila odobrena že leta 1855: namreč da smejo na novo pokriti zvonik in postaviti pevski kor. Leta 1899 so dobili od škofije dovoljenje za predelavo stranskih oltarjev.

Arhitektura

227, 228 Cerkev sestavljata pravokotna ladja, pred katero je v osi prizidan velik zvonik kvadratnega tlorisa, in nekoliko ožji tristrano zaključen prezbiterij; ob njegovi severni steni je prizidana pritlična zakristija.

Zvonik se na severno in južno stran odpira s polkrožnima vhodnima arkadama (severna je nadkrita s pultno streho), v zahodni steni je polkrožno okno. V prvem nadstropju so le majhne pokončne line, v drugem in tretjem, ki sta med seboj in od spodnjega dela ločeni s kamnitima vencema, pa velike segmentno sklenjene odprtine; zvonove line so le malo večje od oken pod njimi. Stene

zaključujejo nad tretjim vencem trikotna čela (v severnem in vzhodnem sta številčnici ure), stavbo pa pokriva osmerostrana pločevinasta piramidasta streha. Ostanaka zahodne ladijske stene ob zvoniku sta nerazčlenjena. Južno steno ladje predirata dve polkrožno zaključeni pokončni okni z lijakastim ostenjem (tretje, pravokotno okno ob zahodnem vogalu je nižje, a više postavljeno); enaka okna so tudi v južni in vseh treh zaključnih stenah prezbiterija, ki ga obteka pristrešen podzidek. Zakristija ima ležeči pravokotni okni v vzhodni in severni steni, v zahodni pa pravokoten portal iz tufa s profilirano preklado. V severni steni ladje sta dve pokončni pravokotni okni, med njima sta v plitvih nišah z maltasto, zgoraj s trikotnim čelom in križem zaključeno obrobo vzdani spominski plošči padlim v prvi in nemškimi mobilizirancem v drugi svetovni vojni; ob zahodnem vogalu je obešeno leseno razpelo.

Iz križno obokane zvonice, ki služi kot vhodna lopa, vodi v cerkev pravokoten kamnit portal s stopničasto profilirano preklado. Ob zahodni steni ladje stoji pevski kor, podprt z dvema pilastroma in dvema toskanskima stebroma iz tufa; med njimi so trije segmentni loki. Prostor pod korom je obokan s tremi kapastimi oboki med oprogami. Ladjo pokriva nizek in plitev banjast obok s štirimi pari sosvodnic, ki so na bočnih stenah oprte s konzolnimi kapiteljnimi venci

stopničastega profila. Iz konzol rastejo prečno in diagonalno preko oboka maltasti grebeni, ki posnemajo shemo mrežasto-rebrastega oboka; sečišča reber pokrivajo »sklepniki« v obliki reliefnih srčkov in rozet. V temenu oboka so vstavljeni v to rombasto mrežo trije močnejše profilirani štukirani okvirji: srednji je okrogel, vzhodni in zahodni pa vzdolžna pravokotnika z izbočenima krajšima stranicama.

V za stopnico dvignjeni prezbiterij vodi širok polkrožen slavolok. Obok prezbiterija sloni na profiliranem venčnem zidcu, ki je v zaključku zreduciran na vogalne konzole med okni. Tudi tu gre za banjast obok s sosvodnicami, ki pa jih poleg venčnega zidca nosijo še plitvi, ozki pilastri, nad katerimi venec močnejše izstopa; grebenasta mreža na oboku posnema shemo zvezdastih obokov. Sečišča grebenov tudi tu pokrivajo srčasti ščitki, srednji je okrogla plošča s Kristusovim monogramom, ob slavoloku je v temenu večji štukiran okvir baročnih oblik. Vrata v severni steni prezbiterija vodijo v zakristijo, ki jo pokriva banjast obok s sosvodnicami.

Poslikava

Vogali ladje in prezbiterija so okrašeni z naslikano okrasno obrobo iz rumenih in rdečerjavih trikotnikov, sestavljenih v kvadratne »kamne«.

Na zunanjščini severne stene ladje je na vzhodnem koncu fragment baročne freske sv. Krištofa, ki ga je delno uničilo sekundarno okno. Približno na sredini stene je furlansko obarvana trečentistična freska z upodobitvijo svetniških figur s knjigami (apostoli).

Notranjščino je po naročilu župnika Antona Žlogarja leta 1899 v celoti poslikal Matija Bradaška; poslikava sledi njegovemu figuralno-ornamentalnemu konceptu. V osrednjih poljih na oboku je v prezbiteriju upodobljeno Poveličanje sv. Andreja, v ladji njegovo mučeništvo (spodaj podpis in datacija: *M. Bradaška 1899.*), na stenah ladje sta v srednjih podločjih oboka na severni strani sv. Mihael s tehtnico, na južni sv. Družina v Jožefovi delavnici, na oboku nad pevsko emporo je prizor Poklicanje apostola Andreja. Poleg figuralnih prizorov ima ves obok tudi ornamentalno poslikavo: v prezbiteriju so v sosvodnicah med ornamentiko naslikane angelske glavice, okoli reber se vijejo listi in cvetovi lipe, reliefni »sklepniki« so tudi slikarsko dopolnjeni in poudarjeni; rebra v ladji so ovita z vinsko trto. Na ladijski strani slavoločne stene je okoli kartuše z napisom *SV. ANDREJ, prosí za nas! / MDCCCIC / 1987 / župnik M. BENEDIK / A. ZUPAN* naslikana girlanda; notranja stran slavoločne stene je okrašena z naslikanimi rozetami v kvadratnih poljih.

Oprema

- 230 Veliki oltar, za dve stopnici dvignjen nad tlak prezbiterija, ima lesen nastavek v klasicističnih formah. Za prizmatično zidano menzo stojita na visokih podstavkih kanelirana stebra, ki ju

na notranji strani spremljata v ozadje umaknjena kanelirana pilastra, zunaj pa robita nastavek spotegnjeni volutasti krili. Nad stopničastim ogredjem vrh nosilcev je atika, obrobljena s pilastroma in volutama in obdana z zastorom, ki se končuje ob stranskih volutah spodnjega dela, zavezan v vozla. Ogredje nad atiškima pilastroma nosi uvita segmentna pristreška. Ob straneh zaključujeta nastavek obhodna loka. V oltarju je spodaj v polkrožno sklenjenem okvirju z empirsko dekoracijo slika sv. Andreja (o. pl., 153 x 83 cm), delo Leopolda Layerja; v atiki je 234
v podobno okrašenem prečnem pravokotnem okvirju Marijino kronanje iz Layerjeve delavnice. Ob 231
srednji sliki stojita na podstavkih znotraj stebrov kipa sv. Petra in Pavla (oba les, v. 105 cm), izdelana v delavnici Janeza Vurnika; na obhodnih lokih sta sv. Miklavž in sv. Ambrož (oba les, v. 72 cm), najbrž ohranjena s prejšnjega oltarja iz sredine 17. stoletja. Ob atiki sedita na volutah vrh ogredja dva angela.

Na menzi stoji visok tabernakelj, obdan s štirimi stebriči; na njem sta ob križu dva angelca, ob tabernaklju pa klečita na menzi dva angela adoranta, ki izvirata tako kot angela v atiki iz Vurnikove delavnice.

Med seboj enaka stranska oltarja sta postavljena poševno ob slavoločni steni. Na predeli, ki se ob straneh diagonalno zalamlja v prostor, je v sredini pozlačen, zgoraj baročno zvonasto zaključen okvir lijakasto poglobljenega trona. Bočni voluti ob njem nosita rudimentarno usločeno ogredje, na katerem sloni volutast okvir atike, sklenjene z volutama z lambrekini; atiko obkroža razgiban rezljan zastor. V atiki je v vencu žarkov in oblakov Marijin (v severnem oltarju) oz. Kristusov monogram. Ob nastavku stojita na predeli dva kipa. Na menzah stojita v dekorativno rezljanih okvirjih okrogli sliki Srca Marijinega (severno) in Srca Jezusovega (o. pl., premer 36 cm); naslikal ju je Matija Bradaška.

V tronu severnega oltarja je kip Naše ljube Gospe Presvetega srca (les, v. 106 cm), ob njej sta 232
levo sv. Apolonija, desno sv. Neža (obe les, v. 92 cm). V tronu južnega oltarja stoji sv. Jožef z 233
Jezuščkom (les, v. 108 cm), ob njem sta levo sv. Ciril (v. 86 cm) in desno sv. Metod (v. 96 cm). Do leta 1899 sta imela oltarja, posvečena Materi božji in sv. Martinu, na sredi samo oltarni podobi Rojstva in sv. Martina, takrat pa si je soseska zaželela imeti na oltarjih trona s kipoma. Ob novi Mariji sta ostali stari poznobaročni svetnici, sv. Jožefa in sv. Joahima, ki sta prej stala ob svetem Martinu, pa sta zamenjala slovanska apostola.

V slavoloku stoji na severni strani poznobaročna prižnica okroglega tlorisa. Ograja je okrašena z reliefnimi cvetovi in listi. Streho obrobljajo cofasti lambrekini, pod njo lebdi golob sv. Duha, na njej pa je na sprednjem robu trikotnik z Božjim očesom v vencu oblakov in žarkov z dvema angelskima glavicama na vrhu.

Pod pevskim korom stojita na konzolah kipa sv. Janeza Nepomuka (les, v. 94 cm) in sv. Antona Puščavnika (les, v. 96 cm) s konca 19. stoletja. Na južni steni ladje visi razpelo s kvalitetnim

korpusom iz 18. stoletja (les, v. 63 cm). Razpelo na zunanjščini severne stene ladje je iz leta 1935 (datirano na lesenem podstavku, ki je bil poslikan z motivom pšenice).

Trikotno zaključena lesena tabla s sliko Češčenje evharistije (tempera, 206 x 111 cm) zdaj zapira prehod s pevskega kora v zvonik. Na ograji pevskega kora visi sedem Bradaškovih slik z upodobitvijo sedmih zakramentov (vse o. pl., 80 x 74 cm). Od juga proti severu si sledijo: Krst, Birma, Rešnje telo, Pokora (sign. in dat. desno spodaj *M. Bradaška 1899.*), Maziljenje, Mašniško posvečenje, Zakon.

Nazarenski križev pot (o. pl, 50 x 38 cm) je kopija po Fürichu.

235 Za velikim oltarjem sta Bradaškovi sliki, ki sta bili nekaj v stranskih oltarjih, Poveličanje sv. Martina (spodaj Sv. Martin deli plašč z beračem) in Rojstvo oz. Češčenje pastirjev (obe o. pl., 164 x 87 cm).

Na banderih sta nazarenski sliki, verjetno izpod Bradaškovega čopiča. Na enem je spredaj sv. Andrej, zadaj sv. Martin, na drugem spredaj Rojstvo, zadaj sv. Apolonija.

Veliki in srednji zvon sta bila ulita pri Kranjski industrijski družbi na Jesenicah leta 1922, mali zvon z reliefom sv. Andreja, ulit leta 1999 v Žalcu, je nadomestil počeni zvon, ki je danes v lopi: ulil ga je leta 1853 Anton Samassa v Ljubljani, krasijo pa ga reliefi Križanja, Brezmadežne in sv. Andreja.

Pokopališče

Na pokopališču stoji pokopališki križ s kvalitetnim korpusom pred vitičasto prevotljenim ozadjem, pokrit z dvokapno strešico.

Viri: Vizitacije 1655, 1685; ŽA Kranjska Gora, spisi fasc. 1, 3; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 135; Franciscejski kataster, L 340 (Podkoren) 06; ŠAL/Ž, fasc. 143: Kranjska Gora 1851-1900; Popisi 1954.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 736; FRANKE 1895, str. 47; LAVTIŽAR 1897, str. 87-88; GOLOB 1964; ŽIGON 1982, str. 68, 70, 74, 119; CEVC, PRIMOŽIČ 1988, str. 157-161; HÖFLER 1988, str. 212; NOVAK 1988, str. 26-32; LAVRIČ 1990, str. 215; *Šematizem* 1993, str. 43; HÖFLER 1996, str. 132; GLOBOČNIK 1992, str. 67; POTOKAR 2002, str. 60-61; LAVRIČ 2007, str. 158.

Slošno znamenje

RNKD ev. št 15911.

241 Jugozahodno od naselja stoji ob jugovzhodnem robu Zelencev baročno slopno znamenje iz 18. stoletja. Zidano znamenje kvadratnega tlorisa je v celotni višini enako široko; pod piramidasto

streho iz skodel ga obteka preprost venčni zidec. Na vzhodni, severni in zahodni steni se odpirajo plitve polkrožno zaključene niše z lijakastim ostenjem; v ostenju zahodne niše in nad njenim lokom so vidni sledovi pozno-baročne dekorativne vitičaste poslikave.

Znamenji

Vzhodno od hiše št. 17 stoji na nasprotni strani ceste lesen križ z dvokapno strešico in deskastim ozadjem; korpus je iz zgodnjega 20. stoletja.

Pod novo hišo Podkoren 9 vzhodno od vasi je bilo leta 2002 postavljeno majhno slopno znamenje s skodlasto piramidasto streho; v šilastih nišah so naslikani sv. Andrej, sv. Izidor, sv. Krištof in Višarska Marija.

Šerčeva gostilna (Podkoren 18)

RNKD ev. št. 17864.

Velika nadstropna stavba z zasnovo iz 17. stoletja stoji nad cesto na vzhodnem robu vaškega jedra. Na šestosni obcestni fasadi je vhod s segmentno sklenjenim portalom iz tufa, nad njim biforno okno s profiliranim kamnitim okvirjem. Pritlična okna v izstopajočem vzhodnem delu imajo profilirane police in preklade, na zahodni strani in v nadstropju so okvirji iz tufa gladki. Naslikani šivani vogali v jugozahodnem delu pritličja kažejo obseg stavbe pred povečavo v 19. stoletju, mlajši vzhodni rizalit pa krasijo sivi šivani robovi in freska Marijinega kronanja med nadstropnima oknomi. 238

Literatura: NOVAK 1988, str. 28; POTOKAR 2002, str. 61.

Hiša Podkoren 20

RNKD ev. št. 17862.

Hiša stoji severno od nekdanje glavne ceste ob njenem izteku na osrednji vaški prostor. Nadstropna stavba z zasnovo iz 16. stoletja, ki je nekdanj pripadala belopeški gospoščini, ima na južni fasadi polkrožno zaključen portal iz tufa, nad njim pa štukirano reliefno gostilniško znamenje s krono, dvema levoma in dvema grozdoma in na ometu izpisano letnico 1824. Pritlična okna imajo naslikane sive »baročne« okvirje, na oknih v nadstropju so železna polkna. Vogale 236

krasijo naslikani šivi. Med zahodnima pritličnima oknoma obcestne fasade je bil odkrit spodnji del dekorativnega okvirja baročne fasadne freske, ob vzhodnem oknu pa ostanki freske z dvema svetnikoma, od katerih je delno viden sv. Anton Padovanski; nad dekorativnim okvirjem je letnica 1747.

Apartmajska hiša (Podkoren 13 a)

Večstanovanjska počitniška hiša na jugovzhodnem robu vasi je bila zgrajena v letih 2008–2009 po načrtih Vanje Gregorc in Aleša Vrhovca. Stavba je s strmo streho in konstruktivnimi elementi iz črnega lesa, ki oblikujejo fasado, primer alpskega regionalizma.

Literatura: DEŠMAN 2009.

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

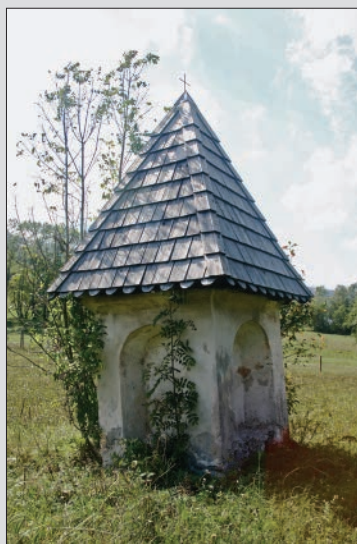
238

239

240

241

PRIHODI

občina
Jesenice

Razloženo naselje ob cesti z Jesenic na Planino pod Golico, nastalo po drugi svetovni vojni. Sprva del Jesenic, od leta 1979 samostojno naselje.

Kapelica sv. Antona Padovanskega

RNKD ev. št. 16354.

V severnem delu Prihodov stoji ob cesti Jesenice-Planina pod Golico Žbatnikova kapelica, 242 postavljena leta 1946 v čast sv. Antonu Padovanskemu. Kapelica je odprtega tipa, v sprednjem delu stojijo na parapetnem bočnem zidu štirje stebriči, povezani s segmentnimi loki, nad temi se stene zaključujejo s trikotnimi čeli. Stavbo pokriva piramidasta skodlasta streha. Nad fasadno arkado, zaprto s kovano ograjo, je reliefno oblikovan napis *K J 1946*. V kapelici visi nad menzo slika sv. Antona z Jezuščkom.

Literatura: *Planina* 1994, str. 27.

242

RATEČE

občina
Kranjska Gora

Gručasta vas v najvišjem delu Zgornjesavske doline ob državni meji z Italijo. Rateče so najstarejše naselje zahodno od Jesenic; v prvi fazi so bile naseljene s Koroškega, v drugi polovici 14. stoletja pa tudi z gorenjske strani. V virih se naselje prvič omenja leta 1385, arheološke najdbe pa kažejo, da je bila prav na prostoru sedanje vasi že poznoantična naselbina (RNKD ev. št. 13630); poznoantične oz. zgodnjerednjeveške sledove so našli tudi ob izkopavanjih v podružnični cerkvi sv. Tomaža (RNKD ev. št. 15912). Kmečko jedro vasi se je razvilo na obeh straneh osrednje vaške poti, ki se na sredi razširi v trg, imenovan Gorica. Vas, ki velja za primer naselbinske dediščine (RNKD ev. št. 606), je ohranila staro urbanistično strukturo iz 18. stoletja, zunanja podoba stavb pa se je močno spremenila med obnovo po požaru leta 1905, ki je uničil večino hiš in gospodarskih poslopij. Na zunanjščinah zato prevladujejo historicistični in secesijski dekorativni elementi, ohranjenih pa je nekaj starejših portalov in fasadnih fresk. Na hiši št. 152 je v nadstropju freska Marijinega kronanja iz leta 1856 (RNKD ev. št. 17842), v pritličju obcestne fasade hiše št. 86 (gostilna Šurc), povsem predelane v novejšem času, je ohranjena poznobaročna freska Višarske Matere božje.

Župnijska cerkev sv. Duha (župnija Rateče - Planica)

RNKD ev. št. 2215.

Legra

Pravilno orientirana cerkev, obdana z zidom, stoji na nizki vzpetini južno od ceste na vzhodnem koncu vasi; od ceste vodi do nje dvoje stopnišč.

Zgodovinski podatki

Cerkev naj bi nastala v prvi polovici 16. stoletja, morda samo kot kapela v obsegu današnjega prezbiterija. Sto let pozneje je vsekakor že imela ladjo: leta 1631 so v cerkvi stali trije oltarji, poleg velikega v prezbiteriju še stranska oltarja sv. Helene na severni in sv. Florijana na južni strani v ladji. Več izvemo o cerkvi iz vizitacijskega protokola leta

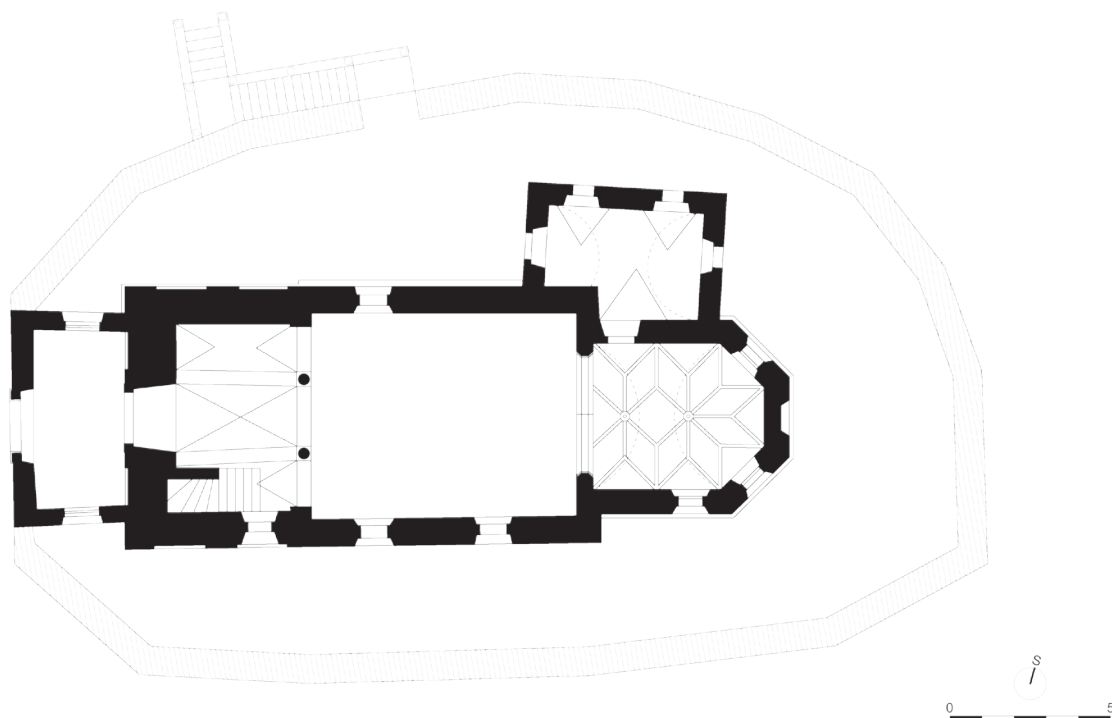
1655: vsi trije oltarji so opisani kot stari, ladjo, ki je bila samo za tretjino daljša od prezbiterija, je pokrival star lesen strop, pred cerkvijo je stala vhodna lopa in nad njo lesen zvonik z dvema zvonovoma. Do leta 1685 so dobili vsi trije oltarji nove pozlačene nastavke; nanovo je bila zgrajena zakristija, zvonik pa je bil še zmeraj lesen. Prostor okoli cerkve je bil obzidan.

Potem ko je bila v Ratečah leta 1785 ustanovljena samostojna župnija, so do leta 1791 cerkveno ladjo podaljšali, nad obokanim podaljškom pa pozidali zvonik. Pozneje je bila pred fasado prizidana še vhodna lopa. Zid okoli cerkve se zaradi njene lege na vzpetini dostikrat interpretira kot del protiturške utrdbe, vendar je bil postavljen šele v času, ko je nevarnost turških vpadov že minila.

Arhitektura

243 V tlorisu sestavljajo cerkev od zahoda proti vzhodu pritlična lopa, pravokotna ladja in nekoliko ožji tristrano sklenjen prezbiterij; ob stiku ladje in prezbiterija je na severni strani prizidana pravokotna pritlična zakristija. Čokat zvonik raste iz stavbe nad fasado.

Pred fasado je skoraj v vsej njeni širini prizidana recentna vhodna lopa, spredaj vpeta v obzidje, ki obdaja cerkev, zato je zunanjščina preostale cerkve dostopna le po stopnišču pri zakristiji. Lopa, pokrita s štirikapno pločevinasto streho, ima naslikane vogalne pilastre, spredaj se odpira s širokim ločno zaključenim portalom iz umetnega kamna, ki ima na kapitelnih kamnih vklesano letnico 1785. V bočnih stenah lope sta zazidani segmentno zaključeni arkadi z lunetnima oknoma. Nad streho lope je v cerkveni fasadi pravokotno okno s segmentno zaključenim ostenjem, nad njim pokončna ovalna lina. Fasada je (bila) členjena z maltastimi vertikalnimi pasovi, ki se kot vogalne lizene nadaljujejo tudi na zvoniku. Nad enojnimi kvadratnimi, segmentno zaključenimi zvonovimi linami so naslikane številčnice ure. Stene zvonika sklepa profiliran podstrešni venec, ki se nad urami polkrožno boči; pokrit je s čeladasto pločevinasto streho. Južna stena ladje je v zahodnem delu členjena s tremi lizenami, drugje je gladko ometana; zaključuje jo konkaven podstrešni venec. Predrta je s tremi pravokotnimi okni s kamnitimi okvirji in segmentno sklenjenim lijakastim ostenjem. Prezbiterij obteka talni zidec, zaključen s krovno ploščo dvojnožlebastega profila. Šilasto sklenjena okna v zaključnih stranicah imajo lijakasto ostenje; srednje, znotraj zazidano, je biforno in zaključeno s krogovičjem. Okno v južni steni prezbiterija ima polkrožno zaključen okvir iz tufa. Severna stena ladje je členjena enako kot južna, le da ima eno samo okno, podstrešni venec pa je bil v vzhodnem delu odstranjen; tam je bila rekonstruirana prvotna naslikana bordura iz poševnih belih in rjavih pasov. Stara arhitekturna poslikava je bila odkrita tudi na prezbiteriju: naslikani so šivani vogali (tudi na jugovzhodnem vogalu ladje), okenska ostenja krasi okrasta rustika, steno pa

zaključuje bordura iz krogovičja. Zakristija, pokrita s pločevinasto trikapnico, ima v vzhodni steni eno, v severni dve kvadratni okenci; vhod v zahodni steni ima pravokoten portal iz tufa s profilirano preklado. Ladja je pokrita z eternitno dvokapnico, prezbiterij s šotorasto sklenjeno pločevinasto streho.

Iz lope, pokrite z ravnim stropom, vodi v ladjo pravokoten portal iz tufa s stopničasto poglobljenimi in zgoraj tacasto razširjenimi okvirji ter stopničasto preklado. Ob zahodni steni ladje stoji na dveh toskanskih stebrih in dveh amorfni polslopih pevski kor; podkorje pokrivajo tri pole oboka, ločene z oprogami, v stranskih sta banji s sosvodnicami, srednja je križnogrebenasta. Na zidani ograji kora so tri vglobljena pravokotna polja z zaobljenimi vogali. Prostor nad korom pokriva banja s sosvodnicami; ker je ravni strop v ladji nižji, se odpira vanjo le z nizko vzdolžno »režo«.

- 244 Pod stropom obteka ladjo konkaven venčni zidec. V prezbiterij vodi širok zašiljen slavolok s poševno porezanimi vogali. Prezbiterij pokriva enopolni zvezdastorebrast obok s petosminskim zaključkom. Rebra izhajajo iz konzol, ki so v oltarnem zaključku stožčaste, tisti ob slavoloku sta oblikovani kot primitivni glavi, sosednji pa pokrivata ščitka. Rebra se v temenu stikajo v dveh diskastih sklepnikih, na drugih dveh vogalih temenskega romba sta majhna sklepnika v obliki ščitov. Na porezu v vrhu slavoloka je na strani prezbiterija kartuša z napisom o naročniku poslikave v letu 1749; poslikava (menda naj bi šlo za pretežno dekorativno slikarijo s figuralnim prizorom Jezus nasiti množice) je danes skrita pod beležem. Zakristijo pokriva banjast obok s sosvodnicami, tlakovana je s keramiko. Tlak v cerkvi je kamnit, v prezbiteriju dve stopnici višji kakor v ladji.

Oprema

- 245 Leseni veliki oltar neorenesančnih oblik je leta 1879 naredil Janez Vurnik st. Menzo zakriva antependij, okrašen na sredi s križem v tondu, obdanem z rastlinsko ornamentiko; ob straneh sta celopostavna reliefna angela (v. 43 cm). Nastavek tvori par stebrov s kompozitnima kapiteloma, ki ga spremljata na zunanji strani v ozadje umaknjena pilastra; nad stebroma se oltar zaključuje s polkrožnim lokom, znotraj okrašenim s kasetami in rozetami, na stranskih ravnih delih ogredij klečita angela. Na menzi stoji tabernakelj z vogalnimi stebriči in dvema na strehi sedečima angelcema. Nad tabernakljem se odpira plitev polkrožno zaključen tron, v katerem sedita Kristus in Bog Oče (v. 72 cm), med njima je na hrbtišču pritrjen reliefni golob sv. Duha. Na konzolnih podstavkih zunaj stebrov stojita kipa sv. Antona Padovanskega (v. 100 cm) in škofa s svedrom (sv. Leodegarja?; v. 106 cm). Tron zapira slika Binkošti, kopija originalne podobe iz prejšnjega oltarja.
- Lesena stranska oltarja, postavljena diagonalno ob slavoloku, sta pendanta. Nad trebušasto menzo se odpira polkrožno zaključen tron, obdan s spotegnjenima volutama; iz njunega ogredja rasteta novi voluti, ki robita atiko, sklenjeno z volutasto-lambrekinastim ogredjem. Zunanji obris nastavka dopolnjuje rezljan zastor. Trona sta novejša, z novima kipoma, ob njiju stojita na volutnih zvitkih po dva prvotna; na volutah ob atiki klečita angelca, z žarki obdani
- 247 monogram v njej pa obkrožajo angelske glavice. V severnem oltarju je kip Naše ljube Gospe Presvetega srca (v. 130 cm), ob njej sta levo sv. Neža in desno sv. Barbara (obe v. 100 cm),
- 248 v atiki je Marijin monogram. V južnem oltarju stoji sv. Jožef (v. 140 cm), ob njem sta sveta vojščaka Janez in Pavel (oba v. 100 cm), v atiki je Kristusov monogram; na menzi stoji kip Srca Jezusovega (les, v. 80 cm). Oltarja sta nastala konec 18. ali verjetneje že na začetku 19. stoletja v baročni tradiciji; ne posebej kvalitetna figuralika je dovolj karakteristična. Prvotno sta bili v oltarjih Layerjevi sliki sv. Helene oz. sv. Florijana; trona s tirolskima kipoma so jima dodali leta 1892.

Prižnica usločeno pravokotnega tlorisa stoji ob severni steni ladje. Ograjo krasi rezljana 251
na poznobaročna ornamentika, na strešnih volutah sedita dva angelca s tablama postave. Izpod
lambrekinasto obrobljene strehe padata stranska zastora, ki obrobljata tudi volutasto leseno 252
hrbtišče; na njem je v razgibanem rokokojskem okvirju slika Sejalca (o. pl., 70 x 65 cm), delo
Leopolda Layerja.

Krstni kamen z okroglo piscino, pokrito s kupolastim pokrovom, stoji ob južni steni ladje pred
oltarjem sv. Jožefa; na strehi stoji novejši kip sv. Janeza Krstnika (les, v. 41 cm).

Na severni steni ladje visi procesijsko razpelo (v. korpusa 70 cm); na konzoli pod korom stoji
kip sv. Terezije Deteta Jezusa (mavec, v. 75 cm).

Nova oltarna miza *versus populum* stoji na slopastem podstavku in dveh stebričih, ob njej kleči-
ta na volutah angelca svečenosca; na sprednji stranici podstavka je v zastekljeni niši baročen
relikviarij.

Na stenah prezbiterija visijo tri oltarne slike Leopolda Layerja. Slika Binkošti (o. pl., 128 246
x 69 cm) iz nekdanjega velikega oltarja je bila uporabljena tudi v novem, Vurnikovem oltarju;
zdaj je tam nadomeščena s kopijo. Slika sv. Helene (o. pl., 173 x 89 cm) je bila do leta 1892 249
v severnem stranskem oltarju, slika sv. Florijana (o. pl., 164 x 91 cm) pa v južnem. 250

Na ograji pevskega kora visi kvalitetna poznobaročna slika Celovškega Kristusa (o. pl., 58 x 47
cm). Križev pot (o. pl., 63 x 47 cm), ki je leta 1887 nadomestil na lesene table naslikanega
Layerjevega, je nazarenska kopija po Fürichu.

Pod korom stoji neogotska spovednica; tudi omaro orgel, ki sta jih naredila brata Zupan iz Kamne
Gorice, krasijo neogotski motivi.

V zakristiji stoji lepa kredenčna omara, datirana z letnico 1782 na notranji strani srednjih
vratc. Tu sta še novejša angela adoranta z velikega oltarja (v. 70 cm) in kip Vstalega Kristusa
(les, v. 63 cm).

Vse štiri zvonove je leta 2001 ulil zvonar Rudolf Perner v Passau. Na velikem je relief sv.
Duha, na drugem relief Matere božje, na tretjem relief sv. Florijana in na najmanjšem relief
sv. Jožefa.

Viri: Vizitacije 1655, 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 108; Franciscejski kataster, L 223
(Rateče) 03; Župnijski arhiv Rateče-Planica; Steletovi zapiski 1921, 1934, 1968; Popisi 1954.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 736; *Zgodnja Danica*, 1887, str. 148; LAVTIŽAR 1897, str. 115-117;
HÖFLER 1988, str. 212; LAVRIČ 1990, str. 216; PETRIČ 1990, str. 26-29; *Šematizem* 1993, str. 208; PETRIČ
1996, str. 94-95; POTOKAR 2002, str. 62; LAVRIČ 2007, str. 158.

Župnišče (Rateče 24)

RNKD ev. št. 17843.

Župnišče na severni strani ceste nasproti cerkve sv. Duha so začeli zidati po pridobitvi dovoljenja za ustanovitev samostojne župnije v Ratečah leta 1785; v zahodnem delu stavbe so uredili prostore za šolo. Velika nadstropna stavba, pokrita s štirikapno pločevinasto streho, ima štiriosni stranski fasadi, sredi petosnega obcestnega pročelja je polkrožno zaključen kamnit portal s tremi sklepniki. Fasado zaključujejo naslikani šivani vogali.

V župnišču so hranjena cerkvena bandera. Na malem belem banderu je ovalna slika (o. pl., 52 x 38 cm) Brezmadežne, na hrbtni strani Angel varuh; veliko bandero ima na eni strani naslikano Družino sv. Ane, na drugi sv. Florijana in sv. Janeza Krstnika (o. pl., 88 x 69 cm). Tu je tudi bandero iz cerkve sv. Tomaža: podoba (o. pl., 100 x 79 cm), ki kaže na eni strani Kristusa z nejevernim Tomažem, na drugi pa Marijino kronanje, je leta 1955 po originalni Layerjevi naslikala Pia Garantini.

Podružnična cerkev sv. Tomaža**(župnija Rateče - Planica)**

RNKD ev. št. 2216.

Lega

Pravilno orientirana cerkev, obdana z obzidanim pokopališčem, stoji v jugozahodnem delu vasi.

Zgodovinski podatki

Cerkev je nastala kot krstna cerkev za ozemlje od Bele Peči do Kranjske Gore, ki je pripadalo pražupniji Marija na Zilji, in je bila sprva posvečena sv. Janezu Krstniku; njena najstarejša omemba je ohranjena v listini iz leta 1390, ko so cerkev z dotacijo grofa Friderika Ortenburškega pripojili župniji v Kranjski Gori. Cerkev ima ohranjeno v osnovi romansko ladjo, romansko apsidno pa je proti sredini 15. stoletja (morda okoli 1430) nadomestil zvezdasto obokan prezbitarij; okoli 1450-1455 je bila cerkev poslikana s freskami. Leta 1631 so bili v cerkvi trije oltarji; severni stranski oltar je bil posvečen sv. Mariji Magdaleni, južni sv. Janezu Krstniku. Leta 1655 je imel veliki oltar nov nastavek, stranska pa sta bila stara; cerkev je imela na severni strani zidan zvonik z dvema zvonovoma in pod njim zakristijo. Obok v prezbitariju je bil razpokan od potresa leta 1621: razpok zaradi starih slik na oboku niso popravili. Leta 1758 so cerkvi prizidali novo zakristijo na južni strani prezbitarija (po zapiskih tedanjega

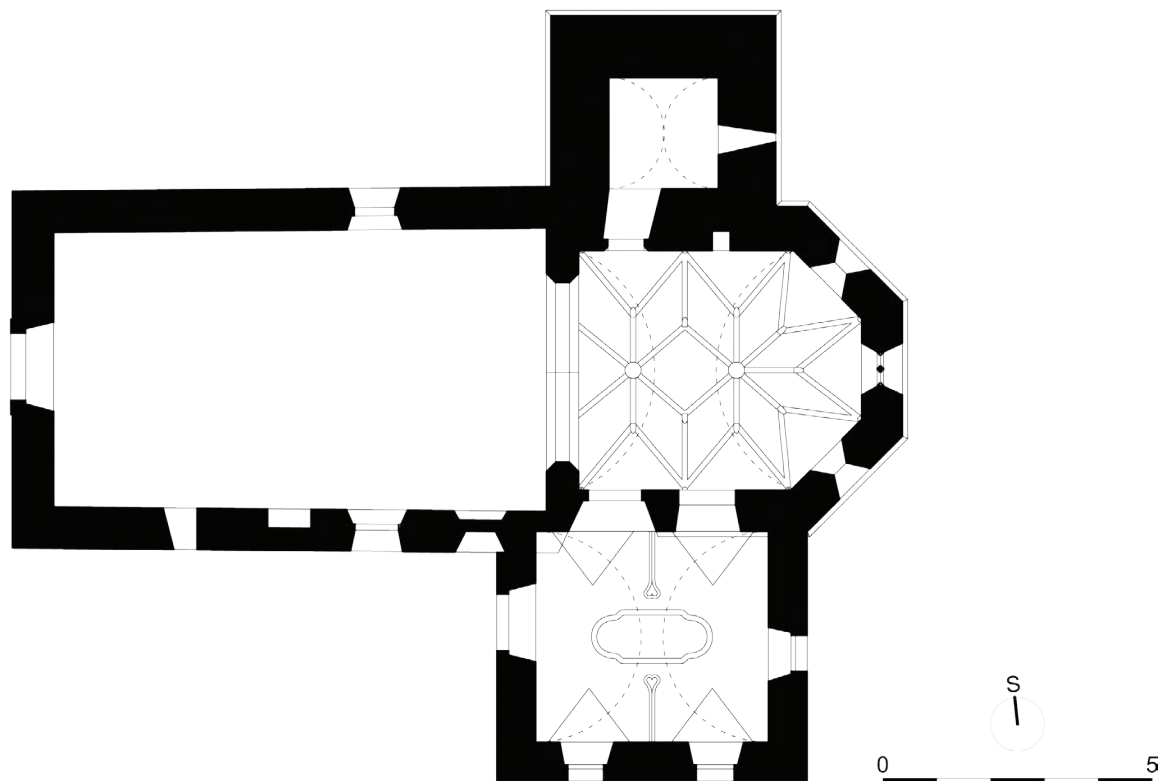
župnika Martina Papplerja naj bi bila prvotno tu stala kostnica). Leta 1837 je belopeška gosposčina zaradi slabega stanja stavbe predlagala, naj se cerkev (razen prezbiterija) podre, čemur so se Ratečani uprli in cerkev sami obnovili. Leta 1939 so bile delno odkrite freske v prezbiteriju, preostale so odkrili v sedemdesetih letih. V letih 1972–1976 so bila pod tlakom cerkve opravljena arheološka izkopavanja (RNKD ev. št. 15912: arheološko najdišče sv. Tomaž), med katerimi so bili odkriti temelji apside, med njimi in sedanjo steno prezbiterija pa 25 visokosrednjeveških grobov s pridatki; način pokopa priča o staroslovenskem izročilu. Vzdolž južne ladijske stene so bili v cerkvi odkriti tudi temelji vzporednega zidu, ki domnevno pripada neki poznoantični stavbi.

Ob obnovi leta 1985 je bil iz cerkve odstranjen nizki pevski kor.

Za uporabo v tej cerkvi je med letoma 1362 in 1390 nastal Rateški ali Celovski rokopis, drugi najstarejši ohranjeni slovenski srednjeveški jezikovni spomenik.

Arhitektura

Cerkev sestavljata pravokotna ladja in nekoliko ožji tristrano zaključen prezbiterij, ob katerem stoji na severni strani zvonik, na jugu pa večja pritlična zakristija skoraj kvadratnega tlorisa. Na trikotno zaključeni fasadi je v osi portal z maltasto obrobo, nad njim je profiliran venčni zidec z ostankoma nekdanjih stranskih pilastrov, pokrit s pločevinasto pultno strešico; nad njo je ležeče pravokotno okno, tik pod vrhom fasade pa na levi strani še ozka pokončna lina. Južna stena ladje, na kateri je vzdanih več nagrobnikov (dva v baročno profiliranih okvirjih), se na vzhodni strani odpira s pokončnim pravokotnim oknom, zahodno od njega je visoko v steni majhno polkrožno zaključeno romansko okno, na vzhodnem robu pa je tik ob zakristiji prezentirano lijakasto ostenje zazidanega rahlo šilastega gotskega okna z ostanki krogovičja. Zakristija ima v zahodni steni pravokoten vhod ter v južni steni dve in v vzhodni eno kvadratno okno z gladkimi kamnitimi okvirji. Na južni steni je izpisana letnica 1758; prosta vogala krasijo naslikani šivi baročnih oblik v črni barvi. Prezbiterij obtekata poševno porezana talni zidec in podstrešni venec. V zaključnih stenah so rahlo zašiljena okna z lijakastim ostenjem; stranski sta enojni, širše srednje je biforno in zaključeno z rekonstruiranim krogovičjem. Zvonik, zidan iz kamna in ometan le s tankim izravnalnim ometom, ima poudarjene, iz kamnitih kvadrov zložene vogale. Obteka ga pristrešen talni zidec, stene pa so (razen dveh ozkih strelnih lin v pritličju vzhodne in nadstropju severne) nerazčlenjene do nadstropja za zvonove, ki se na vse štiri strani odpira s polkrožno sklenjenimi bifornimi linami brez delilnih stebričev. Zaradi svojih form je zvonik nekdanj veljal za romanskega, vendar je bil prizidan šele po poslikavi prezbiterija sredi 15. stoletja. Severna stena ladje je predrta z enim samim pravokotnim oknom v vzhodnem delu. Zvonik je pokrit s pločevinasto piramidasto streho, zakristija s

trikapnico iz cementnega bobrovca, enaka kritina je tudi na dvokapni, nad oltarnim zaključkom šotorasto sklenjeni cerkveni strehi.

- 254 Ladjo pokriva ometan raven strop, pod njim zaključuje stene plitev gladek zidec. V južni steni je tik ob slavaloku tudi v notranjščini prezentiran rob ostenja zazidanega gotskega okna. Okence v zahodnem delu južne stene ima na notranji strani širše, segmentno zaključeno ostenje, ki se navzven lijakasto zožuje tako, da gleda proti jutranjemu soncu. Sredi južne stene je prezentiran tudi nekdanji stranski vhod z ravno leseno preklado.

Ladja se odpira v prezbiterij s širokim zašiljenim in porezanim slavalokom, katerega vrh sega do stropa ladje. Za slavalokom so na južni strani vrata v zakristijo, ob njih se iz zakristije

odpira v kor še zamreženo ležeče pravokotno okno; v severni steni vodijo pravokotna vrata s porezanimi vogali v zvonik. Enopolni triosminsko zaključeni prezbitერიj je zvezdasto rebra-sto obokan. Obok sloni na konzolah s poligonalnimi nakladami; štiri konzole so oblikovane kot glave, dve pokrivata grbovna ščitka. Vsi stiki obočnih reber imajo neobdelane sklepnike; oba temenska sta okrogla, preostali so v obliki grbovnih ščitkov; na diskastih sklepnikih sta bila nekoč golob sv. Duha in Kristusov monogram.

Ladja in prezbitერიj sta tlakovana z opeko; v tlaku prezbitერიja je nakazana lega romanske apside, katere temelji so ohranjeni pod tlakom prezbitერიja.

Zakristijo pokriva vzdolžen banjast obok s sosvodnicami, sloneč na kapitelnih venčnih zidcih in okrašen s preprosto štukirano ornamentiko.

Poslikava

Na zunanjščini so bili ob obnovi na zahodni fasadi najdeni ostanki srednjeveške poslikave: levo od portala je fragment poslikave v dveh fazah, vendar motiva ni mogoče prepoznati; desno od portala je ohranjen fragment Križanja iz 15. stoletja.

Na zunanjščini zahodnega dela južne stene je fragment baročne slikarije sv. Krištofa s konca 17. ali začetka 18. stoletja.

V notranjščini sta v celoti poslikana prezbitერიj in slavolok. Na ladijski strani slavoločne stene je bilo naslikano Oznanjenje, od katerega je fragmentarno ohranjena podoba Marije ob bralnem pultu z roko na knjigi. Na prezbitერიjski strani slavoločne stene je prizor dvanajstletnega Jezusa v templju med pismouki, levo in desno pod njim je naslikano peklensko žrelo. Na stenah prezbitერიja so upodobljena mučeništva apostolov, v šilastih podločjih oboka dopasne svetnice, na oboku pa Odrešenik med simboli evangelistov, cerkvenimi očeti za pisalnimi pulti ter angeli z glasbili in orodji mučeništva. Obočne freske imajo precej poškodovano zgornjo barvno plast, naneseo na suho.

255, 256

Prizori apostolskih mučeništev so dopolnjeni z imenom apostola in začetkom latinskega besedila *Creda*, ki se začenja pri sv. Petru na severni steni. Desno od Petrovega je upodobljeno mučeništvo sv. Andreja. V spodnji vrsti tečejo prizori tudi po stenah oltarnega zaključka. Od leve proti desni si sledijo mučeništva sv. Jakoba starejšega (del prizora je uničen zaradi vhoda v zvonik), sv. Janeza Evangelista (delno ohranjeno, v levem spodnjem delu prizora je na spodnji plasti posvetilni križ), sledi naslikan trikotni okvir s hostijo nad kelihom in stolpoma levo in desno nad mrežastimi vratci nekdanje tabernakeljske niše. Sledi prizor mučeništva sv. Tomaža (poškodovano), desno od njega je poškodovana dopasna podoba, nato mučeništvi Jakoba mlajšega in sv. Mateja. Na vzhodnem delu južne stene se cikel nadaljuje s prizorom mučeništva sv. Simona (delno ohranjeno), sledila sta prizora mučeništev sv. Jude Tadeja (Pavla?) in sv. Matije, ki sta zaradi okna in vrat v zakristijo močno poškodovana. V vzhodnem delu južne stene je nad

257

mučeništvom sv. Simona naslikano mučeništvo sv. Filipa, v zahodnem pa mučeništvo sv. Jerneja. V podločjih oboka so na severni strani (od zahoda proti vzhodu) upodobljene sv. Doroteja, neprepoznavana poškodovana svetnica in sv. Katarina, nad srednjim oknom oltarnega zaključka je Veronikin prt, na južni strani si proti slavaloku sledijo sv. Barbara, sv. Marjeta in sv. Neža. Pod srednjim oknom je upodobljena sv. Helena, desno od severnega okna je naslikan sv. Miklavž, levo od južnega pa sv. Florijan; dve svetniški figuri sta bili uničeni ob razširitvi oken. Ob srednjem oknu je naslikano akantovo listovje.

258, 259 Zanimiv žanrski detajl predstavljajo figure, doslikane ob konzolnih glavah: slikar je primitivne glave z režečimi usti dopolnil z doprsjem in rokami. Dve figuri kažeta s prstom na sosednjo, tretja kaže figo.

Freske so delo Žirovniškega mojstra iz okoli 1450-1455 in so bogatejša različica poslikave podružnične cerkve sv. Martina v Mostah pri Žirovnici, saj je na oboku slikar dodal cerkvene očete in angele muzikante, motiva, ki sta se v drugi polovici 15. stoletja uveljavila v obočnih poslikavah t. i. kranjskega prezbiterija. Poslikava rateškega oboka je eden prvih primerov angelskega glasbenega kora v slovenskem prostoru, zgodnji je tudi pojav rastlinske ornamentike v obliki popkovja. Apostolska mučeništva, ki jih v slovenskem srednjeveškem slikarstvu najdemo le še v žirovniški cerkvi, po katerih se poslikava v Ratečah tudi zgleduje, in v župnijski cerkvi sv. Andreja v Mošnjah (vse tri poslikave so delo Žirovniškega mojstra), se pripisujejo vodilnemu mojstru. Njegova roka je kljub fantazijski kaligrafiji likov in rastlinja, ki je v drugih njegovih delih (še) ni, prepoznavna tudi na oboku. Poslikava slavoločne stene je delo mlajšega slikarja, ki pa je še vedno slikal v tradiciji mehkega sloga; prizor dvanajstletnega Jezusa v templju se povezuje z enakima prizoroma v Bodeščah in na Vrhu nad Želimljem.

Oprema

Vsi trije oltarji v cerkvi imajo razmeroma ploskovite lesene nastavke slokega obrisa iz časa okoli sredine 17. stoletja in sodijo v zgodnjo fazo t. i. zlatih oltarjev. V njih so ohranjene štiri gotske plastike iz 15. stoletja različne provenience.

260 Veliki oltar iz leta 1648 ima visoko ravno predelo; iz nje izstopata podstavka para stebrov, ki nosi ravno ogredje. Predelo in podstavka krasijo volutaste kartuše in aplike bohotne vinske trte; stebra sta v spodnjem delu okrašena z angelskima glavicama, zgoraj z rastlinskimi girdandami. Med stebroma je polkrožno sklenjena oltarna niša, zunaj njiju baldahinski krilni arkadi. Ožjo atiko obdaja par kaneliranih stebričev in zaključuje ravno ogredje s strmima pristreškoma; med njima je žarkast krog s Kristusovim monogramom. V ornamentiki prevladuje na spodnjem delu oltarja motiv hrustančevja; atika se izraža s čistejšimi arhitekturnimi formami. V tronu stoji kip sv. Tomaža, furlansko vplivano delo iz sredine 15. stoletja (mavčna kopija, v. 125 cm). Levo ob njem je bil na hrbtu oltarne niše ob restavraciji odkrit napis: *HOC ALTARE*

* EST POSITVM * ANNO, 1648 * SVMPTIBVS ECC * LESIAE TEMPORE * R:D: ANDREA * SCHINKHOVIZ * PAROCHI, ET SIN * DICORVM LVCAE * FRONZ, ET IOAN * NIS WENETH. Ob Tomažu stojita levo sv. Andrej (v. 79 cm) in desno sv. Marko (v. 77 cm). V polkrožno zaključeni niši atike stoji na luninem krajcu Marija z otrokom, obdana s plamenastimi žarki (v. 64 cm), ob njej sta levo sv. Miklavž (v. 73 cm) in desno sv. Lenart (v. 61 cm). Na knjigi v rokah sv. Marka je napis: *Na novo renovirano - firma Götzl 1940 po naročilu župnika Cudermana*. Na menzi stoji baročen tabernakelj, obdan s stebriči in pokrit s kupolasto »opečnato« streho; na vratcih je naslikan Kristus s križem, curek krvi iz njegove strani teče v kelih.

Stranski oltar sv. Janeza Krstnika stoji ob južni steni ladje pred slavolokom. Oblikovno je zelo soroden velikemu, le da ima nižjo predelo in podstavka stebrov okrašena z angelskima glavicama; atika je po ornamentalnih motivih, ki se sicer razlikujejo od tistih na velikem oltarju, bolj usklajena s spodnjim delom, zaključek oltarja nad atiškim ogredjem pa manjka. Na predeli je bil odkrit ne v celoti čitljiv napis: *HOC ALTARE ERECTVM EST * SVB:R:D:MICHAELE WONZELLIO * PAROCHO LOCI SV[MPTI]BVS ECCLESIAE * ...12 IVNY.*

Osrednjo oltarno nišo zavzema gotska plastika sv. Janeza Krstnika iz okoli 1470 oziroma iz zadnje četrtine 15. stoletja, delo neke gorenjske delavnice s severnoitalijanskimi (beneškimi) vplivi (mavčna kopija, v. 93 cm), ob njem sta levo sv. Rok (v. 62 cm) in desno sv. Ožbalt(?) (v. 58 cm). V atiki je v srednji niši sv. Boštjan (v. 75 cm), ob njem pa levo neprepoznaven škof in desno sv. Miklavž (oba v. 57 cm).

Stranski oltar sv. Marije Magdalene stoji nasproti Krstnikovega oltarja poševno ob severovzhodnem vogalu ladje. Par stebrov obstopa zgoraj trapezasto zaključeno oltarno nišo, ob njiju stojita na volutastih konzolnih zaključkih predele stranska kipa, namesto baldahinov sta nad njima krili v obliki angelske glave z razpotegnjenimi perutmi. Na ogredju oltarne glavnine stojita volutasta pristreška s podstavkoma za stranska atiška kipa (in dve mlajši vazi), atiko pa robita ob straneh dvojnivolutasti krili. Niša atike ponavlja obliko spodnje niše, namesto stebrov pa stojita ob njej frontalno postavljeni voluti, okrašeni s palmetastima listoma. Spodnjo nišo zavzema kip sv. Marije Magdalene iz 30-ih let 15. stoletja, ki slogovno kaže severnoitalijanski vpliv (v. 87 cm; kopija), ob njej stojita neprepoznavna meniha s knjigama v rokah (v. 60 oz. 54 cm). V atiški niši je furlansko vplivan gotski kip sv. Jakoba (?) iz sredine 15. stoletja (v. 72 cm), ob njem sta levo Vstali Kristus (v. 39 cm) in desno sv. Jakob (v. 38 cm). Vrh oltarja zaključuje pelikan z mladiči.

Ob južnem stranskem oltarju stoji na konzoli baročen kip sv. Florijana (v. 105 cm). V cerkev je bil prinesen od drugod; sprva je stal na glavnem oltarju, po letu 1940 pa na konzoli na ograji kora.

Na severni steni ladje visi lesen Križani (v. 91 cm); drugo razpelo (v. 79 cm) visi na vzhodni steni zakristije.

Križev pot (o. pl., 59 x 50 cm) je leta 2000 naslikal Nikolaj Mašukov; kot 15. postaja (brez starejšega okvirja, kakršnega imajo druge) mu je na severni steni dodano Vstajenje (sign. in dat. *Mašuk 2000*). Prejšnji križev pot na lesenih tablah, delo Leopolda Layerja, je bil prenesen k Sv. Tomažu leta 1887 iz župnijske cerkve.

Na južni steni ladje visi slika starega cerkvenega bandera (o. pl., 110 x 90 cm), delo Leopolda Layerja; na sprednji strani je naslikan Kristus s sv. Tomažem, na zadnji Marijino kronanje. Bandero s kopijo Layerjeve slike sv. Tomaža in Marijinega kronanja (o. pl., 100 x 79 cm), delo Pie Garantini iz leta 1955, se hrani v župnišču.

- 264, 263 V zakristiji visita lesena antependija z velikega oltarja in z oltarja sv. Janeza Krstnika (vsak 88 x 140 cm). Oba prekriva bogata cvetlična dekoracija; na prvem je sredi nje v štirilistnem okvirju naslikana sv. Trojica (Prestol milosti), na drugem v pokončnem ovalu Krst v Jordanu. Narodni muzej v Ljubljani hrani na leseni tabli naslikan portret prvega rateškega župnika p. Honorija Teržana (* 1821), ki je nekdanj visel nad njegovim grobom na zunanjščini južne stene. Veliki zvon je bil ulit leta 1922 pri Kranjski industrijski družbi na Jesenicah, srednji in mali zvon iz leta 2000 sta iz livarne Perner v Passau. Zvon iz leta 1521, ki je nekoč visel v zvoniku, je zdaj obešen v niši zazidanega južnega vhoda v ladji; na njem je napis v gotski minuskuli: *+ iesus + maria + anno + XXI + lucas + marcus + ioannes + matheus.*

Pokopališče

RNKD ev. št. 10069.

Cerkev sv. Tomaža obdaja pokopališče srednjeveškega izvora. Jugozahodno od cerkve stoji lesen pokopališki križ z lesenim hrbtiščem, pokrit z dvokapno strešico, na njem je velik lesen korpus iz poznega 19. stoletja. Na južni steni cerkvene ladje je vzidan nagrobnik rateškega župnika Jožefa Lavtižarja (+ 1943; RNKD ev. št. 5426). Nagrobniki s podpisi kamnosekov: Jože Mertelj (+1920), sign. *Al. Vodnik Ljubljana*; Jože Eralh (+ 1922), sign. *Kocjančič*; Uršula Kavalar (+ 1938), sign. *Vodnik-Jankovič*; Janez Mežik (+ 1938), sign. *Vurnik Radovljica*; Marija Petrič (+ 1938), sign. *Al. Vodnik*.

Viri: Vizitacije 1655, 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 108; Franciscejski kataster, L 223 (Rateče) 03; Župnijski arhiv Rateče-Planica; Steletovi zapiski 1921, 1934, 1968; Popisi 1954.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 736; WILFAN 1849, str. 43-44; *Zgodnja Danica*, 19, 1887, str. 148-149; ILG 1890, str. 120; LAVTIŽAR 1897, str. 117, 119, 145; AVSEC 1898, str. 11; STESKA 1939/40, str. 88; MESESNEL 1942; GRAFENAUER 1958; CEVC 1963, str. 291, 293, 294-296, 348; STELE 1969, str. 42, 93-94, 104, 113, 138; KOMELJ 1972, str. 278; STELE 1972, str. VII, XIII, XXVIII, CXIV; KOS 1975, str. 507; KURET 1977; VALIČ, FISTER 1977; ZADNIKAR 1982, str. 235-237; HÖFLER 1985, str. 40-42; HÖFLER 1988, str. 212; PETRIČ 1990; LAVRIČ 1990, str. 216; *Šematizem* 1993, str. 208; HÖFLER 1996, str. 134-136; RESMAN 1996; LAVTIŽAR 1998, str. 109-111; PETRIČ 2001; POTOKAR 2002, str. 62; FERENC 2008; LAVRIČ 2007, str. 158-159.

Znamenje

RNKD ev. št. 5451.

Zahodno od vasi stoji ob cesti proti Trbižu baročno slopno znamenje. Telo kvadratnega tlorisa 268 pokriva usločena piramidasta streha (tegola) s širokim napuščem. Na vseh štirih straneh so enake plitve, polkrožno zaključene niše z na novo naslikanimi freskami: v severni je sv. Trojica (Prestol milosti), v vzhodni sv. Tomaž, v zahodni Marija z otrokom in golobom sv. Duha, v južni pa neprepoznaven apostol.

Kapelica sv. Antona

RNKD ev. št. 5449.

Poti proti jugu obrnjena kapelica zaprtega tipa je bila postavljena pri Šurčevi domačiji v 266 zahodnem delu naselja leta 1875. Stavbo, pokrito z usločeno piramidasto streho (tegola), členita na bočnih stenah plitvi polkrožno zaključeni niši; njun profilirani kapitelni venec se kot venčni zidec nadaljuje preko treh sten. Polkrožna arkada, zaprta z mrežastimi kovanimi vrati, vodi v banjasto obokan prostor z nišo v oltarni steni, v njej stoji na menzi lesen kip sv. Antona Padovanskega, na podstavku datiran 1875.

Spomenik Josipu Lavtižarju

Spomenik Josipu Lavtižarju, ki je bil v letih 1896–1943 župnik v Ratečah, je bil postavljen leta 1993 na zelenici ob glavni cesti skozi naselje, severozahodno pod obzidjem župnijske cerkve. Na marmornatem stebru s posvetilno ploščo (napis: *JOSIP LAVTIŽAR / 1851–1943 / RATEŠKI ŽUPNIK / PISATELJ / SKLADATELJ / ZGODOVINAR / SVETOVNI POPOTNIK / 1993*) stoji bronasto poprsje, delo Metoda Frlica.

Spomenik borcem in internirancem NOB

RNKD ev. št. 15913.

Spomenik stoji ob križišču vzhodne ceste v Rateče in stare opuščene deželne ceste, jugovzhodno od cerkve sv. Duha. Sezidan je iz klesanega kamna v obliki Triglava, na njem je spominska plošča z imeni osmih padlih borcev in treh internirancev iz Rateč.

Hiša Rateče 38

RNKD ev. št. 17745.

- 265 Velika zidana nadstropna hiša kmečke domačije na ključ stoji sredi vasi, na vzhodni strani trga na Gorici, in predstavlja s svojim volumnom izrazito prostorsko dominantno; v 19. stoletju so bili v stavbi tudi upravni uradi. Fasada je bila preoblikovana po požaru leta 1905 v zmerni historicistični maniri; prej so bile na njej tri baročno ukvirjene freske.

Hiša Rateče 40

RNKD ev. št. 17746.

Zidana nadstropna hiša stoji na zahodni strani trga na Gorici. Po dvoramnih stopnicah dostopni klasicistično občuteni portal iz tufa, okrašen z motivom vinske trte, je iz leta 1848. Maltasta členitev fasade (venčni zidec, okenski okvirji) je nastala po požaru leta 1905.

Kajžnkova hiša (Rateče 43)

RNKD ev. št. 9203.

- 267 Zidana nadstropna stavba z dvokapno streho na čop in zatrepnima gankoma stoji v južnem delu vaškega jedra. Na obcestni fasadi sta polkrožno zaključen portal iz tufa in freska sv. Florijana, na južni steni je naslikana sončna ura, na zahodni pa baročen šivan vogal. Hiša je bila obnovljena leta 2004, ko je bila v njej odprta stalna razstava o etnološki dediščini Rateč.
Literatura: KNIFIC 2006; URANIČ 2006.

TAMAR

Kapela Marije Pomagaj

RNKD ev. št. 2217.

Lega

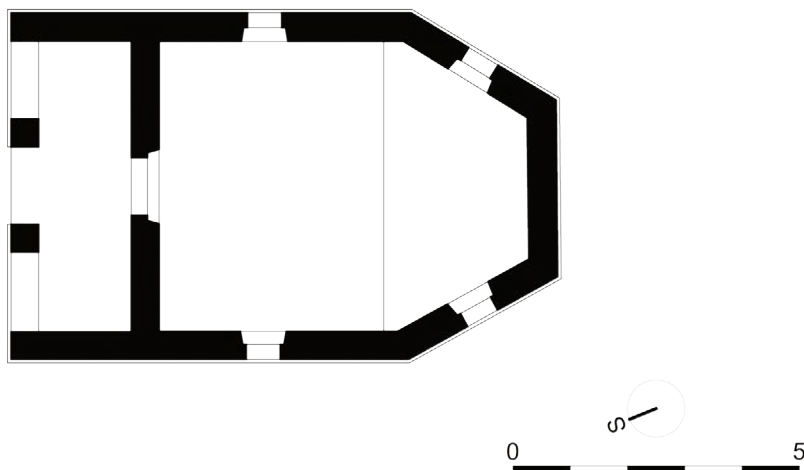
Proti jugu obrnjena kapela stoji na travniku severozahodno od planinskega doma v Tamarju.

Zgodovinski podatki

Kapelo so zgradili na pobudo župnika Lavtižarja po načrtih ljubljanskega arhitekta Skubica leta 1936.

Arhitektura

- 269 Kapela je preprosta stavba kvadratnega tlorisa s tristranim oltarnim zaključkom, na severni

strani je pred vhodom plitev arkadni portik. Glavno fasado predirajo tri enako široke arkade; v srednji je nad tremi stopnicami vhod, stranski sta zagrajeni s parapetnim zidom. Celotno stavbo obteka podzidek iz grobo klesanih kamnov, ki se na fasadi dvigne nekoliko više, do začetka arkadnih slopov. V bočnih stenah ladje in v poševnicah oltarnega zaključka so pokončna polkrožno zaključena okna. Stavbo pokriva tlorisu prilagojena večkapna streha iz tegole; na njej stoji s tegolo obit nizek zvonček kvadratnega tlorisa s polkrožno zaključenimi linami, pokrit s piramidasto streho.

Iz portika vodi v kapelo polkrožno zaključen vhod. Notranjščino pokriva dekorativen lesen strop, tla pa kamnit tlak, pred oltarnim zaključkom za stopnico dvignjen.

Poslikava

Leta 2002 so kapelo okrasili z mozaiki Marka Rupnika. Mozaik na vhodni steni pod portikom kaže dva velika celopostavna angela. Oltarno steno pokriva strukturno variiran dekorativen mozaik.

Oprema

Na oltarni steni visi slika Marije Pomagaj, kopija Layerjeve brezjanske, ki jo je naredil Blaž 270 Farčnik. Na severni steni kapele visi leseno razpelo.

Literatura: PETRIČ 1990, str. 34; Šematizem 1993, str. 208; PETRIČ 2000, str. 10-13; POTOKAR 2002, str. 59.

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

RODINE

občina
Žirovnica

Gručasto naselje na vzpetini nad cesto Begunje-Žirovnica v podnožju Peči pod Karavankami. Staro vaško jedro je skoncentrirano okoli dominantne cerkve. Večina stavb je obrnjena z ožjo stranjo proti vaški poti, ki se od ceste odcepi proti severu, npr. domačiji št. 15 (RNKD ev. št. 27690) in 22 (RNKD ev. št. 22446), ki imata še ohranjena »baročna« polkrožna portala iz tufa. Vas se v virih omenja od leta 1163 kot župnija sv. Klemena, s toponimom »Rod« pa prvič leta 1353, vendar je bilo območje poseljeno že vsaj od antike, kar dokazujejo ostanki rimske podeželske vile iz 2. stoletja »V ključih« jugozahodno od vasi (RNKD ev. št. 5298) in staroslovarska nekropola, odkrita ob sedanjem pokopališču (RNKD ev. št. 27676). V hiši št. 10 (RNKD ev. št. 5427), nekdanji mežnariji, se je rodil duhovnik in pisatelj Janez Jalen, ki je na Rodinah tudi pokopan (grob: RNKD ev. št. 5428).

Podružnična cerkev sv. Klemena (župnija Breznica)

RNKD ev. št. 1669.

Lega

Proti jugovzhodu obrnjena cerkev, obkrožena z obzidanim pokopališčem, stoji v starem vaškem jedru nad cesto Begunje-Žirovnica.

Zgodovinski podatki

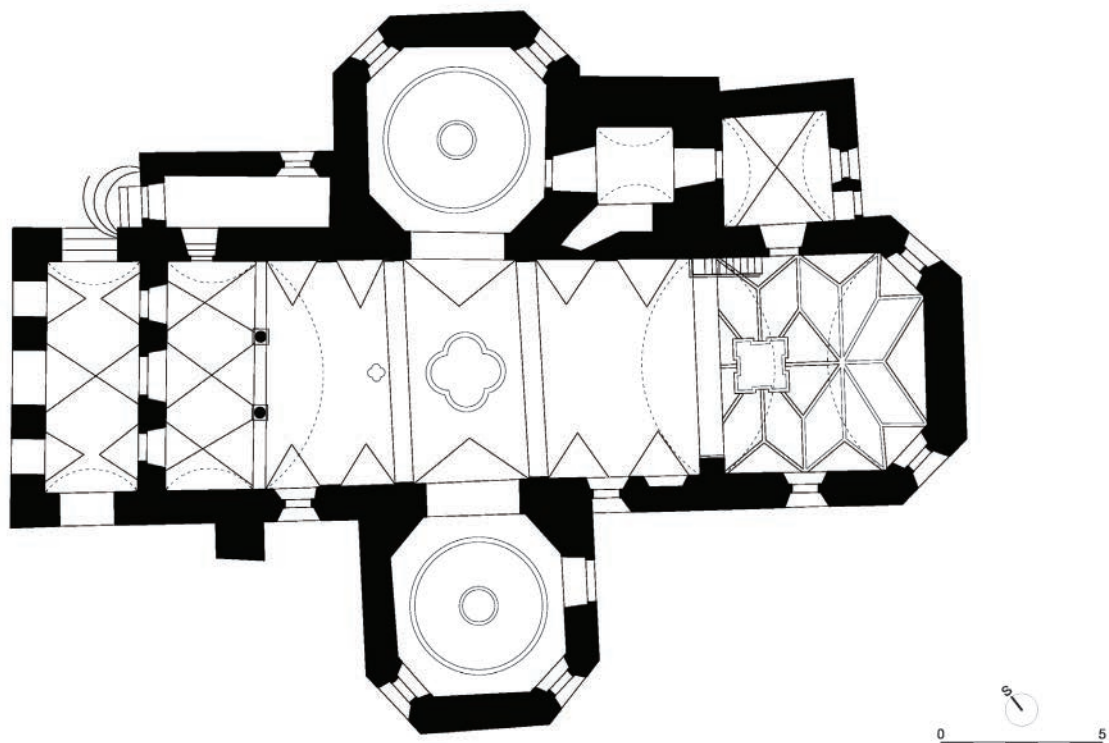
Po izročilu naj bi se bila tukaj ustavila sv. Ciril in Metod na poti v Rim. Pražupnija je tu nastala verjetno že v drugi polovici 10. stoletja, cerkev s patrocinijem pa je omenjena leta 1163 kot sedež radovljiske pražupnije. Do konca 13. stoletja je bila prafara za velik del zgornjesavskega področja, po 1296 pa so sedež pražupnije prenesli v Radovljico. Kasnejše prezidave so skrile prvotno (pred)romansko zasnovo. Konec 16. stoletja je cerkev pogorela, po obnovi jo je leta 1601 ljubljanski škof Tomaž Hren na novo posvetil skupaj z velikim oltarjem. Okoli 1612 je bil povišan ali na novo zgrajen zvonik. Ob vizitaciji škofa Scarlichija leta 1631 se omenjajo v cerkvi trije oltarji, stranska naj bi bila posvečena Materi božji (severni; bil je odmaknjen od stene, za njim pa je bil vhod v zakristijo) in sv. Ani; oltar v lopi

je vizitator ukazal odstraniti. Ob vizitaciji leta 1657 je soška trdila, da je oltar, ki ga je imel Scarlichi za Marijinega, v resnici oltar sv. Marjete, saj ima na sredi Marjetin kip. Ohranjene listine so pričale, da je stranska oltarja posvetil škof Krištof Ravbar leta 1523, in sicer severnega v čast sv. Marjete, Štefana in Tomaža, južnega pa v čast sv. Ane, Boštjana in Roka. Cerkev je imela obokan prezbitერიj, v ladji pa lepo poslikan lesen strop; imela je dvojne vrat, nad glavnimi pevski kor in pred njimi lopo na zidanih slopih. Iz lope, ki je imela streho skoraj tako visoko kakor ladja, so vodile navzdol v cerkev tri stopnice, levo od vhoda je še zmeraj stal zunanji oltar. Zvonik, skoraj nov, je bil zelo visok, dostopen od zunaj po lesenih stopnicah; v njem sta bila dva zvonova, v pritličju pa zakristija. Letnica 1692, napisana na slavaločni steni, pomeni verjetno postavitev novega prezbitერიja, saj je bil tisti, ki ga opisujejo vizitacijski protokoli iz 17. stoletja, skoraj za polovico ožji od ladje. V letih 1730 in 1733 so cerkvi prizidali par bočnih kapel, shema ladijskega oboka pa kaže, da je le-ta nastal pozneje od njiju. Leta 1762 je bila cerkev s štirimi oltarji spet na novo posvečena. Cerkev je bila od 17. stoletja sedež radovljiskega (sub)vikariata; ob jožefinskih cerkvenoupravnih reformah je leta 1793 spet postala sedež župnije, ki pa so jo že leta 1819 prenesli na Breznico.

Arhitektura

V tlorisu sestavljajo cerkev odprta zahodna lopa, enako široka dolga pravokotna ladja in prav tako enako širok prezbitერიj s porezanima vogaloma. Iz ladje izraščata približno na sredini dolžine na severni in južni strani kvadratni bočni kapeli s porezanimi vogali. Vzhodno od severne kapele stoji ob ladji zvonik, vzhodno od zvonika pa ob severni steni prezbitერიja pritlična zakristija. V kotu med severno kapelo in zahodnim delom ladje je nizek pravokoten prizidek s stopnicami na pevski kor.

- 271 Na fasadi so v pritličju, ki ga zgoraj robi močan profiliran venčni zidec, tri nerazčlenjene arkade lope (srednja je nekoliko širša), v čelu sta med dvema plitvima lizenama veliko lunetno okno in štirilistna lina nad njim; pod streho, zaključeno na čop, je konkaven podstrešni venec, kakršen zaključuje stene tudi drugod. Na južni steni je na levem robu arkadni vhod v lopo, vzhodneje pa močan amorfen opornik in pokončno pravokotno okno. Južna kapela ima v porezanih stenah visoki pravokotni okni, v drugih treh stenah so visoko pod streho nameščena lunetna okna. V vzhodni steni kapele je stranski vhod: pravokoten portal iz tufa ima poudarjeni bazi in stopničasto profilirano preklado z vklesano letnico 1733, nadkrit je s konzolno piramidasto strešico. Tik ob kapeli je v vzhodnem delu ladje še eno pravokotno okno; enaka okna so tudi v južni steni prezbitერიja in v njegovih poševnicah, na vrhu zaključne stene je manjše kvadratno okno. Meja med ladjo in prezbitერიjem na zunaj ni opazna. Zakristija ima v vzhodni steni vrata

in večje kvadratno okno; ob njeni severni steni vodijo lesene stopnice v nadstropje zvonika. Severna kapela je členjena enako kakor južna; stopniščni prizidek ob njej ima v severni steni kvadratno okno, v zahodni pa pred vhodom šest stopnic iz tufa; spodnje tri so oblikovane polkrožno. Vogali nerazčlenjenega zvonika so poslikani z imitacijo rustike v rdeči barvi; nad enojnimi polkrožno zaključenimi zvonovimi linami s kamnito balustrado so naslikane številčnice mehanske ure, na južni steni je pod lino naslikana še sončna ura. V prvem nadstropju vodi v zvonik (od vzhoda, s podstrešja zakristije) polkrožno zaključen portal s porezom na ajdovo zrno. Zvonik pokriva pločevinasta zvonasto-čebulasto-laternasta streha, v katero se visoko zajedajo polkrožna s profiliranim vencem obrobljena čela zvonikovih sten. Vhodna lopa, ladja in prezbiterij so pokriti z dvokapnico iz cementnega bobrovca; kapeli imata sredi šotoraste stre-

he zidano slepo cilindrično svetlobnico, pokrito s pločevinasto zvonasto-čebulasto strešico. Lopo pokriva banja s sosvodnicami, tlakovana je s prodniki. V ladjo vodi iz nje pravokoten portal iz tufa z volutastima vogalnima konzolama in močno stopničasto preklado, okrašen z rozetami, girlandami in Kristusovim monogramom, na poudarjenih bazah pa z motivom okovanega diamanta; ob njem sta prečno pravokotni okni. Ladja je banjasto obokana. Členijo jo plitvi pilastri s kapitelnimi venci (spodnji zaključki pilastrov so odbiti); med njimi se zarezujejo v obok sosvodnice s polkrožnimi podločji. Ob fasadni steni stoji na dveh toskanskih stebrih pevski kor, ki zavzema tudi prostor nad lopo; sicer enotni obok je ob koru oddeljen z oprogom. Nad polkrožnima arkadama bočnih kapel sta sosvodnici širši in oddeljeni od preostalega oboka s plitvima oprogama, v temenu je med njima štukiran štirilistni okvir, zahodno od njega manjša štirilistna odprtina. Stene kapel zaključuje osmerokoten venčni zidec, nad katerim preide prostor v krožni tloris in se nad drugim, krožnim vencem sklene s polkrožno kupolo; reliefni tondo v temenu nakazuje slepo svetlobnico. Prezbiterij loči od ladje slavolok v obliki nekoliko močnejših slopov z ustrezajočo oprogom; na ladijski strani sta ob volutastem sklepniku izpisani letnici 1692 in 1895. Banjasti obok prezbiterija s sosvodnicami sloni na stopničasto profiliranih in cofasto zaključenih konzolah; okrašen je s štukiranimi »rebri«, dekorativno vtisnjenimi z modelnikom, ki posnemajo gotško zvezdasto shemo. Na stičiščih grebenov so pritrjene angelske glavice, nad oltarjem je bunkast sklepnik, ob slavoloku pa tacasto kvadratno temensko polje s Kristusovim in Marijinim monogramom in obema svetima srcema. V križnogrebenasto obokano zakristijo vodi iz prezbiterija pravokoten portal iz tufa s starimi rezljanimi vrati, severno kapelo in banjasto obokano pritličje zvonika pa povezuje portal iz kodraškega kamna. Ladja in južna kapela sta tlakovani s kamnitimi ploščami, prezbiterij ima šahast črno-rdeč, severna kapela pa dekorativen črno-rdeče-bel marmornat tlak.

Oprema

274 Veliki oltar s kamnito menzo in lesenim nastavkom v neorenesančnih formah sta leta 1916 izdelala kamnosek Feliks Toman in kipar Ivan Pengov (podpisana za oltarjem). Sarkofagasti podstavek menze je na robovih okrašen z mesnatim akantom, na stipesu je Kristusov monogram, obdan z lovorovim listjem; ob straneh podpirata menzo dva stebriča. Nastavek ima na sredini polkrožno zaključen tron, obdan s stebroma, ob njem pa v prostor zalomljeni krili s školjkastima nišama, ob straneh zaključeni s po dvema stebroma; polkrožno atiko spremljata nad kriloma nizki voluti. Ob tabernaklju z reliefom Srca Jezusovega na vratcih klečita na volutastih podstavkih angela adoranta (les, v. 89 oz. 92 cm). V tronu je kip papeža Klemena (les, v. 145 cm), v stranskih nišah stojita sv. Peter (les, v. 127 cm) in sv. Pavel (les, v. 126 cm). V atiki dva celopostavna angela držita oval s simboli vere, upanja in ljubezni. Na steni za oltarjem vzdana plošča

sporoča, da je oltar, ki ga je skupaj s tlakom in orglami daroval zlatomašnik Mihael Zupan iz Smokuča (umrl 1915 v Sostrem), 27. avgusta 1916 posvetil knezoškof Anton Bonaventura Jeglič. Stranska oltarja v kapelah sta formalno sicer enaka, vendar sta izdelka dveh različnih kiparjev in tudi po času nastanka sta si precej vsaksebi: štukirani okvir za sliko na steni za severnim oltarjem kaže, da v njej prvotno ni bilo pravega nastavka, naredili so ga šele kakih 20 let po tistem, ko je nastal oltar v južni kapeli. Nastavka, ki stojita na preprostih zidanih menzah, sta pravzaprav le baročno bogato oblikovana in okrašena okvirja za oltarno podobo: v spodnjem delu prevladujejo volute in girlande, atika s Kristusovim oz. Marijinim monogramom v vencu oblakov, žarkov in angelskih glavica pa se zaključijo z baldahinom; izpod njega pada zastor, ki ga ob straneh pridržeje štiri poletavajoči angelci. Ob straneh sta lahkotna obhodna loka, na katerih stojita belo pobarvana kipa.

V severnem oltarju je slika sv. Frančiška Ksaverja (o. pl., 295 x 166 cm), na hrbtni strani 280, 281 datirana 1730 1. Avgusti; pod njo je pritrjena slika Device Marije (Annunziata; o. pl., 59 x 47 cm), signirano in datirano delo Franca Pustavrha iz leta 1863. Angelci, ki poletavajo ob 283 oltarju, kažejo, da je oltar naredil radovljiški kipar Ignacij Arrer, verjetno v 70-ih letih 18. stoletja. Kipa sv. Jožefa in sv. Janeza Evangelista (oba les, v. 138 cm) na obhodnih lokih sta delo Janeza Vurnika iz 19. stoletja; prvotno sta stala na obhodih le baročna piramidasta relikviarija, ki sta danes postavljena ob oltarni menzi.

V oltarju južne kapele je slika sv. Ana uči Marijo brati (o. pl., 295 x 163 cm), kvalitetno, 278, 279 vendar neustrezno restavrirano delo iz sredine 18. stoletja; na obhodnih lokih sta levo sv. 282 Tomaž, sekundarno porabljen baročen kip neznane provenience (les, v. 158 cm), in desno Vurnikov sv. Jakob (les, v. 163 cm). Na menzi stoji slika Marije dobrega sveta pod steklom (o. pl, 46 x 38 cm), ki jo je dal naslikati in podaril rodinski cerkvi radovljiški trgovec Jurij Pezdič leta 1761.

Ob severni strani slavoloka stoji marmorirana lesena poznobaročna prižnica; po zazidanem do- 275 stopu izpod zvonika je videti, da je nekdanja stala bližje loku severne kapele. Parapet cilindrične kancele in hrbtnišče krasi pretežno rastlinska ornamentika, na krožni strehi, obrobljeni z lambrekini in sklenjeni z volutastimi rebri, so štiri angelci in tabli postave, pod njo golob sv. Duha.

V niši pred slavolokom v južni steni ladje stoji kip sv. Janeza Nepomuka, pripisan Valentinu 285 Vrbniku (les, v. 140 cm).

Križev pot (o. pl., 50 x 38 cm) je delo Leopolda Layerja iz leta 1784. V južni kapeli stoji 276, 277 slika Družina sv. Ane (o. pl., 297 x 168 cm), delo Ivana Franketa (sign. desno spodaj: *Franke*), 284 ki je donedavna zakrivala starejšo sliko v Aninem oltarju. Na stopnici je težko berljiv napis: *Materi Mariji Zupanovi l. 1858 tu pokopani postavil v hvaležni / spomin na pokojno sin Tomaž*

duhoven. V Anini kapeli je še slika Celovškega Kristusa (o. pl., 55 x 41 cm). Tu je od leta 2000 vzidana tudi plošča v spomin na tri velike rojake, krščene v rodinski cerkvi, Matijo Čopa (1797), Franceta Prešerna (1800) in Janeza Zlatousta Pogačarja (1811).

V slavaloku visi na južni strani procesijsko razpelo s kmečko ekspresivnim Križanim iz 18. stoletja (v. korpusa 64 cm). Bogato okrašena zakristijska omara v renesančnem slogu, pripadajoči klečalnik (zdaj v severni kapeli) in kamnit lavabo s školjkasto piscino so iz okoli 1700; stenski omarici v prezbiteriju in cerkvene klopi z vrezanimi volutami so iz poznega 18. stoletja. Na oltarju severne in na stenah južne kapele je ohranjenih šest baročnih relikviarijev v zastekljenih kvadratnih okvirjih s hrustančasto dekoracijo; od voščenih reliefov v njih je mogoče razločiti le stoječo Marijo z Jezusom in Marijo Zmagovalko.

Bandero, hranjeno v župnijski cerkvi na Breznici, ima sliko iz okoli 1900: na eni strani je naslikano mučeništvo sv. Klemena, na drugi sv. Frančišek Ksaver, ki spreobrača črnce (o. pl., 105 x 74 cm).

Orgle s preprosto neorenesančno omaro, blagoslovljene leta 1917, so delo Ignacija Zupana iz Kamne Gorice; po njegovi smrti jih je dokončal Anton Dornič.

Vsi trije zvonovi so bili uliti pri Kranjski industrijski družbi na Jesenicah leta 1923.

Pokopališče

RNKD ev. št. 9887.

Pokopališče okrog cerkve je obdano s kamnitim zidom, pokritim z dvokapno leseno streho. Ob severnem zidu je postavljena plitva kapela z usločeno dvokapno skodlasto streho, v kateri je velik pokopališki križ s korpusom iz poznega 19. stoletja. Na pokopališču je več historičnih nagrobnikov in nekaj sekundarno porabljenih litoželeznih križev; eden označuje grob nemških vojakov, padlih maja 1945.

Kapelica

RNKD ev. št. 25549.

- 288 Jugo zahodno od vasi stoji ob nekdanji »cesarski« cesti vzhodno od odcepa proti Studenčičam kapelica zaprtega tipa z dvokapno pločevinasto streho, zgrajena v 1. polovici 19. stoletja. Klasicistična fasada je členjena z dvema pilastroma, ob straneh s slepima arkadama, notranjščina je banjasto obokana. Polkrožno zaključen vhod zapirajo kovinska vratca. Starejšo Bradaškovo

poslikavo, ki je še vidna na oboku (fragment angela), je leta 1997 preslikala Maša Bersan Mašuk. V notranjščini je na oltarni steni naslikan sv. Rok, sign. in dat. spodaj desno *Mašuk 97*. Zunaj je na hrbtni strani upodobljen sv. Frančišek Asiški; nad njim je napis *V spomin Francu Čopu Veslaški klub Bled*.

Znamenji

Jugozahodno od cerkve stoji na nasprotni strani ceste Begunje-Žirovnica križ z rahlo usločeno dvokapno strešico in lesenim hrbtniščem; velik lesen korpus v obliki črke Y je iz poznega 19. ali začetka 20. stoletja (RNKD ev. št. 25548).

V novem severovzhodnem delu vasi stoji ob cesti velik naivno-ekspresiven Križani z rokami, ki kot veje rastejo skozi streho nad njim; na podstavku je napis: *Dulcis ex labore fructus*.

Honova hiša (Rodine 9)

Nadstropna stavba s tlorisom v obliki črke L, ki stoji jugovzhodno od cerkve, je kljub prenovi ohranila še nekaj starih elementov: okenski okvir s preklado iz tufa v nadstropju zahodne fasade ter enako okno in vrata na ganku ob vzhodnem traktu. Na južni fasadi ohranjeno fresko Križanja (RNKD ev. št. 5452) z letnico 1797 na dekorativnem okvirju je naslikal Leopold Layer; restavriral jo je Tone Marolt.

286

Literatura: KNIFIC 2006 a.

»Stari farovž« (Rodine 11)

RNKD ev. št. 9716.

Nekdanje župnišče stoji zahodno od cerkve nad cesto Begunje-Žirovnica. Monumentalna nadstropna stavba, zgrajena v 18. stoletju, ima stene baročno členjene v kvadratna polja s konkavno prezanimi vogali in kamnite okenske okvirje. Na glavni šestosni, proti cerkvi obrnjeni fasadi sta polkrožno zaključen portal in nad njim biforno okno, v polju ob njem pa freska sv. Klemena v naslikanem polkrožno zaključenem okvirju z letnico 1768 na sklepniku. Fresko je leta 1999 na novo naslikal Franc-Branko Škofic.

287

Viri: Vizitacije 1657, 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 135; Franciscejski kataster, L 54 (Doslovče) 12/13; Pontifikalni protokoli 1762; ŠAL/Ž, fasc 26 a: Breznica 1769-1889; Steletovi zapiski 1923, 1926; Popisi 1954; Kronika Breznica 1956.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 794; LAVTIŽAR 1897, str. 46-47; STESKA 1927, str. 185; ŠUMI 1957/1958, str. 188; VRIŠER 1976, str. 124-126; HÖFLER 1988, str. 217, 218; CEVC 1990, str. 173; LAVRIČ 1990, str. 187-188; GLOBOČNIK 1992, str. 67; LAVRIČ 1993, str. 158; RESMAN 1993, str. 53, 74; Šematizem 1993, str. 86-87; RESMAN 1996, str. 155; SEDEJ 1996; *Občina Jesenice* 1998, str. 27; RESMAN 2000, str. 159-161; SOKLIČ 2000, str. 72-73; POTOKAR 2002, str. 62-63; KNIFIC 2006; RESMAN 2006, str. 16, 17, 127, 128, 129, 148, 163, 192, 213, 214; LAVRIČ 2007, str. 144; LEGAT 2009, str. 11-16, 22.

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

SELO PRI ŽIROVNICI

občina
Žirovnica

Naselje ob lokalni cesti Žirovnica-Begunje; v virih se prvič omenja leta 1354. Staro gručasto jedro leži okoli cerkve sv. Kancijana na prisojnem vznožju Peči pod Stolom, v novejšem času pa se je naselje razširilo predvsem v ravnini, tako da se že stika s sosednjima Žirovnico in Zabreznico. Vas velja za primer naselbinske kulturne dediščine (RNKD ev. št. 10072). Umetnostno interesantnega stavbnega fonda ni veliko ohranjenega. Hiša št. 34 (RNKD ev. št. 17595) je stegnjena domačija z nadstropnim stanovanjskim delom, ki ima ohranjen klasicističen portal iz tufa, okrašen z vinsko trto, datiran 1856. Najambicioznejši primer arhitekture iz okoli 1900 je hiša št. 17 (gostilna Osvald), nadstropna 3 x 6-osna stavba s plitvim rizalitom sredi obcestne fasade in z bogato historicistično-klasicistično stavbno členitvijo. Med novejšimi stavbami velja omeniti vilo Selo 32 c, zgrajeno v letih 1963-1972 po načrtih Sergeja Pavlina.

Podružnična cerkev sv. Kancijana (župnija Breznica)

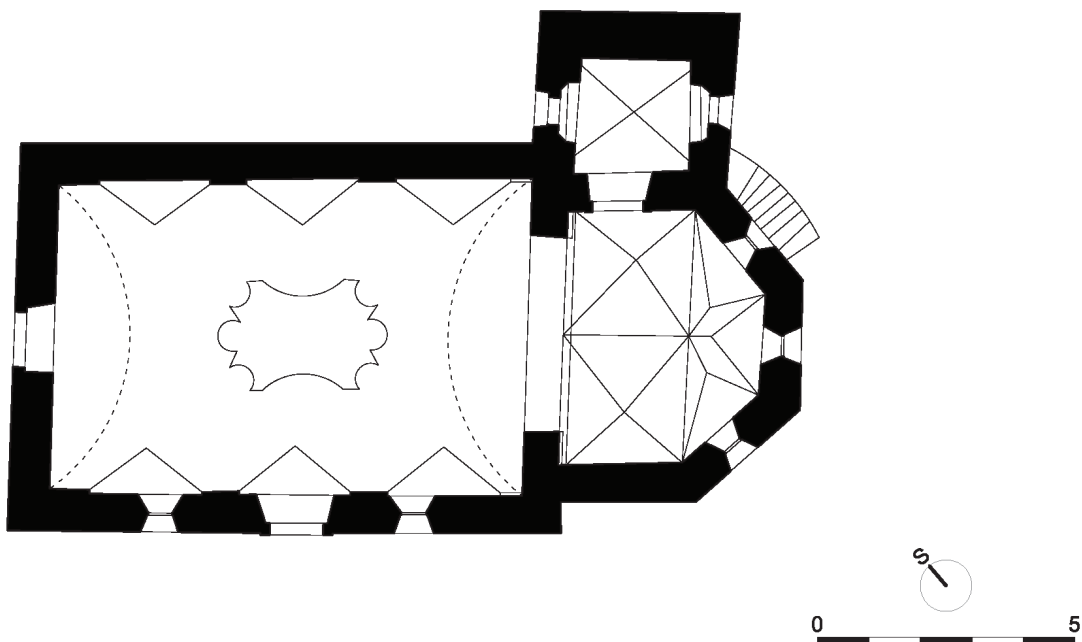
RNKD ev. št. 1670.

Lega

Proti jugovzhodu obrnjena cerkev stoji na obzidanem zemljišču sredi starega vaškega jedra.

Zgodovinski podatki

Cerkev se prvič omenja leta 1468 kot podružnica radovljiške župnije. V času vizitacije leta 1657 so iz nje ravno umaknili vse tri oltarje, da bi namesto polkrožne apside postavili večji prezbiterij. Ker je bila stavba zelo majhna, je vizitator svetoval, naj razmislijo, ali ne bi obeh stranskih oltarjev opustili in postavili tudi kipa njunih patronov na veliki oltar. Severni stranski oltar je bil, po vizitacijskem zapisniku iz leta 1631 sodeč, posvečen sv. Avguštinu, po mnenju soseske pa sv. Luki; južni stranski oltar je bil posvečen Materi bož-

ji; po takrat še ohranjeni listini naj bi bil stranska oltarja leta 1430 posvetil pičenski škof Gregor, generalni vikar oglejskega patriarha Ludovika, in sicer severnega v čast sv. Trojici, južnega pa sv. Kancijanili. Valvasor omenja v cerkvi le dva oltarja, sv. Kancijana in Antona Puščavnika, vizitacijski zapisnik iz leta 1685 pa poleg njiju še severni stranski oltar, posvečen sv. Luciji. Zvonik z zakristijo so cerkvi prizidali okoli srede 18. stoletja (včasih je bila na njem vidna letnica 1743) namesto dotedanjega lesenega stolpiča nad ladijsko streho, poslikani leseni strop v ladji pa je zamenjal sedanji obok šele leta 1764. Sredi 20. stoletja so na slavaločni steni odkrili fresko sv. Jurija; leta 2007 je bila na zunanjščini prezentirana in deloma rekonstruirana prvotna romanska zidava.

Arhitektura

Cerkev sestavlja pravokotna ladja in nekoliko ožji kratek tristrano zaključen prezbitarij, ob katerega severni steni je prizidan zvonik. Trikotno sklenjena fasada kaže v spodnjem delu

romansko plastovito zidavo s tankim ometom in vrezanimi črtnimi fugami, v čelu je gladko ometana; v osi jo predirajo pravokoten portal iz tufa, pokrit s pultnim nadstreškom, okroglo okno z maltasto obrobo in lijakastim ostenjem, poslikanim z rustiko, ter majhna trikotna lina v temenu. Romanska zidava je vidna še na celotni severni steni ladje, ki je brez 289 odprtin, na južni steni pa v zahodnem delu v celotni višini, drugje pa le do višine oken. Južno steno v sredini predira pravokoten portal iz tufa z močnejšo stopnjevano preklado, ob njem sta polkrožno zaključeni okni z rustificiranim lijakastim ostenjem; ob desnem je viden ostanek starejše pravokotne okenske odprtine. Stene prezbiterijske so gladke, v zaključnih stranicah so tri zašiljena okna z lijakastim ostenjem. Zvonik ima v pritličju zakristijo 290 s po enim kvadratnim okencem v vzhodni in zahodni steni, zgornji del, dostopen po zidanih zunanjih stopnicah ob severni steni prezbiterijske, je vse do enojnih polkrožno zaključenih zvonovih lin nerazčlenjen. Vogale krasijo naslikani šivani robovi v rumenkasti barvi. Cerkev pokriva enotna dvokapna streha iz skodel, nad prezbiterijem šotorasto sklenjena, zvonik pa pločevinasta streha v baročni tradiciji, le da ima namesto spodnje čebule dva prstanasta horizontalna »obročja«.

Vzdolžni steni ladje členijo štiri pari pilastrov s profiliranimi kapitelnimi frizi (pilastri ob slavoločni steni sta bila pozneje odbita), ki nosijo banjast obok s tremi pari sošvodnic nad polkrožnimi podločji; v temenu oboka je velik baročno razgiban štukiran okvir. Slavoločno steno obteka pod obokom plitva oproga; ob zahodni steni je nekdanj stal lesen pevski kor. Razmeroma širok polkrožno zaključen slavolok, katerega ostenje je ostanek nekdanje apsidi, vodi v kratek tristrano zaključen prezbiterij, pokrit z grebenastim obokom. Obok sloni na preprostih piramidastih konzolah, podločja med njimi so močno zašiljena; nenavadna obočna shema kaže odmeve gotških križnih in zvezdastih obokov. Na slavoločni steni je v prezbiteriju ohranjen pristrešen podzidek, ki je bil sprva na zunanjščini vzhodne ladijske stene. V križno obokano zakristijo pod zvonikom vodi pravokoten portal iz tufa s profilirano preklado. Tlak v ladji in prezbiteriju je iz kamnitih plošč.

Poslikava

Na zunanjščini južne stene ladje sta bili desno od vzhodnega okna odkriti fragmentarno ohranjeni freski, domnevno iz 2. polovice 14. stoletja: Križanje (ali Križani, vidna le Kristusova glava in leva roka) in sv. Krištof z drevesom v desnici in blagoslavljaljočim Jezusom na levici. V ladji je na južni strani slavoločne stene freska sv. Jurija na konju v boju z 295 zmajem, delo slikarja iz delavnice mojstra Friderika Beljaškega iz okoli 1430. Poslikava se je nadaljevala v apsidi; od sosednjega polja je v ostenju slavoloka ohranjen le spodnji del stoječe figure.

Oprema

- 292 Veliki oltar ima preprost lesen nastavek neorenesančnih oblik. Dva para stopničasto v prostor postavljenih stebrov s kompozitnimi kapiteli nosita ravno ogredje z motivom zoboreza, nad njim je polkrožna atika. V polkrožno zaključenem in z zastorom obrobljenem tronu stoji kip sv. Kancijana (les, v. 95 cm), na konzolnih podstavkih pred zunanjima stebroma sta ob njem sv. Blaž in sv. Ambrož (oba les, v. 105 cm). V atiki je kip sv. Mihaela na oblaku z mečem v desnici in tehtnico v levici, na majhnih volutah ob njej klečita angelca. Okvir kanonske table na menzi krasita klečeča angelca. Oltar in kip patrona sta nastala v Vurnikovi delavnici konec 19. stoletja, drugi kipi so baročni in očitno ostanek prejšnjega oltarja iz srede 18. stoletja. Lesena nastavka stranskih oltarjev sta med seboj enaka in stojita zdaj ob severni steni ladje. Imata po en par stebrov z rudimentarnim ogredjem, med njima je polkrožno sklenjen okvir za sliko, nad katero oltar neposredno prerašča v volutasto obrobljeno in z vazami okrašeno atiko, v kateri je manjša pokončna ovalna slika. Zunaj stebrov sta na konzolnih podstavkih lesena
- 293 kipa svetnikov, manjša kipa pa stojita še na ogredju nad stebroma. Oltar sv. Družine ima v sredini sliko sv. Družine na poti iz Egipta, zgoraj sta na oblakih Bog Oče in sv. Duh (o. pl., 130 x 75 cm); ob njej stojita kipa sv. Janeza Krstnika (v. 90 cm; na traku na križu je napis *Gleite Jagnije Božio*) na levi in sv. Janeza Evangelista (v. 100 cm) na desni. Ob atiški sliki Marije Kraljice sv. rožnega venca (o. pl., 47 x 32 cm) stojita kipa sv. Frančiška Asiškega (v. 58 cm) in neprepoznavnega svetnika s knjigo (v. 62 cm). Na menzi je pritrjeno srednje polje nekdanjega antependija z upodobitvijo Bega v Egipt (o. na lesu, 55 x 77 cm).
- 294 V oltarju sv. Antona je slika sv. Antona Puščavnika (o. pl., 130 x 73 cm), ob njem sta kipa sv. Petra in Pavla (oba v. 90 cm); v atiki sta ob sliki sv. Treh kraljev (o. pl., 47 x 32 cm) kipa sv. Luka (v. 57 cm) in sv. Marka (v. 56 cm). Na menzi je pritrjena slika sv. Antona Puščavnika pri molitvi (o. na lesu, 52 x 82 cm) s starega antependija. Tudi stranska oltarja je naredil podobar Janez Vurnik; kip sv. Janeza Evangelista na oltarju sv. Družine je delo Valentina Vrbnika iz druge polovice 18. stoletja, kipa evangelistov Luke in Marka v atiki Antonovega oltarja pa sta verjetno še ostanek nekega zlatega oltarja iz 17. stoletja. Prižnica na severni strani slavoloka je poznobaročna: trebušasta kancela stoji na nizkem kaneliranem stebriču, na baldahinasti strešici, zaključeni z žarkastim vencem oblakov, klečita angelca, ki sta delo istega kiparja kakor kipi na velikem oltarju. Procesijsko razpelo na južni ladijski steni (v. korpusa 64 cm) je preprost rokodelski izdelek.
- 296 Križev pot (o. pl., 30 x 25 cm) je delo Zdenka Huzjana iz leta 2007; kot 15. postaja mu je dodano Vstajenje. Bandero, obnovljeno leta 1964, se hrani v župnijski cerkvi na Breznici. Slika (96 x 69 cm) iz poznega 19. stoletja v layerjevski tradiciji kaže na eni strani Mučeništvo sv. Kancijana, na drugi sv. Antona Puščavnika.

Cerkvene klopi pozno-baročnih oblik so iz leta 1810.

Zakristijska omara je razmeroma preprost izdelek iz zgodnjega 18. stoletja.

Veliki zvon z reliefom sv. Kancijana in srednji zvon z reliefom Pietà sta bila ulita leta 2006 v Žalcu, mali zvon z reliefom sv. Antona Puščavnika je leta 1906 v Ljubljani ulil Maks Samassa.

Znamenje

RNKD ev. št. 27607.

Razpelo stoji pred hišo št. 18 na južni strani ceste Zabreznica-Žirovnica. Križ na betonskem podstavku ima leseno hrbtišče in dvokapno strešico; Križani je rezbarsko delo iz poznega 19. stoletja.

Viri: Vizitacije 1657, 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 135; Franciscejski kataster, L 233 (Zabreznica) 05; Steletovi zapiski 1924; Popisi 1954; Kronika Breznica 1956.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 794; LAVTIŽAR 1897, str. 47; KOMELJ 1959; ZADNIKAR 1959, str. 154; ZADNIKAR 1982, str. 275; HÖFLER 1985, str. 37; HÖFLER 1988, str. 219; LAVRIČ 1990, str. 186; *Šematizem* 1993, str. 87; *Gotika* 1995, str. 251; HÖFLER 1996, str. 139; *Občina Jesenice* 1998, str. 22; *VODNIK* 1998, str. 132; KEMPERL 1999, str. 222; SOKLIČ 2000, str. 76-77; KRIŽNAR 2006, 75-78, 106, 226, 303; RESMAN 2006, str. 128, 213; LAVRIČ 2007, str. 143; LEBEN 2008; LEGAT 2009, str. 32.

289

290

291

292

293

294

295

296

SLOVENSKI JAVORNIK

občina
Jesenice

Strnjeno naselje vzhodno od Jesenic med Savo Dolinko in regionalno cesto Žirovnica-Jesenice. Po drugi svetovni vojni je bilo upravno priključeno Jesenicam, s katerimi se stika; od leta 1998 je spet samostojno naselje.

Avtentičnega stavbnega tkiva izpred konca 19. stoletja ni ohranjenega; najstarejše stavbe kažejo zmerne historicistične (npr. Cesta Borisa Kidriča 36) ali secesijske slogovne znake (npr. hiša Savska cesta 5).

Severno nad Slovenskim Javornikom je stal Javorniški grad - fužinarski dvorec, ki ga je leta 1630 postavila furlanska rodbina Posarelli; med številnimi poznejšimi lastniki so bili konec 18. stoletja baroni Zoisi. Leta 1870 ga je kupila Kranjska industrijska družba, ki ga je posedovala do konca druge svetovne vojne. Pozneje je stavba s parkom postala napoti razcvetu industrializacije, zato so jo leta 1959 podrli in na njenem mestu zgradili novo valjarno.

Literatura: SMOLE 1982, str. 201-204; STOPAR 1996, str. 63-69.

Spomenik NOB

RNKD ev. št. 5368.

Spomenik, odkrit leta 1954, stoji na parkovno urejenem zemljišču v severovzhodnem delu naselja južno ob regionalni cesti Jesenice-Žirovnica. Na granitnem kvadru, ki ima spredaj napisno ploščo, ob njej pa marmornata vogalna reliefa, stoji bronasta figura borca s puško v 297, 298 dvignjenih rokah. Imena 147 padlih so vklesana na dveh granitnih kvadrilih ob straneh. Spomenik je bil urejen po načrtu Julijana Renka, plastika pa je delo Draga Tršarja.

Literatura: *Občina Jesenice* 1998, str. 30-31.

297

298

Gručasta vas pod Pečmi ob cesti Begunje-Žirovnica. V virih se prvič omenja leta 1358, arheološke najdbe pa izpričujejo naselitveno kontinuiteto od poznorimskega časa: v zahodnem delu vasi je bilo najdeno poznorimsko grobišče (RNKD ev. št. 25022), sredi vasi pa grobišče s poznoantičnimi in zgodnesrednjeveškimi pokopi (RNKD ev. št. 5316). Naselje z dvema vaškima jedroma (zgornje Na studencu in spodnje Na vasi) in prevladujočimi stegnjenimi domovi velja za primer naselbinske dediščine (RNKD ev. št. 9890). Med stavbami z ohranjenimi elementi starejše slogovno opredeljive arhitekture velja omeniti hišo št. 22 (pr' Bohinc) s polkrožno sklenjenim portalom iz tufa s tremi sklepniki in hišo št. 6 (pr' Klemen), ki ima v pritličju poleg portala iz tufa ohranjene tudi profilirane kamnite okenske okvirje s kovanimi polkni; od nekdanj najlepše hiše v vaškem jedru južno od ceste je ostalo le še razpadajoče pritličje s kamnitimi okenskimi okvirji in kovanimi mrežami v njih.

Kapelica sv. Klemena

RNKD ev. št. 25547.

Kapelica zaprtega tipa stoji ob vaškem napajališču pred Bohinčevo hišo (št. 22) sredi vasi. 299
Zgrajena je bila v 19. stoletju, a po drugi svetovni vojni podrti, v 90-ih letih 20. stoletja pa so jo na novo zgradili in postavili vanjo ohranjeni prvotni kip.

Proti severovzhodu obrnjena kapelica kvadratnega tlorisa je pokrita z nizko piramidasto skodlasto streho; obteka jo močan stopničasto profiliran podstrešni venec. Na fasadi se odpira z veliko polkrožno sklenjeno arkado v obliki »baročnega« portala, zaprto z mrežastimi kovanimi vrati, na bočnih stenah sta manjši plitvi polkrožno zaključeni niši. V levi niši je naslikana Pietà, v desni Kamenjanje sv. Štefana; poslikava je delo Staneta Žerka iz leta 1996. V kapasto obokani notranjščini stoji na menzi pred ornamentalno poslikanim ozadjem lesen kip sv. Klemena iz 19. stoletja.

Literatura: LEGAT 2009, str. 11-12.

Hiša Smokuč 43

RNKD ev. št. 667.

300 Kmečka domačija (pr` Grom) s pritlično stanovanjsko hišo in gospodarskim poslopjem v nizu.
 Hiša ima na obcestni strani ohranjen polkrožno zaključen portal iz tufa s tremi sklepniki,
 301 med zahodnima oknoma pa fresko Višarske Marije, dopolnjeno spodaj z votivnim prizorom in
 letnico 1728 (verjetneje prvotno 1788).

Južno od hiše stoji na nasprotni strani ceste leseno razpelo (RNKD ev. št. 25546), pokrito z dvokapno strešico; na dnu vertikalnega kraka je vrezana letnica obnove 1981. Polihromirani leseni korpus je s konca 19. ali iz zgodnjega 20. stoletja.

Literatura: LEGAT 2009, str. 15.

299

300

301

SREDNJI VRH

občina
Kranjska Gora

Razložena vas na pobočni polici pod Karavankami visoko nad levim bregom Save, severno od Gozda - Martuljka. Stare kmečke domačije, ki se omenjajo že v urbarjih iz 15. stoletja, stojijo večinoma na samem, mnoge so ohranile značilnosti specifične, na Koroško vezane stavbne kulture ter zaslove in arhitekturne elemente vse od začetka 16. stoletja naprej. Skoraj vsaka domačija ima tudi svoje znamenje ali kapelico. Vas velja za primer naselbinske dediščine (RNKD ev. št. 9694).

Kapela sv. Trojice

RNKD ev. št. 8241.

Legra

Proti zahodu obrnjena stavba stoji sredi vasi.

Zgodovinski podatki

Kapela je bila zgrajena v prvi polovici 19. stoletja kot srenjski sakralni prostor; več poznejših poskusov, da bi vas dobila pravo cerkev, je propadlo.

Arhitektura

Majhna stavba kvadratnega tlorisa je pokrita s štirikapno streho iz desk; sicer nerazčlenjene stene zaključuje samo nakazan konkaven podstrešni venec. V vzhodni steni je segmentno sklenjen vhod, v južni lunetno okno. Vzhodna stena se nad streho nadaljuje v širok zvonik na preslico, pokrit z nizko dvokapno strešico; zvonova lina je trikotno zaključena. Notranjščina je obokana s strmo zašiljeno križno kupolo na diagonalnih pasovih; obok se začinja že malo nad tlemi. 302

Poslikava

Zunanjščina je v celoti poslikana s poljudnimi freskami iz časa nastanka. Na vzhodni steni je v zgornjem delu levo Bičanje, desno Oznanjenje, ob vhodu sta levo sv. Florijan in desno sv. Katarina. Na južni steni je v naivni napol kontinuirani maniri predstavljen Pasijon: spodaj levo Kristus pade pod križem, desno je Veronika s prtom, zgoraj si od desne proti levi sledijo Pilat, ki si umiva roke, Nošenje križa, Križani in Vstajenje (?). Zahodno steno zavzema Pot v Emavs, na severni so v dekorativnih okvirjih Križanje in ob njem dva škofa; desni bi bil lahko sv. Miklavž.

- 303 Tudi znotraj je kapela v celoti poslikana. Na oltarni steni je Marijino kronanje; na južni steni je zgoraj apostol Simon, ob njem angela s trobentama napovedujeta poslednjo sodbo, ki jo ponazarja še vrsta iz grobov vstajajočih figur v pasu pod oknom, okoli okna pa napis: *Na povelje boshjega glasu se bo use zhloveshtvo obudilo. Rajtnga bo kaku bo po Sodbi obstat.* Na severni steni je na vrhu Nebeški Jeruzalem, pod njim sv. Pavel in Peter, na vzhodni pa sv. Miklavž z dvema angelskima glavicama, pod katerima je ob vrhu vrat letnica 1843. Na sprednji strani zidane sarkofagaste oltarne menze je naslikan Kristus v grobu.

Vavčarjeva kapela

RNKD ev. št. 5454.

Proti vzhodu obrnjena kapela stoji ob poti proti Vavčarjevi domačiji (Srednji Vrh 19) v vzhodnem koncu vasi. Preprosta stavba pravokotnega tlorisa s tristranim sklepom na vzhodni strani je pokrita z dvokapno streho iz desk. Ob široki fasadni odprtini, zaključeni s segmentnim lokom, sta zgoraj plitvi kvadratni vdolbini; v desni je naslikan sv. Anton Padovanski.

Notranjščino pokriva banjast obok s sosvodnicami; na stenah so plitve segmentno zaključene niše. Fragmentarno ohranjena pretežno dekorativna poslikava (na oboku je golob sv. Duha) je nad oltarno nišo datirana 1844. Na menzi stoji novejši kip Matere božje.

Hlebanjeva kapelica

RNKD ev. št. 5453.

Proti severu obrnjena kapelica zaprtega tipa stoji ob poti pri vhodu na dvorišče Hlebanjeve domačije (Srednji Vrh 9). Stavba pravokotnega tlorisa, nastala v 18. stoletju, je pokrita z dvokapno streho iz desk. Čez fasado s polkrožno zaključenim vhodom tečeta dva venčna zidca; v čelu je naslikana sv. Trojica, v spodnjem delu sivi šivani vogali baročnih oblik. Notranjščina je banjasto obokana. Na menzi stoji lesen baročen kip Vstalega Zveličarja.

Jureževa kapelica

Kapelica nad staro potjo proti Kranjski Gori jugozahodno od vasi je oblikovana kot globlja stena s polkrožno nišo, zaprto z leseno mrežo; izstopajoči podstavek tvori pod nišo oltarno mizo. Pokrita je z dvokapno streho iz desk. V niši stoji novejši kip Matere božje.

Merklova kapelica

RNKD ev. št. 5455.

Kapelica zaprtega tipa stoji v zahodnem delu vasi, na travniku pod potjo proti Merklovi doma- 305
čiji (Srednji Vrh 4). Proti jugu obrnjena stavba pravokotnega tlorisa je pokrita z dvokapno
leseno streho; fasadni čeli sta obiti z deskami. Vhod, zaprt z leseno mrežo, je segmentno za-
ključen. V banjasto obokani niši stoji novejši kip Lurške Matere božje.

Smolejevo znamenje

RNKD ev. št. 690.

Slopno znamenje stoji v srednjem delu vasi, ob poti zahodno od Smolejeve domačije (Srednji Vrh 306
8). Njegovo v tlorisu kvadratno telo je v spodnjem delu zelo čokato, skoraj enako visoki nast-
vek, ki se pod piramidasto leseno streho konča z usločenim vencem, pa pol ožji. Na treh straneh
so v spodnjem in zgornjem delu segmentno zaključene niše. Okrog njih so naslikani dekorativni
arhitekturni elementi, niše pa so figuralno poslikane; poslikava iz srede 19. stoletja je bila
obnovljena leta 1992. Na južni strani je v spodnji niši naslikana sv. Trojica, v zgornji Lurška
Marija; na zahodni strani je spodaj sv. Anton Padovanski, zgoraj sv. Katarina, na vzhodni pa
spodaj sv. Florijan in zgoraj sv. Uršula.

Merklova hiša (Srednji Vrh 4)

RNKD ev. št. 28672.

Velika zidana hiša na zahodnem koncu vasi s tlorisom v obliki črke L se je doslej postavljala 304
v začetek 17. stoletja, vendar so se ob nedavni obnovi pokazale v zahodnem, enoceličnem traktu
prepričljive poznogotske prvine; zazidan kamnit okenski okvir je bil najden celo v nadstrop-
ju, enega pa so pozneje prenesli na vzhodno steno novejšega dela stavbe. Ima morebiti torej
le prav ljudsko izročilo, da so od Merkla s kresovi sporočali v Belo Peč, kadar so po Dolini
prihajali Turki? Zgledna obnova je na stavbi predstavila tudi dekorativno arhitekturno posli-
kavo iz 17. stoletja.

Hlebanjeva hiša (Srednji Vrh 9)

RNKD ev. št. 688.

Jedro velike stavbe z zidanim pritličjem in deloma lesenim nadstropjem je nastalo v začetku 16. stoletja. Iz tega časa je ohranjenih več stavbnih elementov s poznogotskimi karakteristikami, npr. kamnit polkrožno zaključen vhodni portal s porezanim robom v vzhodni in podobno oblikovano kvadratno okence v zahodni steni. V hiši je ohranjen rezljan zgodnjerenesančni strop z letnico 1506, najstarejši datiran lesen strop v Sloveniji.

Koblarjeva vila (Srednji Vrh 10)

Stavbo na vzpetini Glava ob dostopu v vas z južne strani so zgradili leta 1937 po načrtih Iva Spinčiča. Oblikovana je v izrazitem »alpskem« slogu: pritličje je zidano, nadstropje leseno in obdano z ganki; izstopajoči rizaliti, ki so na južni strani postavljeni diagonalno, vsi pa poudarjeni z vogali iz grobo klesanega kamenja, obujajo spomin na renesančno plemiško arhitekturo. Vilo posebej odlikuje razgled, saj stoji prav nasproti Martuljkove skupine. Danes je v njej mladinski počitniški dom.

Literatura: CEVC, PRIMOŽIČ 1988, str. 172-179; NOVAK 1988, str. 33-34; POTOKAR 2002, str. 64.

302

303

304

305

306

Gručasta vas na odprtem terasastem polju nad magistralno cesto in železniško progo Jesenice-Kranj. V virih se prvič omenja leta 1247, naključne arheološke najdbe pa kažejo, da je bilo območje poseljeno vsaj od rimske dobe naprej; potencialni rimskodobni najdišči sta na zahodnem robu vasi (RNKD ev. št. 28621) in Za stagnami severno od nje (RNKD ev. št. 28622). Poleg rojstne hiše Franceta Prešerna (RNKD ev. št. 840; s spominskima ploščama Prešernu in Antonu Vovku), sezidane v 16. stoletju (sedanjo podobo je dobila po sredi 19. stoletja) in od 1939 naprej muzejsko urejene, je znamenitost naselja stara lipa (RNKD ev. št.: 18489) sredi vasi s šestnajstimi v krogu razporejenimi kamni, kjer so se sestajali predstavniki vaške srenje.

Podružnična cerkev sv. Marka

(župnija Breznica)

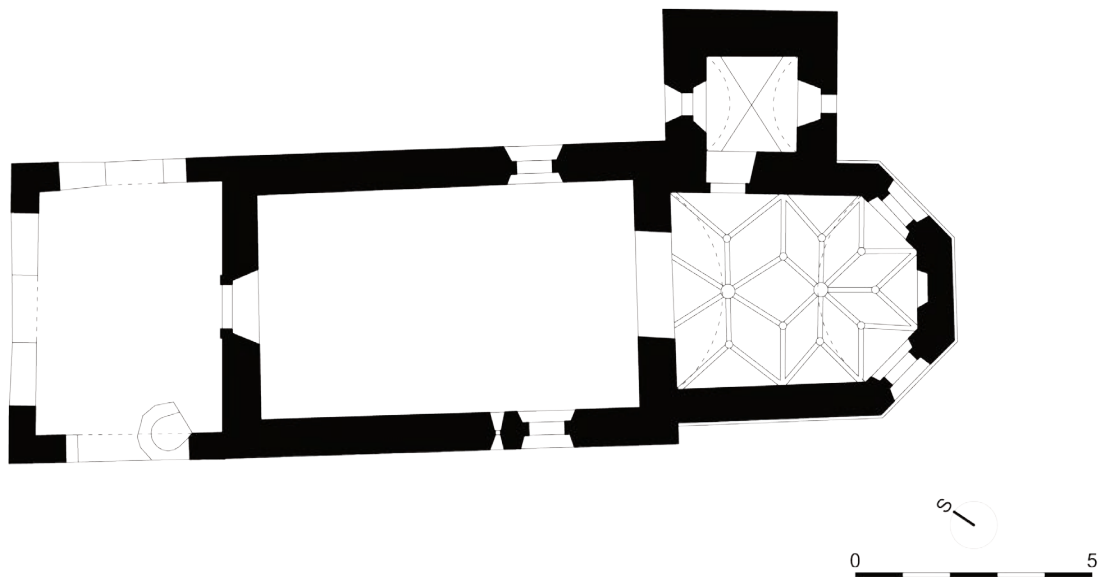
RNKD ev. št. 839.

Lega

Pravilno orientirana cerkev stoji na samem na travnati brežini jugovzhodno od vasi.

Zgodovinski podatki

Cerkev, ki izvira še iz romanskega časa, je prvič omenjena v radovljiški matrikuli leta 1468. Leta 1627 so podrli staro polkrožno apsidno in prizidali sedanji prezbiterij, ob njegovo severno stranico pa postavili zvonik. Vizitacijsko poročilo iz leta 1631 poroča o treh oltarjih, in sicer sv. Marka in sv. Jerneja, tretjega patrocinija ne navaja; iz protokola vizitacije leta 1657 izvemo (poleg tega, kdaj je bil postavljen nov prezbiterij z zakristijo), da ima severni stranski oltar nov, še neposvečen nastavek, nastavek glavnega oltarja pa ni več primeren; strop v ladji pokrivajo stare slike; v visokem zidanem zvoniku visita dva zvonova. Leta 1668 je bil v delu nov nastavek velikega oltarja, omenja pa se tudi zidan oltar v lopi. Vizitacija iz leta 1685 omenja tudi patrocinijski tretjega oltarja: posvečen je bil Materi Božji, vendar je bil takrat pod interdiktom. V 18. stoletju so zvonik pokrili s čebulasto streho, ki pa so jo leta 1897 po načrtu Josipa Dostala nadomestili s sedanjo »gotško«. V baročnem času so bila predelana okna v prezbiteriju in v ladji odprti dve novi,

stari poslikani strop pa je zamenjal raven pobeljen. Ob zadnji obnovi v letih 1988-1993 je dobila cerkev nov strop, poslikan po poznogotskih zgledih, kar daje notranjščini bolj celosten srednjeveški videz; veliki oltar je bil zaradi prezentacije ostankov apsidge pomaknjen v ozadje, stranskima so odstranili menzi in nastavka s slavoločne stene premaknili na bočni steni ladje bliže vhodu.

Arhitektura

V tlorisu si od zahoda proti vzhodu sledijo prečno pravokotna lopa, enako široka vzdolžna pravokotna ladja in malenkost ožji tristrano zaključen prezbitერიj. Ob njem je na severni strani prizidan zvonik kvadratnega tlorisa.

- 308 Odprta lopa z masivnimi slopi v vogalih, slonečimi na nizkem zidcu, je bila prizidana v 17. stoletju; vhode ima z vseh treh prostih strani, na južni strani stoji zunanja prižnica mnogokotnega tlorisa. Za tlak so uporabljeni enobarvni obli prodniki. Ladja je na zunanjščini brez gotskega talnega zidca, kar kaže na njen še romanski izvor, medtem ko obteka prezbitერიj zaradi neravnega terena neenako visok pristrešen talni zidec. V zaključni steni prezbitერიja

je zazidano gotško okno. Zvonik ima vhod z zunanje strani v nadstropju, v zgornji etaži ima 307
na vseh štirih straneh preproste polkrožno zaključene line za zvonove, krit pa je z zaši-
ljeno novogotsko streho. Nerazčlenjeni kamniti zidovi kompleksa, predrti le s pravokotnima
oknoma v severovzhodni in jugovzhodni steni oltarnega zaključka in z dvema enakima oknoma
v ladji (po eno na severu in jugu) ter s polkrožno sklenjenim romanskim okencem visoko pod
vrhom južne stene, so ometani in enotno belo pobarvani, na vogalih zvonika so z okrasto barvo
nakazani šivani robovi, pasovi iste barve pa ga delijo v tri etaže. Cerkev pokriva enotna
dvokapna skodlasta streha, nad zahodno stranico lope in nad zaključkom prezbiterija pirami-
dasto sklenjena. Sledovi na podstrešju kažejo, da je bila streha nekoč nižje in bolj strma.
V cerkev vodi iz lope preprost pravokoten vhod s podboji in preklado iz tufa; verjetno je
bila odprtina prvotno manjša in polkrožno zaključena, predelana pa v 17. stoletju.
Ladja ima tudi v notranjščini gladke stene, ravni strop iz baročne dobe je zakrit z novim
lesenim stropom. Tlakovana je s kamnitimi zelenimi ploščami, med katere so vdelana svetlob- 310
na telesa. V prezbiterij vodi polkrožna slavaločna odprtina z nekoliko poševno prirezanim
ostenjem; njegova oblika nakazuje, da je slavolok del prvotnega oltarnega prostora - roman-
ske apside. Njeni temelji, zloženi iz velikih z apeno malto povezanih prodnikov, so bili
najdeni ob zadnji prenovi in so prezentirani pod steklom v tleh sedanjega prezbiterija. Ta
je v primerjavi z ladjo dokaj velik, iz nje vodita vanj dve stopnici. Na severni strani je
preprost pravokoten vhod v zakristijo s kamnitim okvirjem, na prekladi je vklesana letnica
zidave 1627. Obokana zakristija ima v vzhodni in zahodni steni po eno majhno okence. Obok
prezbiterija je z rebri plitvega profila, ki rastejo iz piramidastih konzol, razdeljen v 313
dekorativno zvezdasto mrežo; stike reber poudarjajo drobne rozete oziroma ščitki (na enem
je Marijin oziroma mojstrov monogram), le na osrednjih temenskih stekališčih sta diskasta
sklepnika, poslikana s pikastim vzorcem. Prostor razsvetljuje v baroku odprti pravokotni
okni v poševnicah oltarnega sklepa, nad njima je z barvo nakazan nekdanji gotški zaključek.
Zazidano tretje, gotško okno v sklepnici je ponazorjeno kot niša z osveženo poslikavo
ostenja (ob obnovi so bili najdeni fragmenti arhitekturne poslikave v okraستم tonu s črno
črtno delitvijo in križem na vrhu). Prostor je belo prepleskan, rebra so tonirana v okraستم
barvi s črno-belo črtno delitvijo. Prezbiterij je na novo tlakovan s paraškim tufom.

Poslikava

Cerkev je bila v srednjem veku večkrat poslikana; v notranjščini in na zunanjščini je fra-
gmentarno ohranjenih več poslikav različnih starosti. Delno so bile slikarije že dolgo zna-
ne, v celoti pa so jih odkrili izpod beležev v letih 1955-1956 in med zadnjo obnovo cerkve
v letih 1988-1989.

Na zunanjščini južne stene ladje je troje ločenih prizorov, delo različnih slikarjev. Zahodno je velika podoba sv. Krištofa v furlanski tradiciji. Prizor uokvirja kozmatska bordura furlanskega izvora, razgibana draperija pa ni običajna za furlanske upodobitve te teme, zato se slika datira v drugo desetletje 15. stoletja. Vzhodno od Krištofa je zgoraj pol manjša upodobitev Križanega z Marijo in Janezom. Prizor obdaja »profiliran« okvir, ki posnema klesanega; nimbi so obrobljeni z vtisnjenimi pikami. Kristusov obraz (druga dva sta slabo ohranjena) spominja na beljaške delavnice 15. stoletja. Gre za koroško vplivano delo druge četrtine 15. stoletja. Ob sekundarnem oknu je na vzhodnem koncu stene slabo ohranjen prizor Jurijevega boja z zmajem, še dobro vidni svetnikov obraz pa kaže na roko Jerneja iz Loke. Na fasadi pod lopo so južno od vhoda upodobljeni štirje svetniki: sv. Jernej, svetnik s knjigo (sv. Marko?), Boštjan in Jakob. Prizor je uokvirjen s cikcakastim trakom in v celoti precej obledel. Ikonografske in kostumografske nadrobnosti govorijo za razmeroma pozen čas, zgodnje 16. stoletje.

V notranjščini je najstarejša sled barve na spodnji plasti ometa ohranjen del naslikanega posvetilnega križa ob južnem stranskem oltarju, sicer pa so se najstarejše freske ohranile na slavoloku kot ostanek nekdanj očitno v celoti poslikane apside; ta je bila v najstarejši fazi samo ometana in okrašena s horizontalnimi temnimi črtami, kakor je prezentirano po obnovi leta 1991. Apsido so pozneje poslikali z motivom *Maiestas Domini* (Kristus v slavi s simboli evangelistov) na temenu, značilnim še za romaniko, pod tem so bili po obodu upodobljeni apostoli. Na temenu loka je še ohranjen del Kristusa v mandorli (doprseje), od simbolov evangelistov sta ohranjena angel in orel, vidi se še del vola. Slikarijo obroblja značilen pas s kozmatsko ornamentiko. V podločju na južni strani spodaj je upodobljena postava stoječega apostola, nedvomno ostanek vrste stoječih apostolov na steni apside. Na ladijski strani južnega dela slavoločne stene sta iz istega časa (delno) ohranjena prizora evangelista Marka pri pisanju v interierju (identificiran z napisom) in stoječega odrtega sv. Jerneja (slikarsko dopolnilo južnega stranskega oltarja, izpričano posvečenega sv. Jerneju). Poslikava kaže značilnosti furlanske slikarske usmeritve in je nastala okoli 1420.

Dobro stoletje mlajša plast fresk, prav tako večinoma ohranjena le v odlomkih, je delo Jerneja iz Loke iz ok. 1525-1530. Ikonografski program je obsegal tradicionalni Pohod in Poklon sv. Treh kraljev na severni steni, na zahodni in južni pa prizore iz Kristusovega pasijona. Najbolje je ohranjena zahodna stena, delno ohranjeni pas nad tlemi pa kaže, da je severno polovico te stene ter severno in vzhodno steno do slavoloka obdajala serija naslikanih polkrožno sklenjenih niš z dopasnimi podobami svetnikov in svetnic in vmesnih manjših, s krogovičjem zaprtih odprtin; enak motiv s tremi liki je tudi na zahodni steni nad vrati. Nasprotno pa so na južni polovici ladijskih sten v pritličnem pasu vidni ostanki zavese. Na severni

polovici zahodne stene je v vsej višini od spodnjega pasu navzgor upodobljen s hrbta viden kraljevski konjenik – Herod, ki se poslavlja od sv. Treh kraljev in se vrača skozi vrata v obzidju v Jeruzalem (ali zadnji odhajajoči kralj?). Od nadaljevanja pohoda na severni steni se ni ohranilo praktično nič, pač pa je sorazmerno dobro ohranjen del spodnjega pasu s svetniki in svetnicami v vzhodnem delu.

Na južni steni je ob slavoloku (vzhodno od baročnega okna) v zgornjem delu ohranjena podoba golobradega škofa sv. Miklavža, pod oknom še nekaj fragmentov poslikave. Pod romanskim oken-cem sta desni del Bičanja in levi del prizora *Ecce homo*, sredi stene je prizor Kristus nese križ oz. Kristusov padec pod križem s tremi le v zgornjem delu ohranjenimi figurami (ženska figura, Marija?, Janez Evangelist?) in delom prečke križa; sledi deljeni prizor Kristusa v predpeklu s Kristusovo figuro na južni in dušami v vicah v spodnjem pasu na zahodni steni. Nad njimi sta na zahodni steni prizora Kristus pred Pilatom in Bičanje, proti severu sledi Vstajenje, katerega precejšen del manjka zaradi vzdave niše s kropilnikom.

Na slavoločni steni se je poleg omenjenih svetniških likov v pritličnem pasu, ki je bil odkrit med zadnjo obnovo po odstranitvi menze severnega stranskega oltarja in je dobro ohranjen, ob ločni odprtini na južnem delu stene zgoraj ohranil angel Oznanjenja z napisnim trakom, tudi delo Jerneja iz Loke.

Leseni strop je nov, sestavljen iz ozkih, preprosto profiliranih letev, poslikanih le z ornamentalnimi vzorci, povzetimi iz sočasnih gotskih stenskih poslikav na gorenjsko-koroškem območju. Stari leseni strop, katerega fragmenti so bili najdeni ob gradbeni sanaciji objekta, je nastal ok. 1500–1515 (značilni zvezdasti šablonirani vzorci in odtenki barv; tudi nekaj sledov figuralne poslikave; možna atribucija Jerneju iz Loke).

Oprema

Leseni nastavek velikega oltarja je mogoče datirati v sredino 18. stoletja. Je izrazito atek- 314
tonske oblike, volutastega tipa, z velikima klečečima angeloma (oba v. 110 cm) ob straneh in manjšima, poletavajočima v atiki. Na zreli barok poleg omenjenih angelskih figur z razgibano draperijo in perutmi kažeta tudi bogat vihrajoč zastor, ki daje celoti slikovito razgiban obris, in bogata ornamentika. Osrednja niša je zaprta s sliko sv. Marka (o. pl., 89 x 53 cm) iz 19. stoletja (avtor verjetno Janez Hrovat), v atiki je ovalna podoba sv. Notburge 315
pl., 51 x 37 cm), ki je bila pripisana Valentinu Metzingerju in naj bi nastala okoli 1750. Oltar je bil prenesen od nekod drugod in temeljito predelan za potrebe nove lokacije. Žitna snopa kot simbol evharistije v rokah obeh velikih angelov kažeta na to, da je bil prvotno posvečen sv. Rešnjemu telesu. Na mestu sedanje, za oltar premajhne osrednje slike je bil prvotno tabernakelj. Nekdanjo gotsko ali še starejšo menzo so pod škofom Antonom Vovkom leta

- 1956 nadomestili z baročno vzvalovljeno, narejeno iz hotaveljskega kamna po načrtih arhitekta Antona Bitenca. Na hrbtni strani je napis (s kronogramom): *bogV & roIstne hiše soseDV MarkV / oskrbeL & posVetIL / škof anton VoVk / rIbIČeV z Vrbe / LIVbLIanske škofIle rIbIČ.* Stranska oltarja, oblikovno sorodna ploskovita stebrna nastavka brez kipov, sta iz 17. stoletja, delo iste delavnice, a ne sočasna. Nastavek nekdanjega južnega oltarja sv. Jerneja (s patronovo sliko, o. pl., 89 x 58 cm, delom Janeza Hrovata iz 19. stoletja) je prezentiran na severni steni blizu vhoda, nasproti visi na južni steni nastavek nekdanjega severnega oltarja s sliko Pietà (o. pl., 88 x 64 cm), tudi delom 19. stoletja. Ob restavratorskem posegu v 90. letih 20. stoletja sta bila pri razstavljanju oltarjev na hrbtni strani najdena poslikana lesena antependija, zdaj obešena na severno steno. Starejši (o. na lesu, 73 x 102 cm), morda s konca 17. stoletja, kaže sv. Marka v niši, na mlajšem (o. na lesu, 71 x 99 cm) pa je naslikano Srce Marijino.
- 318-321 V prezbiteriju je po stenah razporejen križev pot (o. pl., 24 x 18 cm), delo Zdenka Huzjana (2006/07). Ob vhodu v zakristijo visi leseno razpelo težko določljive starosti. Korpus (v. 61 cm) je na novo, precej grobo polihromiran.
- 322 Pred južnim delom slavoločne stene v ladji je na podstavku vitrina z lesenim pozlačenim relikviarijem v obliki baročne monštrance (47 x 25 cm). V njem so shranjene relikvije s pečatom ljubljanskega škofa Žige Lamberga iz leta 1463, najdene ob podiranju stare menze velikega oltarja.
- Na zunanjščini je na steni severno od vhoda bronasto poprsje ljubljanskega nadškofa Antona Vovka, postavljeno na kamnito konzolo z bronastim reliefom upodobljenčevega škofovskega grba (napis: *ANTONIUS VOVK · ARCHIEPISCOPUS LABACENSIS*) in letnicama 1900–1963. Avtor portreta je Evgen Guštin.
- Oba zvonova sta bila ulita leta 1918 pri Kranjski industrijski družbi na Jesenicah; na manjšem je relief Križanja.

Znamenji

Ob cesti proti Breznici stoji pred Flisovo hišo lesen križ z vzvalovljeno strešico in lesenim hrbtniščem. Korpus je amatersko delo Franca Jakopiča iz Zasipa. Križ je bil na novo postavljen leta 2002 nekoliko južneje od prvotnega.

Južno pod vasjo stoji ob cesti večji lesen križ, pokrit s preprosto dvokapno strešico, na njem visi majhen litoželezen korpus.

Prešernov spomenik

V parkovni ureditvi južno pod Prešernovo rojstno hišo je bil leta 2000 postavljen pesnikov spomenik. Na čokatem podstavku iz grobo klesanega belega kamna v obliki prirezanega stožca je nameščeno bronasto doprsje, odlitek prve Prešernove kiparske upodobitve, ki jo je 1865 323 izdelal akad. kipar Franc Ksaver Zajec. Na hrbtni strani sta vrezana letnica 1865 in li-varjevo (?) znamenje, na spodnji stopnici zadaž je vklesan napis: *FR. X. ZAJEC - V. ULRIH.*

Viri: Vizitacije 1657, 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 135; Franciscejski kataster, L 233 (Zabreznica) 07; Steletovi zapiski 1914, 1923, 1926, 1938, 1947, 1952, 1961; Popisi 1954; Kronika Breznica 1956.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 794; LAVTIŽAR 1897, str. 48; KOMELJ, ŠUBIC 1959; SEDEJ, MENAŠE, 1965; KOMELJ 1966, str. 48, 52, 54, 73; STELE 1969, str. 68, 72, 102, 113, 224, sl. na str. 88, 294; KOMELJ 1973, str. 270, 279; ZADNIKAR 1982, str. 250-251; HÖFLER 1988, str. 218; GOLOB 1988, str. 8, 124 op. 6; LEBEN 1989; LEBEN 1990; *Podružna cerkev sv. Marka* 1993; *Šematizem* 1993, str. 87; *Gotika v Sloveniji* 1995, str. 238; HÖFLER 1996, str. 183-185; LEBEN 1997; *Občina Jesenice* 1998, str. 25; VODNIK 1998, str. 66, 75, 95, 97; KOS, LEBEN, ŠIFRER 1999; RESMAN 2000; CEVC 2000, str. 398; POTOKAR 2002, str. 64; PAHOR 2006, str. 235-236; LAVRIČ 2007, str. 143-144; RESMAN 2007; KRAJNER 2007; LEGAT 2008, str. 35-40; ROŽIČ 2008; LEGAT 2009, str. 15-16, 23-24; GABRIJELČIČ 2010.

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

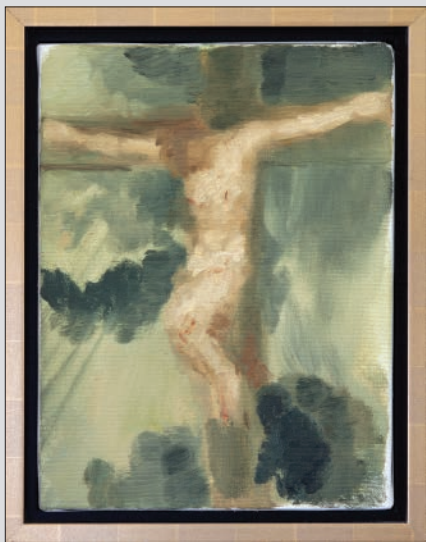
317

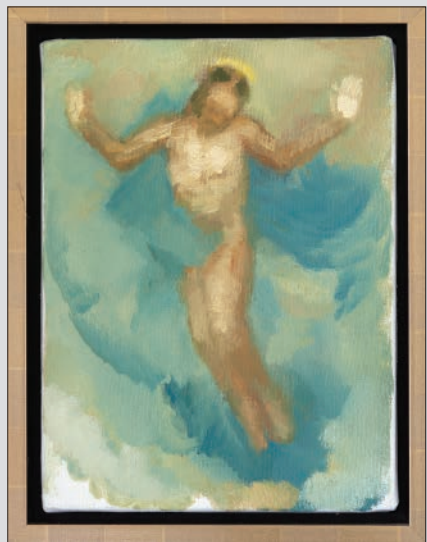
318

319

320

321

322

323

ZABREZNICA

občina
Žirovnica

Obcestno naselje v vznožju Peči pod Stolom nad cesto Begunje-Žirovnica; v novejšem času se je precej razraslo in se že stika s sosednjima Breznico in Selom pri Žirovnici. V starem jedru so stavbe obrnjene s krajšo stranico proti vaški cesti. V virih se Zabreznica prvič omenja leta 1337, o dolgi poselitveni kontinuiteti pa pričajo arheološke najdbe v okolici: na terasastem pomolu ob cerkvi sv. Lovrenca nad vasjo so bili najdeni ostanki prazgodovinske in poznorimske naselbine (RNKD ev. št. 5318), zahodno pod njim pa so Na Selcah sledovi terasaste naselbine iz 8.-7. stoletja pred našim štetjem (RNKD ev. št. 5315).

Podružnična cerkev sv. Lovrenca (župnija Breznica)

Legra

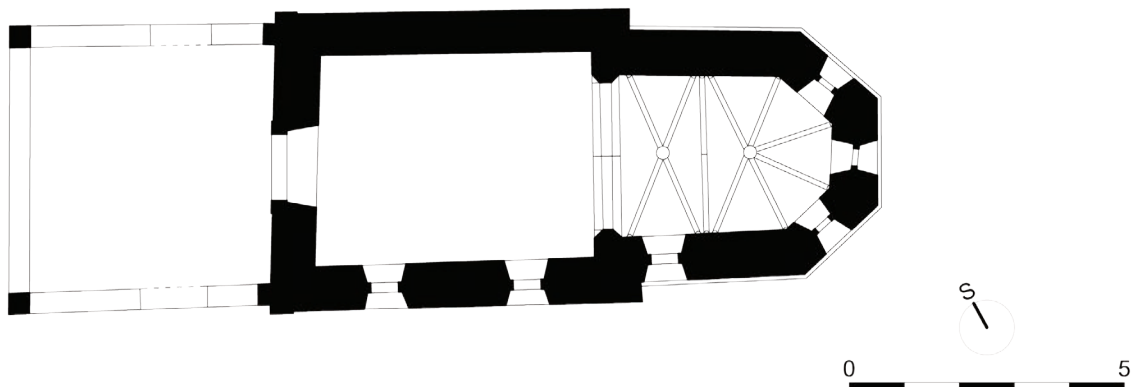
Nekoliko proti jugovzhodu obrnjena cerkev stoji na ozki terasi visoko v Pečeh nad Zabreznico.

Zgodovinski podatki

Cerkev se v virih prvič omenja leta 1372. Leta 1631 je vizitator Scarlichi našel v cerkvi en sam reven oltar, enega pa še pred vrati; tega je ukazal podreti. Sicer pa je imela cerkev vse premoženje in upravo skupno s cerkvi sv. Kancijana na Selu. Tudi leta 1657 je bil v cerkvi en sam oltar, in sicer starinski krilni oltar s kipom sv. Lovrenca. V ladji je imela cerkev čisto nov poslikan strop, pred njo je stala lopa in na njeni strehi lesen zvoniček z dvema zvonovoma. Leta 1668 je bil v delu nov oltarni nastavek. Po jožefinskih reformah je bila odročna cerkev opuščena in leta 1820 so jo podrli, njen oltar pa prenesli v novo župnijsko cerkev na Breznici. V začetku 90-ih let 20. stoletja so cerkev na ostankih starih temeljev na novo postavili; blagoslovljena je bila leta 1992.

Arhitektura

V tlorisu si od zahoda sledijo kvadratna odprta vhodna lopa, enako široka pravokotna ladja in

324 nekoliko ožji tristrano sklenjen prezbiterij; zidan zvonik stoji na strehi nad zahodnim delom ladje. Lopa, stoječa na dveh zidanih slopih in dveh polslopih ob fasadi, je na treh straneh obdana s parapetnim zidom in kovano mrežasto ograjo nad njim; v severni in južni stranici sta vhoda z mrežastimi vrati. V južni steni ladje sta dve kvadratni okni s segmentno zaključenim lijakastim ostenjem. Enako okno je v južni steni prezbiterijskega, ki ga obteka pristrešen podzidek, v oltarnem zaključku pa so tri močno zašiljena okenca z okvirji iz tufa in lijakastimi ostenji. Severni steni prezbiterijske in ladje sta nerazčlenjeni. Zvonik kvadratnega tlorisa se na vse štiri strani odpira z enojnimi polkrožno zaključenimi linami s kamnito balustrado; ob sklepniku sta na loku na vseh izpisani letnici 1373 in 1992. Naslikane ima šivane vogale v okraški barvi; šivani vogali na prezbiteriju so rjavi. Zvonik pokriva pločevinasta piramidasta streha, lopo trikapna, ladjo in prezbiterij dvokapna streha iz bobrovca; nad oltarnim zaključkom je pločevinasta šotorasta streha.

Lopa je tlakovana s prodniki, med katerimi je vdelan Kristusov monogram. Na dveh od prečnih tramov, ki nosijo lesen strop, sta napisana *V SPOMIN PREDNIKOM - IN ČAST SVETEMU LOVRENCU IN MCCCLXXIII. ANNO DOMINI MCMXCII*. V ladjo vodi pravokoten portal iz tufa z volutastima konzolama in stopničasto profilirano preklado. Stranice krasijo reliefne zvezde in listna ornamentika, med katero je zgoraj Kristusov monogram, na bazah sta okovana diamantna okrasa; gre za nekdanji glavni portal cerkve sv. Martina v Mostah, odstranjen ob predelavah v 80-ih letih 20. stoletja. Ladjo pokriva kasetiran lesen strop. Poslikava kaset posnema štirikrake zvezdasto rebraste oboke (oz. strop v Dvoru pri Polhovem Gradcu), dve v srednji vrsti sta dopolnjeni še s Kristusovim in Marijinim monogramom. V prezbiterij vodi širok rahlo zašiljen in na obeh straneh porezan slavolok. Enopolni prezbiterij s petosminskim zaključkom je križno obokan; obok

z rebri pravokotnega prereza na nekakšnih konzolah in z dvema rozetnima sklepnikoma je zelo okoren posnetek gotskih obokov. Cerkev je tlakovana s satasto opeko; v prezbiteriju je tlak za nizko stopnico višji kakor v ladji.

Poslikava

Na zahodnem robu južne ladijske stene je na zunanjsčini vzidan mozaik sv. Krištofa, signirano 326 in datirano delo Andreja Jemca iz leta 1993. Okna v oltarnem zaključku so zaprta z vitraji, narejenimi leta 1993 v delavnici Stojana Višnarja po osnutkih Janeza Bernika: na severnem je stilizirana palma, na južnem golob in na srednjem križ. Na oboku prezbiterija so naslikani naivni dekorativni šopki (sign. *Marija in Pavel Smolej*), v slavaloku je golob sv. Duha, nad njim Božje oko.

Oprema

Oltar tvori le kockasta betonska menza, okrašena na sprednji strani z gotskim krogovičjem. Na konzoli v južni steni prezbiterija stoji kip sv. Lovrenca (les, v. 76 cm) z nekdanjega oltarja nekdanje cerkve, delo Valentina Vrbnika; ko so na Breznici leta 1892 naredili nov oltar sv. Lovrenca z Ogrinovo sliko, je svetnik dobil prostor v Jermanovi kapelici v Zabreznici, ko so to po vojni podrli, pa v atiki »svojega« brezniškega oltarja.

Na severni steni prezbiterija visi novejša leseno razpelo (v. korpusa 100 cm).

Na stenah ladje je obešen Bernikov križev pot, slikan s črno barvo na steklo (30 x 25 cm, sign. 325 in dat. na 14. postaji *JAN. 1993 BERNIK*).

V ladji stojijo tri poznobaročne cerkvene klopi iz Most.

Viri: Vizitacije 1657, 1685; Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 135; ŠAL/Ž, fasc. 26 a: Breznica 1769-1889; Franciscejski kataster, L 233 (Zabreznica) 05; Kronika Breznica 1956.

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 794; LAVTIŽAR 1897, str. 43; HÖFLER 1988, str. 219; LAVRIČ 1990, str. 186; *Občina Jesenice* 1998, str. 23; SOKLIČ 2000, str. 78; *Letopis* 2000, str. 145; RESMAN 2006, str. 64, 194; LAVRIČ 2007, str. 143; LEGAT 2009, str. 28.

Kapelica Žalostne Matere božje

RNKD ev. št. 17609.

Kapelica odprtega tipa iz prve polovice 19. stoletja stoji v vzhodnem delu naselja severno ob 328 cesti Begunje-Žirovnica. Bočni steni nad kamnitim podstavkom sta v sprednji polovici nadome-

ščeni s po dvema stebroma in enim pilastrom toskanskega tipa; nad frontalnim segmentnim lokom obteka stavbo venčni zidec. V čelu pod dvokapno pločevinasto streho je naslikan dopasni Kristus, ki blagoslavlja kruh in vino; na zahodni steni je podoba sv. Jožefa z Jezusom, na vzhodni sv. Katarina; na zunanjščini hrbtnne stene je risba Križanega. V kapelici je na menzi kamnit kip Pietà pod križem, v ozadju je naslikan Jeruzalem, na bočnih stenah pa dva stoječa angela. Poslikavo sta leta 1995 obnovila Pavel in Marija Smolej.

Literatura: LEGAT 2009, str. 25-26.

Kapelica sv. Martina

RNKD ev. št. 17610.

- 329 Kapelica odprtega tipa iz poznega 19. stoletja stoji južno od naselja ob stari »cesarski« cestni. Pred zidano nišo stojita nad bočnima parapetoma para toskanskih stebrov in polstebrov; nad potlačenim segmentnim lokom fasade je pod dvokapno pločevinasto streho trikotno čelo. V notranjščini so signirane in datirane freske Matije Bradaške iz leta 1929: na hrbtni steni je sv. Martin, ki deli plašč z beračem, na desni bočni steni angel, na ravnem stropu pa golob sv. Duha v vencu oblakov in žarkov.

Literatura: LEGAT 2009, str. 27.

Aleja slavnih rojakov

RNKD ev. št. 5435.

- 327 V severozahodnem delu vasi pred osnovno šolo je urejen spominski ambient, imenovan Aleja slavnih rojakov. Na stopničastem elipsastem podestu stoji na okroglih podstavkih pet marmornatih stebričev z bronastimi poprsji Antona Janše, Matije Čopa, Franceta Prešerna, Frana Saleškega Finžgarja in Janeza Jalna. Janšev, Finžgarjev in Jalnov portret so delo Bojana Kunaverja, Čopa je upodobil Jaka Torkar, Prešerna pa Zdenko Kalin. Kipi so bili narejeni leta 1981 in postavljeni na prizmatične podstavke med drevjem na zelenici; Finžgarjevo in Jalnovo poprseje sta bili leta 2008 ukradeni in leto pozneje nadomeščeni s kopijama, takrat pa je bila Aleja tudi preurejena v današnjo podobo.

324

325

326

327

328

329

ZGORNJA RADOVNA

občina
Kočevje

Razloženo naselje na ravnici v razširjenem zgornjem delu doline Radovne ob stiku dolin Kot in Krma južno od Mojstrane. Razen zaselka Kurja vas (RNKD ev. št. 8274), kjer stojijo skupaj tri domačije, so nekdanje samozadostne kmetije postavljene daleč vsaksebi. Avtentična ljudska in umetnostna dediščina nekoč zaprte gorske doline žal v zadnjem času hitro izginja.

Domačija Zgornja Radovna 18

RNKD ev. št. 28680.

Zidana nadstropna hiša je imela ohranjena dva lesena stropa iz leta 1756; večji v hiši je bil razen nosilnega trama z okrasno rozeto in letnico nedavno ometan. Na glavni fasadi sta poznobaročni freski Višarske Marije in Križanja, obnovljeni leta 1977: freski sta zdaj videti kot tujka, izgubljena v novi bavarski fasadi.

Pocarjeva domačija (Zgornja Radovna 25)

RNKD ev. št. 879.

Pritlična zidana hiša je ena najstarejših in najbolj pričevalnih stavb v Triglavskem narodnem parku. Gre predvsem za etnološki spomenik, saj je v hiši urejen tudi lokalni muzej s številnimi prav od tod izvirajočimi eksponati, hkrati pa je tudi umetnostnozgodovinsko interesantna. Leseni strop v hiši je na nosilnem tramu z izrezljano rozeto datiran z letnico 1775, na glavni fasadi pa sta iz poznobaročnega časa ohranjeni dve freski: zraven polkrožno sklenjenega vhoda je v majhni polkrožni niši naslikano Križanje, desno od njega večja podoba Višarske Matere božje. 330

Literatura: BIZJAK, LUKAN KLAVŽER, KNIFIC 1999; KNIFIC 2006 b.

330

ŽIROVNICA

občina
Žirovnica

Večinoma urbanizirano naselje na prehodu Dežele v Zgornjesavsko dolino. Starejše gručasto jedro vasi (RNKD ev. št. 9888) leži na obronkih Peči, v novejšem času, zlasti po dograditvi železniške proge Jesenice-Ljubljana, se je razširilo tudi v ravnini ter proti Selu in Mostam. Naselje se v virih prvič omenja leta 1253, na starejšo poselitev pa kažejo arheološke najdbe: na terasastem Lipju v Pečeh severovzhodno nad vasjo so ostanki naselbine (RNKD ev. št. 5312), ki jo naključne najdbe datirajo v 9.-8. stoletje pred našim štetjem; v severozahodnem delu naselja je bilo najdeno obsežno poznoantično grobišče (RNKD ev. št. 5319).

Med ohranjenimi starejšimi stavbami velja omeniti kmečko hišo Žirovnica 12 s kamnitimi okenskimi okvirji in biforo nad portalom z vklesano letnico 1778 (RNKD ev. št. 17593). Na pritlični hiši št. 14, rojstni hiši Matije Čopa z njegovo spominsko sobo (RNKD ev. št. 5437), so bili ob obnovi leta 1994 na zadnji fasadi odkriti gotško porezani okenski okvirji iz 16. stoletja.

K vasi je včasih spadala cerkev sv. Martina, stoječa na samem ob poti med Žirovnico in Mostami; danes sodi pod Moste.

Marijino znamenje

RNKD ev. št. 17592.

Znamenje stoji ob izteku ceste iz središča vasi na regionalno cesto Begunje-Žirovnica. Na slopu, ki ima na sprednji strani marmornato ploščo z napisom, je nastavek v obliki odprte kapelice z dvema stebroma in dvema slopoma, ki nosijo polkrožne arkade; nad trikotnim čelom pokriva znamenje dvokapna strešica. Znamenje s kamnitim kipom stoječe Marije z otrokom je bilo postavljeno leta 1889 po načrtu Ivana Svetine, ki se je zgledoval po znamenju v Šentvidu nad Ljubljano; izdelal ga je Janez Vurnik.

Literatura: LEGAT 2009, str. 33-34.

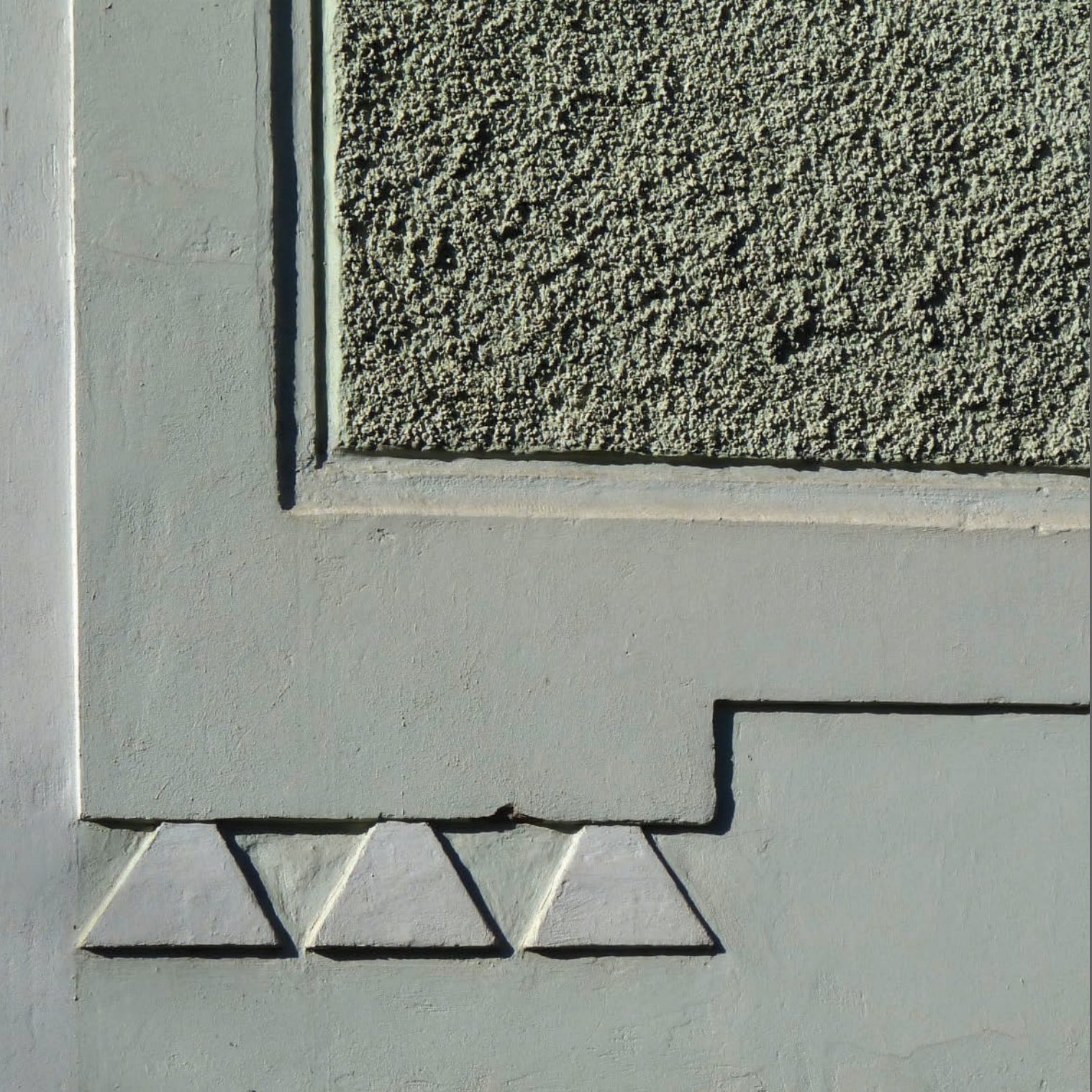
Vodostan hidroelektrarne Završnica

RNKD ev. št. 18108.

Severno nad Žirovnico stoji na pobočju Peči mogočna vodna postaja, skozi katero so prečrpavali vodo iz akumulacijskega jezera v dolini Za vrhom do elektrarne Završnica v Mostah.

331 Vodostan z imponantno historicistično tempeljsko fasado, zgrajen leta 1914, spada med inkubule slovenske industrijske arhitekture.

Kazala
Viri
Literatura
Viri ilustracij

Osebno kazalo

A

Achtschin, Albin C. 79
Aljaž, Jakob, duhovnik 17, 72, 74, 76, 78,
82, 163, 193, 194, 195, 196
Altwin, briksenski škof 11
Arrer, Ignacij, kipar 19, 29, 153, 285
Attems, Ernest Amadeus, ljubljanski škof 26
Attems, plemiška rodbina 28

B

Batič, Stojan, kipar 172
Belcijan, Boštjan, zidarski mojster 219, 227
Belopeški gospodje → Weissenfels, plemiška
rodbina
Benedik, Marko, duhovnik 240
Benziger, umetnoobrtna delavnica 78
Bergant, Fortunat, slikar 45, 196
Bernik, Janez, slikar 23, 333
Bersan Mašuk, Maša, slikarka 56, 109, 287
Bežek, Nikolaj, arhitekt 106
Bitenc, Anton, arhitekt 55, 111, 322
Bizjak, Franc, slikar 22, 114
Bradaška, Anton, slikar 22, 168, 170
Bradaška, Matija, ml., slikar 21, 22, 29, 76,
77, 171, 286, 334
Bradaška, Matija, st., slikar 22, 29, 778,
109, 110, 115, 168, 169, 240, 241, 242
Brejc, Cecilija, ljubiteljska slikarka 31
Briksenski škofje 11, 105
Bucelleni, Bernardo 12, 120,
Bucelleni, fužinarska rodbina 12, 13, 105,
111, 114, 120, 219,
Bucelleni, Horacij 219
Bucelleni, Janez Andrej 219
Bucelleni, Julij 111
Bucelleni, Justina 219
Bucelleni, Kamila 115

Bucelleni, Oktavij 111, 219
Bucelleni, Orfej 115,
Bucelleni, Pavel 219
Buchheim, Friderik, ljubljanski škof 26
Buzzi, Giovanni, kamnosek 165

C

Carcano, Sikst, apostolski vizitator 238
Celjski grofje 11, 12, 105, 124, 164
Cengle, Franc, kamnosek 81
Christian, Frančišek Saleški, duhovnik 50, 54
Coconi, Francesco, stavbenik 124
Costaperaria, Josip, arhitekt 123
Cuderman, Kristijan, duhovnik 263

Č

Čamernik, Vinko, kamnosek 79
Čeh, Boni, slikar 119
Čemažar, Lojze, slikar 196, 209
Čop, Franc 287
Čop, Joža, alpinist 226
Čop, Matija, jezikoslovec 286, 334, 339
Čufar, Tone, književnik 118, 119
Čušin, Branko, ljubiteljski slikar 152

D

Dakskobler, Jakob, slikar samouk 110, 111
Dernič, Anton, orglar 286
Dežman, Anton-Tonček, narodni heroj 119
Dietrichstein, Žiga, belopeški zakupnik 124
Dirnböck, Franz, vojak 79
Dobravec-Lajovic, Majda, arhitektka 173
Dolničar, Janez, duhovnik 221
Dostal, Josip, duhovnik in umetnostni
zgodovinar 317

E

Ebersberžani, plemiška rodbina 10, 11
 Egartner, Jožef, slikar 22, 223, 225
 Eggenberg, plemiška rodbina 124
 Ellenhard, freisinški škof 11

F

Farčnik, Blaž, slikar 267
 Fatur, Dragotin, arhitekt 17, 107, 111, 123, 125, 156
 Finžgar, Fran Saleški, duhovnik in pisatelj 54, 55, 56, 57, 69, 94, 334
 Firtaler, Jernej, stavbenik 15, 167
 Franke, Ivan, slikar 23, 285
 Freisinški škofje 10, 11, 12
 Friderik Beljaški, slikar 20, 299
 Frlic, Metod, kipar 265
 Fronz, Luka, cerkveni ključar 263
 Fürich, Josef von, slikar 29, 78, 242, 257
 Furnmaher, Anton, duhovnik 76

G

Gaber, Jakob, kipar 45
 Galle, Heinrich 79
 Garantini, Pia, slikarka 258, 264
 Garzoni, fužinarska rodbina 13
 Gerber, Josef 79
 Götzl, Alojzij, kipar 110
 Götzl, Gašper, slikar 22, 53, 54, 55, 154
 Götzl, podobarska delavnica 263
 Goldenstein, Franz Kurz zum Thurn und, slikar 115
 Goričnik, Matej, slikar 21, 22, 52, 152, 155, 169, 190, 222, 224
 Goričnik, Matija, kipar 154
 Goršič, Franc, orglar 154
 Gotebold, oglejski patriarh 11
 Grasselli, Katarina, arhitektka 106
 Grassi, Nicola, slikar 22, 114
 Gregor, pičenski škof 298
 Gregorc, Vanja, arhitektka 244
 Gregorčič, Jože-Gorenjc, narodni heroj 119
 Grošelj, Josip, podobar 77
 Gruber, Avguštin, ljubljanski škof 50
 Guštin, Evgen, kipar 119, 210, 322

H

Habsburžani, plemiška rodbina 11, 12, 105, 124
 Henrik II., cesar 10
 Henrik III., cesar 10
 Henrik IV., cesar 10
 Herberstein, Karel, ljubljanski škof 150
 Herberstein, Žiga Krištof, ljubljanski škof 220, 224
 Herrlein, Andrej, slikar 22, 115
 Hrastar, Franc 195
 Hren, Tomaž, ljubljanski škof 107, 111, 114, 115, 219, 224, 281
 Hrovat, Janez, slikar 21, 76, 77, 321, 322
 Huzjan, Zdenko, slikar 23, 300, 322

I

Inocenc XI., papež 224
 Ivnik, V., slikar 55

J

Jakopič, Franc, rezbar 322
 Jalen, Janez, duhovnik in pisatelj 54, 55, 281, 334
 Janez, urbinski škof 150
 Janša, Anton, čebelar 49, 57, 334
 Janša, Lovro, slikar 49
 Janša, Valentin, slikar 49
 Jebačin, Anton, slikar 210
 Jeglič, Anton Bonaventura, ljubljanski škof 285
 Jeglič, kamnosek 79
 Jelovšek, Franc, slikar 43, 155
 Jemec, Andrej, slikar 23, 333
 Jemec, Radovan, arhitekt 102
 Jenko, Franc, orglar 110
 Jerala, Milan, arhitekt 102
 Jernej iz Loke, slikar 20, 21, 320, 321
 Jesenko, kamnosek 79, 172

K

Kajtna, Rok, arhitekt 193
 Kalin, Boris, kipar 20, 57, 118
 Kalin, Zdenko, kipar 334
 Karel Veliki, cesar 10
 Kastner, Josef, slikar 153

Kavčič, Peter, mizar 45
 Keršič, Marjan, kipar 20, 79, 95, 118, 226
 Khevenhüller, rodbina 124
 Kleinert, Josef, slikar 223
 Klinar, Miha, pesnik 97, 119, 156
 Kocjančič, kamnosek 30, 55, 79, 170, 264
 Koder, Veljko, slikar 174
 Kolb, slikar 226
 Kopač, Vlasto, arhitekt 97, 210
 Koprivec, Luka, duhovnik 225
 Kos, Frančišek Pavel, podjetnik 124
 Kos, Miroslav, arhitekt 107, 125
 Kralj, France, kipar 20, 108, 123
 Kralj, Tone, slikar 23, 110
 Kranjska industrijska družba 13, 30, 45, 78,
 105, 111, 120, 190, 210, 224, 227, 242,
 264, 286, 305, 322
 Kregar, Stane, slikar 28
 Kristl, Stanko, arhitekt 125
 Kunaver, Bojan, kipar 334
 Künl, Pavel, slikar 115

L

Ladislav (pater?), slikar 194
 Lamberg, Žiga, ljubljanski škof 150, 322
 Langus, Henrika, slikarka 23, 77
 Langus, Matevž, slikar 22, 111, 223
 Lavtižar, Josip (Jožef), duhovnik in
 zgodovinar 172, 264, 265, 266
 Lavtižar, Lovrenc, misijonar 172
 Layer, Leopold, slikar 21, 22, 45, 52, 76,
 77, 78, 152, 155, 168, 170, 190, 241, 256,
 257, 258, 264, 267, 285, 287
 Layerjeva delavnica 52, 77, 241
 Layerjevo nasledstvo 22, 54, 55, 79, 110,
 114, 169, 222, 300
 Leopold, cesar 224
 Leskovec, Boris, arhitekt 193
 Luckmann, Gerhard, arhitekt 17, 116
 Ludovik, oglejski patriarh 11, 298

M

Maleš, Miha, slikar 152
 Marinko, Jože, arhitekt 195

Marinković, steklarska tvrdka 168
 Marolt, Tone, restavrator 287
 Martin, pičenski škof 150
 Mašukov, Nikolaj, slikar 54, 170, 172, 264
 Maver, Andrej, mizar 225
 Medved, Ivo, arhitekt 126
 Melik, Jože, zvonolivar 195
 Metzinger, Valentin, slikar 22, 53, 321
 Milavec, Ivan, orglar 54, 78
 Mislej, Luka, kamnosek 114
 Mitrič, Nebojša, kipa 20, 82, 172
 Močnik, orglarska delavnica 221
 Mojster apostolskih mučeništev – Žirovniški mojster
 Mojster Žiganje vasi, slikar 20, 44
 Mole, Izidor, slikar 54, 152, 153, 221, 222
 Morgari, Luigi, slikar 56
 Muhovec, slikar 221, 222
 Müller, Benedikt, arhitekt 17, 50
 Mušič, Marko, arhitekt 57

N

Napoleon Bonaparte, cesar 101
 Naraks, Ivan, orglar 78
 Neidhardt, Dragutin 168
 Neuhauser, umetnoobrtna delavnica 76
 Noot, Karel, ravnatelj Kranjske industrijske
 družbe 224
 Novak K., kamnosek 170

O

Oglejski patriarhi 11, 12, 14, 298
 Ogrin, Simon, slikar 23, 53, 54, 333
 Ortenburški, Friderik 12, 105, 258
 Ortenburški, Friderik II. 12
 Ortenburški, Friderik III. 11
 Ortenburžani, plemiška rodbina 11, 12, 105, 124,
 164

P

Pappler, Martin, duhovnik 259
 Pavlin, Josip (Jožef), kipar 19, 54, 123, 127, 209
 Pavlin, Lavoslav, arhitekt 194
 Pavlin, Sergej, arhitekt 297
 Pengov, Božo, kipar 20, 97

Pengov, Ivan ml., arhitekt in slikar 107,
109, 235
Pengov, Ivan, kipar 20, 54, 284
Perko, Vencelj, revolucionar 119
Perner, Rudolf, zvonolivar 257, 264
Persky, Matija, arhitekt 16, 152
Petz, Rudolf, arhitekt 127
Pezdnič, Jurij, trgovec 285
Pezzano, Ermenegildo, stavbenik 163, 195, 196
Platner, Jože, arhitekt 125
Plečnik, Jože, arhitekt 20, 30, 55, 56, 108,
153, 164
Pogačar, Janez Zlatoust, ljubljanski škof 19,
54, 286
Pogačar, Jožef, duhovnik 54
Posarelli, fužinarji 305
Potočnik, Janez, slikar 22, 29, 115
Prager, Lovrenc, arhitekt 120
Praprotnik, Avgust, industrijalec 227
Prešeren, France, pesnik 30, 55, 286, 317,
323, 334,
Prešeren, Jera 30
Prešeren, Katra 30
Prijon, Majda, arhitektka 120
Pustavrh, Franc, slikar 285

R

Rabatta, Jožef, ljubljanski škof 26
Ramschissl, Jernej, slikar 22, 209
Ravbar, Krištof, ljubljanski škof 107, 282
Ravenger, oglejski patriarh 11
Ravnikar, Edvard, arhitekt 20, 118,
Reiss, Jožef, zvonolivar 225
Renko, Julijan, kipar 57, 305
Robič, Simon, duhovnik in naravoslovec 172
Rohrman, Stanislav, arhitekt 122, 128
Rovšek, Andrej, kipar 20, 153, 209
Ruard, fužinarska rodbina 13, 105, 111, 120
Ruard, Valentin 220
Rupnik, Marko, slikar 22, 267

S

Samassa, Anton, zvonolivar 221, 225, 242
Samassa, livarna 30

Samassa, Maks, zvonolivar 301
Samassa, Vincenc, zvonolivar 225
Sardenko, Silvin, pesnik 74
Savinšek, Roman, kipar 20, 110, 118, 119, 225
Scagnetti, Valentin, arhitekt 25
Scarlichi, Rinaldo, ljubljanski škof 107, 188,
206, 238, 281, 282, 331
Selan, kipar 110
Sever, gradbeni inženir 227
Sever, Savin, arhitekt 98
Sigehard, oglejski patriarh 11
Sigismund, cesar 11
Skrbinc, mizar 224
Skubic, arhitekt 266
Slavec, Josip, gradbeni podjetnik 174
Smole, Andrej, duhovnik 223
Smolej, Jure 226
Smolej, Marija, ljubiteljska slikarka 333, 334
Smolej, Pavel, ljubiteljski slikar 333, 334
Somrak, Elija, zvonolivar 225
Spinčič, Ivo, arhitekt 314
Stanovnik, Aleš, pravnik 119
Sternen, Matej, slikar 21, 23, 152, 207, 209
Svetina, Ivan, duhovnik 54, 339

Š

Šinkovec, Andrej, duhovnik 263
Škofic, Franc-Branko, slikar 287
Štravs, Gustelj, aktivist OF 127
Šubic, Janez, slikar 23, 53
Šubic, Mirko, slikar 126
Šubic, Vladimir, arhitekt 126
Švigelj, Miro, slikar 170

T

Tavčar, Jurij, podobar 169
Teržan, Honorij, duhovnik 264
Toman Feliks, kamnosek in kipar 79, 117, 284
Tönnies, Gustav, gradbeni podjetnik 123
Torkar, Jaka, kipar 20, 102, 118, 119, 156, 210, 334
Trillegkh, plemiška rodbina 124
Tršar, Drago, kipar 20, 305
Tušek, Marko, slikar 80, 81, 191
Tušek, Vinko, slikar 191

U

Ulrih, Vasja, kipar 323

V

Valli, A., stavbenik 98, 122
 Valvasor, Janez Vajkard, polihistor 22, 26,
 41, 112, 124, 209, 220, 298
 Vavpotič, Ivan, slikar 23, 110
 Vehovec, Alja, arhitektka 193
 Velepec, Gregor, arhitekt 119, 128, 156
 Verdnik, Matija-Tomaž, narodni heroj 119
 Višnar, Stojan, steklar 333
 Vodnik, Alojzij, kamnosek 74, 79, 170, 264
 Vodnik-Jankovič, kamnoseška delavnica 264
 Vovk, Anton, ljubljanski škof 54, 55, 317,
 321, 322
 Vrbnik, Valentin, kipar 18, 19, 77, 78, 110,
 168, 169, 285, 300, 333
 Vrhovec, Aleš, arhitekt 244
 Vurnik, Alojz, kamnosek 30, 57, 79, 264
 Vurnik, Ivan, arhitekt 17, 74, 78, 106, 110,
 128, 194, 235
 Vurnik, Janez ml., kipar 19, 52, 155
 Vurnik, Janez st., kipar 19, 28, 52, 53, 72,
 76, 77, 78, 189, 207, 209, 241, 256, 257,
 285, 300, 339
 Vurnikova podobarska delavnica 19, 51, 53,
 54, 190, 223, 241, 300

W

Weimar-Orlamündski, plemiška rodbina 11
 Weimar-Orlamündski, Ulrik II. 10
 Weissenfels, plemiška rodbina 124, 125
 Weneth, Janez, cerkveni ključar 263
 Westen, Avgust, industrijalec 227

Z

Zajec, Franc, kipar 19, 52, 53
 Zajec, Franc Ksaver, kipar 323
 Zaletel, P., arhitektka 120
 Zaletel, Roman, arhitekt 120
 Zamolo, Biasio, stavbenik 50
 Zois, Karel, botanik 102
 Zois, rodbina 12, 13, 305
 Zupan, A. 240
 Zupan, brata Ignacij in Ivan, orglarja 257
 Zupan, Ignacij, orglar 286
 Zupan, Marija 285
 Zupan, Mihael, duhovnik 285
 Zupan, Tomo, duhovnik 30, 54, 285,
 Zupanc, Marjan, arhitekt 174

Ž

Žepič, Milan, arhitekt 120
 Žerko, Stane, slikar 307
 Žirovniški mojster, slikar 20, 208, 262,
 Žiwobski, Peter, kipar 19, 169
 Žlogar, Anton, duhovnik 240
 Žvan, Andrej-Boris, narodni heroj 119

Krajevno kazalo

A

Ajdna → Potoki

B

Bavarska 19, 20, 53
Begunje (na Gorenjskem) 49, 56, 57, 69, 281,
287, 297, 307, 331, 333, 339
Bela Peč 11, 12, 105, 124, 243, 258, 259, 313
Beljak 20, 299, 320
Benetke 18, 22, 263
Bergamo 219
Bistrica na Dravi 167
Bled 10, 12, 41, 155, 287
Blejska Dobrava 15, 16, 18, 19, 22, 23, **25-40**
Bodešče 262
Bohinj 10, 13
Bohinjska Bela 221, 225
Breg 10, 11, 14, 16, 18, 20, **41-48**
Brezje 267
Breznica 11, 12, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 41,
45, **49-68**, 69, 205, 210, 281, 282, 286, 297,
300, 317, 322, 331, 333
Brezovica 110
Briksen 10, 11, 12, 87, 149, 155, 187

C

Cerklje na Gorenjskem 221

D

Doslovče 9, 10, **69-70**
Dovje 10, 11, 12, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22,
23, **71-92**, 163, 187, 190, 191, 193, 195
Dunaj 57, 79, 220, 223
Dvor pri Polhovem Gradcu 332

E

Einsideln 78

Freising 10, 11, 12, 72

Furlanija 18, 20, 195, 240, 262, 263, 305, 320

G

Gemona 50
Gorje 31
Gozd - Martuljek 17, **93-96**, 311
Gradec 79

H

Hotavlje 322
Hrušica 10, 20, **97-100**, 117

I

Innsbruck 76, 153, 168

J

Javornik → Slovenski Javornik
Javorniški Rovt 20, **101-104**
Jesenice 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19,
20, 22, 23, 25, 30, 31, 45, 71, 78, 82, 93,
97, 98, 101, **105-148**, 149, 151, 155, 163,
171, 187, 190, 210, 219, 220, 223, 224, 227,
235, 237, 242, 251, 253, 264, 286, 305, 317,
322, 339

K

Kamen → Begunje
Kamna Gorica 257, 286
Kašarija 50
Kočna 9
Koroška 11, 15, 16, 20, 76, 163, 167, 237,
253, 311, 320, 321
Koroška Bela 10, 11, 12, 15, 16, 18, 19, 20,
21, 22, 101, 106, 107, **149-162**
Kostanjevica na Krki 19, 22, 53
Kranj 18, 23, 79, 155, 165, 168, 317

Kranjska Gora 11, 12, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22,
23, 71, 82, 93, 94, 97, 98, 117, **163-186**, 187,
237, 238, 242, 253, 258, 311, 312
Kredarica (Mojstrana) **195-196, 204**
Kropa 12

L

Laas 167
Ljubljana 12, 13, 17, 19, 20, 22, 25, 26, 28, 30,
45, 53, 54, 55, 74, 77, 79, 94, 106, 107, 114,
117, 123, 124, 125, 128, 150, 154, 164, 170,
171, 187, 188, 195, 219, 221, 224, 225, 242,
264, 266, 281, 301, 322, 339

M

Marija na Zilji 12, 238, 258
Mojstrana 9, 12, 19, 22, 72, 79, 80, 81,
187-204, 337
Moste 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23,
155, **205-218**, 262, 332, 333, 339, 340
Mošnje 12, 262
München 169

N

Naklo 152

O

Oglej 10, 11, 12, 14, 298

P

Passau 257, 264
Peračica 42, 43, 221, 319
Planina pod Golico 12, 16, 22, 101, **219-234**, 236, 251
Plavški Rovt **235-236**
Plavž (Jesenice) 12, 17, 21, 105, 106, 115, 116,
118, 119, 125, 128, 219, 223, 225
Podkoren 9, 16, 17, 19, 20, 21, 23, **237-250**
Podmežakla 106
Podpeč 54, 57, 109
Potoki 10, 17, 205
Prihodi **251-252**
Pusti grad 11

R

Rateče 9, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 163,

171, 237, 238, **253-280**
Radovljica 11, 12, 14, 19, 22, 28, 29, 30, 41,
49, 54, 57, 72, 76, 79, 81, 107, 127, 150,
152, 164, 168, 206, 223, 224, 264, 281, 282,
285, 297, 317
Rim 9, 10, 105, 188, 205, 206, 281, 307, 317,
331
Rodine 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 22, 23, 49,
54, 221, 222, **281-296**
Rovte → Planina pod Golico

S

Sava (Jesenice) 12, 16, 22, 105, 106, 111, 115,
118, 120, 121, 124, 219, 220, 224
Savske jame 12, 101, 219, 224, 225
Selo pri Žirovnici 9, 14, 16, 18, 19, 20, **297-304**, 331, 339
Severna Italija 18, 78, 263
Slovenski Javornik 12, 20, 101, 105, 106, 219,
305-306
Smokuč 9, 10, 285, **307-310**
Sostro 285
Srednja vas v Bohinju 12
Srednji Vrh 11, 22, **311-316**
Stara Sava → Sava (Jesenice)
Sv. Jožef nad Preserjem 16, 222
Sv. Križ → Planina pod Golico

Š

Šentjošt nad Horjulom 45
Šentvid nad Ljubljano 170, 210, 339

T

Tamar (Rateče) 22, **266-267, 280**
Tirolska 20, 31, 56, 168, 256
Trbiž 13, 106, 163, 187, 237, 265
Trst 13
Tržič 10, 127

V

Vižmarje 224
Vrata (Mojstrana) 17, 187, **193-195, 202-203**
Vrba 9, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 56, 57, 69,
317-330
Vrh nad Želimljem 262

Vrhnika 23

Vršič (Kranjska Gora) **174**

W

Waldenberg → Pusti grad

Z

Zabreznica 9, 10, 11, 12, 18, 53, 208, 297,

301, **331-336**

Zagreb 168, 171

Zasip 12, 25, 26, 322

Zgornja Radovna **337-338**

Ž

Žalec 154, 242, 301

Žiganja vas 20, 44

Žirovnica 9, 10, 20, 41, 49, 56, 57, 69, 79,
149, 172, 205, 206, 208, 210, 262, 281, 287,
297, 301, 305, 307, 317, 331, 333, **339-341**

Ikonografsko kazalo

Polkrepko natisnjene številke strani opozarjajo na patrocinije cerkva in kapel.

A

Abrahamovo darovanje Izaka 52, 76, 222
Sv. Ahac 150, 153, 154, 209
Sv. Albuin → Sv. Ingenuin in Albuin
Alegorija družine 126
Sv. Alojzij 29, 54, 72, 77, 225
Sv. Ambrož 29, 76, 225, 241, 300
Sv. Ana 18, 53, 77, 80, 153, 163, 281, 282
 Sv. Ana uči Marijo brati 55, 153, 190, 285
 Družina sv. Ane 22, 170, 258, 285
Sv. Andrej 108, **167**, 169, 188, 190, 191, **238**,
241, 242, 243, **262**, 263
 Mučeništvo sv. Andreja 208, 223, 240, 261
 Poklicanje apostola Andreja 240
 Poveličanje sv. Andreja 240
Angel varuh 31, 76, 223, 258
Bl. Anton Martin Slomšek 170
Sv. Anton Padovanski 29, 44, 54, 78, 112, 115,
154, 169, 244, **251**, 256, **265**, 312, 313
Sv. Anton Puščavnik **30**, 31, 76, 114, 116, 223,
241, 298, 300, 301
Sv. Apolonija 54, 209, 241, 242
Apostoli 20, 44, 52, 108, 168, 208, 240, 320
 Mučeništva apostolov 20, 21, 208, 261, 262
Sv. Avguštin 19, 26, 29, 49, 53, 54, 76, 189,
226, **227**, 297

B

Sv. Barbara **12**, **21**, 80, 112, 114, **115**, 168,
170, 209, **223**, 225, 227, 256, 262
Sv. Bernard Mentonski **171**, 196
Sv. Bernardka Soubirous 78
Binkošti 52, 256, 257
Sv. birma 242
Sv. Blaž 29, 153, 190, 300
Bog Oče 31, 44, 56, 118, 154, 168, 208,
256, 300
 Božje oko 31, 54, 81, 171, 209, 333
Sv. Bonaventura 222
Sv. Boštjan 18, 29, 69, 72, 77, 80, 173,
209, 263, 282, 320
 Mučeništvo sv. Boštjana 77
Božji grob 78, 165, 223, 224
 Tri Marije ob grobu 224

C

Caritas → Ljubezen
Cerkev 169
Sv. Ciril in Metod 76, 101, 152, 191, **193**,
194, 241

Č

Češčenje evharistije 54, 79, 242
Češčenje zlatega teleta 52

D

Danijel 209
 David 76, 169, 225
 Deset božjih zapovedi 225
 Devica Marija → Marija
 Sv. Dimitrij 174
 Sv. Dominik 114
 Sv. Donat 53
 Sv. Doroteja 262
 Sv. Družina 18, 19, 53, 69, 112, 114, 240, 300
 Beg v Egipt 300
 Sv. Družina na poti iz Egipta 300
 Sv. Duh **12, 15, 19, 21, 22**, 44, 52, 54, 153,
 190, 208, 224, 241, **253**, 256, **258**, 261, **265**,
 285, 300, 312, 333, 334

E

Sv. Elija 171
 Sv. Erazem 209
 Ezekijel 209

F

Sv. Felicijan → Sv. Primož in Felicijan
 Fides → Vera
 Sv. Filip 108
 Mučeništvo sv. Filipa 208, 262
 Sv. Florijan 22, 29, 31, 53, 55, 107, 111, 115,
 124, 149, 169, 190, 192, 223, 225, 253, 256,
 257, 258, 262, 263, 266, 311, 313
 Sv. Frančišek Asiški 54, 78, 110, 114, 169, 196,
 209, 287, 300
 Sv. Frančišek Ksaver 19, 22, 107, 124, 285, 286
 Bl. Friderik Baraga 170

G

Sv. Gabrijel 44, 78, 208
 Sv. Gregor 29, 44, 76, 190

H

Hadrijan II., papež 76
 Sv. Helena 76, 77, 223, 225, 253, 256, 257, 262
 Sv. Hieronim 29, 76

I

Sv. Ignacij Lojolski 44, 110

Sv. Ingenuin in Albuin **12, 149**, 153, 154, 155
 Izaija 209
 Izakov blagoslov Jakoba 52
 Izgubljeni sin 52
 Izgubljeni sin pase svinje 52
 Vrnitev izgubljenega sina 52, 152, 169
 Sv. Izidor 77, 80, 172, 243
 Izvirni greh 222

J

Sv. Jakob ml. 108
 Mučeništvo sv. Jakoba ml. 208, 261
 Sv. Jakob st. 18, 31, 108, 196, 209, 263, 285, 320
 Mučeništvo sv. Jakoba st. 208, 261
 Jakobova lestev 52, 76, 222
 Jakobove sanje → Jakobova lestev
 Janez VIII., papež 76
 Sv. Janez Evangelist 18, 22, 77, 108, 110, 169,
 171, 222, 223, 285, 300, 320, 321
 Mučeništvo sv. Janeza Evangelista 208, 261
 Simbol sv. Janeza 108
 Sv. Janez in Pavel 206, 209, 256
 Sv. Janez Krstnik 18, 20, 53, 76, 110, 123, 208,
 224, 257, **258**, 263, 264, 300
 Sv. Janez Nepomuk 53, 107, 111, 112, 114, 225,
 241, 285
 Jeremija 209
 Sv. Jernej 19, 29, 108, 317, 320, 322
 Mučeništvo sv. Jerneja 208, 262
 Jeruzalem 224, 321, 334
 Jezus → Kristus
 Sv. Joahim 77, 153, 169, 241
 Sv. Job 54
 Sv. Jožef **16**, 21, 22, 53, 54, 77, 110, 112, 115,
 154, 165, 168, 169, 170, 171, 196, **222**, 223,
 225, **227**, 241, 256, 257, 285, 334
 Smrt sv. Jožefa 22, 170
 Sv. Juda Tadej 225
 Mučeništvo sv. Jude Tadeja 208, 261
 Judita obglavi Holoferna 52
 Sv. Jurij 49, 76, 120, 164, **167**, 174, 227
 Sv. Jurij v boju z zmajem 20, 153, 298, 299,
 320
 Sv. Justina 223, 225

K

- Kajn ubije Abela 52
 Sv. Kancijan **14, 55, 297, 298, 300, 301, 331**
 Mučeništvo sv. Kancijana 300
 Sv. Kancijanila 298
 Sv. Karel Boromejski 222
 Sv. Katarina 168, 209, 262, 311, 313, 334
 Kekec 172
 Kelih s hostijo 26, 54, 74, 223, 261
 Sv. Klemen 19, 55, **187, 188, 189, 191, 281,**
 284, 287, **307**
 Mučeništvo sv. Klemena 286
 Kristus 31, 52, 168, 169, 174, 256, 263
Agnus Dei → Jagnje božje
Arma Christi → Orodja Kristusovega
 mučeništva
 Bičani Kristus **226**
 Bičanje 311, 321
 Celovski Kristus 257, 286
 Česčenje pastirjev 54, 242
 Dobri pastir 31, 76, 78, 152, 224
 Dvanajstletni Jezus v templju 20, 261, 262
Ecce Homo 115, 321
 Ime Jezusovo 224
 Izgon trgovcev iz templja 52
 Jagnje božje 154, 170, 171, 222, 223, 224
 Jezus nasiti množico 21, 111, 256
 Jezus otrok 18, 30, 44, 69, 110, 111, 153,
 154, 168, 169, 196, 208, 263, 265, 286, 339
 Jezus pri zadnji večerji 225, 334
 Jezus s hostijo 154
 Jezus v ječi 225
 Kristus in prešuštnica 152
 Kristus in Samarijanka 52, 222
 Kristus Kralj 20, 108, 170
 Kristus na Oljski gori 110
 Kristus nese križ 75, 237, 311, 321
 Kristus ob stebri bičanja → Bičani Kristus
 Kristus obudi mladeniča iz Naina 222
 Kristus pade pod križem 311, 321
 Kristus pred Pilatom 321
 Kristus Sodnik 208
 Kristus Trpin 111
 Kristus v grobu 224, 312
 Kristus v predpeklju 321
 Kristus z apostoli 52
 Kristus z nejevernim Tomažem 190, 258, 264
 Kristusov monogram 28, 53, 71, 75, 78, 154,
 168, 209, 222, 223, 240, 241, 256, 261, 262,
 284, 285, 332
 Kristusov pasijon → Pasijon
 Križani 29, 30, 45, 54, 55, 56, 78, 79, 94,
 101, 110, 117, 154, 169, 170, 171, 194, 196,
 209, 222, 223, 226, 239, 241, 242, 243, 257,
 263, 264, 267, 286, 287, 299, 300, 301, 308,
 311, 322, 333, 334
 Križanje 20, 22, 23, 29, 52, 56, 72, 75, 79,
 110, 153, 168, 192, 220, 222, 225, 226, 242,
 261, 287, 299, 311, 320, 322, 337
 Križev pot 22, 29, 54, 72, 78, 110, 154, 169,
 190, 209, 220, 224, 226, 238, 242, 257, 264,
 285, 300, 322, 333
 Krst v Jordanu **56, 78, 109, 169, 264**
Maiestas Domini 21, 208, 261, 320
Noli me tangere 152, 208, 209, 210
 Nošenje križa → Kristus nese križ
 Orodja Kristusovega mučeništva 21, 208, 222,
 223, 224, 261
 Pasijon 75, 311, 320
 Pet Kristusovih ran 222
 Pilat si umiva roke 311
 Pot v Emavs 311
 Praški Jezušček 30
 Pustite male k meni 152
 Rojstvo 55, 110, 241, 242
 Spremenjenje na gori Tabor 76, 152
 Srce Jezusovo 29, 52, 53, **56, 77, 93, 94, 110,**
 111, 153, 154, 169, 223, 227, 235, 241, 256, 284
 Trpeči Kristus s trnjevo krono 225
 Učlovečenje 44, 208
 Večerja v Emavsu 152
 Vnebohod 76, 222
 Vojaki kockajo za Kristusovo suknjo 75
 Vstajenje 110, 264, 300, 311, 321
 Vstali Kristus 208, 224, 257, 263, 312
 Zadnja večerja 111, 153, 170
 Sv. Krištof 20, 26, 43, 57, 240, 243, 261, 299,
 320, 333
 Sv. Križ **12, 16, 219, 221, 222, 223, 225, 226, 227, 228**
 Sv. krst 242

L

Sv. Lenart **107**, 110, 124, 172, 263
 Sv. Leodegar 256
 Leon XIII., papež 76
 Ljubezen (*Caritas*) 52, 76
 Longin 75
 Sv. Lovrenc 9, 10, 11, 12, **18**, 20, 44, 53, 55,
 153, 154, **208**, 209, **331**, 333
 Sv. Lucija 77, 80, 170, 209, 223, 298
 Sv. Luka 76, 190, 223, 297, 300
 Simbol sv. Luke 108

M

Marija **12**, **15**, 19, 20, 29, 31, 44, 52, **69**, 72,
 75, 77, 78, 95, 105, 107, 112, 115, **118**,
 153, 164, 165, 168, **171**, 206, 208, 222, 225,
227, **235**, 238, 241, 261, 282, 285, 320, 321,
339
Annunziata 285
 Apokaliptična žena 44, 116, 263
 Brezmadežna 22, 29, 53, 72, 77, 78, 101,
 110, 152, 168, 209, 223, 225, 242, 258
 Fatimska Marija 81, 196, 235
 Lurška Mati božja 29, **31**, 69, 78, 154, **155**,
 169, 191, 313
 Lurška votlina 72, 75, 78
 Marija Kraljica sv. rožnega venca 300
 Marija Kraljica z Detetom 30, 110, 153, 168
 Marija Pomagaj 19, 29, 45, 74, 171, 209,
 225, **266**, 267
 Marija Pomoč kristjanov 168
 Marija Pomočnica **111**, **115**, 120
 Marija Sedem žalosti 55, 225
 Marija Snežna **94**, **195**
 Marija z otrokom 18, 44, 69, 110, 111, 153,
 154, 168, 169, 196, 208, 263, 265, 286, 339
 Marija zavetnica s plaščem 165
 Marija Zmagovalka 286
 Marijin monogram 53, 77, 78, 153, 154, 168,
 209, 241, 256, 284, 285, 319, 332
 Marijina smrt 21, 168
 Marijino kronanje 21, 22, 76, 77, 109, 152,
 190, 225, 237, 241, 243, 253, 258, 264, 312
 Marijino vnebovzetje 21, 22, 114, 115, **164**,
 168, 169, 170

Mati božja dobrega sveta 44, 225, 285
 Naša ljuba Gospa Presvetega srca 241, 256
 Obiskovanje 152
 Oznanjenje 20, 22, 44, 76, 78, 152, 208, 261,
 311, 321
 Pietà 45, 53, 54, 223, 225, 301, 307, 322, 334
 Rožnovenska Mati božja 114, 168
 Srce Marijino 29, 53, 77, 111, 154, 223, 227,
 235, 241, 284, 322
 Škapulirska Mati božja 153, 155, 223
 Višarska Marija 22, 80, 187, 192, 193, 243,
 253, 308, 337
 Žalostna Mati božja **49**, **50**, 53, 55, **56**, 72,
 77, 223, **333**
 Sv. Marija Magdalena 18, 26, 77, **107**, 170, 206,
 222, 258, 263
 Sv. Marija Magdalena mazili Jezusu noge 169
Noli me tangere 152, 208, 209, 210
 Sv. Marjeta 77, 222, 262, 282
 Sv. Marjeta Marija Alacoque 169
 Sv. Marko **14**, **15**, 19, 55, 76, 190, 223, 263,
 300, **317**, 320, 321, 322
 Simbol sv. Marka 108
 Sv. Martin **9**, **10**, **14**, **20**, 22, 55, 76, 169, **205**,
206, 209, 210, 238, 241, 242, **262**, **332**, **334**,
339
 Sv. Martin deli plašč z beračem 209, 210,
 242, 334
 Poveličanje sv. Martina 242
 Sv. mašniško posvečenje 242
 Sv. Matej 108, 190, 223
 Mučeništvo sv. Mateja 208, 261
 Simbol sv. Mateja 108
 Mati božja → Marija
 Sv. Matija 108, 190
 Mučeništvo sv. Matije 208, 261
 Sv. maziljenje 242
 Sv. Metod → sv. Ciril in Metod
 Sv. Mihael **15**, 20, 22, **71**, **72**, 77, 78, 80, 174,
 192, 222
 Sv. Mihael s tehtnico 44, 77, 240, 300
 Sv. Mihael v boju z zmajem 81
 Sv. Miklavž **11**, **12**, 18, **49**, **50**, **53**, 54, 72, 78,
 115, 164, 169, **170**, 171, 241, 262, 263, 311,
 312, 321

Mojzes

- Mojzes izbije vodo iz skale 109, 222
- Mojzes razbije tabli postave 52
- Mojzes sprejema tabli postave 225
- Mojzes z bronasto kačo 76
- Mojzesovi tabli postave 54, 78, 154, 224, 257, 285

Monštranca 54, 79, 124, 170, 223

N

- Nebeški Jeruzalem 312
- Sv. Neža 19, 76, 169, 241, 256, 262
- Sv. Nikolaj → sv. Miklavž
- Sv. Notburga 22, 77, 80, 321

O

Sv. Ožbalt 209, 263

P

- Sv. Pavel 28, 52, 53, 77, 108, 112, 153, 174, 238, 241, 284, 300, 312
- Mučeništvo sv. Pavla 261
- Pavlovo spreobrnjenje 222
- Sv. Pavel → tudi Sv. Janez in Pavel
- Pelikan z mladiči 76, 154, 263
- Sv. Peter 28, 52, 53, 77, 108, 112, 153, 174, 238, 241, 284, 300, 312
- Mučeništvo sv. Petra 208, 261
- Sv. Peter Mučenik 153
- Sv. pokora 242
- Poslednja sodba 20, 208, 312
- Preroki 209
- Sv. Primož in Felicijan 238

R

- Sv. Radegunda 11, 14, 20, 41, 44, 45, 55
- Sv. Rafael s Tobijo 76
- Sv. Rešnje telo 115, 242, 321
- Sv. Rok 29, 69, 111, 112, 209, 263, 282, 287

S

- Sv. Sava 174
- Sedem zakramentov 109, 242
- Sejalec 257
- Simboli vere, upanja in ljubezni 224, 284
- Sv. Simon 108, 190, 209, 312

Mučeništvo sv. Simona 208, 261, 262

- Sv. Simon Stock 153
- Skrivnosti rožnega venca 222, 226
- Spes → Upanje
- Stefaton 75

Š

- Sv. Štefan 25, 29, 30, 31, 44, 53, 153, 154, 174, 209, 282
- Kamenjanje sv. Štefana 18, 29, 31, 307
- Štirje cerkveni očetje 21, 29, 52, 222, 261
- Štirje cerkveni pisatelji 222
- Štirje evangelisti 21, 52, 76, 152, 154, 300
- Simboli evangelistov 21, 76, 108, 168, 208, 261, 320

T

- Tabli postave → Mojzesovi tabli postave
- Sv. Terezija Avilska 153
- Sv. Terezija Deteta Jezusa 54, 257
- Sv. Tilen 190
- Sv. Tomaž 9, 14, 15, 18, 20, 22, 29, 108, 190, 253, 258, 259, 262, 263, 264, 265, 282, 285
- Mučeništvo sv. Tomaža 208, 261
- Sv. Trije kralji 300, 321
- Pohod sv. Treh kraljev 320, 321
- Poklon sv. Treh kraljev 21, 206, 207, 320
- Sv. Trojica 22, 80, 152, 168, 172, 256, 264, 265, 298, 311, 312, 313
- Prestol milosti 264, 265

U

- Upanje (*Spes*) 52, 76
- Sv. Uršula 19, 78, 169, 313

V

- Sv. Valentin 115, 188, 190, 191, 227
- Vera (*Fides*) 52, 76, 154, 169
- Sv. Veronika
- Veronika s prtom 75, 208, 311
- Veronikin prt (*Vera icon*) 222, 262
- Sv. Vid 18, 44, 45
- Sv. Vladimir 174
- Sv. Volbenk 44

Z

- Sv. zakon 242

Viri

Cevčevi zapiski: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, terenski zapiski Emilijana Cevca.

Franciscejski kataster: Arhiv Republike Slovenije, fond AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko.

Jožefinski vojaški zemljevid: Kriegsarchiv Wien, Josephinische Landesaufnahme 1763-1787. Objavljeno kot: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763-1787 / Josephinische Landesaufnahme 1763-1787 für das Gebiet der Republik Slowenien*, 4, Ljubljana 1998.

Kronika Breznica 1956: Nadškofijski arhiv Ljubljana, Župnijski arhiv Breznica, Osnutek za zgodovino brezniške župnije in njenih podružnic, 1956.

Pokornovi zapiski: France Pokorn, Zgodovinski zapiski o župnijah, hranjeni v Nadškofijskem arhivu Ljubljana, zbirka Zgodovinski zapiski.

Pontifikalni protokoli: Nadškofijski arhiv Ljubljana, fond Škofijski arhiv Ljubljana, zbirka Škofijski protokoli.

Popisi 1954: Nadškofijski arhiv Ljubljana, fond Škofijski arhiv Ljubljana, zbirka Popisi cerkva 1954, dekanija Radovljica.

Stoletovi zapiski: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, terenski zapiski France-
ta Steleta.

ŠAL/Ž: Nadškofijski arhiv Ljubljana, fond Škofijski arhiv Ljubljana, župnije.

Vizitacije: Zapisniki vizitacij ljubljanske škofije, hranjeni v Nadškofijskem arhivu Ljubljana, fond Škofijski arhiv Ljubljana, zbirka Vizitacije. Zapisniki vizitacij iz let 1655-1657 so hranjeni v Nadškofijskem arhivu Ljubljana, fond Kapiteljski arhiv Ljubljana.

ŽA: Župnijski arhiv. Arhivi župnij Breznica, Dovje, Jesenice, Jesenice - Koroška Bela, Kranjska Gora, Rateče - Planica, Sv. Križ nad Jesenicami in Zasip, hranjeni v Nadškofijskem arhivu Ljubljana, fond Župnijski arhivi.

Literatura

- 400 let 2006: *400 let Marijine cerkve na Savi. 1606–2006* (ur. Irena Lačen-Benedičič), Jesenice 2006.
- AHAČIČ 1992: Marjana AHAČIČ, Našli fresko iz petnajstega stoletja, *Gorenjski glas*, 22. 9. 1992, str. 5.
- ALJAŽ 1989: Jakob ALJAŽ, *Dovška župnijska kronika. 1889–1923* (ur. Gregor Klančnik), Dovje-Mojstrana 1989.
- Aljažev zbornik 1993: *Aljažev zbornik* (ur. Stanko Klinar), Celje 1993.
- AMBROŽIČ 1993: Matjaž AMBROŽIČ, *Zvonarstvo na Slovenskem*, Ljubljana 1993 (*Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 15).
- AMBROŽIČ 1999: Matjaž AMBROŽIČ, Zvonovi v brezniški župniji nekdanj in danes, v: *Novim bronastim zvonovom na pot ob jubilejnem letu 2000*, Breznica 1999, str. 3–6.
- AMBROŽIČ 2007: Matjaž AMBROŽIČ, Janez Zlatoust Pogačar, spominska plošča z reliefnim portretom, v: *Upodobitve ljubljanskih škofov* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2007, str. 348.
- AMBROŽIČ 2010: Matjaž AMBROŽIČ, *Prvih 1000 let krščanstva na Slovenskem*, Ljubljana 2010 (Priročniki Teološke fakultete, 20).
- Arhitektura 17. stoletja 2000: *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem. Obdobje med pozno renesanso in zrelim barokom* (ur. Asja Krečič), Ljubljana 2000.
- AVGUŠTIN 2007: Cene AVGUŠTIN, Naselbinski razvoj, v: *Jesenice. Mesto jekla in cvetja*, Jesenice 2007, str. 19–32.
- AVSEC 1898: Franc AVSEC, Pogled na cerkvene umetnine naše škofije, *Drugo izvestje društva za krščansko umetnost*, 1898, str. 9–14.
- BENEDIK, BENEDIK 1990: Metod BENEDIK, Marko BENEDIK, *Kranjska Gora. 600 let župnije 1390–1990*, Kranjska Gora 1990.
- BENEDIK, KRALJ 1997: Metod BENEDIK, Angel KRALJ, Protokoli škofa Hrena 1614–1630, *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 19, 1997, str. 171–440.
- BENEDIK, LEBEN 2010: Marko BENEDIK, Nika LEBEN, *Ob 500-letnici cerkve Marijinega vnebovzvetja v Kranjski Gori*, Kranjska Gora 2010.

- BERGELJ 1996: Damjana BERGELJ, *Umetnostna topografija sakralnih objektov v Zgornjesavski dolini*, Žirovnica 1996 (tipkopis diplomske naloge).
- BERNIK 1979: Stane BERNIK, *Slovenska likovna umetnost 1945-1978*, 3, Ljubljana 1979.
- BIZJAK, LUKAN KLAVŽER, KNIFIC 1999: Janez BIZJAK, Tea LUKAN KLAVŽER, Vladimir KNIFIC, *Pocarjeva domačija v dolini Radovne*, Ljubljana 1999 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 199).
- BLAZNIK 1955: Pavle BLAZNIK, Freisinška župnija Dovje, *Zgodovinski časopis*, 9, Ljubljana 1955, str. 7-25.
- CEVC 1957/1958: Emilijan CEVC, Umetnostni diagram Gorenjske preteklosti. Srednji vek, *Gorenjska. Revija za kulturo*, 1, 1957/1958, str. 11-23.
- CEVC 1963: Emilijan CEVC, *Srednjeveška plastika na Slovenskem. Od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja*, Ljubljana 1963.
- CEVC 1966: Emilijan CEVC, *Slovenska umetnost*, Ljubljana 1966.
- CEVC 1970: Emilijan CEVC, *Poznogotska plastika na Slovenskem*, Ljubljana 1970.
- CEVC 1990: Emilijan CEVC, O Frančiškovihi svetiščih in podobah na Slovenskem, v: Jože Kokalj, *Frančišek Ksaver Ignacijev prijatelj*, Ljubljana 1990, str. 131-183.
- CEVC 2001: Anica CEVC, *Valentin Metzinger 1699-1759. Življenje in delo baročnega slikarja*, Ljubljana 2001.
- CEVC, PRIMOŽIČ 1988: Tone CEVC, Edo PRIMOŽIČ, *Kmečke hiše v Karavankah. Stavbna dediščina hribovskih kmetij pod Kepo, Stolom, Košuto, Obirjem, Pristovškim Storžičem in Peco*, Ljubljana-Celovec-Trst 1988.
- CHVATAL, VENCELJ 2008: Matjaž CHVATAL, Petra VENCELJ, *Gorenjska. Vodnik*, Golnik 2008.
- ČERNE 1992: Vid ČERNE, *Borovška vas. Monografija o Kranjski Gori. Prispevek*, Kranjska Gora 1992.
- ČOPIČ 2000: Špelca ČOPIČ, *Javni spomeniki v slovenskem kiparstvu prve polovice 20. stoletja*, Ljubljana 2000.
- ČUŠIN 1990: Branko ČUŠIN, Zapis o zgodovini župnijske cerkve na Koroški Beli, *Gorenjski glas*, 16/5, 24. 8. 1990, str. 18.
- DEŠMAN 2009: Miha DEŠMAN, Kaj pa je tebe treba bilo -. Fatalka v Armanijevi obleki, *Hiše. Posebna izdaja*, 11/56, 2009, str. 53-57.
- DO.CO.MO.MO 2010: *DO.CO.MO.MO Slovenija_100* (ur. Nataša Koselj), Ljubljana 2010 (= *AB. Arhitektov bilten*, 40/185-187, 2010).

- DOSTAL 1907-1912: Jožef DOSTAL, Janez Vurnik, *Peto izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani*, 1907-1912, str. 49-51.
- FERENC 2008: Manica FERENC, *Restavratorski posegi v Ratečah na ogled v galeriji Družina. Vdahnemo življenje, Družina*, 30. 11. 2008.
- FINŽGAR, ILICH-KLANČNIK, KRANJC 1995: Maja FINŽGAR, Breda ILICH-KLANČNIK, Igor KRANJC, *Katalog del, France Kralj 1895-1960. Retrospektiva ob stoletnici rojstva*, Ljubljana 1995.
- FISTER 1970: Peter FISTER, *Jesenice, Varstvo spomenikov*, 13-14, 1979, str. 221.
- FISTER 1975: Peter FISTER, *Arhitektura slovenskih protiturških taborov*, Ljubljana 1975.
- FRANKE 1885: Ivan FRANKE, *Umetniške starine na Gorenjskem, Ljubljanski zvon*, 5, 1885, str. 47-49, 113-114, 626-630, 696-698.
- GABRIJELČIČ 2010: Peter GABRIJELČIČ, »O, Vrba! Srečna, draga vas domača«, v: *Podeželje na preizkušnji*, Ljubljana 2010, str. 261.
- GABRŠČEK 2007: Silvester GABRŠČEK, *Obnova ruske cerkvice pod Vršičem, v: Ruska kapelica pod Vršičem. Ob 15-letnici slovensko-ruskih srečanj*, Ljubljana 2007, str. 168-173.
- GALE 1996: Jakob GALE, *Cerkve na Slovenskem. 1: Farne cerkve ljubljanske nadškofije*, Kranj 1996.
- GLAŽAR, KOŽELJ 1992: Tadej GLAŽAR, Janez KOŽELJ, *Katalog, v: Arhitekt Vladimir Šubic. Zbrano delo*, Ljubljana 1992 (= *AB. Arhitektov bilten*, 22/111-114, 1992), str. 50-135.
- GLOBOČNIK 1995: Damir GLOBOČNIK, *Kamnoseka in podobarja Janez Vurnik st. in Janez Vurnik ml. iz Radovljice, v: Ivan Vurnik. 1884-1971. Slovenski arhitekt. Zbornik*, Ljubljana 1994 (= *AB. Arhitektov bilten*, 24/119-124), str. 49-52, 141.
- GLOBOČNIK 2007: Damir GLOBOČNIK, Anton Vovk, *portret, v: Upodobitve ljubljanskih škofov* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2007, str. 370-371.
- GOLOB 1964: Franc GOLOB, *Podkoren, Varstvo spomenikov*, 12, 1969, str. 122.
- Gorenjska* 1994: *Gorenjska A-Ž* (ur. Bela Sever, Jože Ternar), Murska Sobota 1994 (Slovenija total).
- Gotika* 1995: *Gotika v Sloveniji. Ljubljana, 1. junij-1. oktober 1995* (ur. Janez Höfler), Ljubljana 1995.
- GRUDEN 1908: Josip GRUDEN, *Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije*, Ljubljana 1908.
- HAUSER 1906: Paul HAUSER, *Die Fresken in der Filialkirche zu Scheraunitz in Oberkrain, Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*, 3. F, 4, 1906, stp. 123-135.

- HEBERLE PERAT 1991: Marija HEBERLE PERAT, *Kulturni spomeniki jeseniške občine*, Jesenice 1991.
- HÖFLER 1985: Janez HÖFLER, *Stensko slikarstvo na Slovenskem med Janezom Ljubljanskim in Mojstrom sv. Andreja iz Krašc*, Ljubljana 1985.
- HÖFLER 1986: Janez HÖFLER, *O prvih cerkvah in pražupnijah na Slovenskem. Prolegomena k historični topografiji predjožefinskih župnij*, Ljubljana 1986.
- HÖFLER 1988: Janez HÖFLER, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupniji Radovljica in Kranj, *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 10, 1988, str. 201-252.
- HÖFLER 1996: Janez HÖFLER, *Srednjeveške freske v Sloveniji. 1: Gorenjska*, Ljubljana 1996.
- HRAUSKY, KOŽELJ, PRELOVŠEK 1997: Andrej HAUSKY, Janez KOŽELJ, Damjan PRELOVŠEK, *Plečnikova Slovenija. Vodnik po arhitekturi*, Ljubljana 1997.
- ILG 1890: Albert ILG, *Reise-Notizen aus Krain, Kärnten und Görzischen, Mittheilungen der k.k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*, n. F. 16, 1890, str. 118-123.
- Jesenice 2007: *Jesenice. Mesto jekla in cvetja* (ur. Tone Konobelj), Jesenice 2007.
- Kakšen bo 1957: Kakšen bo novi spomenik?, *Železar*, 1957/3, str. 77-78.
- Katalog 1922: *Katalog zgodovinske razstave slovenskega slikarstva*, Ljubljana 1922.
- KEMPERL 1999: Metoda KEMPERL, *Romanje in romarske cerkve 17. in 18. stoletja v osrednji Sloveniji. Topografske študije. Gorenjska z Ljubljano*, Ljubljana 1999 (tipkopis magistrske naloge).
- KEMPERL 2001: Metoda KEMPERL, *Romarske cerkve - novogradnje 17. in 18. stoletja na Slovenskem. Arhitekturni tipi, poslikave, oprema*, Ljubljana 2001 (tipkopis doktorske disertacije).
- KLEMENČIČ 1995: Matej KLEMENČIČ, Jernej Viertaler, v: *Gotika v Sloveniji*, Ljubljana 1995, str. 117-119.
- KNIFIC 2002: Vladimir KNIFIC, *Stara Sava*, v: *Zgodnja industrijska arhitektura na Slovenskem. Vodnik po arhitekturi*, Ljubljana 2002, str. 143-147.
- KNIFIC 2006: Vladimir KNIFIC, Rateče. Hiša Rateče 43, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 39-41, 2006, str. 161-162.
- KNIFIC 2006 a: Vladimir KNIFIC, Rodine. Freska na hiši Rodine 9, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 39-41, 2006, str. 170-171.
- KNIFIC 2006 b: Vladimir KNIFIC, Zgornja Radovna. Domačija Zgornja Radovna 25, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 39-41, 2006, str. 242-243.

- KOMELJ 1959: Ivan KOMELJ, *Selo pri Žirovnici, Varstvo spomenikov*, 6, 1959, str. 130-134.
- KOMELJ 1965: Ivan KOMELJ, *Jesenice, Varstvo spomenikov*, 9, 1965, str. 221-222.
- KOMELJ 1966: Ivan KOMELJ, *Dvajset let odkrivanja srednjeveških stenskih slik, Varstvo spomenikov*, 10, 1966, str. 39-76.
- KOMELJ 1966 a: Ivan KOMELJ, *Jesenice, Varstvo spomenikov*, 10, 1966, str. 223.
- KOMELJ 1969: Ivan KOMELJ, *Gotska arhitektura*, Ljubljana 1969 (Ars Sloveniae).
- KOMELJ 1973: Ivan KOMELJ, *Gotska arhitektura na Slovenskem. Razvoj stavbnih členov in cerkvenega prostora*, Ljubljana 1973.
- KOMELJ, ŠUBIC 1959: Ivan KOMELJ, Mirko ŠUBIC, *Vrba, Varstvo spomenikov*, 6, 1959, str. 105-106.
- KOPAČ 1990: Janez KOPAČ, *Enciklopedija Slovenije*, 4, Ljubljana 1990, str. 294-295.
- KOS 1933: Milko KOS, *Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije*, Ljubljana 1933.
- KOS 1955: Milko KOS, *Zgodovina Slovencev. Od naselitve do petnajstega stoletja*, Ljubljana 1955.
- KOS 1975: Milko KOS, *Gradivo za historično topografijo Slovenije. Za Kranjsko do leta 1500*, 1-3, Ljubljana 1975.
- KOS, LEBEN, ŠIFRER 1999: Janko KOS, Nika LEBEN, Jože ŠIFRER, *Prešernova Vrba*, Ljubljana-Jesenice 1999 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 197).
- KOSELJ 2001: Nataša KOSELJ, *Hotel Prisank, v: 20. stoletje. Arhitektura od moderne do sodobne. Vodnik po arhitekturi*, Ljubljana 2001 (Dnevi evropske kulturne dediščine), str. 164-167.
- Krajevni leksikon 1937: Krajevni leksikon Dravske banovine*, Ljubljana 1937.
- Krajevni leksikon 1968: Krajevni leksikon Slovenije*, 1, Ljubljana 1968 (avtor krajevnih gesel Živko Šifrer).
- Krajevni leksikon 1995: Krajevni leksikon Slovenije*, Ljubljana 1995 (avtorica krajevnih gesel Maja Topole).
- KRAJNER 2007: Petra KRAJNER, *Razvojne možnosti Vrbe, Urbani izziv*, 18/1, 2007, str. 30-39.
- KRANJC 2001: Igor KRANJC, *France Kralj*, Ljubljana 2001.
- KRIŽNAR 2006: Anabelle KRIŽNAR, *Slog in tehnika srednjeveškega stenskega slikarstva na Slovenskem*, Ljubljana 2006.
- LAJOVIC 1965: Janez LAJOVIC, *Hotel Prisank v Kranjski Gori, Sinteza*, 2, 1965, str. 31-34.

- LAVRIČ 1988: Ana LAVRIČ, *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti*, Ljubljana 1988 (Dela SAZU, 32).
- LAVRIČ 1990: Ana LAVRIČ, *Ljubljanska škofija v vizitacijah Rainalda Scarlichija*, Ljubljana 1990 (Acta Ecclesiastica Sloveniae, 12).
- LAVRIČ 2007: Ana LAVRIČ, *Ljubljanska škofija v vizitacijah 17. stoletja. Vizitacije kot vir za umetnostno zgodovino*, Ljubljana 2007 (elektronska izdaja).
- LAVTIŽAR 1897: Josip LAVTIŽAR, *Cerkve in zvonovi v dekaniji Radolice*, Ljubljana 1897.
- LAVTIŽAR 1998: Josip LAVTIŽAR, *Rateška kronika Josipa Lavtižarja*, Kranjska Gora 1998.
- LEBEN 1989: Nika LEBEN, Vrba, *Varstvo spomenikov*, 31, 1989, str. 338-340.
- LEBEN 1990: Nika Leben, Vrba, *Varstvo spomenikov*, 32, 1990, str. 264-265, 285.
- LEBEN 1997: Nika LEBEN, Restavratorska dela v podružni cerkvi sv. Marka v Vrbi, *Varstvo spomenikov*, 37, 1997, str. 150-163.
- LEBEN 2001, Nika LEBEN, *Meščanske in podeželske vile na Gorenjskem od srede 19. st. do 1. sv. vojne - konservatorska problematika*, Ljubljana 2001 (tipkopis magistrske naloge).
- LEBEN 2008: Nika LEBEN, Selo pri Žirovnici, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 44, 2008, str. 245-246.
- LEBEN 2010, Nika LEBEN, Jesenice. Ruard-Buccellinijeva graščina na Savi, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 46, 2010, str. 103.
- LEBEN 2010 a, Nika LEBEN, Kranjska Gora. Cerkev Marijinega vnebovzvetja, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 46, 2010, str. 144-145.
- LEGAT 2008: Franc LEGAT, *Bi bližnji sosed...*, Zabreznica 2008.
- LEGAT 2009: Franc LEGAT, *Postoj popotnik ...*, Zabreznica 2009.
- Letopis* 2000: *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000*, Ljubljana 2000.
- MAL 1924: Josip MAL, Umetnostno-zgodovinski zapiski, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 4, 1924, str. 88-92, 148-153, 198-202.
- MENAŠE 1994: Lev MENAŠE, *Marija v slovenski umetnosti. Ikonologija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*, Celje 1994.
- MESESNEL 1942: France MESESNEL, *Rateče*, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 18, 1942, str. 129-130.
- METERC 1991: Janez METERC, *Nastanek in razvoj Kosove graščine na Jesenicah, Jeklo in ljudje*, 6, 1991, str. 43-51.

- METERC 2000: Janez METERC, Prostor žirovniške občine v srednjem in novem veku. Zgodovinska skica, v: *Preteklost v zavetju Stola. Zbornik občine Žirovnica, izdan ob 200-letnici rojstva dr. Franceta Prešerna, Žirovnica 2000, str. 157-168.*
- MLINAR 2007: Janez MLINAR, Nekoč davno je bilo, v: *Jesenice. Mesto jekla in cvetja, Jesenice 2007, str. 13-18.*
- Mojstrana 2003: *Mojstrana, Ljubljana 2003 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 203).*
- MOLE 1986: Izidor MOLE, Poskus analize tehnologije fresk (III), *Varstvo spomenikov, 28, 1986, str. 189-208.*
- MUŠIČ, ŠUMI 2001: Marko MUŠIČ, Nace ŠUMI, *Vile / Villas, Ljubljana 2001.*
- NOVAK 1988: Anka NOVAK, *Kranjska Gora z okolico, Maribor 1988 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 143).*
- NOVAK, AVGUŠTIN 1991: Anka NOVAK, Cene AVGUŠTIN, *Kranjska Gora. Umetnostni spomeniki, Enciklopedija Slovenije, 5, Ljubljana 1991, str. 391-392.*
- NOVAK, NATEK 1995: Anka NOVAK, Milan NATEK, Podkoren, *Enciklopedija Slovenije, 9, Ljubljana 1995, str. 15.*
- Občina Jesenice 1998: Turistični vodnik po občini Jesenice, Jesenice 1998.*
- PAHOR 2005: Daša PAHOR, Grafične predloge za nekatere elemente v gorenjski arhitekturi 17. stoletja, *Acta historiae artis Slovenica, 10, 2005, str. 27-42.*
- PAHOR 2006: Daša PAHOR, *Tradicija gotike v arhitekturi 16. in 17. stoletja na Slovenskem, 1-2, Ljubljana 2006 (tipkopis doktorske disertacije).*
- PAMIĆ 2006: Renata PAMIĆ, Hrušica. Spomenik talcem na Belem polju, *Varstvo spomenikov. Poročila, 42, 2006, str. 53-54.*
- PAMIĆ 2006 a: Renata PAMIĆ, Moste pri Žirovnici. Spomenik talcem, *Varstvo spomenikov. Poročila, 42, 2006, str. 93.*
- PAMIĆ 2006 b, Renata PAMIĆ, Vršič. Ruska kapelica, *Varstvo spomenikov. Poročila, 42, 2006, str. 190-191.*
- PAMIĆ 2000: Renata PAMIĆ, Cerkev sv. Radegunde, *Kulturne poti 2000. Vodnik po spomenikih, Ljubljana 2000, str. 19-25.*
- PAMIĆ 2008: Renata PAMIĆ, Breznica. Spomenik padlim, *Varstvo spomenikov. Poročila, 44, 2008, str. 25-26.*
- PANTER 2009: Mattea K. PANTER, Slovenski planinski muzej v Mojstrani, *Hiše. Posebna izdaja, 11/56, 2009, str. 59-61.*

- PETRIČ 1990: Magda PETRIČ, *Rateče*, Maribor 1990 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 173).
- PETRIČ 2000: Franci PETRIČ, *Duša le pojdi z mano*, 5, Ljubljana 2000.
- PETRIČ 2001: Franci PETRIČ, *Cerkev sv. Tomaža v Ratečah*, Ljubljana 2001.
- PIRNAT 1911: Makso PIRNAT, Ivan Vurnik, slovenski kipar, *Slovan*, 9, 1911, str. 270-274.
- Planina 1994: *Planina pod Golico* (ur. Ivica Šranc, Ivan Sedej), Bled 1994.
- Podružna cerkev 1993: *Podružna cerkev sv. Marka*, Kranj 1993 (zloženska, besedila: Nataša Golob, Janez Höfler, Nika Leben, Blaž Resman).
- POGAČNIK 1996: Andrej POGAČNIK, *Varstvo in usmerjanje oblikovne podobe slovenskih mest*, Ljubljana 1996.
- POLAJNAR FRELIH 2001: Nataša POLAJNAR FRELIH, *Baročni črni oltarji ljubljanskih kamnoseških delavnic*, Stična 2001.
- POTOKAR 2002: Robert POTOKAR, *Gorenjska. Arhitekturni vodnik*, Ljubljana 2002.
- POZZETTO 1996: Marco POZZETTO, *Plečnikova šola v Ljubljani*, Ljubljana 1996.
- PRELOVŠEK 1994: Damjan PRELOVŠEK, Matija Persky, *Enciklopedija Slovenije*, 8, Ljubljana 1994, str. 306.
- PRELOVŠEK 1997: Damjan PRELOVŠEK, Ljubljanski stavbni mojster Francesco Coconi, *Acta historiae artis Slovenica*, 2, 1997, str. 109-134.
- RAMOVŠ 2000: Anton RAMOVŠ, Barviti kodraški apnenec in apnenčeva breča v župnijski cerkvi sv. Mihaela na Dovjem, *Vita Artis perennis. Ob osemdesetletnici Emilijana Cevca / Festschrift Emilijan Cevc*, Ljubljana 2000, str. 505-508.
- RESMAN 1977: Blaž RESMAN, *Cerkvena arhitektura Hrenove dobe v ljubljanski škofiji*, Ljubljana 1977 (tipkopis diplomske naloge).
- RESMAN 1978: Blaž RESMAN, Fužinarske cerkve iz začetka sedemnajstega stoletja na Jesenicah, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 26, 1978, str. 9-18.
- RESMAN 1990: Blaž RESMAN, Jesenice. Umetnostni spomeniki, *Enciklopedija Slovenije*, 4, Ljubljana 1990, str. 295-296.
- RESMAN 1996: Blaž RESMAN, Kranjski baročni kipar Valentin Vrbnik, *Acta historiae artis Slovenica*, 1, 1996, str. 91-175.
- RESMAN 2000: Blaž RESMAN, Vrba. Umetnostni spomeniki, *Enciklopedija Slovenije*, 14, Ljubljana 2000, str. 373-374.

- RESMAN 2001: Blaž RESMAN, Žirovnica. Umetnostni spomeniki, v: *Enciklopedija Slovenije*, 15, Ljubljana 2001, str. 335.
- RESMAN 2003: Blaž RESMAN, Baročna oltarna oprema kostanjeviške samostanske cerkve, *Vekov tek. Kostanjevica na Krki 1252–2002. Zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta, Kostanjevica na Krki 2003*, str. 477–490.
- RESMAN 2006: Blaž RESMAN, *Kiparstvo poznega baroka na Gorenjskem*, Ljubljana 2006.
- RESMAN 2007: Blaž RESMAN, Anton Vovk, doprsni kip, v: *Upodobitve ljubljanskih škofov* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2007, str. 369, št. 30.2, sl. na str. 370.
- RJAZANCEV 1997: Aleksander RJAZANCEV, *Od fužin do železarne*, Jesenice 1997.
- ROBIČ 2008: Janko ROBIČ, Obnovljen še zadnji kip, *Jeseniške novice*, 22. 8. 2008, str. 6.
- ROBIČ 2011: Janko ROBIČ, Kip Mihe Klinarja na trgu, *Jeseniške novice*, 12. 8. 2011, str. 1.
- ROZMAN 1964: Ksenija ROZMAN, *Stensko slikarstvo od 15. do srede 16. stoletja na Slovenskem. Problem prostora*, Ljubljana 1964 (tipkopis doktorske disertacije).
- ROŽIČ 2008: Janko ROŽIČ, Opis prostorskih principov v treh različnih okoljih: Ljubljana, Bled in Vrba, v: *Sporočila prostora*, Ljubljana 2008, str. 19–26.
- SAGADIN 1997: Milan SAGADIN, *Ajdna nad Potoki*, Ljubljana 1997 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 190).
- SAGADIN 1998: Milan SAGADIN, Breg pri Žirovnici, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 37, 1998, str. 12–13.
- SAGADIN 2000: Milan SAGADIN, Arheološka podoba Dežele, v: *Preteklost v zavetju Stola. Zbornik občine Žirovnica, izdan ob 200-letnici rojstva dr. Franceta Prešerna*, Žirovnica 2000, str. 145–156.
- SEDEJ 1965: Ivan SEDEJ, Vrba. Prešernova hiša, cerkev sv. Marka, v: Ivan Sedej, Helena Menaše, *Vrba*, Ljubljana 1965 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 3).
- SEDEJ 1996: Darinka SEDEJ, Obnova cerkve sv. Klemenca, *Gorenjski glas*, 1996, 16/5, str. 18.
- SEDEJ 1996: Ivan SEDEJ, *Sto najlepših cerkva na Slovenskem*, Ljubljana 1996.
- Slovenija* 1995: *Slovenija. Turistični vodnik* (ur. Marjan Krušič), Ljubljana 1995.
- SMOLE 1982: Majda SMOLE: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, Ljubljana 1982.
- SOKLIČ 2000: Boštjan SOKLIČ, Umetnostni spomeniki v občini Žirovnica, v: *Preteklost v zavetju Stola. Zbornik občine Žirovnica, izdan ob 200-letnici rojstva dr. Franceta Prešerna*, Žirovnica 2000, str. 71–82.

- STELE 1930: France STELE, Slikani svodovi gotskih prezbiterijskih u Slovenačskoj, *Starinar* 1928/29, 1930, str. 70-86.
- STELE 1935: France STELE, *Monumenta artis Slovenicae*, 1, Ljubljana 1935.
- STELE 1969: France STELE, *Slikarstvo v Sloveniji od 12. do srede 16. stoletja*, Ljubljana 1969.
- STELE, TRSTENJAK 1941: France STELE, Anton TRSTENJAK, *Architectura perennis*, Ljubljana 1941.
- STESKA 1907: Viktor STESKA, Podobar Andrej Rovšek, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 17, 1907, str. 115-117.
- STESKA 1924: Viktor STESKA, Slikar Janez Potočnik, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 4, 1924, str. 74-83.
- STESKA 1927: Viktor STESKA, *Slovenska umetnost. 1: Slikarstvo*, Prevalje 1927.
- STESKA 1940: Viktor STESKA, Romanske cerkve na Slovenskem, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 16, 1939/40, str. 85-89.
- STOPAR 1996: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1: Gorenjska. 1: Ob Zgornjem toku Save*, Ljubljana 1996.
- ŠAŠELJ 1912: Ivan ŠAŠELJ, Doneski k zgodovini zvonarjev in zvonov po Kranjskem, *Carniola III.*, 4, 1912, str. 224-231.
- Šematizem 1993: *Šematizem ljubljanske nadškofije v letu mednarodnega priznanja samostojne Slovenije*, Ljubljana 1993.
- ŠERBELJ 1992: Ferdinand ŠERBELJ, *Nicola Grassi. Tri oltarne podobe / Tre pale d'altare*, Ljubljana 1992.
- ŠERBELJ 2003: Ferdinand ŠERBELJ, *Umetniška zbirka Gornjesavskega muzeja Jesenice*, Jesenice 2003.
- ŠLEBINGER 1935: Janko ŠLEBINGER, Ogrin Simon, *Slovenski biografski leksikon*, 2, Ljubljana 1933-1952 (6. zv., 1935), str. 220-221.
- ŠUMI 1957/1958: Nace ŠUMI, Gorenjsko stavbarstvo v baročni dobi, *Gorenjska. Revija za kulturo*, 1, 1957/1958, str. 165-194.
- ŠUMI 1961: Nace ŠUMI, *Ljubljanska baročna arhitektura*, Ljubljana 1961.
- ŠUMI 1969: Nace ŠUMI, *Arhitektura sedemnajstega stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 1969.
- ŠUMI 1969 a: Nace ŠUMI, *Baročna arhitektura*, Ljubljana 1969 (*Ars Sloveniae*).
- ŠUMI 1990: Nace ŠUMI, *Slovenija. Umetnostni vodnik*, Ljubljana 1990.

- ŠUMI 1994: Nace ŠUMI, *Naselbinska kultura na Slovenskem. Urbana naselja*, Ljubljana 1994.
- ŠUMI 2007: Nace ŠUMI, *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem. Obdobje zrelega baroka*, Ljubljana 2007.
- Torkar 2002: Jaka Torkar. *1932-2002*, Jesenice 2002.
- TORKAR TAHIR 2003: Zdenka TORKAR TAHIR, *Planina pod Golico skozi čas*, Jesenice 2003.
- Umetnost 17. stoletja* 1968: *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem*, 1, Ljubljana 1968.
- Umetnost na Slovenskem* 1998: *Umetnost na Slovenskem. Od prazgodovine do danes*, Ljubljana 1998.
- URANIČ 2006: Lidiya URANIČ, Rateče. Hiša Rateče 43, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 42, 2006, str. 128-129.
- VALIČ, FISTER 1977: Andrej VALIČ, Peter FISTER, Rateče, *Varstvo spomenikov*, 21, 1977, str. 313-316
- VALVASOR 1679: Johann Weichard VALVASOR, *Topographia Ducatus Carnioliae modernae*, Wagensperg 1679 (faksimile Ljubljana 1995).
- VALVASOR 1689: Johann Weichard VALVASOR, *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, Laybach-Nürnberg 1689.
- VALVASOR, RAMSCHISL 1687-88: Johann Weichard VALVASOR, Bartholomaeus RAMSCHISL, *Opus Insignium Armorumque*, Wagensperg 1687-88 (faksimile Ljubljana 1993).
- VODNIK 1998: Alenka VODNIK, *Tekstilni vzorci v srednjeveškem stenskem slikarstvu na Slovenskem*, Ljubljana 1998.
- VODNIK 2001: Alenka VODNIK, Freska Križanja na Dovjem, v: »Hodil po zemlji sem naši ...«. *Marijanu Zadnikarju ob osemdesetletnici / Festschrift Marijan Zadnikar* (ur. Alenka Klemenc), Ljubljana 2001, str. 219-231.
- VODOPIVEC 1997: Aleš VODOPIVEC, Paradigme 60. let, *AB. Arhitektov bilten*, 27, 137/138, 1997, str. 32-37.
- VOGA 2007: France VOGA, *Mojstrana. Njen nastanek, razvoj in turizem*, Dovje-Mojstrana 2007.
- VRIŠER 1976: Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo v osrednji Sloveniji*, Ljubljana 1976.
- Vurnik 1994: Ivan Vurnik. *1884-1971. Slovenski arhitekt. Zbornik*, Ljubljana 1994 (= *AB. Arhitektov bilten*, 24/119-124).
- WEIGL 2000: Igor WEIGL, *Matija Persky. Arhitektura in družba sredi 18. stoletja*, Ljubljana 2000 (tipkopis magistrske naloge).
- WILFAN 1849: Simon WILFAN, Einige geschichtliche Notizen über das Kronauer-Thal im Herzogtume Krain, *Mittheilungen des historischen Provinzial Vereines für Krain*, 4, 1849, str. 43-44.

- ZADNIKAR 1959: Marijan ZADNIKAR, *Romanska arhitektura na Slovenskem*, Ljubljana 1959.
- ZADNIKAR 1964: Marijan ZADNIKAR, *Znamenja na Slovenskem*, Ljubljana 1964.
- ZADNIKAR 1982: Marijan ZADNIKAR, *Romanika v Sloveniji*, Ljubljana 1982.
- ZADRAVEC 1982: Jože ZADRAVEC, *Znamenje ob poti*, Ljubljana 1982.
- Zgodnja Danica: *Zgodnja Danica. Katoliški cerkveni list*, Ljubljana 1848/49-1902.
- ZUPAN 1986: Olga ZUPAN, *Srednjeveško stensko slikarstvo na Gorenjskem. Sondiranja in odkrivanja 1965-1985, Varstvo spomenikov*, 28, 1986, str. 209-212.
- ZUPANČIČ 2004: Bogo ZUPANČIČ, *Arhitekt Josip Costaperaria in ljubljansko moderno meščanstvo*, Ljubljana 2004.
- ZUPANIČ SLAVEC, TESTEN 2007: Zvonka ZUPANIČ SLAVEC, Petra TESTEN, *Ruska kapelica pod Vršičem. Ob 15-letnici slovensko-ruskih srečanj*, Ljubljana 2007.
- ŽAKELJ 1960: Filip ŽAKELJ, *Zdrava Marija, milosti polna*, Celovec 1960.
- ŽIGON 1982: Andreja ŽIGON, *Cerkveno stensko slikarstvo poznega 19. stoletja na Slovenskem*, Celje 1982.
- ŽITKO 1987: Sonja ŽITKO, Kipar Franc Ksaver Zajec (1821-1888). Analiza izbranih del z vidika historicizma, *Loški razgledi*, 34, 1987, str. 48-49.
- ŽITKO 1988: Sonja ŽITKO, Radovljiški podobar Janez Vurnik starejši (1819-1889), *Koledar Mohorjeve družbe 1989*, Celje 1988, str. 82-86.
- ŽITKO 1989: Sonja ŽITKO, *Historicizem v kiparstvu 19. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 1989.
- ŽITKO 1996: Sonja ŽITKO, *Po sledeh časa. Spomeniki v Sloveniji 1800-1914*, Ljubljana 1996.
- ŽITKO-DURJAVA 1986: Sonja ŽITKO-DURJAVA, Vurnik Janez st., *Slovenski biografski leksikon*, 4, Ljubljana 1980-1991 (14. zv., 1986), str. 650-651.
- ŽONTAR 1989: Majda ŽONTAR, *Poštni promet čez Gorenjsko na Koroško do začetka 19. Stoletja, Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 37, 1989, str. 172-177.

Viri ilustracij

Veduti Jesenic (št. 87) in Save (št. 88) sta reproducirani iz Valvasorjeve Topografije Kranjske (*Topographia Ducatus Carnioliae modernae*).

Fotografije slik iz Marijine cerkve na Savi, hranjene v Gornjesavskem muzeju na Jesenicah (št. 101-105), so skenirane iz knjige Ferdinanda Šerbelja *Umetniška zbirka Gornjesavskega muzeja Jesenice*.

Druge fotografije so iz fotografske dokumentacije Umetnostnozgodovinskega inštituta F. Steleta ZRC SAZU. Večino je posnel Andrej Furlan, nekatere pa tudi drugi soavtorji te knjige.

Vsebina

Uvod 5

Zgodovinski oris 9

Umetnostnozgodovinski oris 14

Naselja 25

Blejska Dobrava	H. Seražin
Breg	S. Kermavnar
Breznica	N. Ivanović
Doslovče	N. Ivanović, A. Klemenc
Dovje	N. Ivanović, S. Kermavnar
Gozd - Martuljek	N. Ivanović
Hrušica	N. Ivanović
Javorniški Rovt	N. Ivanović
Jesenice	N. Ivanović, F. Lazarini, T. Potočnik, B. Resman, H. Seražin
Koroška Bela	N. Ivanović, T. Košak
Kranjska Gora	N. Ivanović, F. Lazarini, T. Potočnik, B. Resman
Mojstrana	T. Martelanc, T. Potočnik
Moste	S. Kermavnar, N. Ivanović
Planina pod Golico	A. Lavrič
Plavški Rovt	A. Lavrič

Podkoren	S. Kermavnar, T. Potočnik
Prihodi	A. Lavrič
Rateče	M. Mušinovič, M. Oter Gorenčič, N. Ivanovič
Rodine	S. Kermavnar, N. Ivanovič
Selo pri Žirovnici	S. Kermavnar
Slovenski Javornik	N. Ivanovič
Smokuč	B. Resman
Srednji Vrh	B. Resman
Vrba	A. Klemenc
Zabreznica	N. Ivanovič, B. Resman
Zgornja Radovna	B. Resman
Žirovnica	N. Ivanovič, F. Lazarini

Osebno kazalo	345
Krajevno kazalo	351
Ikonografsko kazalo	355
Viri	360
Literatura	361
Viri ilustracij	373

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0
prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789612543464>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

930.85:7.03(497.4 Jesenice)

UPRAVNA enota Jesenice : občine Jesenice, Kranjska Gora in
Žirovnica / [avtorji besedil Nataša Ivanović ... et al.] ; uredil
Blaž Resman ; [izdajatelj] Umetnostnozgodovinski inštitut
Franceta Steleta ZRC SAZU ; [tlorisi Nejc Bernik]. - Ljubljana :
Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011. - (Umetnostna topograija
Slovenije)

ISBN 978-961-254-346-4

1. Ivanović, Nataša 2. Resman, Blaž

259312896